

DE ICONOGRAFIE VAN DE 24 TĪRTHAṆKARA'S

Verhandeling voorgelegd aan de
Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte,
vakgroep Oosterse Talen en Culturen,
voor het verkrijgen van de graad van licentiaat
in de Oosterse Talen en Culturen
door Annelies Vanderlinden.

Promotor: Prof. dr. Frank Van Den Bossche

‘Geest en niet-geest vormen samen het universum.

Het enige wat noodzakelijk is, is een onderscheid tussen beide te maken.’

Jaina gezegde

(Uit: Shearer, A., 2001, *The Spirit of Asia*.)

Foto op titelpagina: *Tīrthaṅkara Ṛṣabhanātha*
zandsteen, 10de -11de eeuw, Chandela-kunst
Khajurāho (U.P.)
Tentoongesteld in Musée Guimet, Parijs.

DANKWOORD

Eerst en vooral wil ik mijn oprechte dank betuigen aan mijn promotor Prof. dr. Frank Van Den Bossche. Voor de raad en de documentatie die u me gaf bij het schrijven van deze verhandeling. Ik heb enorm genoten van al uw lessen en de bijhorende filosofische uitweidingen en foto's. Uw fascinatie voor de Indische filosofie en de prachtig geïllustreerde lessenreeks van de 'Meghadūta' zal ik me nog lang blijven herinneren. Ook Prof. dr. Eddy Moerloose verdient een woordje van dank. Tijdens de lessen Sanskrit kregen we niet alleen grammatica en woordenschat voorgeschoteld, maar gaf u eveneens een uiteenzetting over opera, jazz- en klassieke muziek, ... Christine Everaert, u wil ik bedanken voor uw enthousiasme waarmee u ons het Hindī aanleerde. Uw lessen fleurde u steeds op met een grappige noot, een verhaaltje uit India of een kopje Indische thee met koekjes.

Tijdens mijn reis doorheen Noord-India vorig jaar, ontmoette ik in Papaura (M.P.) de Digambara priester Vinod Jain. Vol geestdrift gaf hij me een rondleiding op deze pelgrimsplaats en in zijn persoonlijke bibliotheek. Bij iedere Tirthankara had hij wel een boeiend verhaaltje te vertellen. Ik heb erg genoten van mijn verblijf in Papaura!

Enkele mensen stonden mij met woord en daad bij, waarvoor ik hen graag bedank: Manoj Kumar, de families Namdeo en P.L. Jain, Erik Seldeslachts, Kristine Goossens, Jan Vundelinckx en mijn moeder. Ik dank speciaal mijn vader, Ivo Vanderlinden, voor zijn technische hoogstandjes om de afbeeldingen in hun perfectie te tonen. Hartelijk dank iedereen!

Annelies Vanderlinden
mei 2005

Digambara priester Vinod Jain in Papaura (M.P.).

(Foto: augustus 2004)

INHOUDSTAFEL

Dankwoord	i
Inhoudstafel	ii
Inleiding	iv
Lijst van de afkortingen	vii
DEEL I: DE JINA ALS VERERINGSOBJECT	
I. <i>Het Jina-beeld bij de meditatie</i>	1
II. <i>De pūjā van een Jina-beeld</i>	4
III. <i>Jaina tīrtha's</i>	7
DEEL II: DE JAINA TEMPEL EN TEMPELCONSTRUCTIE	
I. <i>Goden in de jaina tempel</i>	12
II. <i>De tempelconstructie</i>	21
III. <i>Het caturmukha-grondplan</i>	24
DEEL III: DE ICONOGRAFIE VAN DE 24 TĪRTHAÑKARA'S	
I. <i>Algemene iconografie van het Jina-beeld</i>	27
I.1. De perfecte verhoudingen	27
I.2. Mudrā's (handposes), objecten en āsana's (voetstukken)	28
I.3. De yakṣa en yakṣī	39
I.4. Het kenteken: lāñchana	41
I.5. De caitya-boom	43
I.6. Het dharmacakra	44
I.7. De acht vergezellende symbolen	45
I.8. Beeldengroepen	47
I.9. De aṣṭamaṅgala	49
I.10. De āyāgaṇa	51
II. <i>De iconografie van de 24 Tīrthañkara's</i>	53
III. <i>De geschiedenis van het Jina-beeld</i>	107

DEEL IV: "JINA-PRATIMĀVIJÑĀN" DOOR MĀRUTINANDA PRASĀD
TIVĀRĪ, EEN VERTALING VAN RṢABHANĀTHA, PĀRŚVANĀTHA EN
MAHĀVĪRA

I.	<i>Inleiding</i>	109
II.	<i>Rṣabhanātha</i>	119
II.1.	Biografie	119
II.2.	De eerste beelden	121
II.3.	De pre-middeleeuwse beelden	122
II.4.	Scènes uit zijn leven	131
II.5.	Analyse	136
III.	<i>Pārśvanātha</i>	138
III.1.	Biografie	138
III.2.	De eerste beelden	139
III.3.	De pre-middeleeuwse beelden	141
III.4.	Scènes uit zijn leven	151
III.5.	Analyse	157
IV.	<i>Mahāvīra</i>	159
IV.1.	Biografie	159
IV.2.	De eerste beelden	160
IV.3.	De pre-middeleeuwse beelden	161
IV.4.	Scènes uit zijn leven	165
IV.5.	Analyse	174
	Verklarende woordenlijst	176
	Bronnenlijst van de illustraties	183
	Bibliografie	185
	Bijlage I: Tekeningen	188
	Bijlage II: Kaarten met archeologische sites	199
	Bijlage III: "Jina-Pratimāvijñān" door M.P. Tivārī, de brontekst in het Hindī.	205
	Trefwoordenregister	206

INLEIDING

Sinds lange tijd behoort de oosterse kunst tot één van mijn passies. Tijdens mijn reizen door Indonesië en India bezocht ik vele hindoeïstische en jaina tempels. Ik woonde er verscheidene tempelceremonies bij en kreeg een gevoel van rust en spiritualiteit die ik moeilijk in onze kerken kon terugvinden. Ik begon mij te verdiepen in de oosterse religies en al snel stapelden de kunstboeken zich op. Daarom besloot ik mijn eindverhandeling te schrijven rond jaina kunst omdat de eenvoud van deze beelden, maar tegelijk ook de haarfijne decoraties van de tempels mij enorm fascineerden.

Deze verhandeling is gebaseerd op een boek uit 1981: *Jain Pratimāvijñān* ('Jaina Iconografie') door Mārutinandana Prasād Tivārī. Dit werk is onderverdeeld in verschillende hoofdstukken waaronder de *Jina-Pratimāvijñān* ('De Iconografie van de Jina's'). Een Jina (letterlijk: 'Overwinnaar') of een Tīrthaṅkara is een spirituele leider in het jainisme die alle banden met de aardse wereld doorbrak. Hij heeft de opperste alwetendheid of de *kevala-jñāna* bereikt. Elke jaina gelovige tracht door middel van meditatie en een deugdzaam leven ooit deze ultieme status te bekomen. De traditionele 24 Tīrthaṅkara's moeten de gelovigen helpen veilig de oceaan van de *saṃsāra* over te steken. Daarom worden ze de 'voorden' (dit is een plaats om veilig de rivier over te steken) van het jainisme genoemd. Toen ik deze religie wat grondiger bestudeerde, kwam ik tot de conclusie dat Ṛṣabhanātha, Pārśvanātha en Mahāvīra de grootste rol van betekenis speelden in het jainisme. Zij worden ook het meest afgebeeld in de kunst. In de Kalpasutra staan hun biografieën, samen met Neminātha, uitgebreid beschreven. Ṛṣabhanātha wordt traditioneel beschouwd als de allereerste Jina van het huidige tijdperk. Hij is de voorvader van deze religie en met hem nam de traditie van ascetische praktijken zijn aanvang. De voorlaatste of 23ste Jina is Pārśvanātha. Hij stelde de basis van de jaina ethiek op, de zogenaamde vier geloften of *vrata's*. Zijn opvolger, Mahāvīra Vardhamāna, voegde hier nog een vijfde en laatste gelofte (*vrata*) aan toe en verstevigde de positie van de jaina kerk.

Bijgevolg vertaalde ik enkel de biografie en de iconografie van Ṛṣabhanātha, Pārśvanātha en Mahāvīra. De auteur houdt er een identieke structuur op na voor alle andere Jina's alsook dezelfde aandachtspunten. Door de wetenschappelijke aard van dit boek was het mogelijk

om de tekst vrij letterlijk te vertalen. Omdat de iconografische en jaina begrippen veel van hun betekeniswaarde zouden verliezen bij het zoeken naar een equivalent in het Nederlands, stelde ik een 'Verklarende Woordenlijst' van deze sanskrittermen op die u achteraan dit boek vindt. Doorheen de tekst heb ik deze woorden steeds *cursief* aangeduid en in de woordenlijst worden ze bondig verklaard. Sommige sanskritwoorden zoals *dharmā, karmaṇ, apsaras, ...* hebben reeds een eigen plaats verworven in onze Nederlandse taal en behoeven geen bijkomende uitleg. De voetnoten van de auteur verwerkte ik ook in mijn vertaling. Zij worden weergegeven d.m.v. vierkante haakjes [ ] en een kleinere lettergrootte. Mijn persoonlijke voetnoten komen onderaan de pagina. Ik maakte geen referentie bij een voetnoot wanneer het een woord betrof dat ik in *McGregor The Hindī-English Dictionary* of in *Monier-Williams A Sanskrit-English Dictionary* vond. Omdat er veel verschillen in de iconografie bestaan tussen de twee jaina strekkingen, de Śvetāmbara's en de Digambara's, heb ik geprobeerd om, in de mate van het mogelijke, de voornaamste tegenstellingen te vermelden.

De iconografische terminologie in het Sanskrit, heb ik steeds omgezet naar de wetenschappelijke transcriptie zoals ik die geleerd heb tijdens de lessen. Voor de schrijfwijze van grote steden zoals Lucknow, Delhi, Baroda, ... gebruik ik de Engelse schrijfwijze omdat deze het best ingeburgerd is.

Ik raadpleegde voornamelijk de boeken in de bibliotheek van het Seminarie voor Indologie. Ook vond ik nog enkele interessante werken in het Instituut Kern te Leiden. Daarnaast maakte ik gebruik van mijn persoonlijke boeken, ervaringen en kennis die ik heb opgedaan in India.

Deze verhandeling bestaat uit vier delen met elk een duidelijke structuur voor ogen. Het is de bedoeling dat de lezer inzicht krijgt in het godenpantheon, opbouw van de tempel en het Jina-beeld.

In Deel I probeer ik aan te tonen welke rol het Jina-beeld speelt in het dagelijkse leven van een jaina gelovige. Hoe mediteert hij/zij? Ook wordt er een kort overzicht gegeven van de voornaamste jaina bedevaartsoorden in India.

In Deel II wordt de structuur van een jaina tempel bondig uitgelegd aan de hand van eenvoudige grondplannetjes. De tempel van Ranakpur in Rājasthān krijgt hier bijzondere aandacht door zijn ingenieus grondplan. Verder beschrijf ik de belangrijkste goden van het jaina godenpantheon.

Deel III is gewijd aan de iconografie van de 24 Tīrthaṅkara's. Deze beknopte bespreking van de iconografie en biografie van elke Jina, gaat vooraf aan een overzicht van de algemene kenmerken van het Jina-beeld. Elk iconografisch kenmerk wordt aan een grondige analyse onderworpen. Tot slot wordt de iconografische evolutie van het Jina-beeld vanaf de tweede eeuw v.o.T. tot de tiende eeuw o.T. in grote lijnen geschetst.

De eigenlijke vertaling waarop deze eindverhandeling steunt, kan u lezen in Deel IV. Zoals reeds vermeld werd, vindt u in Deel IV de vertaling van Ṛṣabhanātha, Pārśvanātha en Mahāvīra. Telkens komen de biografie van de Jina, de iconografie en de archeologische vindplaatsen van hun beelden ruim aan bod.

Door het groot aantal archeologische plaatsen die in de tekst vermeld worden, heb ik er een eigenhandig gemaakte kaart met deze sites bijgevoegd. Dit is echter geen nauwkeurige situering van het dorpje of district maar enkel een aanduiding *bij benadering*. Voor de preciese plaats van het dorpje, stad of district met lengte- en breedtegraden verwijs ik de lezer graag door naar *Quarter Inch Maps. Atlas/Survey of India.[1951-53] Gazetteer of India and Pakistan. Army Headquarters, New Delhi*.

De tekst wordt steeds uitgebreid geïllustreerd met foto's en tekeningen. Enkele foto's heb ik persoonlijk gemaakt tijdens mijn reis door Noord-India vorig jaar, andere zijn afkomstig uit oosterse kunstboeken. Ik hoop dat deze verhandeling voor u, beste lezer, samen met de prachtige illustraties, een aangename kennismaking zal zijn met dit pareltje onder de oosterse kunst.

Annelies Vanderlinden

LIJST VAN DE AFKORTINGEN

A. Sa. In. A. Ri.	Archeological Survey of India, Annual Report
adj.	adjectief
Bu. Ba. Myū.	Bulletin of the Baroda Myuseum
Bu. Myū. Pi. Gai.	Bulletin Museum and Picture Gallery, Baroda
Dig.	Digambara's
Epi. Inḍ.	Epigraphy Inḍikā
f.	vrouwelijk
In. Hi. Kvā.	Indian Historical Quarterly
Inḍ. Ka.	Indian Culture
J. A. A.	Jain Art and Architecture
J. A. So.	Journal of the Asiatic Society, Calcutta
J. A. So. Ben.	Journal of the Asiatic Society of Bengal
J. In. Myū.	Journal of the Indian Museums, Bombay
J. K. Sthā.	Jain Kalā evaṃ Sthāpatya (Jaina Art en Architecture) (deel 3, S. Amalānanda Ghoṣ, Bharatīya Jnanpith)
J. O. In.	Journal of the Oriental Institute of Baroda
J. Ro. A. So.	Journal of the Royal Asiatic Society, London
Jai. Si. Bhā.	Jain Siddhānta Bhāskara, Ārā
Jain. Anti.	Jaina Antiquary
Kvā. J. Mai. Ṣṭe.	Quarterly of Journal of the Mysore State
lett.	letterlijke vertaling
m.	mannelijk
M.P.	Madhya Pradeś
O.Hi. Ri. Ja.	Orissa Historical Research Journal
o.T.	onze Tijdrekening
p.	pagina
pp.	pagina's
Pu. Mu.	Punarmudrita (vroegere druk)
Śvet.	Śvetāmbara's
Sam. Pu. Pa.	Samgrahālaya Purātattva Patrikā, Lucknow (Magazine of the Archeological Museum)
Ṣṭ. Jai. A.	Studies in Jain Art (U.P. Shah)

Tri. Śa. Pu. Ca.   Triṣaṣṭīśalākāpuruṣacaritra (Hemacandra)
U.P.   Uttar Pradesh
v.o.T.   voor onze Tijdrekening
Vi. In. J.   Viśveśvarānanda   Indological   Journal,   Hośiyārapur

DEEL I

DE JINA ALS VERERINGSOBJECT

I. HET JINA-BEELD BIJ DE MEDITATIE

Het Jina-beeld bekleedt een fundamentele positie in het leven van een jaina gelovige. Het beeld vertegenwoordigt de overwinning van de passie en het verlangen. De Jina's hebben immers de *kevala-jñāna* bereikt, de allerhoogste totale kennis waarbij de *saṃsāra* doorbroken wordt. Ondanks de superieure positie van de Tīrthaṅkara's, kent het jainisme noch aanroeping, noch het offeren aan deze beelden om een zegen te verkrijgen. De gelovige vraagt ook geen gunsten die zijn aardse leven aangenamer zouden maken. Hij verzoekt de Jina ook niet om het gevaar af te wenden of hem te behoeden voor ziekte. Zulke gelovigen voelen zich dan minderwaardig tegenover de godheid en dit schaadt hun zelfvertrouwen. De Jina wordt zo verantwoordelijk voor hun daden.¹ Wereldse verlangens leiden tot slecht karma (*pāpa*). Zelfs het aanbidden van een Jina om louter goed karma (*puṇya*) te verwerven, wordt niet geapprecieerd. Zowel *pāpa* als *puṇya* bouwen karma op en vormen een belemmering om de ultieme bevrijding te bereiken. Het eigenlijke doel van een *pūjā* van een Jina bestaat uit het aanvoelen van zijn uitermate hoge kwaliteiten. De ziel wordt dan op een hoger niveau getild. Op die manier bevindt de gelovige zich in een sfeer van zuiver karma (*śubha*)² en gaat dan uiteindelijk over in de sfeer van de volmaakte bevrijding (*śuddhatā*).³

---

¹ Jain, J.P., 1999, p. 125.

² *Śubha* of zuiver karma is een variant in het jainisme van wat in het hindoeïsme *śubha* betekent. Deze term betekent in het hindoeïsme louter 'gunstig'. In deze context is het een veeleer technische term voor een gelovige die zich bevindt op het pad dat leidt naar de verlossing. Door *śubha* te verzamelen, bindt hij zich nog steeds aan de *saṃsāra*. Toch zorgt dit *śubha* voor een wereld waarin de gelovige welvaart heeft en zich goed voelt, alhoewel *śubha* nefast is voor het verlossingspad en moet worden vermeden. Het karma, een verzameling van *puṇya* en *pāpa*, geeft de ziel een kleur of een tint (*leśyā*). Deze kleur bepaalt de levenskwaliteit van het wezen. De tinten kunnen zwak, middelsterk, of sterk zijn, al naargelang de intensiteit van het karma. De kleuren van de ziel van elke levensvorm, demon, dier, mens of god, kunnen op elk moment veranderen (vb. door *pūjā* van een Jina) en hun duur wordt bepaald door de kwaliteit en intensiteit van het opgestapelde karma. Zo verschuift het koloriet van de ziel verder over vermiljoenrood naar saffraangeel tot uiteindelijk wit, al naargelang de positie van de ziel in de hiërarchie van de levensvormen. De combinatie van de ziel met *śubha*-karma gebeurt door de influx van *puṇya*, en de combinatie van de ziel met *aśubha*-karma ('onzuiver karma') gebeurt door de influx van *pāpa*. Aldus zijn *śubha* en *aśubha* synoniemen voor *puṇya* en *pāpa*. (Cort, E., 2001, p. 191 ev.)

³ Ibid., p. 90.

Verering in het jainisme is een uitdrukking van devotie (*bhakti*) voor de persoon die alle perfecte spirituele waarden, eigenschappen en kwaliteiten bereikt heeft. Deze persoon is de concrete uitdrukking van de onverschilligheid en berusting tegenover het aardse leven. De verering van de Jina's werd in het leven geroepen omdat deze twee houdingen voor de leken moeilijk te vatten zijn.⁴ De volmaakte eigenschappen van de Tirthankara's draagt de gelovige hoog in zijn vaandel. De Jina belichaamt immers de toestand van bevrijding die uiteindelijk voor elk van ons bereikbaar is.⁵ De gelovige voelt zich transcendentaal verbonden met de Jina doordat hij o.a. zijn blik opvangt. Het ritueel waarbij de gelovige oog in oog staat met de Jina wordt *daršana*⁶ genoemd.⁷ De Jina-beelden van de Śvetāmbara's bezitten dan ook opvallende ogen die de *daršana* moeten bevorderen. De ogen zijn ingelegde juwelen of ze zijn geschilderd. De Digambara's daarentegen, decoreren hun Jina's niet met opvallende ogen.⁸ De gelovige zoekt een begeleider in zijn zoektocht naar bevrijding en wordt mentaal gezuiverd door de ideale status van de Jina te bewonderen. De levensloop van de Jina en zijn lichaam zijn van secundair belang. De gezichtsuitdrukking en de lichaamshouding van het beeld weerspiegelen de strenge contemplatie. De naaktheid symboliseert het prijsgeven van het lichaam.⁹

Het beeld van een Jina fungeert veeleer als een ondersteuning bij de meditatie. De Jina is het ideale en het voorbeeld voor de ziel. Het beeld *is* geen afbeelding van de Jina maar eerder een representatie van de perfecte toestand. Op deze wijze verenigt de gelovige zichzelf met de Jina zodat hij veilig de 'ocean van geboorte en wedergeboorte' in deze wereld kan oversteken.¹⁰ Daarom is een Jina (= 'de Overwinnaar') een Tirthankara, iemand die een 'voorde' maakte doorheen deze 'ocean'. De 24 Tirthankara's overwonnen de ellende van ons aardse bestaan.¹¹

---

⁴ Jain, J.P., 1999, p. 124.

⁵ Shearer, A., 2001, p. 102.

⁶ *Daršana* wordt ook toegepast in het hindoeïsme.

⁷ Cort, J.E., 2001, p. 206.

⁸ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 3.

⁹ Jain, J.P., 1999, p. 126.

¹⁰ Shearer, A., 2001, p. 102.

¹¹ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 3.

De devotie mag enkel steunen op 'De Drie Juwelen' (*triratna*) d.i. het juiste geloof, kennis en gedrag.¹² De gelovige zal de verlossing uit de *saṃsāra* bereiken door steeds de herinnering aan de Tīrthaṅkara's te bewaren. *Blukti* is de eerste concrete stap van zijn inherent perfecte ziel naar deze bevrijding. Door allerlei activiteiten raakt zijn ziel bezoedeld en bouwt deze het karma op waardoor zij blijft ronddwalen in de *saṃsāra*. De devotie van de gelovige zal vroeg of laat leiden tot het Tīrthaṅkara-schap, namelijk de zuivere, perfecte ziel.¹³

Fig. 1: Jina-beeld met opvallende ogen in de tempel van Ranakpur.

---

¹² De Drie Juwelen (*triratna*) bestaan uit het juiste geloof (*śamyak-darśana*), de juiste kennis (*śamyak-jñāna*) en het juiste gedrag (*śamyak-cārita*). Deze abstracte spirituele kwaliteiten belichamen de natuur (*dharmā*) van de ziel. Zij vormen een essentieel onderdeel van het pad dat leidt naar de bevrijding. (Jain, J.P., 1999, p. 90)

¹³Ibid., p. 128.

II. DE PŪJĀ VAN EEN JINA-BEELD

Bijna elke jaina gelovige weet hoe de *pūjā* (zie woordenlijst) van een Jina-beeld verloopt. Vele jaina's zijn opgegroeid met dit ritueel en voeren het dagelijks uit.¹⁴ Zowel de Digambara's als de Śvetāmbara's volgen hetzelfde patroon om een *pūjā* te verwezelijken.¹⁵ Zuiverheid van lichaam en geest zijn van cruciaal belang. Zo mogen menstruerende vrouwen de *pūjā* niet uitvoeren gedurende drie dagen. Sommige families weren zelfs deze vrouwen voor vier dagen in de *garbhagr̥ha* (zie woordenlijst). Zij kunnen dan enkel nog het ritueel van *darśana* of *bhāva-pūjā* uitvoeren.¹⁶ Bij *bhāva-pūjā* is er een spirituele houding van de gelovige ten opzichte van de Jina.¹⁷ Dan wordt er niets geofferd. Wanneer er een kindje wordt geboren in een familie mogen noch de mannen noch de vrouwen de tempel betreden gedurende tien dagen. Door de geboorte wordt de hele familie als onrein beschouwd.¹⁸

De gelovige moet eerst baden vooraleer hij de tempel betreedt. Eenmaal aangekomen in de tempel, plaatst hij een klein bolletje van sandelhoutpasta op zijn voorhoofd. Dit betekent dat de gelovige steeds de herinnering aan het onderricht van de Jina bewaard. Dan bindt hij een *mukhapattikā*¹⁹ rond zijn mond. Dit dient om te verhinderen dat de slechte ademgeur de Jina zou aanraken. Ook worden hierdoor de offergaven niet verontreinigd. Door de *mukhapattikā* te gebruiken, houdt de gelovige zich aan de wet van de *ahiṃsā* (zie woordenlijst): geen enkel insectje kan worden ingeademd.²⁰

De *Jina-pūjā* voor leken heet *caitya-vandana*, de verzorging van het beeld. Hier maken de jaina's nogmaals een onderscheid in *dravyapūjā*, met offergaven, en *bhāvapūjā*, spirituele concentratie.²¹

---

¹⁴Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 16.

¹⁵Cort, E., 2001, p. 72.

¹⁶Ibid., p. 206.

¹⁷Ibid., p. 72.

¹⁸Ibid., p. 71.

¹⁹Een *mukhapattikā* is een 'monddoekje'. Sommige nonnen en monniken dragen een klein rechthoekig stukje stof voor de mond om geen kleine diertjes in te ademen. Dit kadert in het principe van *ahiṃsā* (geweldloosheid). (Jain, J.P., 1999, p. 110)

²⁰Cort, E., 2001, p. 73.

²¹Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 16.

Eerst gebeurt de *jalapījā* van het beeld, het besprenkelen met water. Op deze manier wast de gelovige zijn zonden weg.²² Dit ritueel wordt gevolgd door de *candanapījā*, waarbij het beeld stippen van sandelhoutpasta en saffraan krijgt. De gelovige gebruikt hiervoor enkel de ringvinger van de rechterhand.²³ Hij raakt negen plaatsen op het beeld aan. Deze plekken dragen allen een religieuze betekenis in zich:²⁴

1. De twee grote tenen: toen de zalving van de Jina plaatsvond, dacht Indra²⁵ dat het water de Jina zou schade berokkenen. Toch bewees de Jina dat hij sterk was door hard met zijn tenen tegen de berg Meru²⁶ te stampen.
2. De twee knieën: ze ondersteunen de Jina tijdens zijn reizen en bij zijn *kevala-jñāna*.
3. De polsen: de Jina gaf gedurende een jaar al zijn bezittingen weg met zijn eigen handen. De gelovige kan zichzelf zo losmaken van materiële zaken.
4. De schouders: deze schouders zijn erg sterk omdat ze het karma en de *saṃsāra* overwonnen. De gelovige hoopt ook zulke schouders te krijgen.
5. Het hoofd: toen de Jina zijn haren uittrok in vijf handsvolle rukken, verkreeg hij onmiddellijk het inzicht in de gedachten van andere mensen. De Jina heeft *kevala-jñāna* bereikt.
6. Het voorhoofd: symboliseert het drievoudige universum.²⁷
7. De keel: stelt het prediken van de Jina voor. De gelovige wil dat de Jina deze kennis overdraagt.
8. Het hart: de Jina vernietigde het verlangen en de haat door zijn verzoenende uitstraling. De gelovige hoopt ooit deze vredelievende kracht in zijn eigen hart te ontdekken.
9. De navel: door het juweel in de navel van de Jina aan te raken, wordt de gelovige doordrongen met de *triratna*: het juiste geloof, kennis en gedrag.

---

²² Sāgāradharmāmṛt, II, stanza 30. (Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 15.)

²³ Ibid., p. 16.

²⁴ Cort, E., 2001, p. 75.

²⁵ In het vedisme is Indra de oppergod. In het jainisme is Indra veeleer een god die de Jina's helpt om de verlichting te bereiken. Dit doet hij met behulp van verschillende generaals.

²⁶ De legendarische *berg Meru* is het centrale punt van Jambudvīpa in de Hindoe-mythologie. Jambudvīpa is het centrale continent van de zeven continenten die de berg Meru omringen. Dit eiland is India, het centrum van de wereld.

²⁷ Het drievoudige universum bestaat uit: de onderwereld, met de atmosfeer en de hemellichamen, de middenwereld, d.i. de aarde, en de bovenwereld, met goden en godinnen. (Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 20)

Fig. 2: De aanrakingspunten van een Jina-beeld.

Vervolgens wordt er melk, yoghurt en *glū* (melkvet) over het beeld gegoten en met bloemenkransen bedekt. Dit stelt de zalving bij de geboorte van iedere Jina voor dat werd uitgevoerd door Indra op de berg Meru.²⁸ Dan wordt het beeld schoongeveegd en vereerd met wierrook en lampjes. Tenslotte krijgt het Jina-beeld rijstballetjes, fruit en snoepjes. Deze objecten symboliseren rijkdom en geluk. De *pūjā* is nu achter de rug. Dan brengen de jaina gelovigen een stipje sandelhoutpasta aan op hun voorhoofd en verlaten de *garbhagrha*.²⁹

²⁸ Cort, E., 2001, p. 73.

²⁹ Sāgāradharmāmṛt, II, stanza 30. (Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 15.)

III. JAINA TĪRTHA'S

De Pratiṣṭhāsārasaṃgraha³⁰ is het leerboek bij uitstek die de jaina's hanteren bij de constructie van een tempel. Volgens de Pratiṣṭhāsārasaṃgraha mag dit religieus gebouw niet overal worden opgericht. Gelovigen gaan immers naar de tempel om te mediteren en het Jina-beeld te vereren. Dit ritueel maakt deel uit van het pad dat leidt naar de verlossing en het moet dus op een speciale plaats gerealiseerd worden. De auteur van dit leerboek beklemtoont dat deze heilige woonplaats bij voorkeur wordt opgetrokken bij de geboorteplaats van een Jina, de plaats van de *dīkṣā* (zie woordenlijst), de plaats waar hij ascese pleegde, *kevala-jñāna* (zie woordenlijst) bereikte of overging naar het *nirvāṇa*. Een *tīrtha* of pelgrimsplaats kan ook een plek zijn waar een jaina ascet de bevrijding kreeg. Op deze gewijde plaatsen worden dan tempels gebouwd. Hier ontstaan er *tīrtha's*. Het zijn 'doorwaadbare plaatsen' naar de verlossing waardoor de gelovige uit de ellendige oceaan van geboorte en werdegeboorte bevrijd wordt. Alle 24 Jina's hebben in de *samavasaraṇa* (zie woordenlijst) de leer onderwezen die leidde naar *kevala-jñāna*. Daarom zijn alle *tīrtha's* gebouwd uit dankbaarheid aan deze 24 Tīrthaṅkara's.³¹

De jaina's onderscheiden vier types van *tīrtha's*:³²

1. *Nirvāṇakṣetra* of *Siddhakṣetra*: op deze plekken bereikte een Tīrthaṅkara of een ascet het *nirvāṇa*.³³ Kailāśgiri (Aṣṭāpada in Tibet), Sammeda Śikhara (Bihār), Girnār (Gujarāt) en Pāvāpurī (Bihār) zijn voorbeelden van *siddhakṣetra's*. Mahāvīra stierf in Pāvāpurī. De witte marmeren tempel van Jalmandir, midden in een lotusvijver, geeft de plaats van zijn crematie aan.³⁴ Sonagiri (nabij Datia in Madhya Pradeś) is zo'n plaats waar jaina asceten het *nirvāṇa* bereikten.

---

³⁰ Pratiṣṭhāsārasaṃgraha III, 3-4 (Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 13).

³¹ Jain, J.P., 1999, p. 149.

³² Ibid., p. 150.

³³ De betekenis van 'het *nirvāṇa*' is in deze context 'de dood, het overlijden'.

³⁴ Waterstone, R., 2001, p. 166.

2. *Kalyāṇakakṣetra*: dit zijn plaatsen die in verband worden gebracht met de vier *kalyāṇakaś* (zie woordenlijst) van de Tīrthaṅkara's: *garbhakalyāṇa*, *janmakalyāṇa*, *dīkṣākalyāṇa* en *kevala-jñāna*. Zulke plaatsen zijn Vārāṇasī en Ayodhyā. In Vārāṇasī zou Pārśva zijn geboren en zijn jeugd hebben doorgebracht. Ṛṣabhanātha, Ajitanātha, Abhinandanātha en Sumatinātha zijn allen geboren in Ayodhyā.³⁵

3. *Atiśayakṣetra*: dit zijn locaties waar mirakels of mythen plaatsvonden. Śravaṇabelgolā (Karnāṭaka) is een voorbeeld van een *atiśayakṣetra*. Daar, op de Vindhyaḡiri, staat een wit marmeren beeld van Gommateśvara Bāhubalī. Aan het beeld zijn vele mythen en mirakels toegekend. Het is een kolossaal beeld ter ere van de tweede zoon van Ṛṣabhanātha (of Ādinātha) en koningin Sunaṇḡā. Het is opgericht in de tiende eeuw en de hoogte bedraagt achttien meter. Daarmee is dit beeld van Gommateśvara één van de grootste vrijstaande monumenten ter wereld.³⁶ Bāhubalī was verwickeld in een strijd tegen zijn stiefbroer Bharata. Alhoewel hij aan de winnende hand was, besepte hij de zinloosheid van het aardse bestaan en werd monnik. Hij stond bewegingsloos in *kāyotsarga-mudrā* (zie woordenlijst) terwijl hij ascese pleegde. Jaren gingen voorbij en er groeiden allerlei klimplanten langs zijn lichaam heen. Vogels hadden reeds hun nestjes gebouwd op zijn hoofd. Bāhubalī verroerde zich niet. Ondanks zijn uiterst strenge ascese bereikte hij geen *kevala-jñāna*. Op het bevel van zijn vader gaf hij zijn trots op en kwam hij plots tot de alwetendheid.

Fig. 3: Bāhubalī in Śravaṇabelgolā.

Fig. 4: Bāhubalī-detail.

³⁵ Jain, J.P., 1999, p. 13.

³⁶ Waterstone, R., 2001, pp. 42, 43.

Tijdens het Mastakabhiśeka-feest wordt dit enorme beeld overgoten met een spectaculaire gouden regen die bestaat uit melk, saffraan en *glū* (melkvet).³⁷

4. *Kalākṣetra*: dit zijn plaatsen die bekend staan voor hun artistieke monumenten, kunstschaten en sculpturen waardoor ze een grote aantrekkingskracht uitoefenen op pelgrims: Khajurāho, (Madhya Pradeś), Mount Abu, Ranakpur, Osiyā (Rājasthān), Gyaraspur, Kumbhāriyā, ...³⁸

Het is opvallend dat deze *tīrtha*'s zich voornamelijk aan de oever van een rivier, op een berg, in een dorp, of aan de kust bevinden.³⁹ Het is hoofdzakelijk de woeste natuur die de ideale plaats vormt voor meditatie en bezinning. Religie past hier in een natuurlijke cyclus die het menselijke met het goddelijke verbindt. Rivieren worden in India steeds als heilig beschouwd, omwille van hun geneeskracht: van regen (water) komt rijst, van rijst komt welvaart, van welvaart komt bescherming, van bescherming komt aanbidding en van aanbidding komt regen (water).⁴⁰ Zo is de Ādinātha tempel in Ranakpur gebouwd langs de oever van de rivier Maghai.

Ook bergen kunnen veranderen in heilige plaatsen. De berg is in zijn vertikaliteit de axis mundi, de stabiele as waarrond het universum wentelt. Precies door haar hoogte is het een ontmoetingsplaats tussen de goden en de mensen. De berg is een metafoor voor de spirituele zoektocht van de gelovige. Het is een reis van het doodgewone alledaagse leven naar de ijle hoogten van de bevrijding.⁴¹ Sonagiri is zo'n *tīrtha* op een berg. Deze plaatsnaam betekent dan ook letterlijk 'De Gouden Berg'. Het tempelcomplex bestaat uit wel 80 kleine witte tempeltjes waarin telkens een beeld van een Jina werd ondergebracht.⁴²

---

³⁷ Gupte, R.S., 1972, p. 175.

³⁸ Jain, J.P., 1999, p. 157.

³⁹ Pratiṣṭhāsārasaṃgraha, III 3-4. (Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 13)

⁴⁰ Shearer, A., 2001, p. 13.

⁴¹ Ibid., p. 23.

⁴² Jain, J.P., 1999, p. 156.

De jaina's vereren vijf heilige bergen: Śatruñjaya (Gujarāt), Girnār (Gujarāt), Mount Abu (Rājasthān), Sammeda Śikhara (Bihār) en Aṣṭāpada (Himālaya):⁴³

Śatruñjaya, 'de heuvel die de vijanden overwint', ligt op twee uur klimmen van Palitāna in Gujarāt. Het is het grootste Śvetāmbara-tempelcomplex in India met meer dan duizend heiligdommen. De tempels zouden gebouwd zijn door Bharata⁴⁴ en gewijd aan Ādinātha omdat hij deze plek verscheidene malen bezocht. Het zou ook de plek zijn waar de negentien toekomstige Tīrthaṅkara's onderricht gaven.⁴⁵

De hoogste berg van Gujarāt is Girnār en ligt vlak naast Śatruñjaya. Volgens de jaina's vonden de *dīkṣā*, *kevala-jñāna* en *nirvāṇa* van Neminātha hier plaats. Deze plek wordt zowel door de hindoes, boeddhisten en jaina's als sacraal beschouwd.⁴⁶

In het Aravalli gebergte, waar de Banas rivier stroomt, ligt Mount Abu. In het dorpje Dilvārā, even verderop, staan de vijf tempels waaronder de beroemde Vimalavasahī en Lūṇavasahī. In de Vimalavasahī-tempel staat een wit marmeren beeld van Ādinātha in *dhyānamudrā* (zie woordenlijst). De Lūṇavasahī-tempel herbergt een zwart stenen beeld van Neminātha op een sokkel van witte marmer.⁴⁷

De Sammeda Śikhara is een bergtop in Bihār. Een andere naam voor deze plek is Mount Pārśvanātha. Hier bereikten meer dan twintig Tīrthaṅkara's het *nirvāṇa* waaronder Pārśva. Vele heiligen pleegden ascese op deze berg en kwamen tot de verlossing. De pelgrim moet wel vier uur klimmen om de top te bereiken waar hij de 24 schrijnen en twee tempels kan bewonderen. Het duurt ongeveer vijf uur om alle tempels op de verschillende plaatsen te bezoeken.⁴⁸

Op de hoge bergtoppen van de Himālaya in Tibet ligt Aṣṭāpada, de plaats waar Ṛṣabhanātha overging naar het *nirvāṇa*. Deze berg is beter bekend onder de naam Mount Kailāsa. Zijn zoon, Bharata, liet er een tempel bouwen ter ere van zijn vader.⁴⁹

---

⁴³ Pal, P., 1994, p. 65.

⁴⁴ Bharata zou de eerste jainistische vorst zijn geweest in Ayodhyā en de oudste zoon van Ṛṣabhanātha. Hij was ook de eerste vorst die jaina tempels liet optrekken. (Jain, J.P., 1999, p.160)

⁴⁵ Waterstone, R., 2001, p. 167.

⁴⁶ Singh, H., 1982, pp. 36, 37.

⁴⁷ Ibid., pp. 35, 36, 47 en 78.

⁴⁸ Jain, J.P., 1999, p. 154.

⁴⁹ Shah, U.P., 1987, p. 1

Kaart met de belangrijkste jaina tīrtha's of bedevaartsoorden in India.

(Uit: Floor, H., 1993, *India. Handboek voor reizigers*. De Geus-Libertas. Kaart: Cursor, Breda.)

DEEL II

DE JAINA TEMPEL

EN

TEMPELCONSTRUCTIE

I. DE GODEN IN DE JAINA TEMPEL

In India zijn er vele prachtige jaina tempels die deel uitmaken van het culturele erfgoed van dit land. Deze bouwwerken zijn uitsluitend voor religieuze doeleinden opgetrokken. Als je de tempels bezoekt, lijkt het alsof de jaina's hun nauwkeurige geest en hun gevoel voor perfecte ascese hebben laten meespelen bij het bouwen van deze tempels. De gebouwen zijn zo minutieus bewerkt dat je wel maanden zou nodig hebben om elk figuurtje afzonderlijk te bewonderen.⁵⁰ Zo behoren de Dilvārā tempels van Mount Abu, die gebouwd zijn in de 11de à 12de eeuw, tot de één van de belangrijkste kunstschaten ter wereld. De pilaren, deuren, plafonds en panelen bezitten een uitermate fijne decoratie. Aan deze decoratie staken ook juweliers een handje toe. De tempels in witte marmer zijn zo zorgvuldig bewerkt dat ze waarschijnlijk nergens anders overtroffen kunnen worden.⁵¹ Door hun prachtige ligging op een heuveltop, waant de gelovige er zich in een sfeer van rust en eenzaamheid.⁵² De jaina's drijven hun gevoel voor *ahimsā* ver door: de lampenkappen in de tempels zijn met lichtdoorlatende stoffen overdekt zodat geen enkel insectje de dood zou vinden nabij een gloeiend hete lamp.

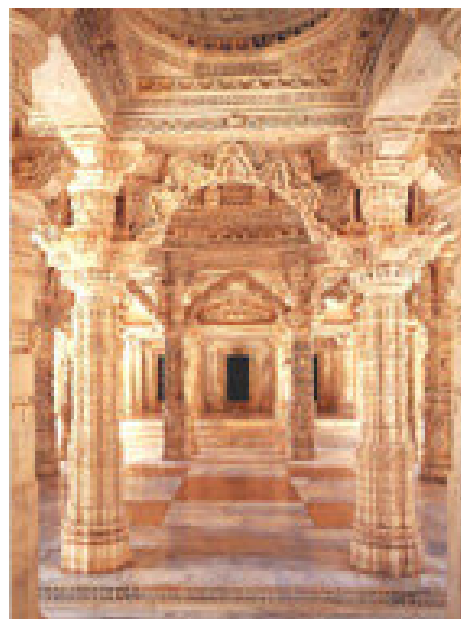

Fig. 5: Tempel in Mount Abu

---

⁵⁰ Jain, J.P., 1999, p. 159.

⁵¹ Ibid., p. 169.

⁵² Clermont, L., 1998, p. 49.

Vele goden en godinnen houden een oogje in het zeil over het tempelcomplex en beschermen de Jina. ⁵³ In wat volgt geef ik een opsomming van de belangrijkste goden in een jaina tempel.

Langs beide kanten van de *garbhagrha* (cella) worden versierde portieken en balkonnen gebouwd waarin er *gandharva's* ⁵⁴ (hemelse muzikanten aan het hof van Indra) zingen en dansen. ⁵⁵ Sinds de middeleeuwen is er een belangrijke positie toegekend aan de *yakṣa* en de *yakṣī* (zie hoofdstuk 3), de *mahāvīdyā's*, de *dikpāla's*, de *navagraha's* en de *kṣetrapāla's* in het tempelcomplex. Zij zijn in schrijnen, langs de muren en op de plafonds gesculpteerd. ⁵⁶

Mahāvīdyā's

Mahāvīdyā's zijn godinnen van de wijsheid: Rohiṇī, Prajñapti, Vajraśṛṅkhalā, Vajrāṅkuṣī, Apraticakrā, Naradattā, Kālī, Mahākālī, Gaurī, Gāndhārī, Mahājvālā, Mānavī, Vairoṭyā, Acchuptā, Mānasī en Mahāmānasī. ⁵⁷ Vanaf de tiende eeuw kwamen er gestandaardiseerde lijsten van de *Mahāvīdyā's*. Zoals andere godheden worden hun attributen en eigenschappen nauwkeurig omschreven. ⁵⁸ Zij worden zowel aan de binnen- als aan de buitenkant van de tempels gesculpteerd. Af en toe worden ze geïntegreerd bij een Jina-beeld. Het is zelden dat ze alle zestien worden afgebeeld in een tempel. Op het plafond van de wandelgang in de Vimalavasahī tempel, Mount Abu, kan de bezoeker alle godinnen met hun specifieke attributen bewonderen. Soms bezitten deze godinnen vier, acht of zestien armen. In de Mahāvīra-tempel in Kumbhāriyā zijn ze vierarmig, dragen attributen en zijn vergezeld door hun *vāhana's*. Zij zijn de populairste voorstelling van het jaina godenpantheon geworden. *Vīdyā's* zijn de magische gezangen. Verwijzingen naar deze magische kunsten gaan terug op de canonieke literatuur. Toch worden ze daar nog niet als godinnen geïdentificeerd. ⁵⁹

---

⁵³ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 20.

⁵⁴ Voor meer informatie over de *gandharva's* zie Panchamukhi, R.S., 1951, *Gandharva's and Kinnara's in Indian Iconography*.

⁵⁵ Siri Vattusāra Payaraṇam, III, stanza 50. (Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 20.)

⁵⁶ Idem.

⁵⁷ Singh, H., 1982, p. 208.

⁵⁸ Voor een gedetailleerde lijst van de beschrijving van de *Mahāvīdyā's*: zie Shah, U.P., 1947, *Iconography of the sixteen Jaina Mahāvīdyās*, pp. 114-177.

⁵⁹ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, pp. 26 en 27.

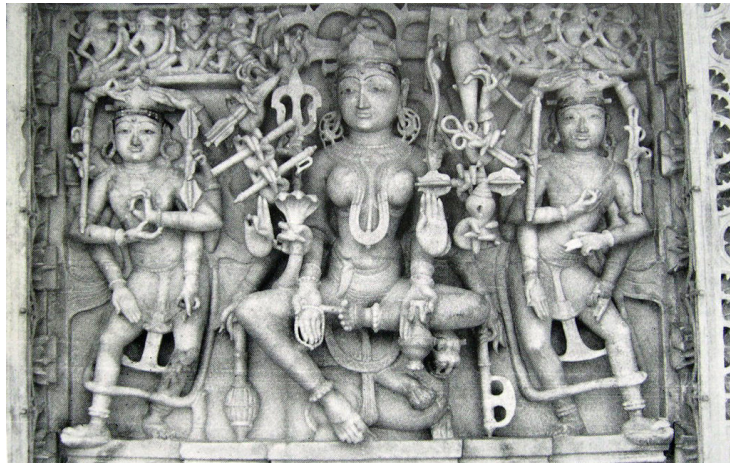

Fig. 6: Mahāvīdyā Mahāmāsī

Dikpāla's

In de meeste gevallen zijn de *dikpāla's* aan de *maṇḍovara* (zie woordenlijst) geplaatst. De acht *dikpāla's* geven elk een windrichting aan. Deze wachters zijn Indra (Oosten), Agni (Zuid-Oost), Yama (Zuiden), Nairṛta (Zuid-West), Varuṇa (Westen), Vāyu (Noord-West), Īśāna (Noord-Oost) en Kubera (Noorden). Ook zijn er nog Brahma (boven) en Naga (beneden). Hun afmetingen, kleuren en uiterlijk zijn vastgelegd. Ze verschijnen op de buitenste muren van jaina tempels. Ze worden afgebeeld als goden met vele armen en menselijke lichamen. Hun iconografische eigenschappen verschillen van plaats tot plaats.⁶⁰ De oudste tempel waar de *dikpāla's* zijn afgebeeld is in de Śāntinātha-tempel in Kumbhāriyā. Hier zijn er vier *dikpāla's* te zien in de hoeken op de plafonds van de *mukhamaṇḍapa* (zie woordenlijst). Ze zitten in *lalitāsana* (zie woordenlijst) en hebben vier armen. Ze zijn vergezeld door hun rijtuigen (*vāhana's*): de ram, de olifant, de buffel en de hond.⁶¹

⁶⁰Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 22.

⁶¹Singh, H., 1982, p. 209.

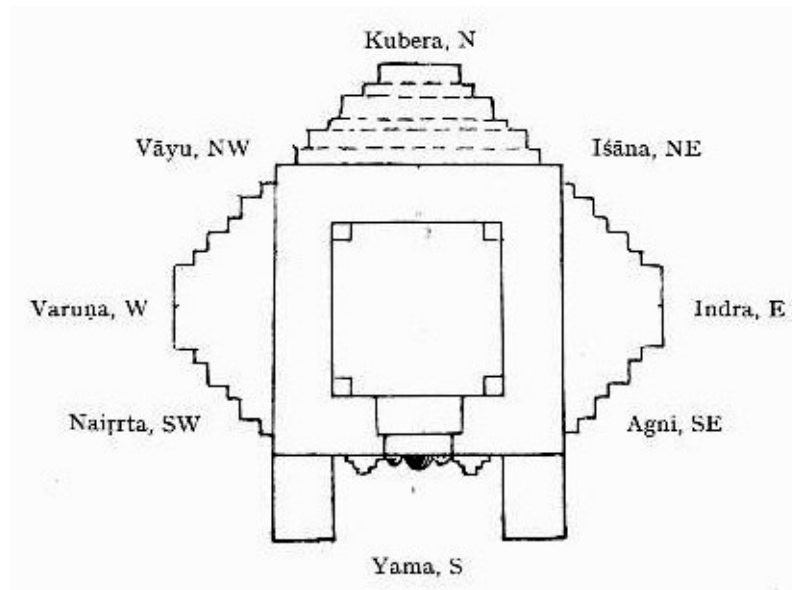

Fig. 7: Positionering van de dikpāla's in de tempel.

Navagraha's

De *navagraha's* of de Negen Planeten worden op de deurlintelen van ingangspoorten gesculpteerd. In Centraal-India, zoals in Deogaṛh, zitten deze negen goden langs het hoofd van de Jina. Bij een ander type van Jina-beeld vertoeven de *navagraha's* op het voetstuk: de eerste zeven in menselijke gedaanten, de achtste als een menselijk hoofd en de negende als een mens-slang. Deze hemellichamen (*jyotiṣka*), vormen een klasse van goden: Ravi (de Zon), Soma (de Maan), Maṅgala (Mars), Budha (Mercurius), Bṛhaspati (Jupiter), Śukra (Venus), Śani (Saturnus), Rāhu en Ketu (de wassende en de afnemende maan). Volgens de jaina kosmografie heeft ons continent twee manen en twee zonnen.⁶²

⁶²Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, pp. 25 en 26.

Fig. 8: De Negen Planeten of de Navagraha's.

Kṣetrapāla

Meestal wordt er nabij de ingangspoort een schrijn ter ere van de *kṣetrapāla* gebouwd. Hij is de bewaker van de site. Bij enkele middeleeuwse afbeeldingen, zoals in Deogarh, wordt hij afgebeeld als een vierarmige godheid. Hij draagt een *gadā* (zie woordenlijst), een slang, een ketting en een vrucht. De meeste *kṣetrapāla*'s dragen prominente oogballen, zijn fijn afgewerkt en worden gedecoreerd met gekleurd papier.⁶³

⁶³Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 29.

Fig. 9: Kṣetrapāla

Scènes uit de levens van de Jina's

De 'scènes uit de levens' van de Tīrthaṅkara's worden gesculpteerd op de binnenste muren en de plafonds van de tempel. De scènes kunnen ook worden geschilderd in miniatuurschilderijen. Na verloop van tijd werden de reliëfs vlakker, er kwamen meer figuranten bij en de legendes werden achterwege gelaten.⁶⁴ Toch geven zij ons cruciale informatie over de *pañcakalyāṇaka's*, de vijf belangrijkste gebeurtenissen die in het leven van elke Jina plaatsvonden. Deze bestaan uit: *garbhakalyāṇa* of *cyavanakalyāṇa*, het embryo daalt uit de hemel neer, *janmakalyāṇa*, de geboorte, *dīkṣākalyāṇa*, het religieuze leven aanvangen, *kevala-jñānakalyāṇa*, de verlichting en *nirvāṇakalyāṇa*, de uiteindelijke verlossing. Bijna elk aspect van de jaina iconografie kan in verband gebracht worden met deze gebeurtenissen.⁶⁵ In de Mahāvīra-tempel van Kumbhāriyā zijn de *pañcakalyāṇaka's* en de vroegere existentieën en de *upasarga's* (zie woordenlijst) van de Tīrthaṅkara's, in detail uitgekerfd. Er werd vooral veel aandacht geschonken aan de populaire Jina's: Ādinātha, Śāntinātha, Neminātha, Pārśvanātha en Mahāvīra. De scènes zijn geplaatst in kaders. In de Vimalavasahī- en de Lūṇavasahī-tempel in Mount Abu zijn de scènes gegraveerd op de plafonds van de

---

⁶⁴ Singh, H., 1982, p. 201.

⁶⁵ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 4.

wandelgangen en van de *raṅgamaṇḍapa* (zie woordenlijst).⁶⁶ Ik geef een illustratie bij elke *kalyāṇaka*:

1. *Garbhakalyāṇa*: Mahāvīra vertoeft in de hemel. Nadien wordt hij een embryo en wordt hij herboren op aarde. Hij zit op een leeuwentroon, omringd door hemelse muzikanten en *cāmaradhara*'s. Manuscript in de Kalpasūtra, 15de eeuw.⁶⁷

Fig. 10: Mahāvīra in de hemel (miniatuur).

2. *Janmakalyāṇa*: De sculptuur toont de geboorte en de reiniging van Mahāvīra. Links staat de moeder van de Jina en enkele bezoekers. Op het rechtse paneel wordt het kind op een olifant gezet voor een reiniging. Paneel in rode zandsteen op de Mahāvīra-tempel in Osiyā, Rājasthān, 11de eeuw.⁶⁸

Fig 11: Geboorte en reiniging van Mahāvīra (sculptuur).

⁶⁶ Singh, H., 1982, p. 212.

⁶⁷ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 20; fig. II a).

3. *Dīkṣākalyāṇa*: Mahāvīra wordt opgenomen in de monnikenorde en plukt zijn haren uit. Indra zit op een olifant en verzamelt zijn uitgerukte haren. Nu draagt Mahāvīra geen juwelen meer. Manuscript uit de Kalpasūtra, 15de eeuw.⁶⁹

Fig. 12: Mahāvīra plukt zijn haar uit (miniatur).

4. *Kevala-jñānakalyāṇa*: Mahāvīra predikt tot de mensen in de *samavasaraṇa*, de hemelse hall. In de hoeken van het manuscript worden allerlei vechtende dieren afgebeeld. Al deze dieren komen in een sfeer van verzoening door het prediken van de Jina. Manuscript in de Kalpasūtra, 16de eeuw.⁷⁰

Fig. 13: Mahāvīra predikt tot het universum.

⁶⁸Ibid., p. 23; fig. X.

⁶⁹Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 25; fig. XVII.

5. *Nirvāṇakalyāṇa*: Dit is een koperen beeld van een *siddha*, een bevrijde ziel. De siddha beschikt niet langer over zijn menselijk lichaam en daarom wordt hij transparant weergegeven. Het beeld staat in *kāyotsarga-mudrā*. Koperen beeld, Centraal-India, 18de of 19de eeuw.⁷¹

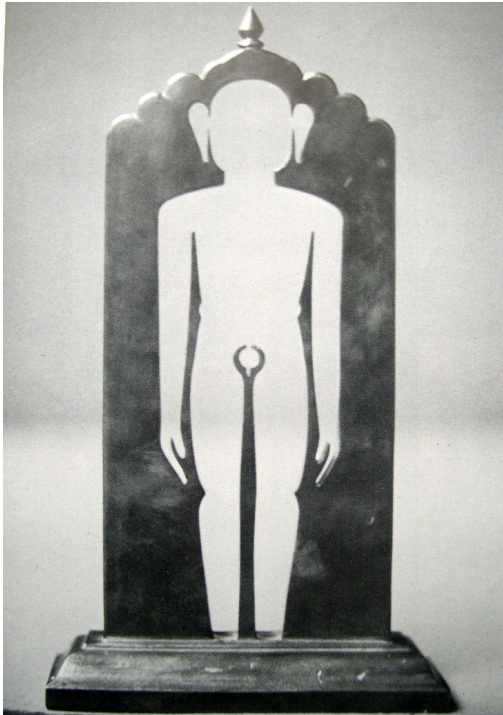

Fig. 14: *Siddha, de bevrijde ziel (koperen beeld)*.

---

⁷⁰Ibid., p. 29; fig. XXXI.

⁷¹Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 31; fig. XXXVII.

II. DE TEMPELCONSTRUCTIE

De Siri Vatthusāra Payaraṇam is een tekst in het Prākṛit over de grondbeginselen van de jaina iconografie en tempelarchitectuur.⁷² De gehele structuur van de tempel is opgevat als een symbool voor de weg die een gelovige aflegt om uiteindelijk de verlossing te bereiken. De brede basis (*jagatī*) van de tempel gaat geleidelijk over in een top (*śikhara*) waar alle lijnen samenvallen. In feite is de tempel een voorstelling op mensenmaat van het aardse leven (onderaan) naar de verlossing uit de *saṃsāra*, m.n. *kevala-jñāna* (bovenaan). Het hoogste punt duidt het midden van de cella (*garbhagrha*) aan.⁷³ In de Siri Vatthusāra Payaraṇam staat te lezen dat de belangrijkste structuren van een tempel uit de volgende onderdelen bestaan: *jagatī* (onderste draagvlak), *pītha* (plint), *maṇḍovara* (buitenste muur), *śikhara* (torenspits), *annalasāra* (een geribde koepel), *kalaśa* (ornament aan de top in de vorm van een vaas) en een *danḍa* (vlaggenstok).⁷⁴ De jaina tempel is eigenlijk de *samavasaraṇa* (een hall waarin de Jina zijn eerste toespraak hield voor de mensen) van elke Jina.⁷⁵ Hieronder is de tempelopbouw schematisch voorgesteld:

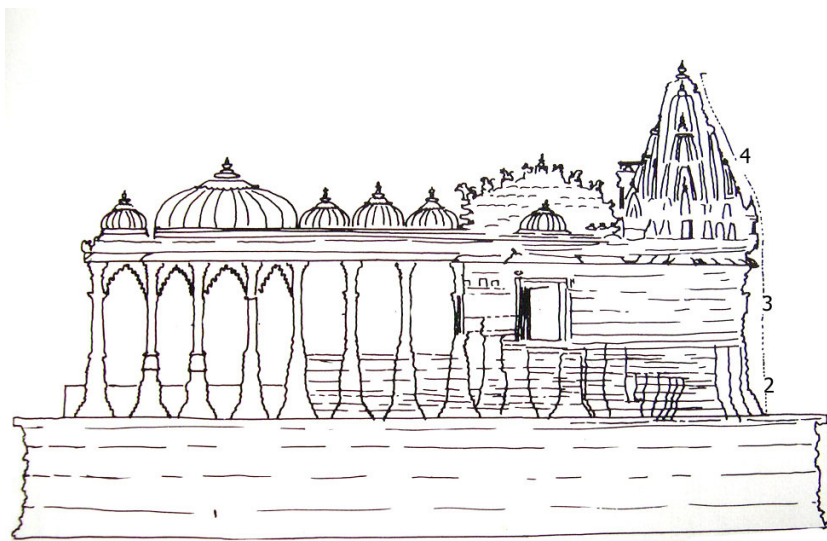

Fig. 15: Tempelopbouw

1: *jagatī*

2: *pītha*

3: *maṇḍovara*

4: *śikhara*

⁷² Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 14.

⁷³ Deva, K., 1995, p. 3.

⁷⁴ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 15.

⁷⁵ Clermont, L., 1998, p. 52.

Het grondplan van de tempel bestaat uit verschillende *maṇḍapa*'s (hallen), met *stambha*'s (pilaren), en wandelgangen. Het doorsnee grondplan van een jaina tempel kan er als volgt uitzien:

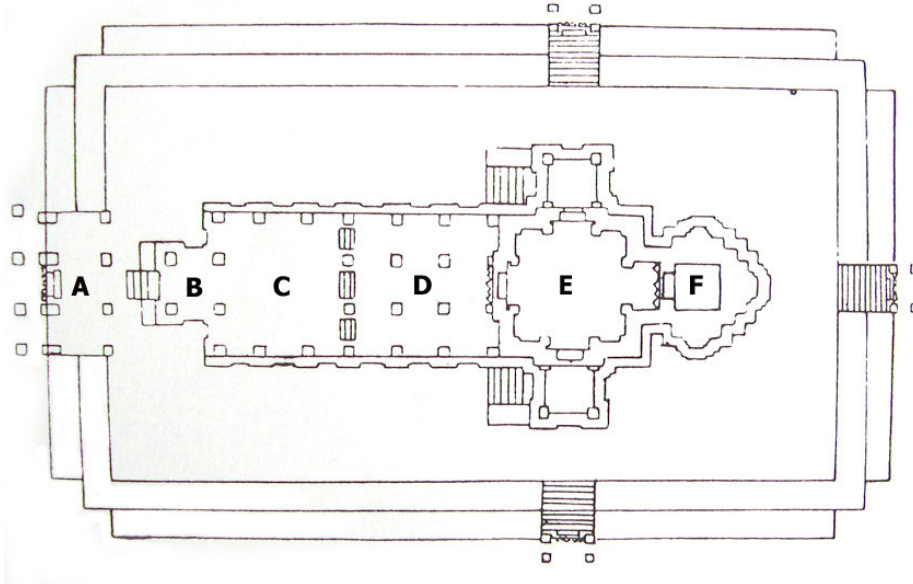

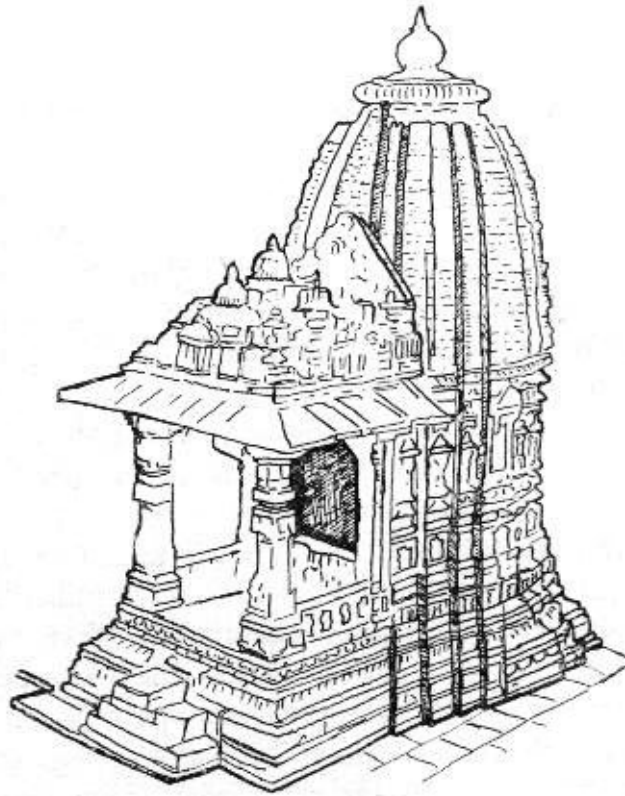
Fig. 16: Tempelgrondplan

- Balāṇaka*: het paviljoen aan de ingang dat gebouwd is op de trappen van de *jagatī*. (A)
- Ardhamaṇḍapa*: een halve *maṇḍapa* die leidt naar de *garbhagr̥ha*. (B)
- Sabhāmaṇḍapa* of *raṅgamaṇḍapa*: een open *maṇḍapa* tegenover de *mukhamaṇḍapa* (zelden de *gūḍhamaṇḍapa*). (C)
- Mukhamaṇḍapa*: een portaal met zuilen tussen de *gūḍhamaṇḍapa* en de *raṅgamaṇḍapa*. (D)
- Gūḍhamaṇḍapa*: de gesloten *maṇḍapa* voor de *garbhagr̥ha*. (E)
- Garbhagr̥ha*: de cella of 'het huis van de baarmoeder'. In deze ruimte wordt het Jina-beeld geplaatst. Wanneer de gelovige deze plaats nadert, wordt hij geestelijk gezuiverd. (F)⁷⁶

Bij vele tempelcomplexen, zoals Osiyā en Ranakpur, staan er *devakulikā*'s. Het zijn kleine schrijnen met een *garbhagr̥ha* en een kleine *śikhara*.⁷⁷

⁷⁶ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, Plate XIX b) en c).

⁷⁷ Ghosh, A., 1975, Vol. 2, p. 247.

Fig. 17: Devakulikā in de Mahāvīra-tempel van Osīyā.

III. HET CATURMUKHA-GRONDPLAN

Vanaf de 15de eeuw werd een ander soort grondplan in tempels erg populair bij de jaina's: het *caturmukha*-type. In deze tempels wordt er een *caturmukha*-beeld geplaatst in de *garbhagrha*. Dit is een beeld met vier gezichten die rug aan rug zijn gesculpteerd. Zij kijken elk naar één van de vier windrichtingen. Bijgevolg is het grondplan vierkantig waardoor de bezoeker dwars door één van de vier poorten in de tempel een blik kan werpen op elk gezicht.⁷⁸

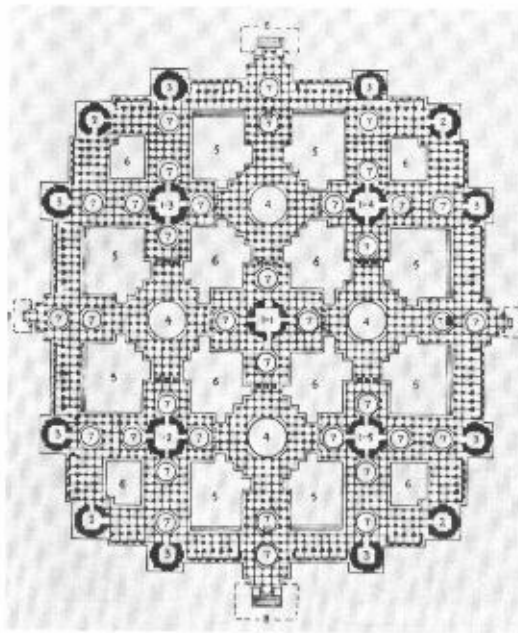

Fig. 18: Het *caturmukha*-grondplan.

Het bekendste voorbeeld van een *caturmukha*-grondplan is de Ādinātha-tempel van Ranakpur (Rājasthān). Dit religieuze bouwwerk ligt langs de westelijke flank van de Aravalli heuvels, tussen Jodhpur en Udaipur. De mecenas van dit majestueuze bouwwerk is Dharna Shah, een belangrijk man uit een jaina familie die door de koning tot minister was benoemd. Hij liet deze tempel in de 15de eeuw bouwen om de glorie van het koninkrijk Mewar (1433-68) te bevestigen. Het duurde ongeveer 64 jaar vooraleer de tempel voltooid werd. Op een nacht droomde Dharna Shah over een hemels voertuig in de vorm van een lotus. Hij was hierdoor erg gefascineerd en verlangde naar een tempel in de vorm van dit wonderbaarlijke voertuig. Het 'lotusvoertuig' kan de bezoeker nog herkennen in de ontelbare *śikhara* s en koepels.⁷⁹

⁷⁸ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 14.

⁷⁹ Clermont, L., 1998, p. 49.

De tempel heeft een *caturmukha*-grondplan. Daarom zijn er vier deuren in de vier windrichtingen geplaatst. In de *garbhagrha* (1) prijkt een *caturmukha*-beeld. Rondom de *garbhagrha* zijn er 'danshallen' of *sabhāmaṇḍapa* of *raṅgamaṇḍapa* (2). Het centrale gedeelte heeft de vorm van een kruis en er zijn open hallen (3) rond deze zone. Rond de *sabhāmaṇḍapa* zijn er hallen die bestaan uit drie verdiepingen: de *meghanadamaṇḍapa*'s (4). Deze hallen lopen uit in de voorportalen of de *balanamaṇḍapa*'s (5). De *meghanadamaṇḍapa*'s zijn geflankeerd door twee vierkante hallen (6). De hoeken binnenin de tempel worden gedecoreerd door vier schrijnen (7). De grootste schrijnen bevinden zich aan de noord- en zuidkant van de tempel (8). De tempel is omsingeld door 84 *devakulikā*'s. Dit aantal is de som van de 24 Tīrthānkara's van het verleden, de 24 Tīrthānkara's van het heden, de 24 Tīrthānkara's van de toekomst en de 12 eeuwige Tīrthānkara's.⁸⁰

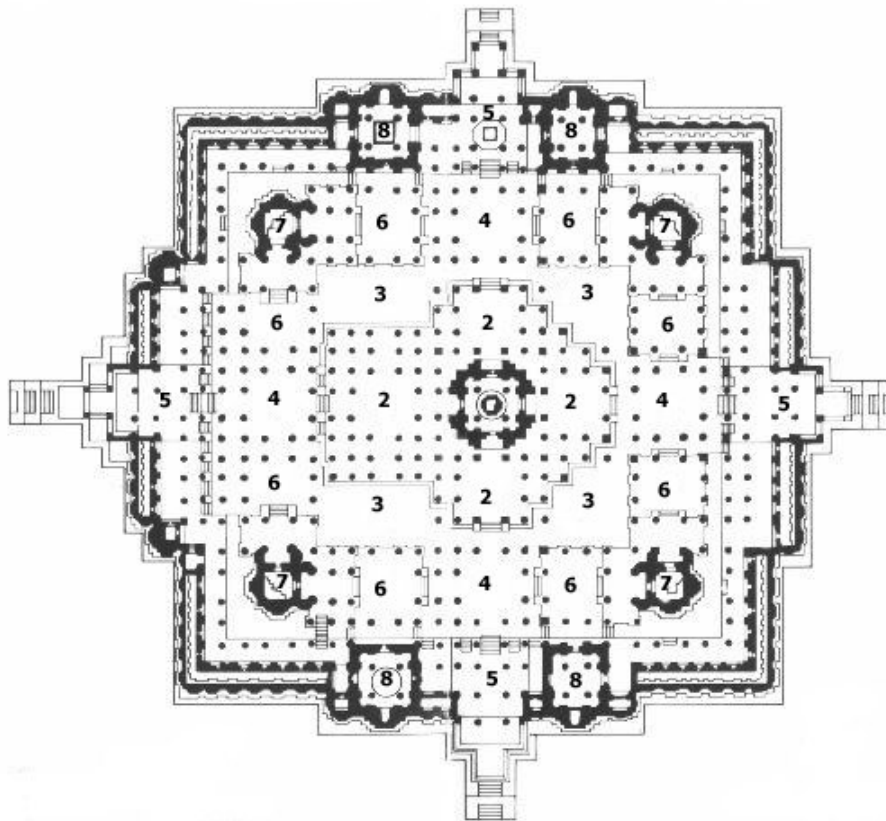

Fig. 19: *Caturmukha*-grondplan van de Ādinātha-tempel in Ranakpur.

De decoratieve figuurtjes langs de wanden en op de plafonds behoren niet enkel tot de jaina iconografie, maar deze religie gebruikt ook het gehele godenrepertoire van de hindoes: goden, hemelse muzikanten, danseressen, olifanten, *mithuna*'s (geliefden) alsook verhalen uit

⁸⁰Ibid., pp. 52 en 53.

het Rāmāyaṇa en Mahābhārata. De acht *dikpāla* ś zijn gesculpteerd aan de toppen van de *sthamba* ś. De *amalasāra* ś zijn fraai gedecoreerd met de 16 *mahāvīdyā* ś.⁸¹

De architect van het gebouw, Depaka, heeft een zeer harmonieus grondplan bedacht waarbij ieder compartiment bijzonder goed tot zijn recht komt. Het *caturmukha*-beeld symboliseert Ādinātha als heerser over de vier windrichtingen, m.n. de kosmos. Door het plaatsen van de schrijnen op een welbepaalde manier, representeert de tempel een *maṇḍala* (kosmisch diagram). Het gebouw is bezet met rechthoekige compartimenten. Net zoals de hindoes geloven de jaina's dat enkel het vierkant borg staat voor stabiliteit in de kosmos.⁸² Dat de jaina's nauwe banden onderhouden met het universum, wordt bewezen door een cirkelvormige marmeren plaat die de bezoeker aan de oostkant van de tempel aantreft. Deze cirkel stelt de aarde voor. Het midden symboliseert Jambudvīpa⁸³ met de legendarische berg Meru. Het eiland is omgeven door vier bergketens waarop de goden verblijven.⁸⁴

Fig. 20: Een voorstelling van Jambudvīpa in de Ādinātha tempel van Ranakpur.

---

⁸¹ Clermont, L., 1998, p. 53.

⁸² Ibid., p. 52.

⁸³ Jambudvīpa (*mythologisch*) is het centrale continent van de zeven continenten die de berg Meru omringen. Dit eiland is India, het centrum van de wereld.

⁸⁴ Ibid., p. 54.

DEEL III

ICONOGRAFIE VAN DE 24

TĪRTHAṆKARA'S

I. ALGEMENE ICONOGRAFIE VAN HET JINA-BEELD

I.1. DE PERFECTE VERHOUDINGEN

Het sculpteren van beelden is één van de belangrijkste bijdragen van het jainisme tot de kunst. Ontelbare afbeeldingen van hun Tīrthaṅkara's zijn gemaakt uit steen, metaal, goud, zilver, brons, hout en terracotta.⁸⁵ De fysieke vormgeving is uitermate belangrijk voor de meditatie en de verering van de Jina's. De Pratiṣṭhāsārasaṃgraha heeft dan ook alle voorschriften waaraan een Jina-beeld moet voldoen, vastgelegd. *“An image of a Jina should be made with characteristic marks: with posture straight and stretched, with youthful limbs and without clothes. The chest adorned with the auspicious śrīvatsa, the fingers reaches the knees; 108 fingers in length according to the measurements of its own fingers. The limbs, chest etc. without hair, also devoid of beard, moustache, [...]”*⁸⁶ De Jina moet naakt worden voorgesteld om zijn overwinning van passies en verlangens te benadrukken. Het beeld moet een jong voorkomen hebben en atletisch gebouwd zijn.⁸⁷

In het boek zijn ook de verhoudingen van de Jina tegenover de andere goden en de afmetingen van het beeld neergeschreven. Zo bepaalt de auteur de verhouding van de ledematen van de Jina tegenover zijn hoofd en zijn vingers. In de iconometrie is de eenheid *tāla*. Een *tāla* is de afstand van een gestrekte handpalm. Deze eenheid is nog verder onderverdeeld in *anigula's* (vingers), de dikte van de middenvinger.⁸⁸ Aan de hand van deze maten worden de perfecte verhoudingen bepaald. Op deze figuur worden de ideale afmetingen getoond van het Jina-beeld, de ondergeschikte goden van de *parikara* (zie

---

⁸⁵ Jain, J.P., 1999, p. 160.

⁸⁶ Pratiṣṭhāsārasaṃgraha, 4, 1-4. (Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 4.)

⁸⁷ Pal, P., 1994, p. 28.

⁸⁸ Voor meer informatie over de iconometrie, zie Gupta, S.P., 2002, *Elements of Indian Art*, pp. 131-134.

woordenlijst), de flankerende Jina's, de leeuwentron (*siṅhāsana*), de *yakṣa* en de *yakṣī* (op de randen van de leeuwentron), zijn kenteken (*lāñchana*), de parasol, de hemelse muzikanten (boven de parasol), olifanten (langs de zijkanten van de parasol) en de hemelse bezemdragers (*cāmaradhara's*; langs het hoofd van de Jina). De plaatsen van deze figuren zijn zeer nauwkeurig aangegeven zoals op deze tekening.⁸⁹

Fig. 21: Schema van een Jina-beeld om de proporties te kunnen inschatten.

I.2. MUDRĀ'S (HANDPOSES), OBJECTEN EN ĀSANA'S (VOETSTUKKEN)

Indische kunstboeken vermelden uitvoerig alle handposes (*mudrā's* of *hastā's*), voetstukken, wapens en objecten die met goden geassocieerd worden. Ze hebben allen een belangrijke iconografische betekenis. Doordat elke god, godin, Tīrthaṅkara, *yakṣa*, *yakṣī*, ... zijn eigen specifieke symbolen heeft, kunnen ze gemakkelijk onderscheiden worden van andere godheden. Elke *mudrā* zit vol betekenis, elke lichaamshouding verraadt een zekere gemoedsstemming, elk object draagt een symboliek in zich ... .

⁸⁹ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 32.

Mudrā's

Volgens de *Pratiṣṭhāsārasaṃgraha* kan een Jina-beeld in slechts twee houdingen staan m.n. *dhyānamudrā* en *kāyotsarga-mudrā*.⁹⁰

Een Jina in *dhyānamudrā* zit neer in de lotushouding (*padmāsana*) d.i. met de benen gekruist waarbij het rechterbeen rust op het linkerbeen. Dit is een afbeelding van een mediterende Jina. Zijn handen gebaren de meditatiehouding: *dhyānamudrā*. Bij deze houding rust de rug van de rechterhand op de palm van de linkerhand op de schoot. Zijn ogen zijn lichtjes gericht naar de tip van zijn neus.⁹¹

Fig. 22: Jina Mahāvīra in *dhyānamudrā* (12de eeuw).

De *kāyotsarga-mudrā* is de rechtopstaande houding van een Jina. Zijn armen hangen tot aan de knieën. De vingers zijn lichtjes gebogen maar raken de dijen niet. Ook de hielen raken bijna de grond. *Kāyotsarga* is een vorm van ascese in het jainisme.⁹²

---

⁹⁰ Voor meer informatie over de *mudrā's*, zie Ramm-Bonwitt, 1987, *Mudrā's, Geheimsprache der Yogis*.

⁹¹ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 6.

⁹² Ibid., p. 6.

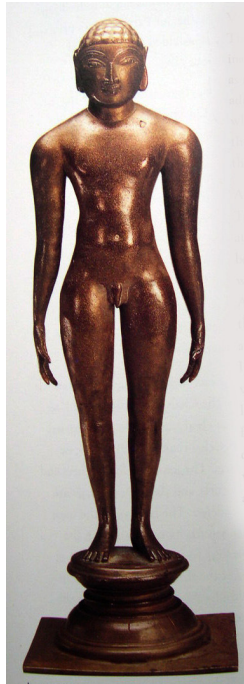

Fig. 23: Jina in *kāyotsarga-mudrā* (10de eeuw).

Zowel bij de *dhyānamudrā* als bij de *kāyotsarga-mudrā*, is het *śrīvatsa*-teken gesculpteerd. Dit is een teken in de vorm van een diamant. Het is een gunstig symbool dat de borst van de Jina decoreert. Enkel bij de oudste beelden zijn er geen prominente ogen ingelegd.⁹³ Bijna overal heeft de Jina een *uṣṇīṣa*⁹⁴ d.i. een bult op het hoofd van de Jina.

---

⁹³ Bij Jina-beelden van de Śvetāmbara's zijn dikwijls opvallende ogen ingelegd.

⁹⁴ De *śrīvatsa* en de *uṣṇīṣa* komen niet voor in Zuid-India. (Vyas, R.T., 1995, p. 15)

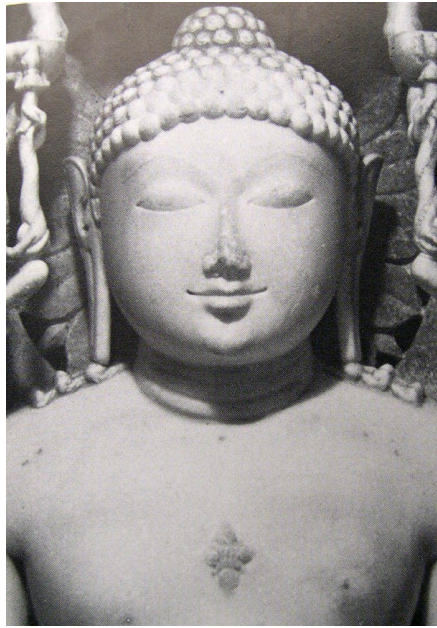

Fig. 24: Hoofd van Rṣabhanātha met lange oorlellen, uṣṇīṣa en het śrīvatsa-teken.

Fig. 25: Dakṣiṇāvarta-krullen.

Behalve bij Rṣabha, is het haar van alle Jina's getooid in *dakṣiṇāvarta*-krullen, dit zijn opgedraaide krulletjes. (zie fig. 25) Daarom is het ook enkel Rṣabha die lange, vallende haarlokken (*jaṭā's*)⁹⁵ heeft tot op zijn schouders.⁹⁶ Elke Jina heeft lange oorlellen.⁹⁷

⁹⁵ Het sculpteren van *jaṭā's* gebeurt enkel bij Rṣabhanātha. Hierdoor heeft hij geen *dakṣiṇāvarta*-krullen op zijn hoofd.

⁹⁶ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 6.

⁹⁷ 'Lange oorlellen hebben', de *śrīvatsa*, de *dakṣiṇāvarta* en de *uṣṇīṣa* zijn enkele van de kenmerken van 'een groot man', de *mahāpuruṣalakṣaṇīni*. Dit is hetzelfde als in het boeddhisme. (Dessein, B. & Heirman, A., 1999, p. 50)

Goden beschermen de mensen tegen allerlei onheil. Daarom is één van de meest voorkomende handpose de 'vrees niet'-houding of de *abhaya-mudrā* in zowel het boeddhisme, hindoeïsme en jainisme. Met dit handgebaar proberen de goden het gevaar af te wenden. De handpalm is opwaarts gericht naar de toeschouwer.

Fig. 26: *Abhaya-mudrā*

Ook geluk wordt aan de mensen geschonken via de *varada-mudrā*. Hierbij wordt de handpalm, met gestrekte vingers, zo ver mogelijk onder de taille uitgestrekt.

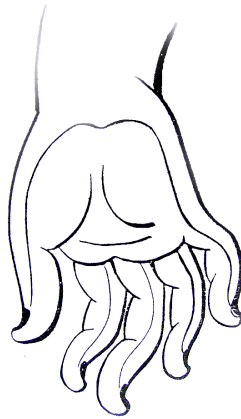

Fig. 27: *Varada-mudrā*

De *añjali-mudrā* is de groethouding van de handen. De beide handen zijn samengedrukt met een opening. De handen rusten op de borst en zijn parallel met de grond.

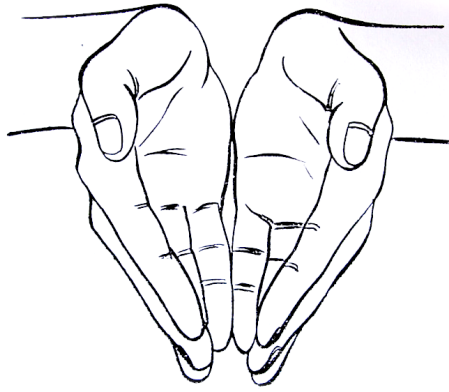

Fig. 28: *Añjali-mudrā*

De *namaskāra-mudrā* is de 'bid'-houding of 'aanbiddings'-houding. De twee handen zijn dicht bij de borst, waarbij de handpalmen elkaar raken.

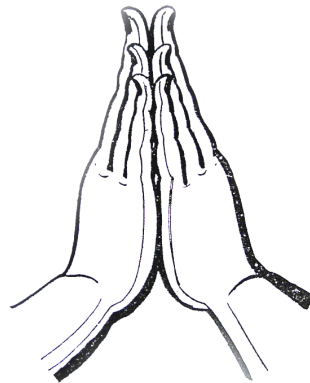

Fig. 29: *Namaskāra-mudrā*

Āsana's

Goden kunnen zitten, rechtstaan, of neerliggen. Deze lichaamshouding moet de stemming van de god voorstellen. Als hij mediteert, kruist hij zijn benen. Of wanneer hij rust, ligt hij op een bank. Al deze lichaamshoudingen worden *āsana's* genoemd. Het woord *āsana* refereert dus naar de positie van de benen: de godheid kan staan, zitten of slapen. Wanneer de Tīrthaṅkara mediteert, zit hij in de lotushouding of *padmāsana* (zie fig. 22, *dhyānamudrā*). Zijn benen zijn dan gekruist. En de voetzolen zijn opwaarts gericht terwijl ze rusten op de dijen.

De *lalitāsana* (*lalanamudrā*) is een zithouding waarbij één been nonchalant over het voetstuk hangt terwijl het andere erop rust.

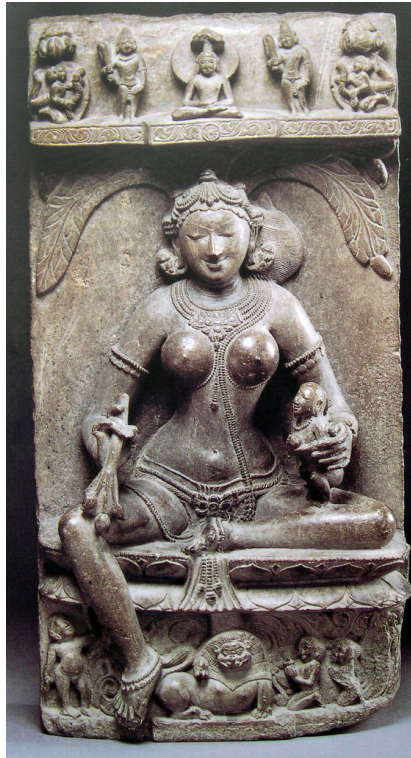

Fig. 30: *Yakṣī Ambikā in lalitamudrā* (12de eeuw).

Het voetstuk van een Jina-beeld wordt ondersteund door twee leeuwen die elk met hun rug aan één kant zijn gebeeldhouwd. Daarom wordt zo'n voetstuk een *siṃhāsana* genoemd, een leeuwentroon. Omdat de leeuw de Koning der Dieren wordt genoemd, staat hij symbool voor de koninklijke macht. Dit concept werd overgenomen door vele koningen. De troon van de koning heet daarom een *siṃhāsana*. De jaina's beschouwen de Jina's dus ook als heersers.⁹⁸

---

⁹⁸ Iyer, K.B., 1977, p. 64.

Fig. 31: Pārśvanātha zit op een leeuwentroon of siṃhāsana (7de eeuw).

Objecten

Net zoals alle Indische goden houden ook de *yakṣa's*, de *yakṣī's*, de *cāmaradhara's* en alle musicerende figuurtjes verschillende objecten in hun hand met een belangrijke symboliek. Ik bespreek hier enkel de meest voorkomende objecten met hun symboliek.⁹⁹

1. *Cakra*: is een wiel. In het jainisme heeft dit wel 16 spaken.¹⁰⁰ Het staat symbool voor de Jaina Dharma die door de Tīrthāṅkara's werd onderwezen en waardoor de aarde in beweging werd gebracht. Het wiel kan ook lucht voorstellen.
2. *Kalaśa*: is een vaas. Het staat symbool voor water en aldus vruchtbaarheid.
3. *Khaḍga*: is een zwaard. Het staat symbool voor de verlossing. Alle banden met de *saṃsāra* worden doorbroken.
4. *Khetaka*: is een schild. Dit schild symboliseert de Jaina Dharma. Zoals een schild de mensen beschermt, zo doet de Dharma dit ook. Dit object kan rond of rechthoekig zijn. Op het schild kunnen allerlei symbolen voorkomen.

⁹⁹ Gupte, R.S., 1972, pp. 4-10.

¹⁰⁰In het boeddhisme heeft het *dharmacakra* slechts acht spaken die het achtvoudige nobele pad voorstellen. Voor mij is het volkomen onduidelijk waarom het *dharmacakra* 16 spaken heeft in de jaina iconografie. Door de eeuwen heen verandert het aantal spaken voortdurend. Voor meer informatie over de oorsprong van het *dharmacakra* zie Chandra, R.G., 1996, *Indian Symbolism*.

5. *Padma*: is een lotus. Het stelt het water en de schepping voor.
6. *Vajra*: is een donderkeil. Dit is het symbool van de hindoe-god Indra. Het betekent letterlijk 'diamant' en zodoende is de *vajra* onverwoestbaar. Met de *vajra* doodt Indra alle vijanden.

Fig. 32: Cakra

Fig. 33: Kalaśa

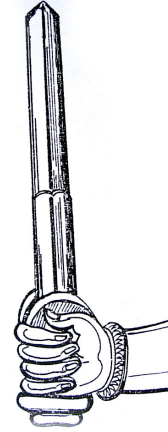

Fig. 34: Khaḍga

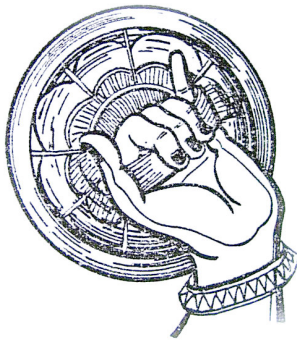

Fig. 35: Kheṭaka

Fig. 36: Padma

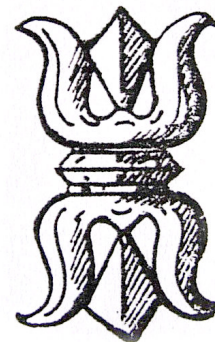

Fig. 37: Vajra

Objecten in de handen

1. *Chauri*: een vliegbezem.
2. *Gadā*: een Indische scepter. Soms wordt dit object in de hand gehouden en soms wordt de hand erop geplaatst. Het kan overdadig versierd of sober zijn.
3. *Hala*: een Indische ploeg.
4. *Musala*: een Indische houten stamper om rijst te reinigen.
5. *Pāśa*: een lus van koorden. Er worden twee à drie lussen getoond.
6. *Śaiṅkha*: een schelphoorn. Door het geluid van de schelp slaan alle vijanden op de

vlucht.

7. *Triratna*: zijn de drie juwelen van het jainisme¹⁰¹: het juiste geloof, gedrag, en kennis. Dit wordt voorgesteld d.m.v. drie puntjes op de voetzolen of handpalmen van de Jina.
8. *Pātra*: een bokaal. In zo'n bokaal verzamelde Indra de uitgerukte haren van de Tirthankara's.
9. *Paraśu*: een strijdbijl.

Fig. 38: Chauri

Fig. 39: Gadā

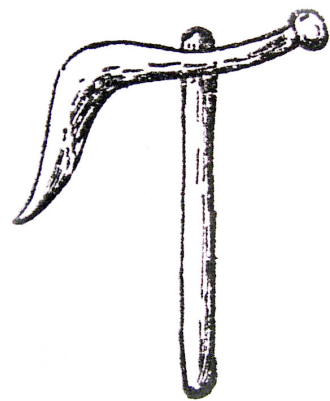

Fig. 40: Hala

Fig. 41: Musala

Fig. 42: Pāśa

Fig. 43: Śarīkha

---

¹⁰¹ Het boeddhisme geeft een andere inhoud aan de *triratna*: de Boeddha, zijn Leer (*Dharma*), en zijn Gemeenschap (*Saṅgha*).

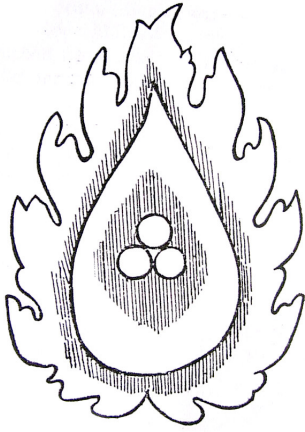

Fig. 44: Triratna

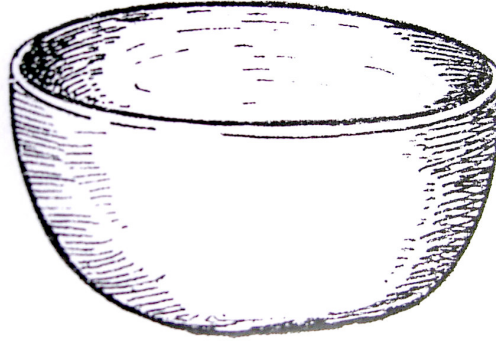

Fig. 45: Pātra

Fig. 46: Paraśu

Kronen of mukuṭa's

Jaṭāmukuṭa is een kroon die bestaat uit haarlokken (*jaṭā's*). (cfr. *Rṣabhanātha*)

Fig. 47: *Jaṭā-mukuṭa*

Kirīṭānukuṭa is een hoge cilindervormige kroon.

Fig. 48: *Kirīṭā-mukuṭa*

I.3. DE YAKṢA EN YAKṢĪ

In oude hindoeïstische literatuur, zoals de Ṛgveda, Atharvaveda, Brahmaṇa's en de Upaniṣāden, zijn er vele verwijzingen naar *yakṣa's*, *yakṣī's*, *nāga's* en lokale goden.¹⁰² Dit geloof in volkse goden en geesten heeft waarschijnlijk geen Arische oorsprong. Het grootste aantal goden behoren tot Dravidische en inheemse culten. De meeste aanbidders van zulke volkse geesten zijn volledig gebrahmaniseerd. De oudste afbeeldingen van *yakṣa's*, *nāga's* en *vykṣa-devatā's* zijn gevonden in boeddhistische sites in Bhārhut. Ze verschijnen daar als poortwachters. In het Rāmāyaṇa worden de *yakṣa's* beschouwd als geesten en zijn onsterfelijk. Deze aanhangers van Kubera kunnen elke vorm aannemen, ze zijn vriendelijk en vechten goed. Zowel de boom- als de *yakṣa*-verering die kunstenaars combineren in het Jina-beeld zijn dus ontstaan uit inheemse culten.¹⁰³

Yakṣa's en *yakṣī's* worden steeds geassocieerd met de natuur. Ze zijn de natuurgeesten die in bomen wonen. In de Atharvaveda zijn ze de beschermers van de natuurlijke bron van leven, nl. water. Hierdoor brengen ze vruchtbaarheid en welvaart. Om dit te benadrukken worden ze vergezeld door voorpoedige symbolen die verband houden met de natuur of water. Zo heeft Kubera steeds een lotus en een schelp bij zich. Vele *yakṣī's* hebben een krokodil (*makara*) of een ander vis-achtig dier als hun rijtuig. In de Indische kunst ontstaat de natuur altijd uit de mond of de navel van een *yakṣa*, of uit de kaken van een vis-achtig dier, of uit een schelp. Ook slangen worden verbonden met water en de natuur. Het zijn zij die de wateren controleren. Want, wie de wateren en de natuur beheerst is in staat om rijkdom en vruchtbaarheid in overvloed te brengen.¹⁰⁴ Dit is de reden waarom elke Jina vergezeld is door een *yakṣa* en *yakṣī*. Zij zijn de beschermers en dienaars van de Jina. Het zijn de *śāsana-devatā's*, 'de raadgevende of onderwijzende goden'. Zij begeleiden hem naar de bevrijding. Toch hebben zij zelf de verlossing nog niet bereikt. Ze worden vereerd om de welvaart in de jaina gemeenschap te stimuleren.¹⁰⁵

Naast de *yakṣa's* en de *yakṣī's* worden er ook slangen vereerd. Ze hebben een menselijk gezicht maar hun lichaam neemt de vorm van een slang aan. De legende van Dharaṇa-*nāga* loopt volledig parallel met de boeddhistische legende over Mucilinda, de slangenkoning die de Boeddha beschermt tegen wind en regen. Ook Dharaṇa bood bescherming aan

---

¹⁰² Voor meer informatie over de *yakṣa* en *yakṣī* en hun oorsprong, zie Misra, M.N., 1981, *Yaksha Cult and Iconography*.

¹⁰³ Shah, U.P., 1987, pp. 205, 206.

¹⁰⁴ Ibid., p. 212.

¹⁰⁵ Pal, P., 1994, p. 53.

Pārśvanātha tijdens zijn ascese. Daarom wordt hij steeds afgebeeld met een parasol van zeven slangenkoppen boven zijn hoofd. De *yakṣa* van Pārśva is Dharaṇendra, de slangenkoning, en zijn *yakṣī* is Padmāvati, de slangenkoningin. De associatie van Pārśva met slangen suggereert dat de leider van deze *nāstika*-religie aanhangers had die in hoge mate de populaire *nāga*'s vereerden. De aanbidders van de *nāga*'s leefden vooral in de vallei van de Ganges, voornamelijk dan Vārāṇasī. Toeval of niet, maar dit is tevens de geboorteplaats van Pārśva. Doordat Pārśva de volkse *nāga*-cultus opnam in zijn geloof, kan ik concluderen dat hij in opstand kwam tegen het destijds traditionele Vedische ritualisme van de Ariërs.¹⁰⁶

Alle 24 *yakṣa*'s en *yakṣī*'s worden vereerd in jaina kunst en rituelen. Toch zijn er slechts vier die erg populair zijn: Cakreśvarī of Apraticakrā (de *yakṣī* van Ṛṣabha), Ambikā (de *yakṣī* van Nemi), Padmāvati (de *yakṣī* van Pārśva) en Siddhāyikā (de *yakṣī* van Mahāvīra). Dit komt doordat deze *yakṣī*'s reeds eeuwen aanbeden worden in het jainisme. Zo beschrijft de Kalpasūtra alleen het leven van deze dienaressen. Kunstenaars beelden ze af met meerdere armen. Cakreśvarī kan zo in de Digambara-traditie wel 16 of soms 20 armen bezitten. In elke hand houdt ze dan één of ander object vast dat voorspoed symboliseert. In tantrische rituelen en teksten wordt de meeste aandacht geschonken aan Padmāvati en Ambikā. Zo bestaat er een tekst die de Ambikā-Kalpa heet.¹⁰⁷

Dit is een detail van een beeld van Ṛṣabhanātha: een gelovige knielt aan de voeten van Ṛṣabha neer. Achter de gelovige staat een *cāmaradhara*. Hij draagt een vliegbezem op zijn rug. Naast hem staat Cakreśvarī of Apraticakrā, de *yakṣī* van Ṛṣabhanātha en één van de *mahāvidyā*'s.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Shah, U.P., 1987, pp. 211, 212.

¹⁰⁷ Ibid., pp. 220, 221.

¹⁰⁸ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 31, fig. XXXIX d).

Fig. 49: De *yakṣī* en bezemdrager van *Ṛṣabhanātha*.

I.4. HET KENTEKEN: LĀÑCHANA

Iedere Tīrthaṅkara heeft ook een kenteken (*lāñchana*). Met behulp van dit distinctieve teken was het mogelijk om vele Jina-beelden die in een slechte toestand werden gevonden toch te kunnen identificeren. Er bestaan enkele verschillen tussen de Digambara's en de Śvetāmbara's. Zo is de *lāñchana* van Aranātha volgens de Digambara's de vis, terwijl de Śvetāmbara's beweren dat zijn *lāñchana* de *nāndyāvarta* is. Toen beide sekten elk op hun eigen manier het Jina-beeld begonnen te vereren, werden de *lāñchana*'s gestandaardiseerd. Dit werd bevestigd door archeologisch onderzoek: de eerste lijst van *lāñchana*'s is later dan zijn oorsprong. Deze standaardisatie moet dus hebben plaatsgevonden na de splitsing van de jaina's in de Digambara's en de Śvetāmbara's nl. de tweede helft van de vijfde eeuw o.T.. Dit wordt verondersteld als de periode waarin er twee verschillende lijsten ontstonden en hun verschijning op de voetstukken van Jina-beelden. Dit betekent *niet* dat op dat moment de *lāñchana*'s ontstaan zijn. In de kunst verschijnen de *lāñchana*'s vanaf de vijfde eeuw o.T. maar hun oorsprong en hun verband met de Jina's zijn nog steeds onduidelijk.¹⁰⁹ De Digambara schrijver Pandit Āśādhara heeft een eigen hypothese over de oorsprong van de *lāñchana*'s ontwikkeld. Hij beweert dat de *lāñchana* het symbool was dat op de vlag stond van elke *kṣatriya*-familie. Elke Jina behoorde namelijk tot een *kṣatriya*-familie en dit familiesymbool werd later zijn specifieke *lāñchana*. Deze hypothese wordt bevestigd door twee *kṣatriya*-krijgers in het Mahābhārata die zwaaien met een vlag waarop een beer en een maansikkel

---

¹⁰⁹ Shah, U.P., 1987, p. 85.

staat. De beer is de *lāñchana* van Anantanātha, en de maansikkel, de *lāñchana* van Chandraprabha.¹¹⁰

Ook op een *āyāgapāṭa* (zie woordenlijst) van Mathurā sculpteerden artiesten reeds *lāñchana*’s. Op zo’n tablet werd een Jina in *dhyānanuḍrā* vastgesteld, omgeven door een *dharmacakra* en een olifant. De olifant is de *lāñchana* van Ajitanātha, de tweede Tīrthaṅkara. De oudste *lāñchana* werd gevonden op het voetstuk van een Neminatha-beeld in Rājgir. Langs beide kanten van het *dharmacakra* is de schelp afgebeeld, zijn *lāñchana*. Op de rand van het voetstuk is er een inscriptie die verwijst naar Candragupta. Dit beeld stamt dus uit de Gupta-periode. De *lāñchana*’s werden niet gevonden op sculpturen uit de Kuṣāṇa-periode. Toen konden gelovigen de Jina’s herkennen doordat hun naam in het voetstuk werd gekerfd. Daarom waren *lāñchana*’s nog onbekend in de Kuṣāṇa-periode en werden ze pas achteraf geïntroduceerd.¹¹¹

Elke Tīrthaṅkara wordt geacht een andere huidskleur te hebben. Zo zijn Candraprabha en Puṣpadanta wit en Munisuvrata en Neminatha zwart. De huidskleuren en de *lāñchana*’s zijn een erg belangrijke hulpbron bij het identificeren van Jina’s in tekeningen en schilderijen.

De *lāñchana* bevindt zich op het voetstuk.¹¹²

Fig.50: Het paard als *lāñchana* van Jina Sambhavanātha (Papaura, M.P.).

¹¹⁰Shah, U.P., 1987, p. 86.

¹¹¹Ibid., pp. 85, 87. Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 6

¹¹²Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 6

Fig. 51: Jina Sambhavanātha (Papaura, M.P.)

I.5. DE CAITYA-BOOM

De *caitya*-boom is een heilige boom. De verering van bomen was steeds prominent aanwezig in het volksgeloof en werd reeds vermeld in de Veda's. Ook in vroegere jaina verhalen woonden er *yakṣa* 's, *yakṣī* 's, *nāga* 's, *bhūta* 's, ... in bomen.¹¹³ Mensen legden heilige voorwerpen onder bomen om ze te vereren. Dan wordt zo'n boom een *caityavṛkṣa* genoemd. Vroeger mediteerden asceten onder zulke bomen, zo ook Mahāvīra en de Boeddha.

Alle Jina's bereikten aldus de *kevala-jñāna* onder een boom. Zo kwam Mahāvīra tot de totale alwetendheid onder de *śāla*-boom en Ṛṣabhanātha onder de banyan-boom. Uit eerbetoon aan de Jina's, plaatsten de mensen dan een Jina beeld in de vier windrichtingen onder een boom. Op die manier zou het principe van de *samavasaraṇa* en het *caumukha*-beeld ontstaan zijn.¹¹⁴

¹¹³ Uttarādhyāyana Sutra XII, 8.

¹¹⁴ Jain, J., & Fischer, E., Part 2, p. 7.

Ook het boeddhisme hecht grote waarde aan bomen.¹¹⁵ Daar is de belangrijkste boom de *bodhi*, d.i. de boom waaronder de Boeddha de verlichting bereikte. De jaina's daarentegen, verbinden elke Jina met een specifieke boom waaronder ze de *kevala-jñāna* bereikten. Binnen het jainisme, nl. tussen de Śvetāmbara's en de Digambara's, zijn er toch onderlinge afwijkingen.

Bij afbeeldingen van de Jina worden de afhangende blaadjes, twijgjes en takken van de *caityavṛkṣa* gesculpteerd over zijn hoofd. Dit gebruik werd waarschijnlijk geïntroduceerd omdat het grootste deel van de aanhangers van Mahāvīra vereerders waren van *caityavṛkṣa* s. Toch gaven zowel de boeddhisten als de jaina's een nieuwe betekenis aan de boomverering. Bomen werden niet vereerd omdat er geesten in huisden, maar omdat de Boeddha en de Tīrthānkara's daar hun allerhoogste kennis hadden bereikt. Stenen Jina-beelden in *dhyānamudrā* die worden afgebeeld onder een boom zijn erg populair.¹¹⁶

I.6. HET DHARMAKAKRA

In het midden van het voetstuk (*siṃhāsana*) staat meestal een *dharmacakra*, het 'Wiel van de Dharma'. Het representeert de verspreiding van de Jaina Dharma en de meditatie van de Jina.¹¹⁷

Vroeger was het *dharmacakra* een belangrijk vereringsobject. Kunstenaars gaven de aanwezigheid van de Jina toen weer door een *dharmacakra* en andere symbolen te plaatsen. Het 'Wiel van de Dharma' werd vereerd als een onafhankelijk object en was in brons vervaardigd. Het *dharmacakra* heeft 16 spaken. Hedentendage heeft het geen enkele rituele functie meer.¹¹⁸

---

¹¹⁵ In het christendom kunnen we dit gebruik terugvinden in de verering van de kerstboom. (Shah, U.P., 1987, p. 88)

¹¹⁶ Idem.

¹¹⁷ Het *dharmacakra* hebben de jaina's geleend van de boeddhisten. Bij hen stelt het het prediken van de Boeddha voor (meestal vergezeld door twee herten). (Pal, P., 1994, p. 26)

¹¹⁸ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 7.

Toch verschijnt het *dharmacakra* nog in een *āyāgapaṭa* van Mathurā als het centrale vereringsobject.¹¹⁹ Op de voetstukken van enkele oude Jina-beelden is het *dharmacakra* gebeeldhouwd tussen de gelovigen, naast de Jina. Bij latere exemplaren wordt dit wiel in profiel, d.i. met de rand naar de toeschouwer, getoond. Een hert of een leeuw flankeren het wiel.¹²⁰

I.7. DE ACHT VERGEZELLENDEN SYMBOLEN

Een volledig Jina-beeld is vergezeld door de *aṣṭa-prātihārya*. Dit is een set van acht symbolen: een heilige boom, een leeuwentroon (*siṃhāsana*), een drievoudige parasol, een stralenkrans (*bhāmaṇḍala*), vliegbezemdragers (*cāmaradhara's*), hemelse muzikanten, opvliegende kransdragers en hemelse trommelaars. In de jaina iconografie worden al deze symbolen onder dezelfde noemer geplaatst, nl. *parikara*. Dit wil zeggen dat al deze elementen van het beeld ondergeschikt zijn aan de Jina.¹²¹

Dit is een detail van een beeld van Ṛṣabhanātha: de drievoudige parasol en de hemelse muzikanten d.i. een fluitspeler, een muzikant die een schelp bespeelt en ook een tubaspeler.¹²² Met de drievoudige parasol proberen de kunstenaars de spirituele heerschappij van de Jina te benadrukken.¹²³

---

¹¹⁹ Shah, U.P., 1987, p. 20.

¹²⁰ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 7.

¹²¹ Sivaramamurti, 1983, p. 364.

¹²² Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 1, p. 31, fig. XXXIX b).

¹²³ Pal, P., 1994, p. 26.

Fig. 52: De hemelse muzikanten bij Jina Rṣabhanātha.

Fig. 53: Jina Neminātha met de acht vergezellende symbolen (11de eeuw).

I.8. BEELDENGROEPEN

Er zijn niet alleen individuele beelden van elke Jina maar ook beeldengroepen. Zo'n beeldengroep kan bestaan uit twee, drie (*tritīrthī*), vier (*caumukha*), vijf (*pañcatīrtha*) beelden. Een kader (*paṭṭa*) waarbij alle 24 Jina's worden afgebeeld wordt een *caturviṃśati* genoemd.

Bij een beeldengroep die bestaat uit twee Jina's zijn deze steeds getoond in *kāyotsarga-mudrā*, met elk hun *lāñchana* en hun *yakṣa* en *yakṣī*. Bij een *tritīrthī* of een *pañcatīrtha* is er normaal één *mūlanāyaka*, het belangrijkste beeld van de groep waarbij er dan verschillende ondergeschikte Jina's langs beide zijden staan. De gestalte van de *mūlanāyaka* is steeds groter dan van zijn flankerende Jina's. Bij een *caumukha*-beeld zijn de vier Jina's rug aan rug geplaatst. Ze kijken naar de vier windrichtingen.¹²⁴ In de Ādinātha tempel in Ranakpur (Rājasthān) aanbidden gelovigen een *caumukha*-beeld.¹²⁵ In de Karalavasī-tuk, in het tempelcomplex op de berg Śaturñjaya in Palitāna (Gujarāt), is er ook een *caumukha*-beeld geplaatst.¹²⁶ Een andere naam voor een *caumukha*-beeld is 'Sarvatobhadra'. Dit betekent 'gunstig, mooi' of ook 'gunstig van alle kanten'.¹²⁷ Ook bij een *caturviṃśati*-beeld is één Jina groter gesculpteerd dan de andere 23 beeldjes. In de meeste gevallen is de *mūlanāyaka* van een beeldengroep Ṛṣabhanātha, Neminātha, Pārśvanātha of Mahāvīra. Deze Tīrthānkara's worden het meest vereerd.

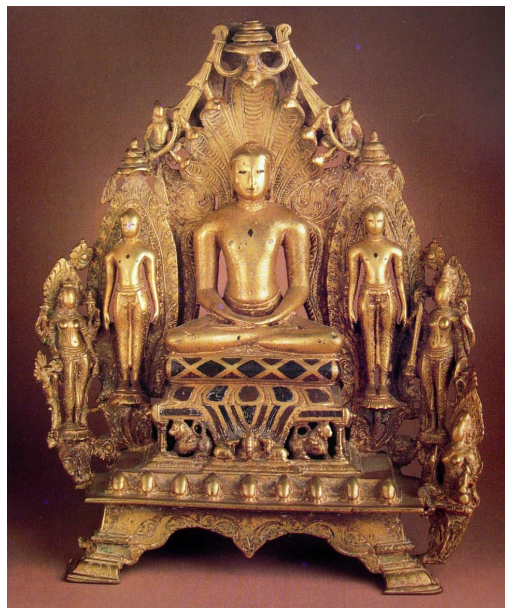

Fig. 54: Een tritīrthī-beeld: centraal Pārśvanātha, links Mahāvīra en rechts Neminātha (10de eeuw).

¹²⁴ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 6

¹²⁵ Voor meer informatie over de Ādinātha-tempel in Ranakpur, zie p. 24.

¹²⁶ Ghosh, A., 1975, vol. II, p. 360.

¹²⁷ Ibid., p. 266.

Fig. 55: Een caumukha-beeld van Ṛṣabhanātha, Neminātha, Pārśvanātha en Mahāvīra (7de eeuw).

Fig. 56: Een caturviṃśati-beeld met Pārśvanātha als centrale figuur (15de -16de eeuw).

Een speciale vorm van het individuele beeld is het *jīvantasvāmin*-beeld. Letterlijk betekent dit 'een beeld van de Heer tijdens zijn leven'. Dit is een rechtopstaand Jina-beeld met een kroon

en juwelen.¹²⁸ De iconografie van de *jīvantasvāmin*-beelden is gebaseerd op een levensecht portret van Mahāvīra. Het oudste beeld is gesculpteerd uit sandelhout en stelt de mediterende Mahāvīra voor. Hij draagt kledij, een kroon en juwelen. Het zou gemaakt zijn zo'n één à twee jaar voor zijn *dīkṣā* en het is die rijkdom die hij dan zal opgeven. Alle beelden van dit type zullen later onder dezelfde noemer geplaatst worden nl. de *jīvantasvāmin*-beelden.¹²⁹

Ook boeddhisten sculpteerden beelden van de Boeddha terwijl hij een kroon en juwelen draagt. Afbeeldingen van de gekroonde Boeddha kunnen de *jīvantasvāmin*-beelden hebben beïnvloed. Of hebben de jaina's de boeddhisten beïnvloed? De traditie van de *jīvantasvāmin*-beelden is erg oud en het eerste bewijs in de literatuur dateert van de vijfde eeuw o.T..¹³⁰ Het is niet onmogelijk dat er portretten van Mahāvīra en de Boeddha gemaakt werden tijdens hun leven. Dit betekent *niet* dat hun afbeeldingen toen al in schrijnen werden geplaatst om ze te vereren. De verering van de Tīrthaṅkara's gebeurde na de dood van Mahāvīra.¹³¹

I.9. DE AṢṬAMAṄGALA

Er zijn ontelbaar vele symbolen, tekens en gunstige objecten in het jainisme. Eén van de belangrijkste symbolengroep is de *aṣṭamaṅgala* of de acht gunstige symbolen. Ze representeren de vrede in de wereld en een spirituele gemoedstoestand. Door deze symbolen voelt de gelovige zich in harmonie met de kosmos en de samenleving. De *aṣṭamaṅgala* staat dus symbool voor de morele zuiverheid en de overwinning van de verlangens in de wereld. De gelovige wordt aangemoedigd om te streven naar absolute rust en stabiliteit in zijn geest m.n. *kevala-jñāna*. De betekenis van de acht symbolen is steeds voorspoed en vruchtbaarheid.¹³²

Volgens de Śvetāmbara's¹³³ zijn dit de *aṣṭamaṅgala*: 1. de *svastika* of 'het goede ding', 2. de *śrīvatsa*, 3. de *nandyāvarta* of 'de gunstige draaiing', 4. *bhadrāsana* of 'de voorspoedige zetel,

---

¹²⁸ Ghosh, A., 1975, vol. 3, p. 604.

¹²⁹ Shah, U.P., 1987, pp. 34- 35.

¹³⁰ Dit oudste werk dat verwijst naar een *jīvantasvāmin*-beeld is de *Vasudevahinḍī* van Vācaka Samghadāsa Gaṇi. Het verhaal is gecompileerd in de vroege vijfde eeuw o.T.. De schrijver vertelt over een karavaan van jaina nonnen die op bedevaart gaan naar Ujjain. Daar zouden ze hun eer betuigen aan een *jīvantasvāmin*-beeld. (Shah, U.P., 1987, p. 34)

¹³¹ Ibid., p. 36.

¹³² Cort, E., 2001, p. 196.

¹³³ Volgens de Digambara's zijn de *aṣṭamaṅgala*: een parasol, een vaandel, een *kalaśa*, een vliegbezem (*chauri*), een spiegel (*darpaṇa*), een zetel (*bhadrāsana*), een waaier en een vat. (Jambudīvaparaṇṇatti, XIII, 112.)

een troon', 5. de *kalaśa*, een gevulde pot, 6. een *mīna-yugala*, een paar van vissen, 7. een *darpaṇa*, een spiegel en 8. een *vardhamānaka*, of 'de groeier', een poederdoos.¹³⁴

De oudste set van *aṣṭamaṅgala* verschillen sterk van de acht gestandaardiseerde symbolen. Zo hebben kunstenaars op een *āyāgapaṭa* uit Mathurā de volgende symbolen gebeeldhouwd: een *triratna*, een stabiele *padmāsana*-houding, een *kalaśa*, een *mīna-yugala*, de *śrīvatsa*, een *vardhamānaka* en een ondefinieerbaar object. Ze zijn gegroepeerd langs de randen van de *āyāgapaṭa*.¹³⁵ De latere gestandaardiseerde symbolen werden aangetroffen op bronzen platen om de Jina's te vereren. Op deze platen van koper, zilver, brons of goud worden soms deze gunstige symbolen of formules gegraveerd. Dit beschouwen de jaina's dan als een vereringsobject en noemen zij een *yantra*.¹³⁶

De *aṣṭamaṅgala* verschijnen samen met de 14 voorspoedige dromen op de deurlintelen of op raamkozijnen van de tempels. Ook worden ze getekend op minatuurschilderijtjes of op schilderijen. Ze zijn decoratieve elementen in een tempel.¹³⁷ In sommige Jaina tempels zijn er houten tafels vóór het Jina-beeld geplaatst.¹³⁸ Daarop zijn dan de acht gunstige symbolen uitgesneden. De gelovigen strooien rijstkorrels neer op de houten tabletten en vegen de rijstkorrels zodanig weg dat ze de inkepingen van de *aṣṭamaṅgala* vullen. Vaak worden op schotels om rijst, fruit en amandelen te offeren, de *svastika* en de *nandyāvarta* gelegd samen met rijstkorreltjes.¹³⁹

Fig. 57: De *aṣṭamaṅgala*'s op een schilderij uit de 19de eeuw.

¹³⁴ Aupapātikasūtra, sūtra, 31, pp. 68-69. (Cort, E. 2001, p. 194)

¹³⁵ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 11.

¹³⁶ Jain, J.P., 1999, p. 139.

¹³⁷ Shah, U.P., 1987, p. 19.

¹³⁸ Cort, E., 2001, p. 194.

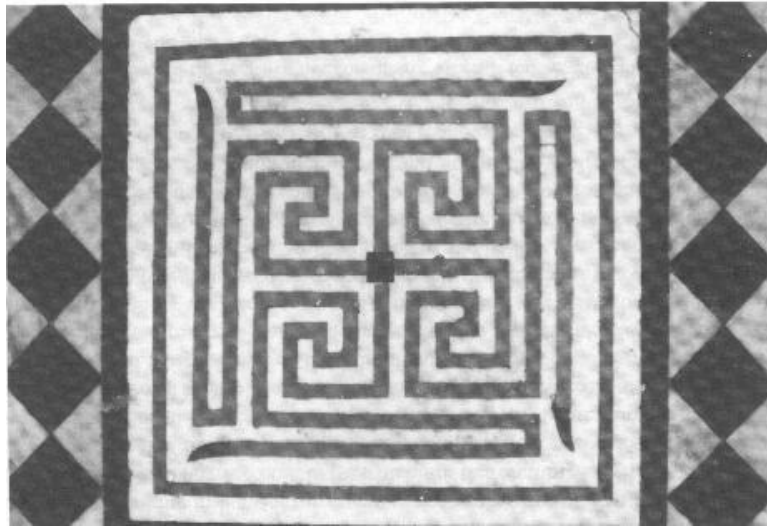

Fig. 58: Ingelegde nandyāvarta in een tempel in Śatruñjaya.

I.10. DE ĀYĀGAPAṬA

Een *āyāgapāṭa* is een offertablet. Enkel in Mathurā zijn tot hiertoe de enige tabletten gevonden. Ze werden aangetroffen in de buurt van een stūpa. De *āyāgapāṭa* wordt beschouwd als een overgangsfase naar de individuele Jina-beelden. Vroeger werd de Jina vereerd door louter symbolen (vb. *dharmacakra*). Op deze tabletten worden zowel symbolen als een afbeelding van een Jina in menselijke vorm weergegeven.¹⁴⁰ Kunstenaars bewerkten steen om er offertabletten van te maken. Ze zijn vierkant of rechthoekig, ongeveer 60 bij 90 cm. Sommige tabletten bezitten louter symbolen, zoals het *dharmacakra*, terwijl bij andere kaders de Jina in menselijke gedaante is gesculpteerd. Bij de Jina-beelden op *āyāgapāṭa*'s kan enkel Pārśvanātha herkend worden door zijn opvallende slangenkoppen. De inscripties vertellen ons dat ze werden gemaakt om de Tīrthaṅkara's te eren.¹⁴¹

De oudste afbeeldingen van de acht gunstige symbolen (*aṣṭamañjala*) werden gebeeldhouwd langs de randen van de *āyāgapāṭa*'s. De centrale figuur is meestal omgeven door de *triratna*, bloemkransen, vliegende *gandharva*'s, ... Vaak wordt de naam van de donor gekerfd op de *āyāgapāṭa*, en soms een tekening van deze persoon. Het plaatsen en het vereren van een *āyāgapāṭa* kwam tot een einde in het Kuṣāṇa-rijk.

¹³⁹ Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 11.

¹⁴⁰ Vyas, R.T., 1995, p. 16.

¹⁴¹ Jain, J., & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 10.

Fig. 59: Een āyāgapaṭa in rode zandsteen uit de eerste eeuw o.T..

II. DE ICONOGRAFIE VAN DE 24 TĪRTHAṆKARA'S

Zoals de boeddhisten geloven dat de Boeddha een uitzonderlijke leraar en bevrijder was, zo geloven ook de jaina's in een groep van 24 Jina's of Tīrthaṅkara's. Het zijn zij die een 'voorde' (dit is een plaats om de rivier veilig over te steken) maakten tussen de *saṃsāra* en de ultieme bevrijding. De laatste Tīrthaṅkara, Vardhamāna Mahāvīra, leefde van 599 tot 527 v.o.T. en was een tijdgenoot van Gautama Boeddha. Hij is de belangrijkste hervormer van de jaina leer. Zijn voorganger, Pārśvanātha, wordt beschouwd als de grondlegger van het jainisme omdat hij reageerde tegen het brahmanisme. Net zoals Mahāvīra is Pārśvanātha een historische figuur. Hij leefde rond de achtste eeuw v.o.T..¹⁴²

Toch trekken wetenschappers dit aantal van 24 Tīrthaṅkara's in twijfel. Zowel de boeddhisten als de hindoes pretenderen ook dat er 24 incarnaties volgden van hun opperste leider of god. Merkwaardig genoeg komt het getal 24 exact overeen met de 24 incarnaties van Viṣṇu. Over het algemeen wordt het getal 24 van de hindoes aanvaard als het oudste. Dit aantal zou dan later overgenomen zijn door de jaina's en de boeddhisten in de veronderstelling dat het een heilig en zuiver getal was.

Een tweede kanttekening die bij de 24 Tīrthaṅkara's moet gemaakt worden, is hun mythologisch hoge leeftijd. Als we de jaina's geloven zijn de Tīrthaṅkara's heel wat ouder dan de vedische periode en zijn ze dus duizenden jaren oud. Ook kunnen niet alle 24 Tīrthaṅkara's historisch bewezen worden¹⁴³. Met andere woorden: het zou wetenschappelijk onjuist zijn om te beweren dat de Tīrthaṅkara's leefden en predikten zoals de jaina gelovigen dit aanvaardden.¹⁴⁴

Ondanks de discussie omtrent hun historiciteit moeten we toch erkennen dat de Tīrthaṅkara's zuivere jaina elementen bezitten die de jaina's niet overnamen van andere godsdiensten. In een tempel betuigt de gelovigen zijn eer aan verschillende Tīrthaṅkara's omdat elke Tīrthaṅkara een even belangrijke rol speelt in zijn leven. De boeddhisten daarentegen, beschouwen enkel de Boeddha of Gautama Boeddha als hun enige gezaghebbende leider. In het jaina pantheon bekleden de 24 Tīrthaṅkara's de allerhoogste positie. Zelfs de overgenomen hindoeïstische goden en godinnen worden beschouwd als minderwaardige godheden. De Tīrthaṅkara's zijn bevrijd van alle passies terwijl de andere

---

¹⁴² Pal, P., 1994, p. 14.

¹⁴³ Enkel Pārśvanātha en Mahāvīra waren historische figuren.

goden nog steeds plezier en verlangen kennen. De Tīrthaṅkara's representeren het hoogste ideaal in het jainisme. Het zijn asceten die al hun verlangens hebben stopgezet en zo de alwetendheid hebben bereikt. Het zijn stuk voor stuk voorbeelden voor iedere jaina gelovige.¹⁴⁵

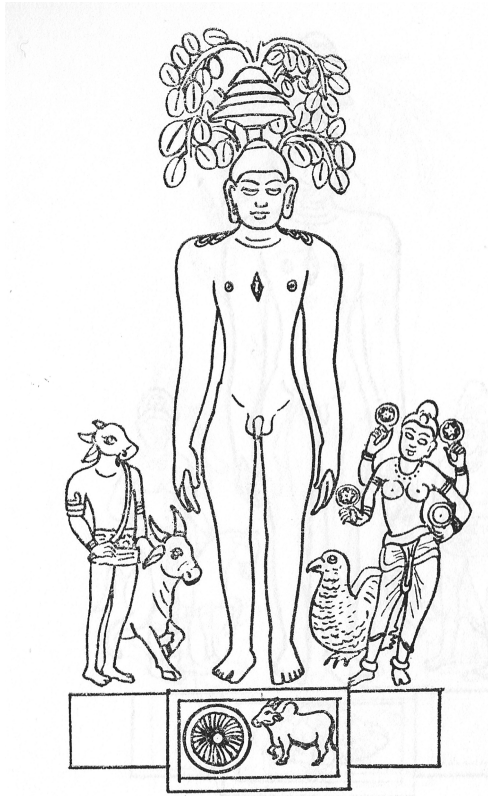
In dit hoofdstuk zal ik de iconografie van elke Jina kort bespreken.

---

¹⁴⁴ Bhattacharya, B.C., 1974, p. 26.

¹⁴⁵ Ibid., pp. 27-28.

1. ṚṢABHANĀTHA

Lāñchana: stier of *dharmacakra*

Huidskleur: goud

Boom: Nyagrodha (Indische Banyan-boom)

Yakṣa: Gomukha- rijdier: stier (soms olifant)

Yakṣī: Cakreśvarī- rijdier: adelaar (Garuḍa)

Bezembrager: Bharata en Bāhubali

De eerste Tīrthaṅkara is Ṛṣabhanātha (of Vṛṣabhanātha). Hij wordt beschouwd als de stichter van het jainisme. Omdat hij de eerste Jina was, wordt hij ook wel eens Ādinātha genoemd. Hij was de zoon van Nābhi en Marudevi, de heersers van Ayodhyā. Hij daalde neer vanuit de *Sarvārthasiddhi vimāna* (hemel) op de aarde. Hij had een gouden huidskleur. Zijn *lāñchana* is de stier. De jaina traditie geeft hier twee verklaringen voor: hij werd Vṛṣabhanātha genoemd omdat het teken van een stier (*vṛṣabha*) op zijn dij gemarkeerd stond, of, omdat de stier de eerste droom ¹⁴⁶ was van zijn moeder. Volgens de Digambara's gaf Indra een naam aan elke Tīrthaṅkara op het einde van het doopsel. Ṛṣabha had twee echtgenotes, Sunandā

---

¹⁴⁶ Volgens de Śvetāmbara's waren er 14 dromen, de Digambara's tellen er 16. (Shah, U.P., 1987, p. 112)

en Sumaṅgalā.¹⁴⁷ Eén van zijn honderd zonen was Bāhubalī. Indra zond de danseres Nīlāñjanā naar het hof van Ṛṣabha zodat hij in trance zou raken en afstand zou doen van alle rijkdom. En Ṛṣabha keek naar de dans van Nīlāñjanā en keerde alle aardse geneugten de rug toe. Tijdens zijn *dīkṣā* deed hij afstand van al zijn juwelen en kleren, alsook van zijn verlangens. In vier handsvolle rukken trok Ṛṣabha zijn haren uit. Omdat hij prachtige haarlokken had, stemde Indra toe om slechts één haarlok op zijn hoofd te laten staan. Daarom wordt Ṛṣabha afgebeeld met haarlokken die op zijn schouders vallen. De schrijver van de *Harivaṃśa* zegt dat er haarlokken (*jaṭā's*) op zijn hoofd groeiden toen hij ascese pleegde. Hij bereikte de alwetendheid onder de banyan-boom (*Ficus Indica*) in de stad Purimatāla. Hij stierf terwijl hij mediteerde op de berg Aṣṭapāda. Zijn zoon, Bharata, zou op de plaats van zijn crematie een stūpa en een schrijn met de beelden van de 24 Jina's, van zijn zonen en van enkele volgelingen hebben geplaatst.¹⁴⁸

Beide sekten aanvaardden de stier¹⁴⁹ als *lāñchana* van Ṛṣabha. Zijn minder frequente *lāñchana* is het *dharmacakra*.¹⁵⁰ Elke Jina is verbonden met een boom waaronder zij *kevala-jñāna* bereikten. Ṛṣabha bereikte de alwetendheid onder de *Nyagrodha* of de Indische Banyan-boom. De canonieke teksten¹⁵¹ duiden twee gelovigen aan langs beide kanten van Ṛṣabha: Bharata en Bāhubalī. Zijn *yakṣa* is Gomukha (lett. 'het gezicht van een stier') zijn *yakṣī* is Cakreśvarī (lett. 'de godin van de *cakra's*'). Een andere naam voor Cakreśvarī is Apraticakrā. Zij ziet eruit als Vaiṣṇavī, de echtgenote van Viṣṇu. Gomukha rijdt op een stier (*vṛṣabha*) Deze dienaar van Ṛṣabha lijkt sterk op Nandi, het rijdier van Śiva. Ṛṣabha, met zijn prachtige dreadlocks (*jaṭā's*) en haarlokken op zijn schouder is vergelijkbaar met Śiva die ook de stier (Nandi) als rijdier heeft.¹⁵² De iconografische oorsprong van dit beeld is een poging om Ādinātha als heerser over Śiva en Viṣṇu af te beelden. Śiva en Viṣṇu zijn de twee belangrijkste hindoeïstische goden.¹⁵³

2. AJITANĀTHA

¹⁴⁷ Digambara's beweren dat Yaśasvatī en Sunandā, of Sunandā en Nandā de echtgenotes waren. (Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 27, 28)

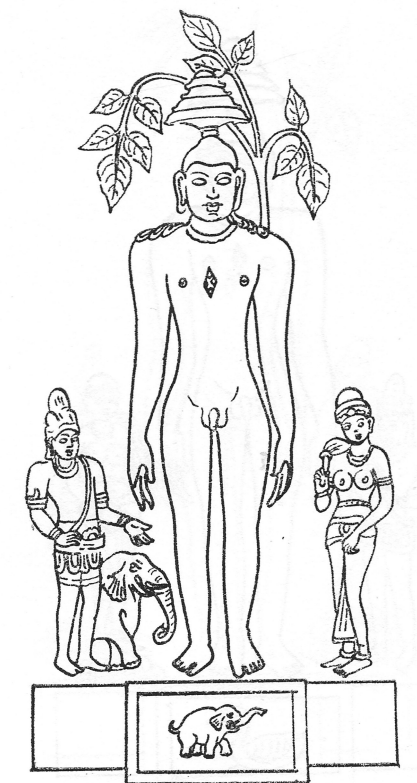
¹⁴⁸ Idem.

¹⁴⁹ Pravacanasāroddhāra.

¹⁵⁰ Bhattacharya, 1974, p. 35.

¹⁵¹ Triṣaṣṭiśalākā, Ādiśvara.

¹⁵² Shah, U.P., 1987, p. 113.

Lāñchana: olifant

Huidskleur: goud

Boom: Saptaparṇa (*Alstoma Scholaris*)

Yakṣa: Mahāyakṣa (Śvet.) of Rohiṇī (Dig.) - rijdier: olifant

Yakṣī: Ajitabalā

Bezembrager: Sagaracakrī

Ajitanātha, de tweede Jina, is de zoon van van koning Jitaśatru en koningin Vijayā van Ayodhyā. Volgens Hemacandra won de koningin steeds tijdens gokspelletjes door de gunstige invloed van het kindje in haar buik. Daarom gaf de koning 'Ajita' ('De Onoverwinnelijke') als naam aan zijn zoon.¹⁵⁴ Deze tweede Jina kan herkend worden aan zijn symbool, de olifant. Dit komt doordat Koningin Vijayā voortdurend een olifant zag in haar dromen. In India wordt een olifant steeds geassocieerd met koninklijke macht. Toen Ajita geboren werd, waren alle vijanden van zijn vader overwonnen (*Jita*). En aldus werd hij 'De Onoverwinnelijke' (*Ajita*) genoemd. De Uttarapurāṇa¹⁵⁵ verklaart zijn naam als 'niet overwonnen door de zonden of door de ketter's'. Dus, alle opvattingen over zijn naam

¹⁵³ Bhattacharya, 1974, p. 36.

¹⁵⁴ Shah, U.P., 1987, p. 128.

¹⁵⁵ Uttarapurāṇa is een canoniek werk van de Digambara's. (Bhattacharya, B.C., 1974, p. 37)

kunnen samengevat worden als 'overwinning'. Hij bereikte *kevala-jñāna* onder de Saptaparṇa-boom en stierf op de Sammeda Śikhara in West-Bengalen.¹⁵⁶

Zowel de Digambara's als de Śvetāmbara's beelden hem af gehuld in een gouden huidskleur. De *lāñchana* van Ajitanātha is de olifant. Dit dier is ook de *vāhana* van zijn *yakṣa* Mahāyakṣa. Hij houdt een speer of knuppel in zijn hand en gebaart de *varada-mudrā* en *abhaya-mudrā*. Zijn *yakṣī*, Ajita, draagt de naam van deze tweede Jina. Zij is vergezeld door een *pāśa* en *paraśu* en haar hand houdt ze in *varada-mudrā*. Deze objecten weerspiegelen de wereldse overwinning terwijl de *mudrā's* symbool staan voor de spirituele overwinning. Sagaracakrī is zijn bezemdraagster. Het oudste beeldje van Ajitanātha werd gevonden op een *āyāgapaṭa* in Mathura. In Sārnāth werd het eerste *khadgāsana*-beeldje gevonden. Dit beeldje dateert uit de Gupta-periode.¹⁵⁷

---

¹⁵⁶Ibid., pp. 37-38.

¹⁵⁷Shah, U.P., 1987, p. 128.

3. SAMBHAVANĀTHA

Lāñchana: paard

Huidskleur: goud

Boom: Śāla-boom (*Shorea Robusta*)

Yakṣa: Trimukha-rijdier: pauw

Yakṣī: Duritāri (Śvet.) of Prajñapti ((Dig.) - rijdier: buffel, pauw(?))

Bezendrager: Satyavīrya

Sambhava werd geboren in Śrāvastī. Hij was de zoon van koning Jitāri¹⁵⁸ en koningin Senā of Suṣeṇā van de Īkṣvāku-clan. Deze clan had als kenteken op haar vlag 'het paard' staan. Waarschijnlijk is hieraan de *lāñchana* van Sambhava ontleend. In India staat het paard synoniem voor geluk en voorspoed. Zijn vader was erg triest toen hij zag dat alle velden waren verwoest door een plaag. Maar wanneer hij het nieuws over de zwangerschap van zijn echtgenote vernam, voelde hij dat er een kans (*sambhava*) bestond dat zijn rijk weer floreerde. Terwijl deze Jina groeide in de baarmoeder van de koningin, groeiden dan ook alle korenvelden in heel het koninkrijk. Zijn vader gaf hem de naam 'Sambhava'. Toch zegt Hemacandra dat hij 'Sambhava' werd genoemd omdat het geluk (*śama*) toenam (*bhavati*) als

je deze Jina vereerde. Hij bereikte *kevala-jñāna* onder de Śāla-boom. Hij ging over naar het *nirvāṇa* op de Sammeda Śikhara.¹⁵⁹

Zijn *lāñchana* is het paard omdat Sambhavanātha steeds geluk voortbrengt. Zijn *yakṣa* heet Trimukha en zijn *yakṣī* heet Duritāri, wat ‘overwinnaar van de vijanden’ betekent. Zij houdt fruit bij zich, gebaart *abhaya-mudrā* of *varada-mudrā*. Trimukha rijdt op een pauw, een dier dat opzich ook een voorspoedige bijklank heeft. Ook zijn dienaars dragen dus geluk en blijdschap uit. Satyavīrya is de naam van zijn bezemdraagster. Hij heeft een gouden huidskleur. Het oudste beeldje van Sambhavanātha dateert van 146 o.T. uit de Kuṣāṇa-periode en werd gevonden in Mathurā. Het wordt nu bewaard in het museum van Lucknow. Sambhavanātha zit in *padmāsana* op een *siṃhāsana*, waarvan in het midden een *dharmacakra* is uitgehouwen. Dit *dharmacakra* is geplaatst op een *triratna*-symbool.¹⁶⁰

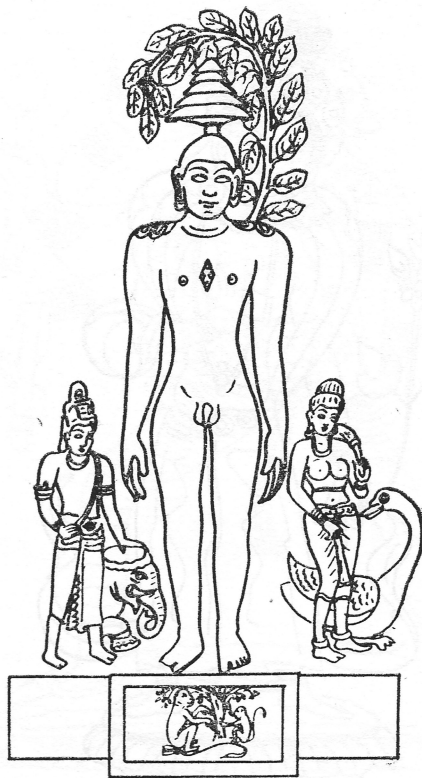
---

¹⁵⁸ Dṛḍharāja zou de vader zijn geweest van Sambhava volgens de Digambara’s.(Shah, U.P., 1987, p. 132)

¹⁵⁹ Shah, U.P., 1987, p. 132.

¹⁶⁰ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 38-39.

4. ABHINANDANĀTHA

Lāñchana: aap

Huidskleur: goud

Boom: Piyāla (of Veśāli)

Yakṣa: Īśvara- rijdier: pauw

Yakṣī: Kālikā (Śvet.) of Vajraśṛṅkhalā (Dig.)- rijdier: lotus of gans

Bezendrager: Kāyotsarga

Abhinanada is de zoon van koning Svayamvara en koningin Siddhārthā. Zijn geboorteplaats is Ayodhyā. Nadat Abhinanda over het koninkrijk had geregeerd, werd hij monnik. Hij pleegde ascese en bereikte *kevala-jñāna* onder een Piyāla-boom. Hij stierf op de Sammeda Śikhara, net zoals de eerste elf Tīrthaṅkara's, behalve Supārśvanātha. Omdat goden, waaronder Indra, hem vereerden (*abhinandyate*) werd hij Abhinanda genoemd.¹⁶¹

De aap is zijn *lāñchana*. Zijn *yakṣa* heet Īśvara en zijn *yakṣī* heet Kāli. Volgens Bhattacharya¹⁶² moet de oorsprong van zijn *lāñchana* gezocht worden in het hindoeïstische godenpantheon. Een andere naam voor Śiva is Īśvara (zijn *yakṣa*) en één van zijn echtgenotes is Kāli (zijn

¹⁶¹ Shah, U.P., 1987, pp. 134-135.

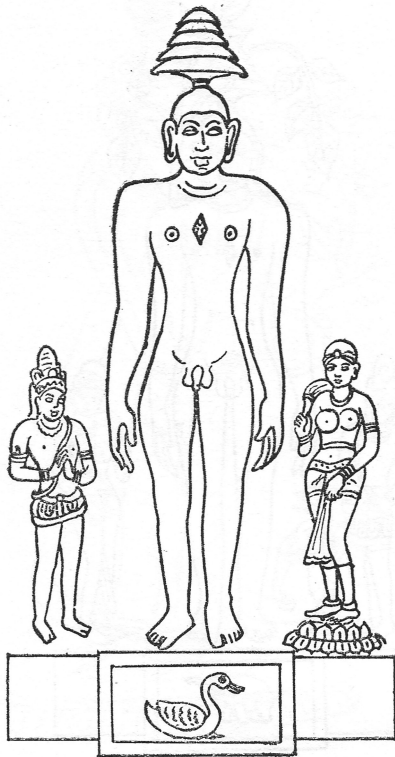
¹⁶² Bhattacharya, B.C., 1974, p. 40.

yakṣī). Op deze manier kunnen we zijn *lāñchana* (de aap) in verband brengen met de aap-incarnatie van Īśvara of Śiva.¹⁶³ Er zijn slechts weinig beelden gevonden van Abhinandanātha in India. Het enige beeld met de aap als *lāñchana* is opgediept in Devgarh. De Jina staat in *kāyotsarga-mudrā*. Zijn *yakṣa* en *yakṣī* gebaren de *abhaya-mudrā* en houden een *kalaśa* in hun hand.

---

¹⁶³ Deze hypothese wordt weerlegd door Shah, U.P. Hij zegt dat de *lāñchana*'s veel vroeger werden vastgelegd dan de *yakṣa*'s en de *yakṣī*'s. Tot nu toe is er nog geen enkel duidelijk verband te bespeuren tussen de *lāñchana*'s en de Tīrthaṅkara's. (Shah, U.P., 1987, p. 135)

5. SUMATINĀTHA

Lāñchana: waadvogel (*krauñca*), rode gans

Huidskleur: rood of goud

Boom: Priyaṅgu-boom (*Panicum Italicum*)

Yakṣa: Tumburu

Yakṣī: Mahākālī (Śvet.) of Puruṣadattā (Dig.) -voertuig: lotus

Bezendrager: Mitravīrya

Sumati, de vijfde Tīrthaṅkara, werd ook geboren in Ayodhyā. Zijn vader was koning Megharatha en zijn moeder heette koningin Maṅgalā. Toen Sumati nog in de buik van zijn moeder vertoefde, steeg haar intelligentie en vrijgevigheid (*śobhanā matilī*)¹⁶⁴ Om zijn naam te verklaren is er uiteraard een verhaaltje neergeschreven: een oude rijke brahmaan stierf en er ontstond een discussie tussen zijn twee echtgenotes over de erfopvolging. Beide vrouwen beweerden dat de zoon hun bloedeigen kind was. De koningin nam het voortouw in het dispuut en vaardigde het Salomonsoordeel uit: het kind moest in de helft gehakt worden. Uit liefde zou de ware moeder haar kindje dan afstaan. De *lāñchana* (*krauñca*) van deze Tīrthaṅkara wordt in verband gebracht met hetzelfde symbool van Sarasvatī, de godin van de wijsheid. Deze Jina staat symbool voor wijsheid of *Sumati*. Hij behoorde tot het Īkṣvāku-

---

¹⁶⁴Shah, U.P., 1987, p. 136.

geslacht. Deze familie had mogelijk een rode gans als herkenningsteken op haar vlaggen. T.N. Ramachandran beweert dat er een wiel of *cakra* op de vlaggen stond. Hij bereikte *kevala-jñāna* toen hij mediteerde onder de Priyaṅgu-boom. Op de Sammeda Śikhara stierf hij.¹⁶⁵

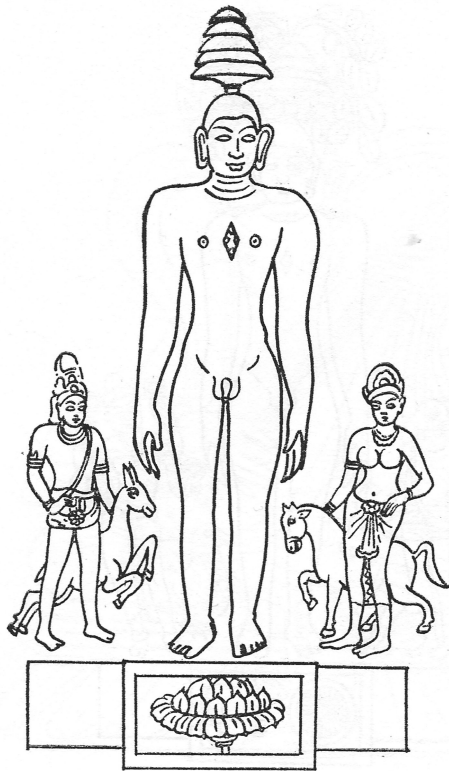
Zijn *yakṣa* heet Tumburu en zijn *yakṣī* heet Mahākālī. De naam van zijn bezemdraagster is Mitravīrya. Soms kan de toeschouwer twee waterspuwende olifanten opmerken boven het hoofd van de Jina. Naast zijn *lāñchana* is er vaak ook een *cakra* gesculpteerd op het voetstuk. In Saheṭh-Maheṭh is er een oud, maar zwaar beschadigd beeld van Sumatinātha opgediept. De rode gans is zichtbaar onder het *dharmacakra* in het midden van de *siṅghāsana*. De andere 23 Tīrthaṅkara's zijn gerangschikt in twee verticale rijen langs beide kanten van de *mūlanāyaka*, Sumaninātha.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Bhattacharya, B.C., 1974, p. 41.

¹⁶⁶ Shah, U.P., 1987, p. 136.

6. PADMAPRABHA

Lāñchana: lotus (*padma*)

Huidskleur: bloedrood

Boom: Chatrābha¹⁶⁷

Yakṣa: Kusuma- voertuig: hert of stier

Yakṣī: Śyāmā (Śvet.) Manovegā (Dig.) -voertuig: mens of paard

Bezembrager: Yamadhyuti

Padmaprabha werd geboren als de zoon van koning Dharaṇa (Dig.) of Dhata of Śrīdhara (Śvet.) en koningin Susīmā. Zij heersten over de stad Kauśambī. Hemacandra zegt dat het kindje Padmaprabha werd genoemd omdat zijn moeder tijdens de zwangerschap graag op een bed vol lotussen sliep. De huid van de Jina had de kleur van een rode lotus. Padmaprabha kwam tot de alwetendheid onder de Chatrābha-boom. Hij bereikte het *mokṣa* op de Sammeda Śikhara.¹⁶⁸

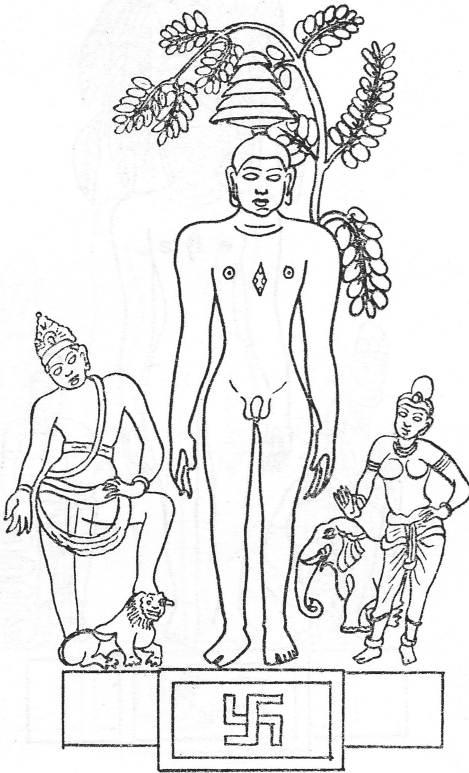
¹⁶⁷ Volgens de Śvetāmbara's is dit de Banyan-boom. Deze boom wordt bevestigd door Hemacandra. (Shah, U.P., 1987, p. 137) R.S. Gupte beweert dat het de Srisa of de Priyaṇu-boom is. (Gupte, R.S., 1972, p. 177)

¹⁶⁸ Shah, U.P., 1987, p. 138.

Kusuma en Śyāma zijn de namen van zijn *yakṣa* en *yakṣī*. Kusuma of 'bloem' verwijst ook naar de lotusbloem, zijn *lāñchana*. De bezemdrager is Yamadhyūti, de toenmalige koning. Zeer oude beelden van Padmaprabha zijn tot nu toe onbekend. In het algemeen zijn er weinig afbeeldingen aangetroffen van deze Jina. Een prachtig beeld van Padmaprabha is tentoongesteld in het Shivpuri-Museum in Narwar (M.P.). De Jina staat op een lotus met daaronder de *siṅhāsana*. In het midden van deze leeuwentroon zit een Tīrthaṅkara in *dhyānamudrā*. Zijn *lāñchana* is gesculpteerd onder het *dharmacakra*. Langs de zijkanten staat een Tīrthaṅkara. Boven het hoofd van Padmaprabha zijn er olifanten. Alle beelden van Narwar zijn van dit type.

7. SUPĀRŚVANĀTHA

Lāñchana: *svastika*

Huidskleur: goud (Śvet.) of groen (Dig.)

Boom: Śirīṣa-boom

Yakṣa: Matāṅga (Śvet.) of Varanandi (Dig.)- voertuig: olifant of leeuw

Yakṣi: Śānti (Śvet.) of Kālī (Dig.)- voertuig: olifant

Bezembrager: Dharmavīrya

De vader en moeder van deze zevende Tirthaṅkara zijn koning Supraṭiṣṭha en koningin Pṛthivī van Vārāṇasī. Tijdens de zwangerschap droomde de koningin dat ze op slangenkronkels sliep met één, vijf of negen slangenkoppen. Toen Supārśvanātha predikte in de *samavasaraṇa*, plaatsten de goden slangenkoppen boven zijn hoofd. Hij kreeg de naam Supārśva omdat hij 'mooie heupen' had. Zijn moeder vertoonde vlekken van melaatsheid op haar heupen. Zij genas van deze vreselijk ziekte toen haar kindje geboren werd. Daarom gaf de koning hem de naam *Su* (goede) *Pārśva* (zijde). Hij bereikte *kevala-jñāna* onder de Śirīṣa-boom en stierf op de Sammeda Śikhara.¹⁶⁹

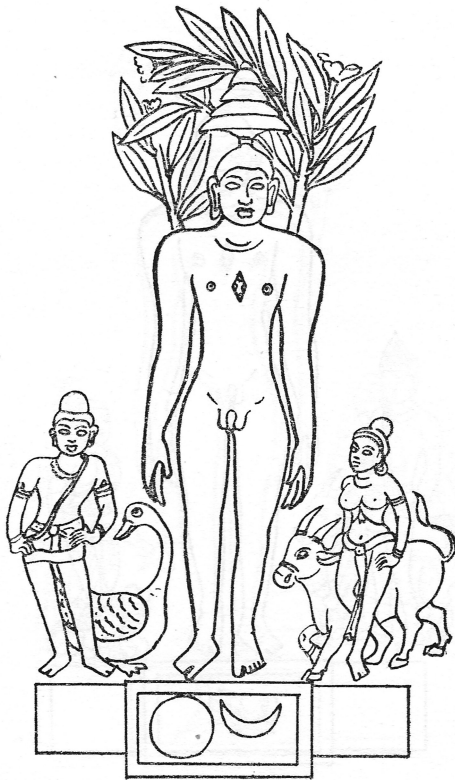
¹⁶⁹ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 43-44.

De *lāñchana* van Supārśvanātha is de *svastika*, een voorspoedig teken dat symbool staat voor het goede. Zijn *yakṣa* en *yakṣī* zijn Matāṅga en Śānti (Śvet.) of Varanandi en Kālī (Dig.). Zijn bezemdrager heet Dharmavīrya. Indien kunstenaars de *lāñchana* niet sculpteerden, kan er enige verwarring ontstaan tussen de beelden van Pārśvanātha, de 23ste Tīrthaṅkara, en Supārśvanātha. Beide Jina's worden namelijk afgebeeld met slangenkoppen. Pārśvanātha is meestal afgebeeld met slangenkronkels achter zijn lichaam, terwijl bij Supārśvanātha er enkel slangenkoppen boven zijn hoofd zijn gemaakt. Maar deze regel is nog steeds vatbaar voor uitzonderingen. In de *Vāstuvidyā*, geciteerd door M.N.P. Tiwari, staat te lezen dat Supārśvanātha steeds drie of vijf slangenkoppen heeft en dat Pārśvanātha er zeven of negen heeft. Enkel de *yakṣa* en *yakṣī* van Pārśvanātha worden gebeeldhouwd met slangenkoppen boven hun hoofd. Noch in de Digambara traditie, noch in de Śvetāmbara traditie hebben de *yakṣa* en *yakṣī* van Supārśvanātha slangenkoppen.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Shah, U.P., 1987, pp. 139-140-141.

8. CANDRAPRABHA

Lāñchana: maan of maansikkel

Huidskleur: wit

Boom: Nāga-boom

Yakṣa: Vijaya (Śvet.) en Śyāma (Dig.)- voertuig: gans

Yakṣi: Bhṛkuṭī (Śvet.) en Jvālāmālinī (Dig.)- voertuig-leeuw, stier of kat

Bezembrager: Dānavīrya

Candraprabha, de achtste Tīrthaṅkara, is wit, net als de maan. Hij was de zoon van koning Mahāsenā en koningin Lakṣmaṇā van Candrapura. Als je naar hem keek, dan zag je het schijnsel (*prabhā*) van de maan (*candra*). Vlak voor de geboorte van deze Jina, verlangde de koningin om de maan (*candra*) te drinken. De paleisknechten boden haar een glas water aan zodat haar wens ingewilligd zou worden. Maar de knechten hielden het glas zodanig vast dat de volle maan erin reflecteerde. Toen het kindje werd geboren was hij zo licht en schitterend als de maan. Het duurde niet lang of hij werd Candraprabha genoemd. In Zuid-India wordt hij ook vereerd onder de naam Candranātha. Hij bereikte *kevala-jñāna* onder de nāga-boom en stierf op de Sammeda Śikhara in West-Bengalen.¹⁷¹

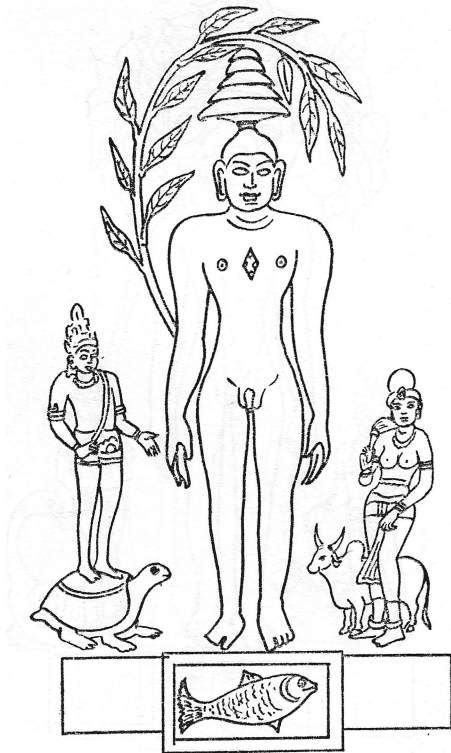
¹⁷¹ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 44-45.

Zijn *lāñchana* is de maansikkel. Zijn dienaars heten Vijaya en Bhṛkuṭī (Śvet.) of Śyāma en Jvālāmālinī (Dig.). Zijn bezemdrager is Dānavīrya. Veel beelden van deze Jina zijn gevonden in Noord-India. Zo bestaat er een wit marmeren beeld van Candraprabha in Patan, Noord-Gujarāt. Het beeld dateert van de late vijftiende eeuw. De maansikkel is uitgehouwen op het voetstuk waarop de Jina zit in *padmāsana*. In het midden van de *siṃhāsana* is de vierarmige Śāntidevī afgebeeld. Links staat Bhṛkuṭī, rechts staat Vijaya.¹⁷²

---

¹⁷²Shah, U.P., 1987, pp.142-143-144.

9. SUVIDHI OF PUṢPADANTA

Lāñchana: krokodil, dolfijn (*makara*) of krab

Huidskleur: wit

Boom: Mālūra-boom (Śvet.) of Nāga- of Malli-boom (Dig.)

Yakṣa: Ajita- voertuig: schildpad

Yakṣī: Sutārī (Śvet.) of Mahākālī (Dig.)- voertuig: stier (?)

Bezembrager: Maghavataraya

Suvidhi of Puṣpadanta werd geboren in Kākandīnagara (Bihār). Hij was een prins en de zoon van koning Sugrīva en koningin Rāmā. Deze negende Tīrthaṅkara wordt aanbeden onder twee namen. Het kindje werd 'Suvidhi' genoemd omdat de koningen hun bloederige oorlogen stopten en weer de goede ritens uitvoerden. Zijn geboorte bracht weer orde (*suvidhi*) in de angstige familie. Omdat de tanden (*danta*) van deze Jina leken op bloemknoppen (*puṣpa*), heette hij ook Puṣpadanta. Hij bereikte *kevala-jñāna* onder de Nāga- of Malli-boom. De plaats van zijn *nirvāṇa* is de Sammeda Śikhara.

Zijn *lāñchana* is de dolfijn, krokodil (*makara*) of de krab. Ajita en Sutārī (Śvet.) of Mahākālī (Dig.) zijn de dienaars. Maghavataraya is de naam van de bezembrager. De oorsprong van zijn *lāñchana* lijkt verband te houden van het Rāmāyaṇa, een belangrijk hindoeïstisch epos. Er

was geen enkele moeder die droomde over een krokodil of een krab. Waarom gaven de mensen dan een zeedier als *lāñchana* aan deze Jina? Heeft dit te maken met het familieschild? Zijn vader was de heer van Kākandī of Kākandīnagara, Skt. Kiṣindhānagara. Dit is een plaats aan de zee in het zuiden van India. Op die plek woonde Vālin, de aap-prins. Zijn vader heette Sugrīva. Dit is ook de naam van de apenkoning van het Rāmāyaṇa. Zijn moeder droeg de naam Rāmā, net zoals de held van dit epos. Doordat Kiṣkindha een kustplaats was, is het niet onwaarschijnlijk dat er hierdoor zeedieren, zoals de krokodil en de krab, als *lāñchana*'s geïntroduceerd werden. Zijn *yakṣa* heeft ook een schildpad als rijdier.¹⁷³

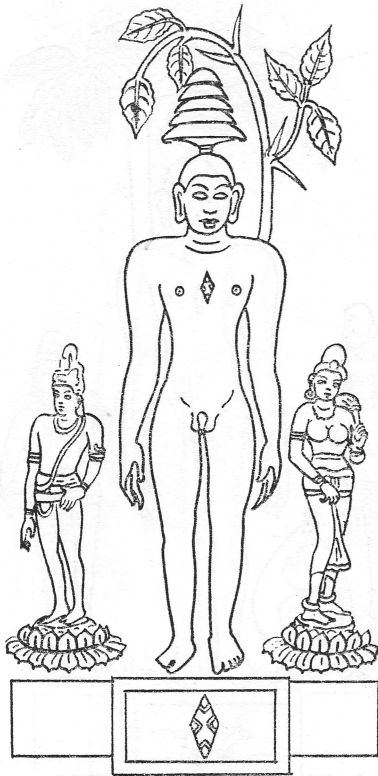
Een individueel beeld van Suvidhi of Puṣpadanta is tot op de dag van vandaag nog onbekend. Hij wordt steeds afgebeeld met andere Jina's. Het oudste beeld van deze Jina dateert van de vierde eeuw o.T waar hij samen met Candraprabha werd uitgehouwen. Onderzoekers konden hem identificeren door de inscriptie op het voetstuk. Er werd geen *lāñchana* uitgehouwen.¹⁷⁴

---

¹⁷³ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 45-46.

¹⁷⁴ Shah, U.P., 1987, pp. 144-145.

10. ŚĪTALANĀTHA

Lāñchana: Śrīvṛkṣa-boom (Dig.) of śrīvatsa-teken (Śvet.)

Huidskleur: goud

Boom: Bīlva-boom (*Aegle marmelos*)

Yakṣa: Brahmā-voertuig: lotus

Yakṣī: Aśoka (Śvet.) of Mānavī (Dig.)-voertuig: lotus (?)

Bezemdruager: / ¹⁷⁵

Deze Tirthāṅkara is geboren in Malaya, het koninkrijk van koning Dṛḍharatha en koningin Sunandā. Zijn geboorteplaats is Bhadrapura of Bhadillapura. De Jina kreeg de naam 'Śītalā' omdat hij de woede en droefnis van de mensen kon wegnemen. Hij had de kracht om bij zieke mensen de koorts te doen dalen. Toen de koningin zwanger was van de tiende Tirthāṅkara, legde zij haar hand op het voorhoofd van de zieke koning. De koorts daalde onmiddellijk door de koude (*Śītalatā*) van haar hand. Daarmee werd hij 'De Heer van de Koelte' genoemd. Hij kwam tot de alwetendheid onder de Bīlva-boom en stierf op de Sammeda Śikhara.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Bhattacharya, B.C. zegt dat de bezemdruager Rājā Sīmandhara is. (Bhattacharya, B.C., 1974, p. 46)

¹⁷⁶ Ibid., pp. 46-47.

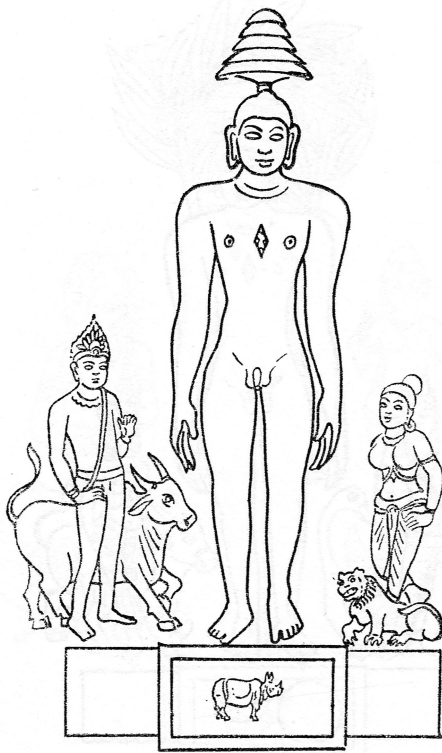

Er bestaan twee versies van zijn *lāñchana*: de *śrīvṛkṣa*-boom en het *śrīvatsa*-teken. De *śrīvṛkṣa*-boom staat bekend om de koele schaduw die hij tijdens hete zomerdagen biedt. Het *śrīvatsa*-teken staat garant voor geluk en zegening als je ziek bent. Dit kan een verklaring zijn waarom er twee symbolen in omloop zijn. De naam van zijn *yakṣa* is Brahmā en zijn *yakṣī* heet Aśoka (Śvet.) of Mānavī (Dig.). In het Archeologisch Museum van Gwalior staat een beeld van Śīṭalanātha in *padmāsana* met de *śrīvṛkṣa*-boom als *lāñchana*. Een beeld met het *śrīvatsa*-teken kan de bezoeker aanschouwen in het Nationaal Museum van Delhi.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Shah, U.P., 1987, pp. 145-146.

11. ŚREYĀMSANĀTHA

Lāñchana: neushoorn of hert ¹⁷⁸

Huidskleur: goud

Boom: Tumbura- Palāśa- of Tindaka-boom

Yakṣa: Yakṣeṭa (Śvet.) of Mānavī (Dig.)- voertuig: stier

Yakṣi: Īśvara (Śvet.) of Gaurī (Dig.)- voertuig: leeuw of stier

Bezendrager: Rājā Triprṣṭha Vāsudeva

Śreyāmsanātha werd geboren in Siṃhapura, het huidige Sārṇāth. Zijn vader was koning Viṣṇurāja en zijn moeder was koningin Viṣṇudri. De familie behoorde tot de Īkṣvāku-clan. Aan zijn naam is zoals steeds een verhaaltje verbonden. Op de troon van zijn vader huisde een gevaarlijke geest. Niemand durfde nog op de troon te gaan zitten. Toch waagde de zwangere koningin het erop om op de stoel plaats te nemen. Tot ieders verbazing stond ze heelhuids terug op. Toen zij beviel van haar zoon gaf ze hem de naam Śreyāmsanātha (*śreyas* betekent ‘spirituele verdienste’). Onder de Tumbura- Palāśa- of Tindaka-boom bereikte hij de alwetendheid en net zoals bijna alle andere Jina’s stierf hij op de de Sammeda Śikhara.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Het hert zou gebaseerd zijn op de zuid-Indische Kaṇṇaḍa-traditie. (Shah, U.P., 1987, p. 147)

¹⁷⁹ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 47-48.

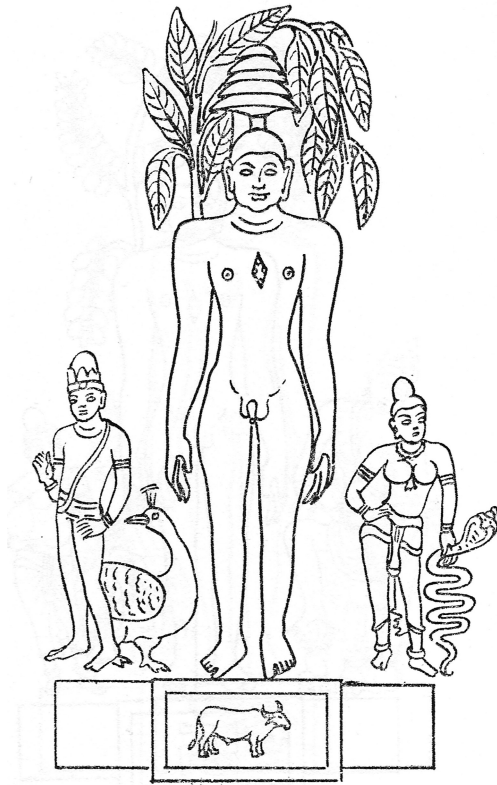
De neushoorn (of soms hert) is zijn *lāñchana*. Dit dier staat symbool voor onstuimigheid en vooruitgang. Yakṣeṭa (Śvet.) en Īsvara (Śvet.) of Mānavī (Dig.) en Gaurī (Dig.) zijn de dienaars van deze Jina. Tripṛṣṭha is zijn gezelschap omdat hij leefde in de tijd van Śreyāmsanātha. Hij is de eerste Vāsudeva en de eerste Baladeva van de jaina Purāṇa's.¹⁸⁰ Volgens Jinaprabha Sūri bestaan er *tīrtha's* van Śreyāmsanātha op Vindhyagiri en Malayagiri. Ook in Sārnāth is er een tempel gewijd aan hem. In het Provinciaal Museum van Lucknow staat er een beeld van deze Jina met *jaṭā's* tot op zijn schouders wat erg ongewoon is.¹⁸¹

---

¹⁸⁰ Voor meer informatie over de Vāsudeva's, zie voetnoot 278, p. 166.

¹⁸¹ Shah, U.P., 1987, pp. 146-147.

12. VĀSUPŪJYA

Lāñchana: buffel

Huidskleur: rood

Boom: Pāṭalika- of Kadamba-boom

Yaksa: Kumāra- voertuig: gans of pauw

Yaksī: Caṇḍā (Śvet.) of Gāndhārī (Dig.)- voertuig: paard of slang

Bezembrager: Dviprṣṭha Vāsudeva

Koning Vāsupūjya en koningin Jayā (Śvet.) of Vijayā (Dig.) hadden een zoon die de twaalfde Tīrthaṅkara werd. Zijn vader heerste over Campā, het huidige Bhāgalpur. Campā was tevens de geboorteplaats van hun zoon. Hij werd genoemd naar zijn vader Vāsupūjya. Toen deze Jina nog in de buik van de koningin vertoefde, gaf Indra, volgens de legende, alle bezittingen (*vasu*) van zijn vader weg aan hem. Ook alle Vasu-goden (oa. Indra) vereerden hem. Daarom gaven de goden hem ook de naam Vāsupūjya. Deze Jina trad niet in het huwelijksbootje, noch besteed hij de troon. Hij werd wel monnik en bereikte *kevala-jñāna* onder de Pāṭalika- of Kadamba-boom. Hemacandra zegt dat hij stierf in Campā.¹⁸²

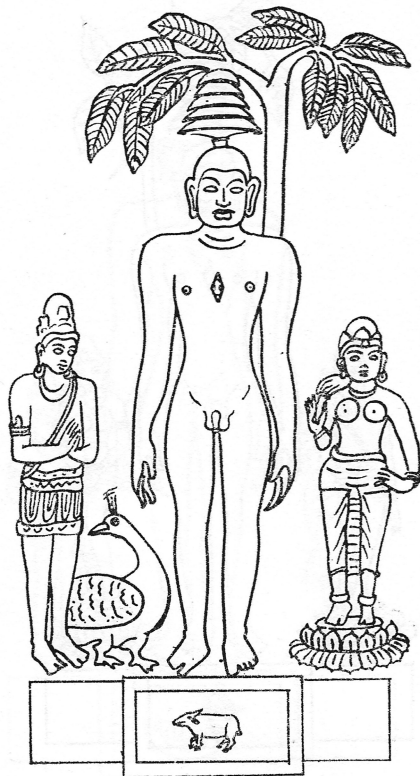
¹⁸² Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 48-49.

Zijn *lāñchana* is de buffel. Het zou kunnen dat dit dier symbool stond voor het vee als kostbaarste bezit (*vasu*) in de vedische periode. Kumāra is zijn *śāsanadeva* en Caṇḍā (Śvet.) of Gāndhārī (Dig.) is zijn *śāsanadevī*. Zijn gezel is Dviprṣṭha Vāsudeva, eveneens een tijdgenoot van Vāsupūjya. Een metalen beeld van Vāsupūjya wordt vereerd als *mūlanāyaka* in de Digambara-tempel van Surat (Gujarāt) en in de jaina tempel van Nāthanagara (Bhāgalpur).¹⁸³

---

¹⁸³ Shah, U.P., 1987, pp. 147-148-149.

13. VIMALANĀTHA

Lāñchana: beer

Huidskleur: goud

Boom: Jambū-boom (*Eugenia jambolana*)

Yakṣa: Ṣaṇmukha- voertuig: pauw

Yakṣī: Vīditā (Śvet.) of Vairoṭī/Vairoṭyā (Dig.)- voertuig: lotus

Bezendrager: Svayambhū Vāsudeva

Vimala was de zoon van koning Kṛtavarmā en koningin Śyāma van Kampilya. Zijn geboorte vond ook in deze stad plaats. Hij werd zo genoemd omdat de helderheid (*vimalatā*) van de geest van zijn moeder toenam tijdens de zwangerschap. Deze gave kwam tot uiting toen er een dispuut ontstond tussen een man en een vrouw. Zij woonden in een tempel waar er ook een vrouwelijke demon verbleef. De demon werd verliefd op de man en nam het uiterlijk aan van zijn echtgenote. Op dat moment waren er twee vrouwen in het spel en de man was hopeloos op zoek naar zijn echte vrouw. De zwangere koningin werd erbij gehaald om het ruziënde koppel te bedaren. Zij wist dat demonen uitermate goede zintuigen hadden en alles op verre afstand konden waarnemen. Zij gebod aan de man om op een zekere afstand te blijven. Hij moest de twee vrouwen uitdagen om hun reinheid te bewijzen door hem aan te raken. Beide vrouwen probeerden maar enkel de demon kon hem op zo'n grote afstand de

man raken. Door de intelligentie van de koningin was de demon ontmaskerd. Vimalanātha bereikte de alwetendheid onder de Jambū-boom. De Sammeda Śikhara was zijn sterfplaats.¹⁸⁴

De helderheid (*vimalatā*) van het verstand werd gesymboliseerd door zijn *lāñchana*, de beer. Dit dier staat bekend om zijn scherpe zintuigen. In dit licht kunnen we de beer Marīcī vergelijken met de *lāñchana* van deze Jina. Zij is de boeddhistische godin die de zonnestrallen van de dageraad naar de aarde schiet. Ṣaṇmukha en Veditā (Śvet.) of Vairoṭī/Vairoṭyā (Dig.) zijn respectievelijk de *śāsanadeva* en *śāsandevī*. Svayambhū Vāsudeva leefde in de tijd van Vimalanātha. Een mooi beeld van Vimalanātha staat in het Sārṇāth Museum. Het beeld is gemaakt in de negende eeuw o.T. Het beeld is wel beschadigd, maar zijn *lāñchana* is nog steeds duidelijk te zien. De Jina staat op een *padmāsana*.¹⁸⁵

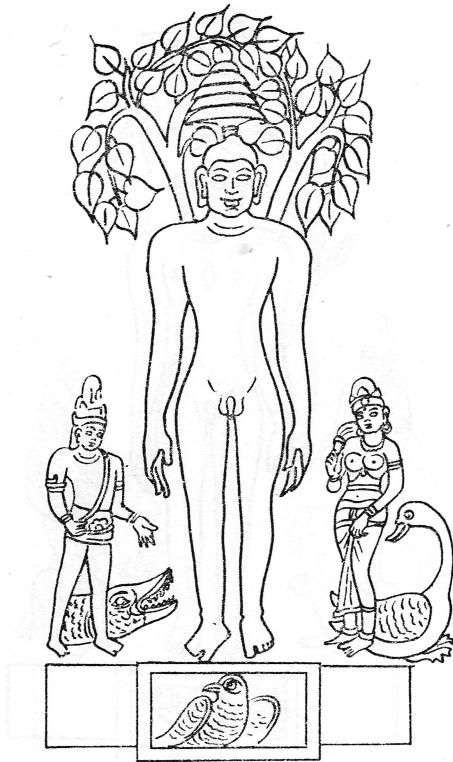
---

¹⁸⁴ Bhattacarya, B.C., 1974, pp. 49-50.

¹⁸⁵ Shah, U.P., 1987, pp. 149-150.

14. ANANTANĀTHA

Lāñchana: havik (Śvet.) of beer (Dig.)

Huidskleur: goud

Boom: Aśvattha-boom (*Fiscus religiosa*)

Yakṣa: Pātāla- voertuig: krokodil

Yakṣī: Aṅkuśā (Śvet.) of Ananatamatī (Dig.)- voertuig: lotus of gans

Bezembrager: Puruṣotamma Vāsudeva

Ananta is de veertiende Tirthaṅkara en de zoon van koning Siṃhasena en koningin Suyasā van Ayodhyā. Volgens Shah U.P. werd deze Jina zo genoemd omdat zijn vader een oneindig (*ananta*) aantal vijanden kon doden toen Ananta nog in de baarmoeder vertoefde. Bhattacharya, daarentegen, beweert dat zijn moeder een oneindige (*ananta*) halsketting met parels had gezien. Op datzelfde moment zou een eindeloze (*ananta*) draad in Ayodhyā de kracht hebben gekregen om mensen te genezen zodra de Jina ter wereld kwam. Ananta kwam tot de alwetendheid onder de Aśvattha-boom en ging over naar het *nirvāṇa* op de Sammeda Śikhara.¹⁸⁶

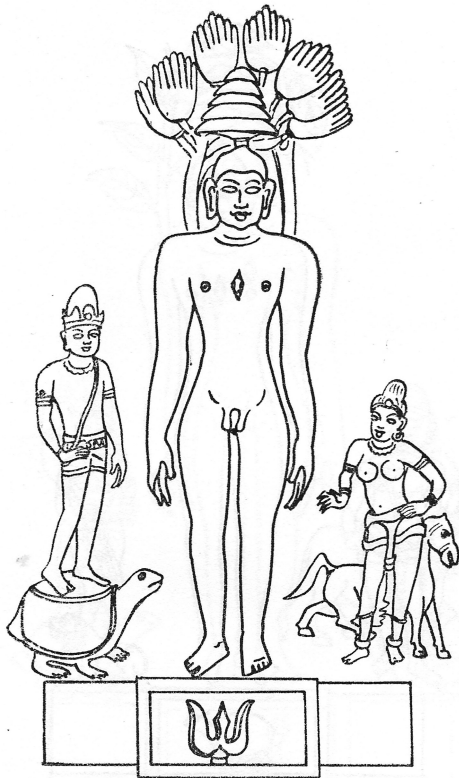
¹⁸⁶ Bhattacharya, B.C., p. 50.

De associatie van deze Jina met macht en strijd komt tot uiting in zijn *lāñchana*, de havik of de beer. Ook zijn *yakṣa* Pātāla of zijn *yakṣī* Aṅkuśā (Śvet.) of Ananatamatī (Dig.) kunnen wapens dragen. Anantanātha wordt vergezeld door Puruṣotamma Vāsudeva die leefde in de tijd van deze veertiende Tīrthāṅkara. Een mooi exemplaar is te bewonderen in het Nationaal Museum van Delhi. Het is een metalen beeld waarbij Anantanātha zit in *dhyānamudrā* op een *siṃhāsana*.¹⁸⁷

---

¹⁸⁷ Shah, U.P., 1987, p. 150.

15. DHARMANĀTHA

Lāñchana: *vajra-daṇḍa* (donderkeil)

Huidskleur: goud

Boom: Dadhiparṇa (*Clitorea ternatea*) of Sapta-cchada

Yakṣa: Kinnara- voertuig: schildpad of vis

Yakṣī: Kandarpā (Śvet.) of Mānasī (Dig.)- voertuig: paard, leeuw of gans

Bezembrager: Puṇḍarika Vāsudeva

Dharmanātha is de prins van Ratnapura. Zijn vader heette Bhānu Rāja en zijn moeder Suvratā. Tijdens de zwangerschap vervulde zijn moeder verscheidene religieuze riten (*dharmavidhi*). Toen de Jina opgroeide, behoedde hij vele mensen voor ongeluk. Daarom werd hij geassocieerd met de plicht van iedere mens: de *dharmā*. Hij werd monnik en bereikte *kevala-jñāna* onder de Dadhiparṇa (*Clitorea ternatea*) of Sapta-cchada en betrad het *nirvāṇa* op de Sammeda Śikhara.¹⁸⁸

Er is een opvallende gelijkenis tussen zijn *lāñchana*, de *vajra-daṇḍa* (donderkeil), en de staf van Yama. Deze laatste is een hindoeïstische god die in opdracht van de Dood de mensen

---

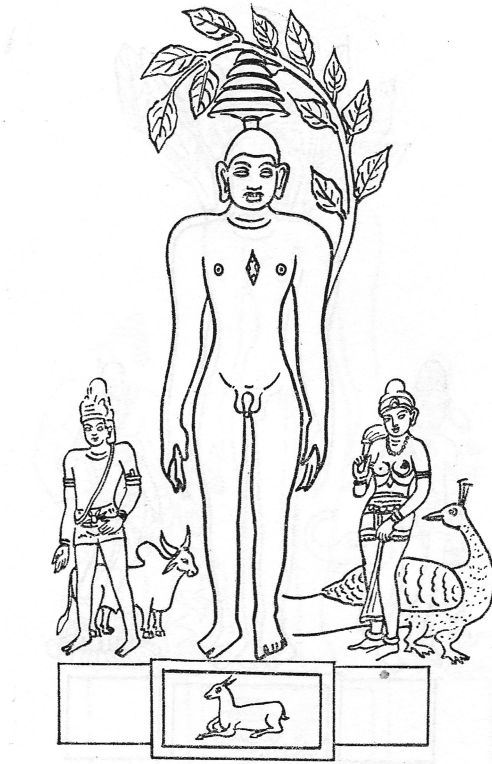
¹⁸⁸ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 50-51.

straf. Een andere naam voor Yama is dan ook Dharmanātha of Dharmarāja. De positie van de bezemdrager wordt ingenomen door Puṇḍarika Vāsudeva. Zijn dienaars heten Kinnara en Kandarpā (Śvet.) of Mānasī (Dig.). In Vimalavasahī, Mt. Abu, was er ooit een beeldje van Dharmanātha. Het werd er geplaatst in 1145 o.T. Nu rest enkel nog de *siṃhāsana* waarop de Jina stond. In Śravaṇabelgolā worden nog steeds beelden van deze vijftiende Tīrthaṅkara vereerd.¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ Shah, U.P., 1987, pp. 150-151.

16. ŚĀNTINĀTHA

Lāñchana: hert of schildpad

Huidskleur: goud

Boom: Nandi Vṛkṣa (*Cedrela toona*)

Yakṣa: Garuḍa (Śvet.) of Kimpuruṣa (Dig.)- voertuig: beer of stier

Yakṣī: Nirvāṇī (Śvet.) of Mahāmānasī (Dig.)- voertuig: pauw, lotus of leeuw

Bezembrager: Rājā Puruṣadaṭṭa

Śāntinātha is één van de populairste Tīrthaṅkara's. Hij werd geboren in Hastināpura als zoon van koning Viśvasena en koningin Acirā. Indra gaf het jongetje de naam Śānti op het einde van het doopsel omdat hij enkel van vrede en rust hield. Toen deze Jina nog aan het groeien was in de buik van zijn moeder, had hij haar reeds een bijzondere kracht gegeven. Zij kon mensen die leden aan de pest genezen door heilig (*śānti*) water op hen te sprenkelen. Vandaar komt zijn naam Śāntinātha, De Heer van de Vrede. Deze zestiende Tīrthaṅkara werd benoemd tot hogepriester. Hij blies niet alleen het jainisme nieuw leven in, maar hij was de eerste Tīrthaṅkara die het schopte tot *Cakravartin* of Keizer van Bhārata. Hij bereikte *kevala-jñāna* onder de Nandi Vṛkṣa en ging over naar het *nirvāṇa* op de Sammeda Śikhara. Hedentendage wordt hij nog steeds aanbeden om vrede en rust in het rijk te brengen. Deze Tīrthaṅkara moet de jaina's behoeden voor rampspoed zoals overvallen, epidemies,

brandhaarden, ... Op een inscriptie in een *caumukhī*-beeld uit Mathurā staat de 'Heer van de Vrede' (*Bhagavato Śānto*) vermeld. Dit betekent dat hij al werd vereerd in de tweede eeuw o.T..¹⁹⁰

Śāntinātha werd dus geassocieerd met rituelen onder de naam *Śāntikarma*, handelingen voor de vrede. In het tantrisme werd de Śakti-verering¹⁹¹ steeds belangrijker. De Śvetāmbara jaina's introduceerden een vrouwelijke godin voor de *Śānti* of vredesrituelen. Deze godin kreeg de naam Śāntidevī. Zij is niemand minder dan de *yakṣī* van Śāntinātha. Toch wordt deze *yakṣī* Nirvāṇī genoemd omdat ze in verband wordt gebracht met het *nirvāṇa*. Dit is de plaats waar vrede en rust heerst en alle banden met de miserable wereld doorbroken zijn. De populariteit van Śāntinātha heeft voor een groot stuk te maken met zijn rustgevendende rol in jaina rituelen. Zijn *yakṣa* heet Garuḍa (Śvet.) of Kimpuruṣa (Dig.). Rājā Puruṣadaṭṭa vervult de rol van bezemdrager. Zijn *lāñchana* is het hert (of soms de schildpad). Twee herten flankeren steeds het *dharmacakra*. Dit doet denken aan de het boeddhistische symbool 'Het Draaien van het Wiel der Wet'¹⁹². Dit wiel representeert de eerste prediking van de Boeddha in de hertenpark te Benares. Ook Śāntinātha deed het jainisme heropleven en hierdoor zou dit boeddhistische symbool (*dharmacakra* met de twee herten) in het jainisme geïntroduceerd zijn. Er zijn vele tempels gewijd aan Śāntinātha. Zo is hij te bewonderen in de Śāntinātha-tempel van Kumbhāriyā en Vimalavasahī, Mt. Abu. Niet alleen staat hij als *mūlayānaka* in de tempels, er zijn ook scènes uit het leven van deze Tīrthaṅkara (*pañcakalyāṇaka*) op de plafonds gesculpteerd. Kunstenaars beeldden hem ook af als *cakravartin* samen met de verscheidene mirakels die aan hem toegeschreven zijn.¹⁹³

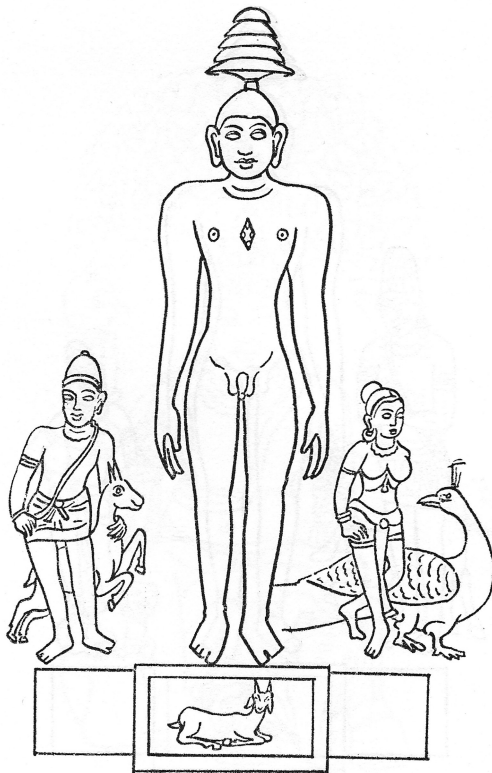
¹⁹⁰ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 51-52.

¹⁹¹ De actieve kracht van een godheid die gepersonifieerd wordt als zijn echtgenote. De Śaktis worden vereerd door de Śakta's.

¹⁹² Dit symbool is ook een wiel (*dharmacakra*) geflankeerd door twee herten.

¹⁹³ Shah, U.P., 1987, pp. 151-156.

17. KUNTHUNĀTHA

Lañchana: geit

Huidskleur: goud

Boom: Tilaka

Yakṣa: Gandharava- voertuig: gans of hert

Yakṣī: Balā (Śvet.) of Vijayā (Dig.)- voertuig: pauw

Bezembrager: Kuṇāla

Deze zeventiende Tīrthaṅkara werd geboren in het Kuru-geslacht in Hastināpura. Zijn vader was koning Sūrasena of Sūryasena en koningin Śrīkāntā of Śrīmatī. Hij kreeg de naam Kunthunātha omdat zijn moeder een berg (*kunthu*) juwelen zag toen zij in blijde verwachting was. Deze Jina werd, net zoals zijn voorganger, een *cakravartin* of Keizer van Bhārata. Na zijn keizerschap leidde hij een monnikenleven en bereikte *kevala-jñāna* onder de Tilaka-boom. Hij stierf op de Sammeda Śikhara.¹⁹⁴

De geit is de *lāñchana* van Kunthunātha. Volgens Bhattacharya is de geit tevens het symbool van Agni, de God van het Vuur. Hij zorgt ervoor dat het vee in het koninkrijk voedsel zal

---

¹⁹⁴ Bhattacharya, B.C., 1974, p. 53.

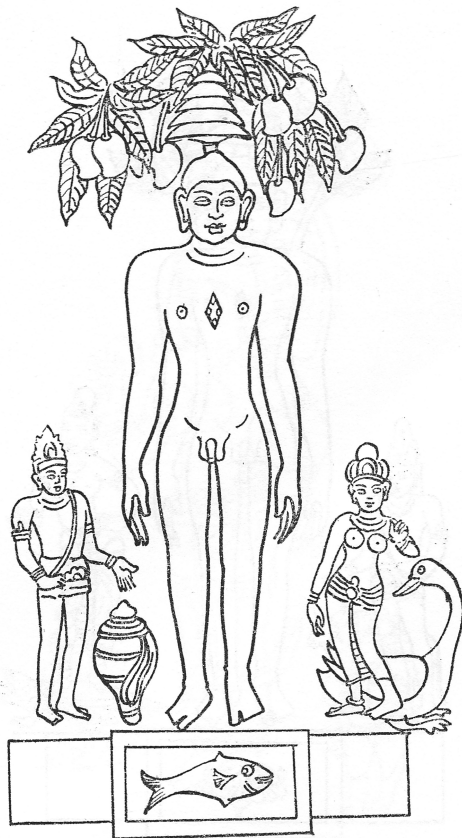

schenken en dat er rijkdom in overvloed is. Zijn symbool zou geleend zijn door de jaina's om de idee 'weelde' voor te stellen. Gandharva en Balā (Śvet.) of Vijayā (Dig.) zijn de dienaars. Kuṇāla neemt de functie van bezemdrager op zich. Het jainisme was erg populair tijdens het Vijayanagar koninkrijk. Toen Harihari II regeerde over Zuid-India (1395 o.T.) liet hij vele jaina tempels optrekken. Zo zijn er vele beelden gesculpteerd ter ere van o.a. Kunthunātha in Karnāṭaka (Śravaṇabelgolā) en Tamil Nadu. Ook in de Vimalavasahī (*devakulikā* 33), Mt. Abu, is er een schrijn opgericht ter ere van Kunthunātha.¹⁹⁵

---

¹⁹⁵ Shah, U.P., 1987, pp. 157-158.

18. ARANĀTHA

Lāñchana: *nandyāvarta* of vis

Huidskleur: goud

Boom: Mango

Yakṣa: Yakṣendra (Śvet.) of Khendra (Dig.)- voertuig: schelp of pauw

Yaksī: Dhāriṇī (Śvet.) of Ajitā (Dig.)- voertuig: lotus of gans

Bezembrager: Govind Rājā

Aranātha is de achttiende Tīrthaṅkara. Zijn geboorteplaats is Hastināpura, waar hij lid was van het maangeslacht. Zijn vader heette koning Sudarśana en zijn moeder koningin Mītrasenā. Deze koningin droomde over een wiel (*ara*) van juwelen. En aldus werd het kindje Aranātha genoemd. Ook hij heerste over Bhārata als een *cakravartin* vooraleer hij een monnik werd. Hij kwam tot de alwetendheid terwijl hij mediteerde onder een mangoboom en ging over naar het *nirvāṇa* op de Sammeda Śikhara.¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 53-54.

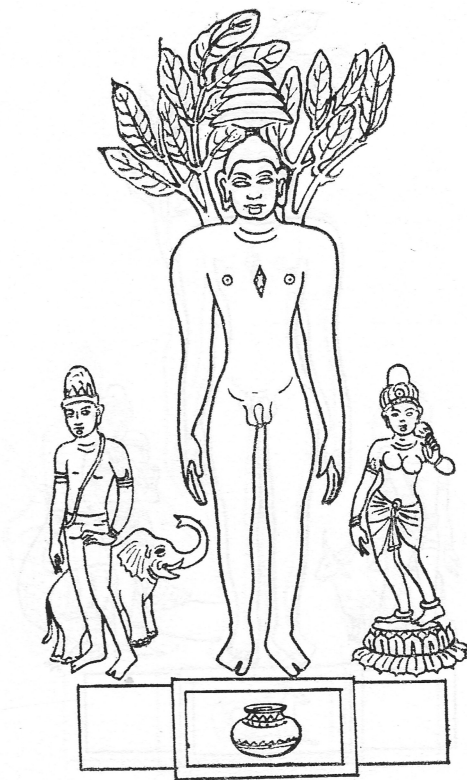
De *nandyāvarta* of de vis is zijn *lāñchana*. Bhattacharya probeert toch een link te leggen met Aranātha. De *nandyāvarta* en de vis worden gecatalogeerd onder de *aṣṭamaṅgala*.¹⁹⁷ Aranātha moet dus de morele zuiverheid bevorderen en harmonie in de wereld brengen. Yakṣendra (Śvet.) of Khendra (Dig.) en Dhāriṇī (Śvet.) of Ajitā (Dig.) zijn de *śāsanadeva* en *śāsanadevī*. Govind Rājā draagt de bezem. Een voetstuk uit de Kuṣāṇa-periode is gevonden in Mathurā. Het zou waarschijnlijk een beeld van Aranātha zijn geweest. Op het voetstuk zijn immers de woorden Arhat Nandyāvarta gegraveerd. In Mathurā is nog een ander beeld van deze Tīrhaṅkara gevonden. Hij zit in *padmāsana* en heeft als *lāñchana* de vis. Dit beeld behoort dus toe aan de Digambara traditie en dateert uit de Gupta periode.¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ Voor meer informatie over de *aṣṭamaṅgala*, zie p. 49.

¹⁹⁸ Shah, U.P., 1987, pp. 158-159.

19. MALLINĀTHA

Lāñchana: *kalaśa* (waterpot)

Huidskleur: blauw (Śvet.) of goud (Dig.)

Boom: *Aśoka* (*Jhonesia Aśoka*)

Yakṣa: Kubera- voertuig: olifant

Yakṣī: Dharaṇapriyā (Śvet.) of Aparājitā (Dig.)- voertuig: lotus of gans

Bezembrager: Rājā Sulama

Mallinātha is geboren in Vaṅga (Bengalen) als zoon van koning Kumbha en koningin Prajāvati van het Īkṣvāku-geslacht. Toen zijn moeder zwanger was, verlangde zij naar de geur van Malli-bloemen (soort jasmijn). Volgens de Śvetāmbara traditie is *haar* geboorteplaats Mithila. Deze groep gelooft immers dat deze negentiende Tirthaṅkara een vrouw is. Verschillende koningen vielen Mithila aan met hun legers om deze mooie prinses te ontvoeren. Toch wist Mallinātha hen op andere gedachten te brengen. Haar knechten maakten een gouden standbeeld van haar. De holte van het beeld vulden ze met snoepjes en etensresten. Na enige tijd ontdekten de koningen het prachtige beeld. Maar zij verwarden dit beeld met de echte prinses Mallinātha. Toen kwam zij tevoorschijn en opende het deksel van het beeld. Uit de holte van het beeld steeg een vieze geur op door de rottende etensresten en

alle koningen vluchtten weg. De prinses legde hen uit dat iedereen, zelfs een bloedmooie prinses, bestaat uit vergankelijke dingen zoals vlees, bloed en beenderen. De les gaf het gewenste effect en slaagde erin om deze gemene koningen te bekeren. Zij werd non en bereikte *kevala-jñāna* onder een Aśoka-boom en stierf op de Sammeda Śikhara.¹⁹⁹

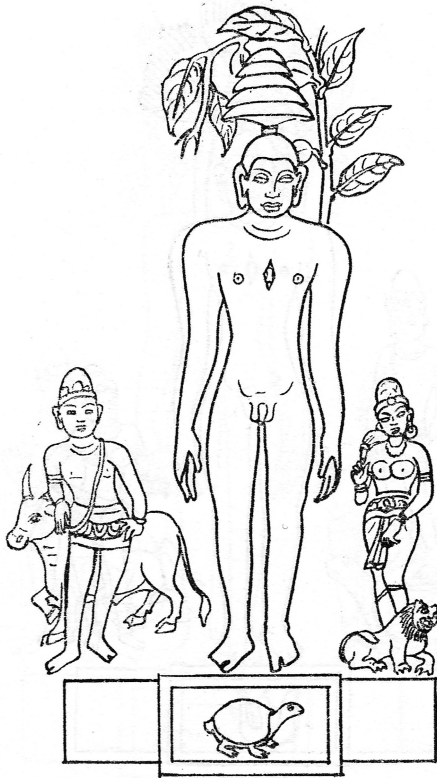
Zijn/haar *lāñchana* is de *kalaśa* (waterpot). De *kalaśa* symboliseert de negende droom van de koningin. Deze *lāñchana* kan ook verwijzen naar de *aṣṭamaṅgala* of de acht gunstige symbolen. Kubera is zijn/haar *sāsanadeva* en Dharaṇapriyā (Śvet.) of Aparājitā (Dig.) is de *sāsanadevī*. Rājā Sulama is de bezemdrager. Zoals reeds is vermeld, zijn er twee verschillende Tīrthaṅkara's met deze naam- de ene is een man en de andere is een vrouw. De Digambara's geloven niet dat een vrouw *kevala-jñāna* kan bereiken en daarom beschouwen zij Mallinātha als een man. Toch beweren de Śvetāmbara's dat een vrouw wel kan komen tot de alwetendheid. Ondanks dat voor deze groep de negentiende Tīrthaṅkara een vrouw is, wordt zij niet afgebeeld met vrouwelijke kenmerken, noch passen zij de schrijfwijze van haar naam aan (*nātha* blijft *nātha*, mannelijk woord). Een uitzondering is het vreemde beeld van Mallinātha in het Museum van Lucknow. Het hoofd is echter beschadigd. In het midden van het voetstuk is de *lāñchana* gesculpteerd. Het beeld zit in *dhyānamudrā*. Door de ontwikkelde borsten kan deze sculptuur worden toegeschreven aan de Śvetāmbara's. Op haar handen zijn lotusbloemen getekend. Tot nu toe is dit het enige beeld van Mallinātha in vrouwelijke vorm.²⁰⁰

---

¹⁹⁹ Shah, U.P., 1987, pp. 159-160-161.

²⁰⁰ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 54-55.

20. MUNISUVRATA

Lāñchana: schildpad (*kūrma*)

Huidskleur: zwart

Boom: Champaka (*Michelia Champaka*)

Yakṣa: Varuṇa

Yakṣī: Naradattā (Śvet.) of Bahurūpiṇī (Dig.)

Bezembrager: Ajitā

De twintigste Tīrthaṅkara is Munisuvrata. Hij werd geboren in het koninkrijk van koning Sumitra en koningin Padmā of Soma. Sumitra was de heerser van Magadha. De hoofdstad was Rājagṛha. Bhattacharya zegt dat deze Jina Munisuvrata werd genoemd omdat hij een monnik (*muni*) of heilige was. Hij bleef steeds trouw aan zijn geloften die enkel goedheid teweeg brachten (*svrata*, goede geloften). Volgens Shah, U.P., voerde zijn vrome moeder - zoals een non (*munivat*)- religieuze praktijken (*svrata*) uit tijdens de zwangerschap. De helden van het Rāmāyaṇa, Rāma en Lakṣmaṇa, leefden in de tijd van Munisuvrata. Hij kwam tot de opperste kennis onder een Champaka-boom. Zijn sterfplaats is de Sammeda Śikhara.²⁰¹

---

²⁰¹ Shah, U.P., 1987, pp. 161-162-163.

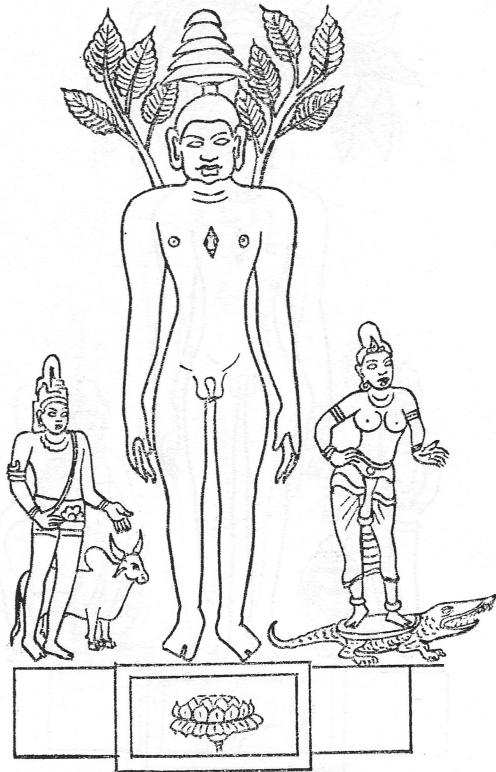
De schildpad (*kīrma*) is zijn herkenningsteken. Een schildpad staat symbool voor de traagheid en standvastigheid, net zoals geloften die voor eeuwig gelden. Varuṇa en Naradattā (Śvet.) of Bahurūpiṇī (Dig.) zijn de beschermers. Ajitā is de bezemdrager. Een interessant beeld van Munisuvrata is te bewonderen in het Museum van Lucknow. Het beeld is gevonden nabij Agra en is gemaakt uit zwarte steen. Hij zit in *dhyānamudrā* op een kussenachtig voetstuk. Afbeeldingen van de *cakra* zijn te zien op de handpalmen en voeten van de Jina. De Jina heeft een *uṣṇīṣa* op de top van zijn hoofd. Langs beide zijden staan bezemdragers, de Tīrthānkara zelf draagt een *dhoti*. Dit bewijst dat dit beeld behoort tot de Śvetāmbara²⁰² traditie.²⁰³

---

²⁰² De traditie bij de Digambara's is naakt te lopen. Daarom dragen hun beelden nooit kleren.

²⁰³ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 55-56.

21. NAMINĀTHA

Lāñchana: blauwe lotus

Huidskleur: goud

Boom: Bakula (*Mimusops elengi*)

Yaksa: Bhṛukutī- voertuig: stier (?)

Yaksī: Gandhārī (Śvet.) of Cāmuṇḍī (Dig.)- voertuig: gans (?) of krokodil

Bezembrager: Vijaya Rājā

Naminātha was de zoon van koning Śrīvijaya of Vijaya en koningin Vaprā of Vappilā. Zijn vader heerste over Mithilā in Bengalen. Toen zijn echtgenote in blijde verwachting was van een zoon, buigden (*pra° nam.*) alle vijanden voor deze koning en gaven zich gewonnen. Door deze onverwachte gebeurtenis gaf hij zijn zoon de naam Naminātha, 'De Heer van de Buiging'. Jayasena, de elfde *cakravartin* volgens de jaina mythologie, leefde in zijn tijd. De prins werd monnik en bereikte aldus *kevala-jñāna* onder een Bakula-boom. Zoals bijna alle andere Jina's stierf hij ook op de Sammeda Śikhara.²⁰⁴

---

²⁰⁴ Bhattacharya, B.C, pp. 56-57.

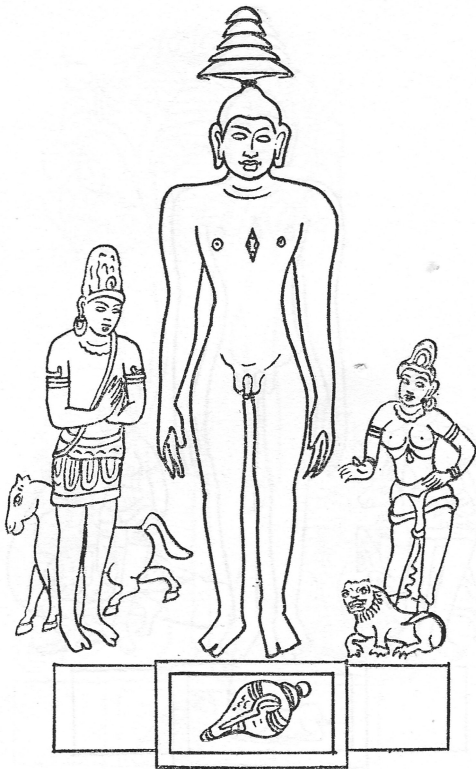

Zijn *lāñchana* is de blauwe lotus. Vaak worden twee schelpen langs beide kanten van de lotus gesculpteerd. Op deze manier kan de gelovige Naminātha onderscheiden van Padmaprabha, omdat deze zesde Jina ook een lotusbloem als herkenningsteken heeft. Bhṛukutī en Gandhārī (Śvet.) of Cāmuṇḍī (Dig.) zijn de dienaars van de 21ste Tīrthānkara. Vijaya Rājā is zijn bezemdrager. Er zijn beelden van Naminātha te bewonderen o.a. in Śravaṇabelgolā, Śatruñjaya, Gwalior en Mt. Abu. In de Śāntinātha-tempel van Radhanapur, Noord-Gujarāt, is er een metalen *pañcamukhī*-beeld geplaatst van Naminātha.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Shah, U.P., 1987, pp.163-164.

22. NEMINĀTHA (ARIṢṬANEMI)

Lāñchana: schelp

Huidskleur: donkerblauw

Boom: Mahāveṇu of Vetasa (*bamboeboom*)

Yakṣa: Gomeda (Śvet.) of Sarvāṅha (Dig.)- voertuig: man of paard

Yakṣī: Ambikā (Śvet.) of Kūṣmāṅḍī (Dig.)- voertuig: leeuw

Bezembrager: Koning Ugrasena

De vader van Ariṣṭanemi of Neminātha heette koning Samudravijaya en zijn moeder was koningin Śivadevī. Sauripurī was de geboorteplaats van dit prinsje. Hij kreeg de naam Ariṣṭanemi omdat zijn moeder een wiel van zwarte juwelen (*ariṣṭa*) zag. Volgens de Uttarapurāṇa werd hij Neminātha genoemd door Indra omdat hij een spaak (*nemi*) van het *Dharmacakra* was. Hij was lid van het Harivaṃśa-geslacht. Volgens de jaina Purāṇa's zou Kṛṣṇa de neef zijn van Neminātha. Hij bereikte *kevala-jñāna* onder een bamboeboom en ging over naar het *nirvāṇa* op Mt. Girnār.²⁰⁶

---

²⁰⁶ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 57-58.

Scènes uit het leven van Neminātha zijn erg populair. Nemi was sinds zijn kindertijd al een vrome prins. Hij verafschuwde materialisme en verlangens die nog meer plezier en rijkdom inhielden. Hij stond dan ook afkerig tegenover trouwpartijen. Uiteindelijk stapte hij toch in het huwelijksbootje met Rājīmatī, de dochter van koning Ugrasena. Toen de bruidswagen, gevolgd door een stoet genodigden, richting het huwelijkspaviljoentje reed, zag Nemi alle dieren die in een nabijgelegen tuin leefden, werden geslacht voor het avondmaal. Hij huiverde bij de gedachte dat hij verantwoordelijk was voor deze slachtpartij omdat hij huwde met een prinses. Hij besloot om zijn huwelijksaanzoek in te trekken en monnik te worden. Hij beval aan zijn wagenmenner om naar Mt. Girnār te vertrekken waar dan de hele ceremonie voltrokken werd. Zijn echtgenote, Rājīmatī, stapte in het voetspoor van haar man en werd een jaina non. Rathanemi, de jongere broer van Neminātha, zwoer ook trouw aan het monnikenleven. Deze scène is erg populair in Gujarāt en Rājasthān. Een ander verhaaltje gaat over de kuisheid van de jaina monniken en nonnen. Het was nacht en het regende pijpestelen op Mt. Girnār. De jurk van Rājīmatī was helemaal doordrenkt met moessonregen. Daarom kleepte zij zich uit om haar jurk te laten drogen. Haar schoonbroer, Rathanemi, had wel zin in een wilde avond met deze prachtige vrouw. Maar de vrome non vertelde dat hij een zwakke persoonlijkheid had omdat hij dacht aan seksuele pleziertjes. De wens om met haar te vrijen was alsof hij het braaksel van iemand anders zou oplikken. Dit verhaal werd een belangrijke jaina ballade in de Uttarādhyayana Sūtra.²⁰⁷

Zijn *lāñchana* is de schelp omdat zijn woonplaats dicht bij de zee lag. Gomedha (Śvet.) of Sarvāṅha (Dig.) en Ambikā (Śvet.) of Kūṣmāṇḍī (Dig.) zijn respectievelijk de *śāsanadeva* en de *śāsanadevī*. Zijn schoonvader, koning Ugrasena, draagt de bezem. Zoals ik reeds heb gezegd, zijn de scènes uit het leven van Neminātha erg geliefd bij kunstenaars. Op het plafond van de Lūṇavasahī- (13de eeuw) en Vimalavasahī-tempel in Mt. Abu zijn er scènes van deze 22ste Tīrthaṅkara gesculpteerd alsook het leven van Kṛṣṇa. In de wandelgang van de Śāntinātha-tempel in Kumbhāriyā kunnen de gelovigen ook scènes uit het leven van Neminātha aanschouwen die gesculpteerd zijn op de plafonds. Deze plafonds werden bewerkt in de elfde eeuw.

Het is niet moeilijk om beelden van Neminātha te vinden. Over heel Rājasthān en Gujarāt zijn beelden en tempels gewijd aan deze Jina. De oudste beelden werden teruggevonden in Mathurā en dateren uit de tweede eeuw o.T.. Zij worden nu bewaard in de musea van Lucknow en Mathurā. Er zijn wel meer dan 24 beelden gevonden in Devgarh. Zij behoren

---

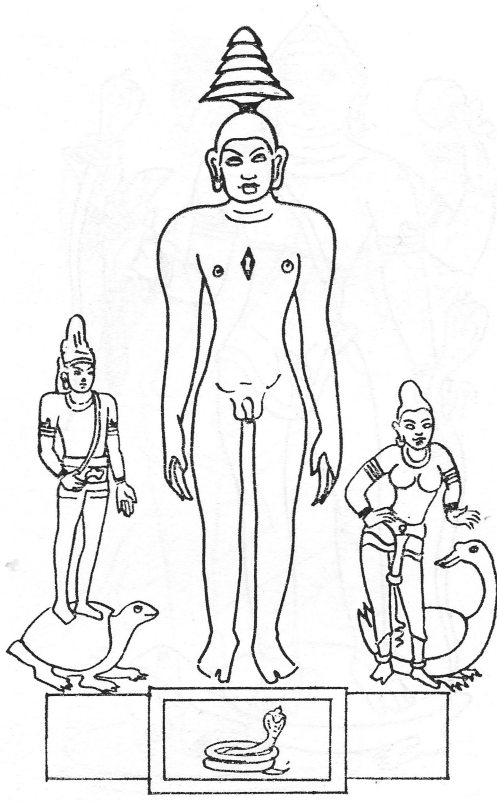
²⁰⁷ Shah, U.P., 1987, p. 165.

allemaal tot de Digambara traditie. Bij sommige beelden vergezellen Balarāma en Kṛṣṇa hem. De Lūṇavasahī-tempel op Mt. Abu is een prachtige tempel gewijd aan de 22ste Tīrthānkara. In de *gūḍhamaṇḍapa* staat er een beeld van Neminātha en Rājīmātī.²⁰⁸

---

²⁰⁸ Shah, U.P., 1987, pp. 165-170.

23. PĀRŚVANĀTHA

Lāñchana: slang

Huidskleur: blauw

Boom: Dhātaki (*Grislea tomentosa*)

Yakṣa: Pārśva of Dharaṇendra

Yakṣi: Padmāvati- voertuig: haan of gans

Bezembrager: Ajitarājā

In tegenstelling tot alle voorgaande Tīrthaṅkara's is Pārśvanātha een historische figuur. Hij leefde van 817 v.o.T. tot 717 v.o.T.. Pārśvanātha is één van de grootste hervormers van de jaina leer. In feite wordt hij beschouwd als de echte stichter van het jainisme. Zijn vader was koning Aśvasena, koning van Vāraṇāsi. Zijn moeder heette Vāmā of Brahmā. Hij trouwde met de dochter van koning Prasenajit, koning van Kośala. Zijn echtgenote was prinses Prabhāvati. Volgens de Śvetāmbara's werd hij zo genoemd, omdat zijn moeder droomde over een zwarte cobra die haar zijde (*pārśva*) betrad. Net zoals Siddhārta Gautama, verliet Pārśvanātha zijn vrouw en kinderen en leefde gedurende 30 jaar als ascet. Hij verkondigde zijn doctrines over liefde en broederlijkheid 70 jaar lang. Uiteindelijk bereikte hij de *kevala-*

jñāna onder de Dhātaki-boom (*Grislea tomentosa*). Zijn sterfplaats was ook de Sammeda Śikhara. Tegenwoordig heet deze berg in Bihār Mt. Pārśvanātha.²⁰⁹

Toen de kleine Pārśva opgroeide, zag hij de asceet Kamaṭha (of Kaṭha) het *pañca-agni*-ritueel uitvoeren. Bij deze boetedoening plaatst de asceet vier brandende houtblokken in een cirkel. Hij neemt plaats in het midden en de hete zon fungeert als vijfde vuur. In één van de houtblokken was hij een slang levend aan het verbranden. Pārśva kreeg medelijden met de stervende slang en doofde het vuur. Hij redde de slang maar deze stierf onmiddellijk. De slang zou later herboren worden als Dharaṇendra, de machtige koning der *nāga's*. Kamaṭha werd een *asura* met de naam Meghamāli. Pārśvanātha deed aan ascese en de gemene Meghamāli wilde zijn concentratie verstoren. Gedurende zeven dagen liet Kamaṭha hevige stortbuien op Pārśvanātha los, maakte vreselijke geluiden en gooide stenen op hem. Hij toverde leeuwen en schorpioenen tevoorschijn, maar Pārśvanātha bleef geconcentreerd mediteren ondanks alle obstakels (*upasarga's*). Op dat moment herinnerde Dharaṇendra zich de gebeurtenis uit zijn vorig leven. Hij wist dat hij Pārśvanātha nog iets verschuldigd was en besloot hem te beschermen. Hij hield zeven slangenkoppen boven het hoofd van deze Tirthaṅkara om hem te beschutten tegen de hevige regens. Ondertussen was het water al gestegen tot aan de top van zijn neus. De slangenkoning sloeg met zijn lichaam heen en weer om het water tegen te houden. De vier koninginnen van Dharaṇendra dansten rond de mediterende asceet maar deze bleef gevoelloos. Meghamāli beseftte dat hij verloren was en boog voor de Heer. Deze scène is erg populair bij de Digambara's in het zuiden. In Ellora zijn er verschillende panelen gevonden met een afbeelding van dit verhaaltje.

Op deze manier is het verband tussen Pārśvanātha en slangen wel duidelijk. Zijn *lāñchana* is dan ook de slang geworden. Hij heeft meestal vijf of zeven slangenkoppen boven het hoofd. Slangenkransels worden ook gesculpteerd op het voetstuk of worden soms uitgehouwen achter het lichaam van Pārśvanātha. Zowel de slangenkransels en -koppen staan symbool voor de bescherming van Dharaṇendra aan de Tirthaṅkara. Toch wil ik er even op wijzen dat Supārśvanātha, de zevende Tirthaṅkara één, drie of negen slangenkoppen boven zijn hoofd heeft. Hemacandra zegt dat er normalerwijze zeven slangenkoppen boven het hoofd van Pārśvanātha hangen. Pārśva of Dharaṇendra en Padmāvati zijn de *śāsanadeva* en *śāsanadevī*. Ajitarājā is de bezemdrager. Er zijn enorm veel beelden van Pārśvanātha te vinden over heel India. Het oudste beeldje hebben onderzoekers ontdekt op een *āyāgapāṭa*. Dit tablet dateert van de eerste eeuw v.o.T en is nu te bezichtigen in het museum van Lucknow.²¹⁰

---

²⁰⁹ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 58-59-60.

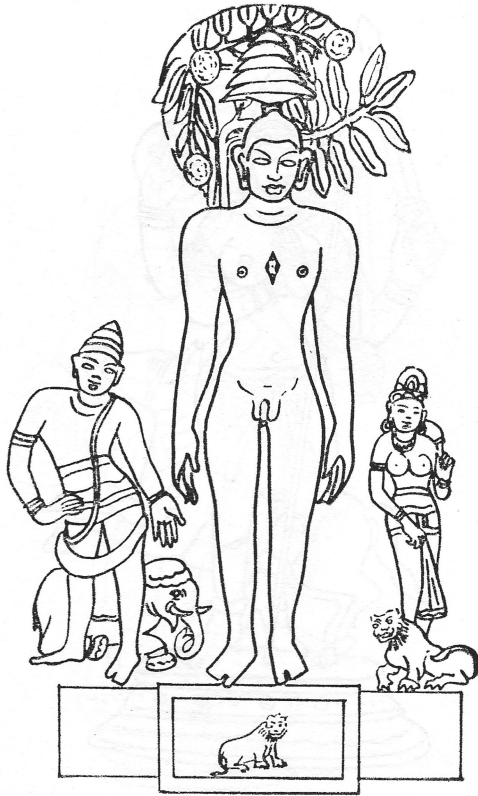
²¹⁰ Shah, U.P., 1987, pp. 170-187.

Niet alleen Pārśvanātha maar ook de Boeddha, Kṛṣṇa en Viṣṇu werden beschermd door slangen. De slang die de Boeddha bescherming bood tijdens een storm heette Mucilinda Nāga. Viṣṇu rustte op de kronkels van de slang Śeṣa. Deze slang had duizend koppen die Viṣṇu beschermde. Tijdens de vedische periode was er het beroemde gevecht tussen Indra en de slang Vṛtra. Gedurende eeuwen is de slang of *nāga* zowel een gevreesd als een wonderbaarlijk dier geweest. De slang kan snel voortbewegen zonder poten, hij kan leven in het water en op het land, hij heeft een dodelijk gif en verandert jaarlijks van huid. Al deze fenomenen spraken steeds tot de verbeelding van de mens. De verering van slangen bestond reeds vóór de vedische periode. In die periode waren de *nāga*-cultus en de *yakṣa* en *yakṣī* verering alomtegenwoordig. *Nāga's* en *nāgī's* worden meestal mooi en verleidelijk afgebeeld als half-mens en half-slang. Zoals ik reeds heb vermeld waren de aanhangers van Pārśvanātha ook aanbidders van de *nāga's*. Pārśvanātha reisde van Vārāṇasī naar het oosten van India en Kaliṅga. Het is daar dat sinds de vedische periode de aanhangers van de *nāga*-cultus woonden. Misschien zou het concept van Pārśvanātha ontstaan zijn bij de volkse *nāga*-cultus.²¹¹

---

²¹¹ Iyer, K.B., 1977, pp. 56-61.

24. MAHĀVĪRA VARDHAMĀNA

Lāñchana: leeuw

Huidskleur: goud

Boom: Śāla (*Shorea robusta*)

Yakṣa: Mātaṅga- voertuig: olifant

Yakṣī: Siddhayikā- voertuig: leeuw of gans

Bezembrager: Śreṇika²¹²

Vardhamāna Mahāvīra, de 24ste en laatste Tīrthaṅkara, is de belangrijkste figuur in de geschiedenis van het jainisme. Hij verstevigde de positie van de jaina kerk en zijn leer bleef voor meer dan 25 eeuwen ongewijzigd. De ouders van Mahāvīra waren lekenvolgelingen van de Orde van Pārśvanātha. Mahāvīra vulde de vier geloften (*vrata*) van Pārśva aan met een vijfde gelofte. De basis van de jaina ethiek, zowel voor de monnik als voor de leek, wordt dus gevormd door de vijf geloften (*vrata*). Niet alle geloften wegen even zwaar door voor de leek als voor de non of monnik. Kort samengevat moet men zich onthouden van:²¹³

---

²¹² Een andere naam voor Śreṇika is koning Bimbisāra. (Bhattacharya, B.C., 1974, p. 60)

²¹³ Roy, A.K., 1984, p. 79.

1. *hiṃsā*: geweld; het niet doden van levende wezens, geweldloosheid of *ahiṃsā*
2. *asatya*: onwaarheid en leugen
3. *asteya*: stelen
4. *brahmacarya*: seksueel contact

Deze laatste gelofte heeft Mahāvīra toegevoegd:

5. *aparigraha*: het verwerven van bezit

Mahāvīra werd geboren in de koninklijke familie van Videha in Noord-Bihār in 599 v.o.T.. Zijn vader heette koning Siddhārta en zijn moeder Triśalā. Zij waren lid van de Jñātr-clan en heersten over Kuṇḍagrāma, waarschijnlijk een voorstad van de oude stad Vaiśālī, de hoofdstad van het koninkrijk Videha. Net als Pārśvanātha, was Mahāvīra een historische figuur. Hij was een tijdgenoot van Gautama Boeddha. Zij leefden ook in de tijd van koning Bimbisāra en koningin Ajātaśatru van Magadha. Volgens de Śvetāmbara traditie kwam Mahāvīra eerst terecht in de baarmoeder van Devānandā, een vrouw uit een brahmaans gezin. Op dat moment bedacht Indra dat er nog nooit een Jina in een brahmanenfamilie geboren was, en beval aan zijn generaal Harinaigameṣī om de embryo te verplaatsen naar een andere baarmoeder. De uitgekozen *kṣatriya*-vrouw was Triśalā. Deze legende is onbekend bij de Digambara traditie. Hij werd Vardhamāna genoemd omdat de rijkdom van de *kṣatriya*-familie in enorme mate toenam toen hij zich in de baarmoeder bevond. Al het goud, zilver, graan, parels, ... in het rijk vermenigvuldigden zich. Daarom gaven de mensen hem de naam 'Vardhamāna', de Groeier.²¹⁴

Volgens beide sekten was Mahāvīra 30 jaar oud toen hij aan het monnikenleven begon. Hij liet zijn vrouw, Yaśodā, en zijn dochterje, Priyadarśana, achter en koos voor een rondtrekkend bestaan. Zijn ouders stierven enkele jaren voordien en met de toestemming van de oudere broer, die zijn vader opvolgde als koning, werd hij monnik. Hij ontdeed zich van alle rijkdom en juwelen en gaf alles weg aan de armen. Hij zwierf 12 jaar en zes maanden rond als asceet. Hij had geen enkel gevoel meer met de tijd, de plaats, het bezit en liefde. Gedurende deze periode waren er verschillende personen en goden, zoals Śūlapāṇi *yakṣa* en de slang Caṇḍakauśika, die zijn concentratie wilden doorbreken door allerlei *upasarga*'s.

---

²¹⁴ Bhattacharya, B.C., 1974, pp. 60-64.

In de derde fase van zijn leven bereikte hij de *kevala-jñāna* onder de Śāla-boom. Na meer dan 12 jaar van boetedoening en meditatie, kwam hij tot de alwetendheid in het dorpje Jṛmbhikagrāma in Bihār. Hij was toen 42 jaar. Hierna zette hij zijn leven verder met het prediken van zijn leer tot aan zijn *nirvāṇa*. Eerst predikte hij voor de hogere klassen maar na een tijdje spitste hij zich toe op de armere mensen. Hij stierf op 72-jarige leeftijd, in het jaar 527 v.o.T.. Volgens de Digambara's stierf hij in 510 v.o.T..²¹⁵ Over de periode van het prediken is er weinig bekend. Gautama Indrabhūti werd zijn belangrijkste discipel, nadat ook deze de alwetendheid had bereikt. Candanabālā was de eerste non.²¹⁶

Er is weinig geweten over het karakter van Mahāvīra. Toch kunnen we enkele zaken afleiden uit verhalen zoals de Kalpasūtra, Uttarapurāṇa en de Vardhamānacārīta. Hij moet een geduldig man geweest zijn met een sterke wil en kracht. Hij reisde soms alleen of met zijn gezelschap Gośālā. Het was een attractieve man met charisma en een hoge graad van intelligentie.²¹⁷

Zijn *lāñchana* is de leeuw. Dit dier geniet sinds eeuwen het privilege van Koning der Dieren. Zijn majestueus voorkomen, kracht, moed en angstaanjagend gebrul hebben bijgedragen tot deze erepositie. De manen op zijn hoofd representeren de zonneschijf. Voor vele culturen in Azië, was de leeuw het symbool voor de Zonnekoning. In vele landen werd de zegevierende held gezien als een leeuw onder de mensen die onverwoestbaar was.²¹⁸ Zowel de leeuw als de olifant staan symbool voor de koninklijke macht. Zijn *yakṣa* Mātāṅga heeft dan ook de olifant als rijdier en de *yakṣī* Siddhayikā de leeuw. Door zijn sterke persoonlijkheid, charisma en zijn hervormingen in de jaina kerk is hij de grootste Tīrthaṅkara. De jaina gelovigen kozen terecht de leeuw als *lāñchana* voor hem. Beelden van Mahāvīra worden over heel India aangetroffen.

---

²¹⁵ Dundas, P., 1992, p. 21.

²¹⁶ Shah, U.P., 1987, pp. 187-193.

²¹⁷ Jain, K.C., p. 1991, p. 46.

²¹⁸ Iyer, K.B., 1977, p. 63-64. Voor meer informatie over de leeuw in andere culturen zie Iyer, K.B. *Animals in Indian Sculpture*.

Fig. 60: Beeldjes van Mahāvīra in de Mahāvīra-tempel van Osiyā.

III. DE GESCHIEDENIS VAN HET JINA-BEELD

Als religie bestaat het jainisme sinds de zesde eeuw v.o.T.. Maar wanneer de jaina's precies het Jina-beeld begonnen te vereren vergt nog verder onderzoek. Het is niet onwaarschijnlijk dat vanaf de dood van Pārśvanātha, d.i. achtste eeuw v.o.T., *uāga*-stammen primitieve afbeeldingen van deze Jina maakten en vereerden.²¹⁹

In het algemeen kan de geschiedenis van de jaina kunst in drie fases worden opgedeeld.²²⁰

De eerste fase: 2de eeuw v.o.T. tot 3de eeuw o.T.

Een eerste fase loopt van de tweede eeuw v.o.T. tot de derde eeuw o.T.. Uiteraard is dit de tijd waarin de meest archaische beelden geproduceerd werden. In deze periode was Mathurā het belangrijkste kunstcentrum. Bijna alle beelden staan in *kāyotsarga-mudrā*. Het allereerste beeldje in *dhyānamudrā* werd aangetroffen op een *āyāgapata*, een voorloper van de *yantra*. Dit is een vereringstablet met zowel gesculpteerde goden als gunstige objecten. Het werd gemaakt in de eerste eeuw v.o.T. Dit tablet werd enkel gebruikt in het Kuṣāṇa-rijk (eerste tot de derde eeuw o.T.). *Āyāgapata*'s zijn erg verscheiden door de verschillende objecten die op het tablet voorkomen. In het midden van dit tablet zit er meestal een Jina. In deze fase lijken de beelden sterk op elkaar en sculpteerden kunstenaars nog geen *lāñchana* maar wel een inscriptie met de naam van de Jina.

De tweede fase: 4de eeuw tot de 8ste eeuw

Vanaf de vierde eeuw vangt de tweede fase aan. Ze eindigt in de achtste eeuw. Van 320 tot 544 heerst de Gupta-dynastie over India. Vorsten als Samudragupta en Candragupta stimuleerden Indische kunstenaars waardoor de jaina kunst tot volle ontwikkeling kwam. De Gupta-kunst wordt de klassieke kunstperiode van India genoemd. De jaina kunst werd vooral gekenmerkt door een uitbreiding van het godenpantheon. Deze vernieuwing uit zich dus door de introductie van nieuwe goden²²¹ uit andere religies en verfijndere sculptuurtechnieken. Vanaf de vierde eeuw bleef het mekka van de kunst niet beperkt tot enkel Mathurā maar verspreidden artiesten zich over het hele land. Het jainisme floreerde vooral in U.P., M.P. en Bihār. De jaina religie werd ook beleden in Karnāṭaka en Tamil Nadu,

---

²¹⁹ Bhattacharya, B.C., 1974, p. 23.

²²⁰ De beknopte beschrijving van de verschillende fasen komt uit Pal, P. 1994, pp. 25-30.

²²¹ De belangrijkste hindoeïstische godin is Sarasvatī, de godin van de kennis, en Balarāma. (Ibid. p. 26)

Gujarāt en Mahārāṣṭra. Jina's werden nu afgebeeld met gezellen in steen en brons. De algemene iconografie van het Jina-beeld werd in deze periode vastgelegd. De bezemdragers, kransendragers doen het beeld herleven. De Jina zit op een *siṃhāsana* of staat op een lotus, d.i. *padmāsana*. In de vierde eeuw is soms een *lāñchana* aangebracht nabij het *dharmacakra*. Bij enkele archaische beelden is het *dharmacakra* vaak geflankeerd door twee herten, naar analogie met het *dharmacakra* van de boeddhisten. Na de zesde eeuw worden godinnen (d.i. *yakṣī*) als dienaars en als onafhankelijke godin (Ambikā) van de Jina algemeen aanvaard.

De derde fase: einde 8ste eeuw tot 10de eeuw

De laatste fase van de Jina-beelden kan het best omschreven worden als een periode van standaardisatie en verdere verbetering. Dit is de gouden periode voor de jaina kunst. Deze bloeiperiode loopt van het einde van de achtste tot de 10de eeuw. Rond de tiende eeuw was de iconografie van het Jina-beeld helemaal afgewerkt. Alle Jina-beelden bezitten nu hun eigen *lāñchana*. Een element van de jaina iconografie ontstond in Mathurā: het *śrīvatsa*-teken. Sinds de beginperiode dragen alle Tīrthaṅkara's in Mathura een *śrīvatsa*-teken op hun borst om hen te onderscheiden van de Boeddha. Op de borst van de Boeddha wordt er gewoonlijk geen *śrīvatsa*-teken gesculpteerd.²²² Het beeld werd in deze periode prachtig afgewerkt. Van 1000 tot 1300 werden er in India mooie witmarmeren tempels gebouwd zoals in Khajurāho, Mt. Abu, Girnār en Palitāna. Dit was het hoogtepunt van de jaina architectuur.

Over een mogelijke oorsprong van de 24 Tīrthaṅkara's schreef o.a. Dr. Jacobi een merkwaardige hypothese. Door archeologische vondsten in de Indusdalbeschaving (3500-3000 v.o.T.) beweert hij dat Rṣabhanātha toen samen met andere goden werd vereerd. Hij zou dus wel degelijk de allereerste Tīrthaṅkara en de stichter van het jainisme zijn geweest. Alle goden werden toen naakt en rechtopstaand (*kāyotsarga-mudrā*) voorgesteld, net zoals de Jina's. Ook de stier, de *lāñchana* van Rṣabha, en de *svastika* werden gesculpteerd op enkele zegels. Toch wil ik even benadrukken dat dit slechts een hypothese is. Tot nu toe is er nog geen enkel hard bewijs gevonden dat de verering van de Tīrthaṅkara's in de Indusdalbeschaving bevestigt.²²³

---

²²² Roy, A.K., 1984, p. 81.

²²³ Sangave, V.A., 1999, pp. 23-24-25.

DEEL IV
“JINA-PRATIMĀVIJÑĀN” DOOR M.P.
TIVĀRĪ, EEN VERTALING VAN
ṚṢABHANĀTHA, PĀRŚVANĀTHA EN
MAHĀVĪRA

I. INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de Jina-beelden, aan de hand van literatuur en kunstwerken, bondig uitgelegd. Dit zal gebeuren volgens de periode en de relevante ontwikkelingen per regio. Hierbij hoort ook een opsomming van de gemeenschappelijke kenmerken. Tegelijk wordt er in dit hoofdstuk ook de ontwikkeling in de beeldeniconografie van elke Jina één voor één besproken. Voor dit onderdeel is het hoofdstuk in 24 delen opgedeeld. Na chronologisch onderzoek te hebben verricht op exemplaren tot het begin van de zevende eeuw, kwamen de plaatselijke verschillen en de kenmerken per streek aan het licht. Daarom wordt de iconografie voor Noord-India in drie delen verdeeld. In het eerste deel komen Gujarāt en Rājasthān aan bod, in het tweede deel Uttar Pradeś en Madhya Pradeś en vervolgens zijn in het derde deel Bihār, Orissa en Bengalen samengevoegd. Ook in het zesde hoofdstuk wordt dezelfde werkwijze gehanteerd.

Nadat de biografie van elke Jina bondig is vermeld, worden op basis van hun beeltenissen, de iconografische ontwikkelingen van deze Jina's bestudeerd. Hierbij is ook de streek van de beelden opgenomen en de tijdsspecifieke kenmerken. Tegelijk is er ook een vermelding van de kenmerken en de gelijkenissen tussen zowel de *yakṣa's* als de *yakṣī's* omdat een gedetailleerde studie in het volgende hoofdstuk gebeurt. Met het oog op een volledige studie worden in dit hoofdstuk ook de afbeeldingen uit de levens van de Jina's bestudeerd. Eerst worden de kenmerken, over weergave van de 24 Jina's, één voor één onderzocht. Vervolgens komen de beelden *dvitīrthī*, *tritīrthī* en de *caumukhī* (=sarvatobhadra-beeld), de *caturviṃśati-*

paṭṭaś en de Jina-*samavasaraṇaś* apart aan de beurt. Indien nodig wordt in dit hoofdstuk een vergelijking gemaakt met Jina-beelden uit Zuid-India.

De Jina-beelden hebben drie basisonderscheidingen. Deze zijn: de *lāñchanaś*, inscripties en de verschillende *yakṣa-* en *yakṣī-*koppels. Op de voetstukken van de Śvetāmbara-beelden in Gujarāt en Rājasthān zijn, normalerwijze, de traditionele namen van de Jina's geschreven. De namen zijn daar erg geliefd en staan op de plaats van de *lāñchanaś*. Daar waar de eigenschappen van de beelden ofwel vernietigd zijn, ofwel onduidelijk zijn, is het nodig om de verschillende *yakṣa's* en *yakṣī's* te gebruiken om zo de Jina's te onderscheiden. De afwijkingen tussen de Jina's per streek, de variaties in de verschillende periodes, de *lāñchanaś*, inscripties en tekeningen van de *yakṣa-* en *yakṣī-*koppels worden met elkaar in verband gebracht. Tekeningen van andere godheden, de *navagrahaś*, kleine Jina-figuren en de verschillende soorten Jina-beelden kan [de lezer] ook gaan bekijken.

De ontwikkeling van de Jina-beelden

De drie primitiefste Jina-beelden komen uit de derde eeuw v.o.T tot het midden van de eerste eeuw v.o.T. Eéntje bevindt zich in Lohānīpur (Causā) en het andere in het Prince of Wales Museum (Bombay) (zie tek. 2). Op de borststreek van de Jina's is het *śrīvatsa*-teken niet uitgehouwen. [1] Alle beelden zijn naakt en staan in de *kāyotsarga-mudrā*. Het allereerste beeldje gezeten in de *dhyānamudrā* is uitgehouwen op een *āyāgapaṭa* in Mathurā. Het is gemaakt in de eerste eeuw v.o.T en is nu ondergebracht in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 253). Belangrijk is dat de Jina's, zoals hierboven vermeld, slechts in deze twee *mudrāś* voorkomen m.n. *kāyotsarga* en *dhyāna*.

[1] Het *śrīvatsa*-teken op de borstkas is het primaire onderscheid en een karakteristiek teken van de Jina's. Het allereerste *śrīvatsa*-teken dateert van de eerste eeuw v.o.T en werd aangetroffen op een *āyāgapaṭa* van Mathurā. Hierna is het *śrīvatsa*-teken overal uitgevoerd. Behalve in enkele middeleeuwse Jina-beelden van Orissa is dit teken niet uitgehouwen.

Deze drie archaische beelden uit de eerste eeuw v.o.T. van Causā, het Prince of Wales Museum (Bombay) en de *āyāgapaṭa* van Mathurā zijn allemaal overschaduwd door een parasol van slangenkoppen. Bij dit beeldtype is precies het herkenningsteken van de allereerste Pārśva duidelijk geworden. Na Pārśva zijn de kenmerken van Ṛṣabha onderzocht. Bij de Jina-beelden van Mathurā uit de eerste eeuw o.T. vallen de *jaṭāś* van Ṛṣabha tot op

de schouder. In een latere fase is Ṛṣabha [steeds] getoond met *jaṭāś* en Pārśva met een parasol uit slangenkoppen.

Van de eerste tot de tweede eeuw o.T. zijn in Mathurā een grote hoeveelheid individuele Jina-beelden in *kāyotsarga-mudrā* en *dhyānamudrā* uitgehouwen. In heel wat exemplaren is Ṛṣabha, en later ook Pārśva, samen met Balarāma uitgehouwen. Ook treffen we Nemi vergezeld door Kṛṣṇa aan. Bij andere Jina's zoals Sambhava, Munisuvrata en Mahāvīra, [2] is hun onderscheid slechts gemaakt op basis van inscripties. Bij de Jina's van Causā uit het Kuṣāṇa-rijk, kunnen enkel Ṛṣabha en Pārśva herkend worden. Alle Jina's in deze periode zijn naakt gestyleerd. Van dit beeldtype uit het Kuṣāṇa rijk zijn er enkel zes onderzocht.

[2] Jyotiprasāda Jain houdt ook rekening met het Sumatinātha beeld uit Mathurā (84 o.T). Jain, Jyotiprasāda, *The Jain Sources of the History of Ancient India*, Delhi, 1964, p. 268.

Gedurende de Kuṣāṇa periode begonnen [kunstenaars] de eerste Jina's uit te houwen samen met de *prātilhāryāś*, het *dharmacakra*, de kenmerkende tekenen en met gelovigen. In Mathurā zijn er slechts zeven van de traditionele acht *prātilhāryāś* vastgesteld. De *prātilhāryāś* bestaan uit: een *siṃhāsana*, een *bhāmaṇḍala*, *cāmaradharaś*, hemelse muziek, opvliegende kransendragers, een parasol, een heilige boom en een hemelse trom. Op de handpalmen, voeten en vingers is het *dharmacakra* en het *triratna* volgens de gepaste tekenen uitgehouwen. [3] Soms zijn zelfs op de slangenkoppen van Pārśva voorspoedige tekenen zichtbaar. In het museum van Mathurā is er een Pārśva beeldje (B 62) met op de slangenkoppen een *śrīvatsa*, een gevulde waterkruik, een *svastika*-teken, een *vardhamānaka*, een vis en een *nandyāvarta* getekend. [4] In het Kuṣāṇa-rijk nam de creatie van de Jina-*caumukhū* zijn aanvang (zie tek. 66). Hierbij worden er vier Jina-beelden in vier richtingen geplaatst. Bij deze vier Jina's is het enkel mogelijk Ṛṣabha en Pārśva te onderscheiden. In deze periode werden ook de scènes uit het leven²²⁴ van Ṛṣabha en Mahāvīra uitgebeeld. [5] Bij Ṛṣabha is zijn verzaking voorgesteld, die hij bereikte door de dans van *Nīlāñjanā*,²²⁵ en bij Mahāvīra is de weghaling uit de baarmoeder weergegeven (zie tek. 12, 39).

[3] Joṣī, N.P., *Use of Auspicious Symbols in the Kuṣāṇa Art at Mathurā*, Mirāśī Felicitation Volume, Nāgpur, 1965, p. 313.

[4] Zie hiervoor p. 314.

[5] Het Koninklijk Museum van Lucknow, J 354 en 626.

---

²²⁴ *jīvaandṛśya* heb ik vertaald als 'scènes uit zijn leven'.

²²⁵ Voor meer informatie over Ṛṣabha en de dans van *Nīlāñjanā*, zie p. 55.

De Gupta periode betekende een belangrijke evolutie in de Jina–iconografie. Geleidelijk aan werden de Jina’s met hun *lāñchana*’s, hun *yakṣa*– en *yakṣī*–koppels en hun acht *prātihārya*’s vastgelegd. In de *Bṛhatsaṃhitā*²²⁶ (geschreven door Varāhamihira) [6] zijn de eigenschappen van de allereerste Jina bepaald. Het werk beklemtoont dat de Jina–beelden voorzien zijn van het *śrīvatsa*–teken, naakt zijn, lange armen hebben met vingers die tot aan de knieën reiken en dat ze een jong voorkomen hebben. In het Gupta–rijk worden er Śvetāmbara–beelden in Gujarāt (Akoṭā) vervaardigd (zie tek. 5, 36). Op andere plaatsen zijn de Jina’s gemaakt door de Digambara–gemeenschap.

[6] ājānulambabāhuḥ śrīvatsāṅkaḥ praśāntamurtiśca |

digvāsāstaruṇo rupavāṃśca kāryo’ rhatāṃ devaḥ | | Bṛhatsaṃhitā 58.45

Gelezen in de *Mānasāra* 55.46, 71-95 Volgens de *Mānasāra* (zesde eeuw o.T.) hebben de Jina-beelden twee handen en twee ogen, er mag geen baard te zien zijn. Op het hoofd is er een bobbel getoond. De Jina is voorzien van een *śrīvatsa*–teken en heeft een aantrekkelijk lichaam [goed gevormd]. Er mag geen enkele vorm van juwelen of kledij getoond worden. J.A.A., deel drie, p. 481.

In Rājgir en in het museum van Vārāṅsī (262) bevinden zich twee beelden uit het Gupta rijk, namelijk Nemi en Mahāvīra, waar de *lāñchana*’s duidelijk zichtbaar zijn (zie tek. 35). Tot aan de Gupta-periode was een definiëring van de *lāñchana*’s van elke Jina niet mogelijk geweest. Dit komt doordat Jina’s in combinatie met Ṛṣabha, Nemi, Pārśva en Mahāvīra, hun *lāñchana*’s niet getoond werden. In het Gupta–rijk zijn de afbeeldingen van de acht *prātihārya*’s vastgelegd. De *bhāmaṇḍala* is in vergelijking met de Kuṣāṇa–periode overvloedig gedecoreerd. In het midden van de *siṅghāsana* is ook een *dharmacakra* uitgehouwen, omgeven door gelovigen. [Kunstenaars] begonnen kleine Jina’s te sculpteren op de randen van de *siṅghāsana* en in de *parikara*. In Akoṭā zetten zij op dat moment ook de eerste stappen om langs beide kanten van de *dharmacakra* steeds twee dieren uit te beelden. De beelden van de Śvetāmbara’s uit Gujarāt en Rājasthān blijven aldoor de populairste.

De *yakṣa* en *yakṣī* werden [reeds] met een primitief Jina–beeld (zesde eeuw o.T.) in Akoṭā aangetroffen. [7] De twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* zijn Sarvānubhūti en Ambikā. Sinds de zevende à achtste eeuw nam het vastleggen van het uiterlijk van dit koppel zijn aanvang. Enkele Jina’s van de zevende tot de negende eeuw zijn nu ondergebracht in musea van Vārāṅsī (212), Mathurā, Lucknow (meerdere musea), Osiyā (Mahāvīra–tempel) en in Dhānka (Kāṭhiyāvāra) (zie tek. 26). In al deze exemplaren zijn de *yakṣa* en *yakṣī* steeds de

²²⁶ De *Bṛhatsaṃhitā* is het eerste werk dat de Jina–iconografie vastlegt. Het is geschreven door Varāhamihira in de zesde eeuw o.T. (Ghosh, A., 1975, vol. 3, p. 466)

twee-armige Sarvānubhūti en Ambikā. Na de achtste en negende eeuw zijn er *yakṣa ś* en *yakṣī ś* (samen met Rṣabha, Śānti, Nemi, Pārśva en Mahāvīra) vastgesteld met de traditionele ofwel met meer individuele kenmerken. Maar bij de Śvetāmbara-beelden uit Gujarāt en Rājasthān zijn alle Jina's meestal uitgebeeld²²⁷ met Sarvānubhūti en Ambikā. [8] De *yakṣa* is langs de rechterkant gesculpteerd en de *yakṣī* langs de linkerkant. [9]

[7] Śāh, U.P. 'Akoṭa Bronzes', Bombay, 1959, pp. 28-29, folio 10, 11.

[8] In sommige beelden van Rṣabha, Pārśva en Mahāvīra zijn individuele *yakṣa ś* en *yakṣī ś* gesculpteerd.

[9] Pratiṣṭhāsāroddhāra 1.77; Pratiṣṭhāsārasaṃgraha 4.12

Tot de achtste à negende eeuw werden de *lāñchana's* van de 24 Jina's in de literatuur vastgelegd. Zowel de Digambara's als de Śvetāmbara's schreven ²²⁸ de *lāñchana's* van de 24 Jina's in verschillende werken neer. Dit zijn de stier, de olifant, het paard, de aap, de waadvogel, de lotus, de *svastika*, [10] de maan, de dolfijn, de *śrīvatsa*, [11] de neushoorn (of het hert), de buffel, de beer, de havik, de *vajra*, het hert, de geit, de *nandhyāvarta*, [12] de *kalaśa*, de schildpad, de blauwe lotus, de schelp, de slang en de leeuw. [13]

[10] De Tiloyapaṇṇatti zegt dat de *nandhyāvarta* op de plaats staat van de *svastika*.

[11] De Tiloyapaṇṇatti zegt dat de *svastika* op de plaats staat van de *śrīvatsa* en de Pratiṣṭhāsāroddhāra zegt de *śrīdruma*.²²⁹

[12] De Tiloyapaṇṇatti zegt dat een lotusbloem op de plaats staat van de *nandhyāvarta*.

[13] *vasah gaya turaya vānara | Kuṃcū kamalaṃ ca sabbio, caṃdo | |*

Mayara siricaccha gaṃdo | Mahisa varāho ya seṇo ya | |

Vajjaṃ hariṇo chagalo | Naṃdāvatto ya kalasa kummoya | |

Nīluppala saṃkha phaṇī | Sīho ya jiṇāṇa cinhāiaṃ | | Pratiṣṭhāsāroddhāra 381-82

Abhidhāna ciṃtāmaṇi, devādhideva kāṇḍa, 47-48

Risahādīṇaṃ ciṇhaṃ govadigayaturagavāṇarā kokam |

Paumaṃ ṇaṃdāvattaṃ addhasasī mayarasottiyā | |

Gaṃḍaṃ mahisavarāhā sāhī vajjāṇi hariṇachagalāya |

Tagarakusumā ya kalasā kummuppalasaṃkhaṇisimhā | | Tiloyapaṇṇatti. 4.604-605

Pratiṣṭhāsāroddhāra 1.78-79; Pratiṣṭhāsārasaṃgraha 5.80-81.

²²⁷ De auteur gebruikt *āmūrtita* voor 'uitbeelden' in de tekst. Dit woord is een verbaal adjectief en kan worden ontleed als *ā°mūrc. Mūrtita* betekent 'form, figure, shape'.

²²⁸ Het woord voor 'neerschrijven' is *nimnalikhita*. *Nimna* betekent 'deep, low' en *likhita* is een verbaal adjectief met de betekenis 'written'.

²²⁹ Śrīdruma is de Śrīvṛkṣa Bilva boom (*ficus religiosa*) ofwel de 'wensboom'. Het is de boom van Śīlanātha. (Gupte, R.S., 1972, p. 177)

De *lāñchana* van een Jina is uitgehouwen bovenop de *siñhāsana* of naast de *dharmacakra*. *Ṛṣabha*, verfraaid met *jaṭā's*, komt in alle gevallen voor samen met zijn *lāñchana*, de stier. Maar de *lāñchana's* van *Supārśva* en *Pārśva* (resp. de *svastika* en de slang, beide Jina beelden zijn gedecoreerd met slangenkoppen) zijn slechts in enkele exemplaren uitgehouwen. [14] Belangrijk is dat bij de Śvetāmbara-beelden van Gujarāt en Rājasthān het erg in trek was om de opeenvolgende namen van de Jina's op het voetstuk te krassen. Deze staan op de plaats van de gesculpteerde *lāñchana's*. Maar bij *Ṛṣabha* worden langzaamaan de *jaṭā's* getoond en bij *Supārśva* en *Pārśva* zijn vijf of zeven slangenkoppen. Vanaf de zesde à zevende eeuw staat het tekenen van de acht *prātilhārya's* op punt. Deze acht *prātilhārya's* [15] zijn opgeschreven: een *Aśoka*-boom, een goddelijke stortbui van bloemen, vliegbezems, een *siñhāsana*, een drievoudige parasol, hemelse muziek, een hemelse trom en een *bhāmaṇḍala*. [16] Bij het uitwerken van de beelden, zijn afbeeldingen van de *Aśoka*-boom niet erg gestandaardiseerd. Ook bij de hemelse muzikanten en de trommelaars is enkel één vorm regelmatig. [17]

[14] In middeleeuwse beelden worden, naast *Ṛṣabha*, ook andere Jina's met *jaṭā's* afgebeeld. Waarschijnlijk zal dit de reden zijn waarom het nodig was om *Ṛṣabha* samen met [zijn] *lāñchana* af te beelden.

[15] Bij de Jina-beelden in Zuid-India bestaan de acht *prātilhārya's* slechts uit de drievoudige parasol, de *Aśoka*-boom, de bezemdragers, de opvliegende kransendragers, de *siñhāsana* en de *bhāmaṇḍala*. Het sculpteren van het *dharmacakra* in het midden van de *siñhāsana* is ook niet gestandaardiseerd.

[16] *aśokavṛkṣaḥ surapuṣpavṛṣṭirdivyadhvaniścāmaramāsanam ca |*
bhāmaṇḍalam dundubhirātapatram satprātilhāryāṇi jineśvarāṇām | |
 Uit: Hastīmala, 'Jaindharmā kā Maulik Itihās' (deel 2, Jaipur, 1971, p. 33)
Sthāpayedarhtām chatratrayāśoka prakīrṇakam |
Pīṭhambhāmaṇḍalam bhāṣam puṣpavṛṣṭim ca dundubhim | |
Sthiretarārcayoḥ pādapīṭhasyādho yathāyatham |
Lāñchanam dakṣiṇe pārśva yakṣa yakṣī ca vāmake | | Pratiṣṭhāsāroddhāra 1.76-77;
Harivaṃśapurāṇa 3.31-38; Pratiṣṭhāsārasaṃgraha 4.82-83.

[17] Enkel bij de beelden van Gujarāt en Rājasthān zijn deze twee regelmatig uitgehouwen. De hemelse trom en de *vīṇa*- en bamboefluitspelers zijn allebei uitgehouwen in de richting van de drievoudige parasol. Bij beelden op andere plaatsen is de hemelse trom, normalerwijze, [vlak] naast de drievoudige parasol uitgehouwen.

Digambara schrijvers zoals Jayasena, Vasunandi, Āśādhara, Nemicandra en Kumudacandra tekenden in hun prestigieuze boeken nauwkeurig de Jina-iconografie uit. In de

Pratiṣṭhāpāṭha zegt Jayasena dat een afbeelding van een Jina rust uitstraalt, een zichtbare neus heeft, naakt is, in meditatie verzonken en een lichtjes gebogen hals heeft. Alle boeken tonen dat een *kāyotsarga-mudrā* een rechtopstaande houding is met de handen neerwaarts gericht. Bij de *dhyānamudrā* zit de Jina met beide voeten gekruist (*padmāsana*) en houdt zijn handpalmen op de schoot (de rug van de rechterhand op de linkerhandpalm). [18] Volgens de Pratiṣṭhāpāṭha bestaat de Jina-iconografie slechts uit deze twee *āsana*’s, zoals hierboven is beschreven. Ook Vasunandi [19] en Āśādhara [20] sommen deze eigenschappen op van de Jina-iconografie.

[18] Jain, Bālacandra, ‘*Jain Pratimālakṣaṇa*’, Anekānta, jaargang 19, nr. 3, p. 211.

[19] atha bimbaṃ nīnendrasya kartavyaṃ lakṣaṇānvitam |

ṛjvāyut susaṃsthānaṃ taruṅgaṃ digambaraṃ | |

śrīvṛkṣabhūṣitoraskaṃ jānuprāptakarāgrajaṃ |

nijāṅgulapramāṇena sāṣṭāṅgulaśatāyutam | |

Kakṣādiromahināṅga śmaśru lekhāvivarjitaṃ |

ūdhvaṃ pralambakaṃ datvā samāptyantaṃ ca dhārayet | | Pratiṣṭhāsārasaṃgraha

4.1, 2, 4.

[20] Pratiṣṭhāsāroddhāra 1.62; Mānasāra 55. 36-42; Rūpamaṇḍana 6.33-34.

Voor ons is het duidelijk geworden dat door verscheidene archeologische sites in Noord-India te bestuderen Ṛṣabha, Pārśva, Mahāvīra, Nemi, Śānti en Supārśva de allerpopulairste Jina’s zijn. [21] De kennis rond [de iconografie] van de Jina-beelden was reeds in de negende à tiende eeuw helemaal ontwikkeld. De *parikara*, m.n. de *lāñchana*’s, de *yakṣa*’s en *yakṣī*’s en de acht *prātihārya*’s, [22] samen met de Jina’s hadden hun hoogste ontwikkelingsgraad bereikt. In de *parikara* worden ook andere kleinere Jina-beelden, [23] de *navagraha*’s, [24] olifanten, [25] *mahāvīdyā*’s en een paar figuurtjes opgemerkt (zie tek. 7, 9, 15 en 20) Toch bezitten de Jina’s specifieke kenmerken afhankelijk van hun streek. Hier volgt een korte bespreking van de Jina’s per regio.

[21] In de kunst van Zuid-India zijn Mahāvīra en Pārśva het meest geëerd. Het is onnodig om in dit opzicht een vergelijking te maken met de beelden van Ṛṣabha.

[22] Door de slangenkoppen boven het hoofd van Pārśva zijn bij deze beelden normaal de drievoudige parasol en de trommelaars niet uitgehouwen.

[23] Bij enkele exemplaren zijn er in de *parikara* 23 of 24 kleine Jina-figuren gemaakt. Deze kleine Jina-beelden worden gewoonlijk zonder *lāñchana* uitgebeeld. Maar in Bengalen is het erg populair om ook bij de kleine Jina’s *lāñchana*’s te styleren.

[24] In tegenstelling tot andere plaatsen zijn slechts de hoofden van de *navagraha*’s uitgehouwen bij de Śvetāmbara-beelden in Gujarāt en Rājasthān.

[25] Normalerweise sitzen er één of twee waterkruikdragers op de rug van de olifantenfiguurtjes.

Gujarāt-Rājasthān: De regionale kenmerken van de Śvetāmbara-beelden in deze streek zijn de vierarmige Śāntidevī (of Ādiśakti) [26] en de afbeeldingen van olifanten en dieren.[27] Deze figuren zijn uitgehouwen in het midden van de *siṃhāsana*. [28] In de *parikara* houden beeldjes van Gomukha hun handen gevouwen of houden ze een *kalaśa* vast en zijn er twee figuurtjes, één met een fluit en één met een bamboefluit in de hand. In Gujarāt en Rājasthān is het erg populair om nog een beeldje met een *kalaśa* bovenop de drievoudige parasol te plaatsen in de *namaskāra-mudrā* (zie tek. 20). [29] Wanneer Pārśva het voornaamste beeld is in een tempel (*mūlanāyaka*), heeft hij vijf of zeven slangenkoppen. Hij wordt omringd door nog twee Jina-beelden in *kāyotsarga-mudrā* die zonder *lāñchana* zijn uitgehouwen. Dit laatste is ook typerend voor de streek. Bij enkele Jina's in Dilvārā en Kumbhāriyā zijn er in de *parikara* ook de *mahāvīdyā's* afgebeeld. In dit gebied zijn voornamelijk beelden van Ṛṣabha en Pārśva te vinden. Het aantal beelden van Nemi en Mahāvīra is erg weinig in vergelijking met andere plaatsen. Scènes uit de levens van de Jina's zijn precies hier erg in trek. [30] Deze bevatten de *pañcakalyāṇaka's* (de vijf levensfases) van elke Jina: afdaling uit de hemel tot de baarmoeder (*cyavana*), de geboorte (*janma*), het religieuze leven aanvatten (*dīkṣā*), de verzaking (*kaivalya*) en de verlossing (*nirvāṇa*). Andere belangrijke gebeurtenissen worden ook afgebeeld. De voornaamste exemplaren van scènes uit de levens van de Jina's zijn in Osiyā, Kumbhāriyā en Dilvārā aan te treffen. Daar zijn de scènes uit het leven van Ṛṣabha, Śānti, Munisuvrata, Nemi, Pārśva en Mahāvīra uitgebeeld (zie tek. 13, 14, 22, 29, 40 en 41).

[26] Gewoonlijk houdt de vierarmige Śāntidevī in één hand een lotusbloem vast en in een ander hand nog een lotusbloem (ofwel een boek), en een bloem, in het derde hand en gebaart ze de *abhaya* (of *varada*-) *mudrā*.

[27] ādiśaktirjinairddaṣṭā āsane garbha saṃsthitā |

Sahajā kulajā' dhīnā padmahastā varapradā | |

Arkamānaṃ vidhātavyamupāṅga sahitaṃ bavet |

Devyādhogarbha mṛgayugmaṃ dharmacakraṃ suśobhanam | |

Dvau gajau vāmadakṣiṇe daśāṅgulāni vistera |

Siṃhau raudramhākāyau jīvat kraudhau ca rakṣaṇe | |

Vāstuvīdyā, jinaparikaralakṣaṇa 22. 10- 12.

[28] Bij enkele Digambara beelden in Madhya Pradeś (Gyāraspur en Khajuraho) zijn deze kenmerken ook zichtbaar.

[29] Vāstuvīdyā, 22.33-39

[30] Enkel in Gujarāt en Rājasthān zijn de scènes uit de levens van de Jina's makkelijk te vinden.

Uttar Pradeś-Madhya Pradeś: In Uttar Pradeś zijn er enkele beelden van Nemi waarbij Balarāma²³⁰ en Kṛṣṇa uitgebeeld zijn (zie tek. 27 en 28). Bij de Pārśva beelden in deze streek zijn soms de vergezellende *cāmaradhara ś* bij de slangenkoppen gevoegd. Zij houden in hun handen een grote parasol vast. In de *parikara* van de Jina's zijn beelden zoals Bāhubalī,²³¹ *jīvantasvāmī*-beelden, *kṣetrapāla*, Sarasvatī en Lakṣmī erg geliefd.

Bihār-Orissa-Bengalen: Bij de Jina-beelden van dit gebied zijn de *siṅhāsana*, de *dharmacakra*, de olifanten en de trommelaars niet vastgesteld. Op de randen van de *siṅhāsana* worden de *yakṣa ś* en *yakṣī ś* ook niet aangetroffen. Bondig samengevat: dit type van Jina-beelden, met deze kenmerken, kwam in de middeleeuwen tot volledige ontwikkeling. De Jina's zijn voorzien van een *śrīvatsa*-teken en staan in de *kāyotsarga-mudrā* ofwel zitten ze in de *dhyānamudrā*. Gewoonlijk is het haar samengebonden in klitten met een kroon. Bij een Jina in *kāyotsarga-mudrā* is er steeds op beide handpalmen een lotus getekend. Indien het beeld als hoofdfiguur in een tempel fungeert (*mūlanāyaka*), dan zit hij in *padmāsana*, is hij gedecoreerd met juwelen, bloemen en heeft hij een verheugd gelaat. Onder het voetstuk is het kenteken van de *siṅhāsana* uitgehouwen: twee angstaanjagende leeuwen.[31] Deze leeuwenfiguurtjes zijn voorgesteld in de volgende houding: ze draaien elkaar de rug toe en kijken in de richting van de toeschouwer. In het midden van de *siṅhāsana* is het *dharmacakra* uitgehouwen. Bij de Śvetāmbara-beelden in Gujarāt en Rājasthān is er in het midden van de *siṅhāsana*, dus op de plaats het *dharmacakra*, een beeld van Śāntidevī. Onder de figuur van Śāntidevī is het *dharmacakra* gedecoreerd met twee dieren (olifanten) en gelovigen. De twee olifantenbeeldjes zijn beiden uitgehouwen in de richting van Śāntidevī.

[31] Vāstuvidyā, 22.12.

Naast het *dharmacakra* of op het voetstuk is de *lāñchana* van de Jina uitgehouwen. Op de randen van de *siṅhāsana* is de *yakṣa* (rechts) en de *yakṣī* (links) geplaatst. Beiden zijn te zien in de *lalitamudrā*. [32] Indien de *yakṣa* en de *yakṣī* afwezig zijn, worden er gewoonlijk op de randen Jina-figuurtjes uitgerofd. In de flanken van het Jina-beeld zijn de *cāmaradhara ś* uitgebeeld. In één hand houdt hij een bezem vast en de andere arm rust op de knie. [33] Vlak naast de *cāmadhara ś* zijn er ook twee gelovigen in *namaskāra-mudrā*. De *bhāmaṇḍala* is steeds

²³⁰ Balarāma is de oudere broer van Kṛṣṇa. Hij is de achtste *avatāra* van Viṣṇu. Soms wordt hij gezien als een incarnatie van de slang Śeṣa of Ananta.

²³¹ Bāhubalī was de tweede zoon van Ṛṣabhanātha of Ādinātha en koningin Sunaṇḍā. Hij vocht tegen zijn stiefbroer Bharata. Alhoewel hij aan de winnende hand was, beseftte hij de zinloosheid van het aardse bestaan en werd monnik. Hij bereikte de *kevala-jñāna*. In Śravaṇabelgolā (Karnāṭaka) is een enorm groot beeld gewijd aan Bāhubalī. (Gupte, R.S., 1972, p. 175)

versierd met geometrische bloemen en lotussen. De drievoudige parasol staat bovenop het hoofd van de Jina. Daarboven zijn nog de trommelaars onvolledig uitgehouwen of zijn er slechts twee handen zichtbaar. Bij sommige exemplaren zijn er ook bladeren van de Aśoka-boom naast de drievoudige parasol afgebeeld. In de *parikara* zijn er twee olifanten en opvliegende kransendragers. [34] In de *parikara* zijn ook nog twee andere koppels met kransen en musicerende figuurtjes uitgekerfd. Een olifant, een slang, een dolfijn en een krijger in *ākrāṃaka-mudrā* versieren de randen van het beeld. [35]

[32] *Vāstuvidyā*, 22.14; *Pratiṣṭhāsāroddhāra* 1.77

[33] In het andere hand kan er soms fruit, een bloem of een *kalaśa* te zien zijn.

[34] In de slurf van de olifant is een *kalaśa* of een bloem vastgesteld.

[35] *arcā vāme yakṣiṇyā yakṣo dakṣiṇe caturdaśa |*

Stambhikā mṛṇālayuktaṃ makarairgrāsarupakaiḥ | | Vāstuvidyā 22.14

Het vervolg van het hoofdstuk zal gewijd worden aan de iconografie van elke Jina.

II. ṚṢABHANĀTHA [1]

[1] Samen met de naam van Ṛṣabha alsook met de namen van de andere Jina's wordt het woord *īnātha* '(= heer)' of *deva* '(= god)' gebruikt. Dit is een teken van devotie en respect tegenover hen.

II.1. BIOGRAFIE

Volgens de jaina traditie is Ṛṣabha de eerste Jina van de huidige *avasarpinī*²³² en de organisator van de samenleving. Precies doordat hij de eerste Jina was, wordt hij ook wel eens 'Ādinātha'²³³ genoemd. De vader van Ṛṣabha was Mahārāja Nābhi en zijn moeder heette Marudevī. Tijdens de nacht van de bevruchting had zij 14 voorspoedige dromen. [2] Toch zegt de overlevering van de Digambara's dat het aantal dromen 13 bedroeg.²³⁴ Hier valt op te merken dat de moeders van de andere Jina's gedurende de nacht van de conceptie precies dezelfde gunstige dromen zagen. Maar de moeders van de andere Jina's droomden eerst over een olifant. De moeder van Ṛṣabha daarentegen, zag eerst een stier. Omdat de allereerste droom een stier was, werd [het kindje] de naam 'Ṛṣabha'²³⁵ gegeven. Dit is belangrijk in het opzicht van de standaardisatie van de *lāñchana*. Volgens de *Āvaśayakacūrṇi* gaf zijn moeder als naam voor het kind 'Ṛṣabha' door haar eerste droom (de stier) en doordat de borst van het kindje gemerkt was met het embleem van de stier. [3]

[2] Deze 14 voorspoedige dromen waren de volgende: een olifant, een stier, een leeuw, geluk (of rijkdom), een bloemenkrans, de maan, de zon, een vaandel, een gevulde waterkruik, een lotusvijver, een oceaan vol melk, een goddelijk voertuig, een hoop juwelen en vuur zonder rook, Kalpasūtra 33.

[3] *Āvaśayakacūrṇi*, p. 151.

---

²³² Volgens de jaina's is de eenheid van de kosmische tijd een cirkel (= *kalpa* = één kosmische dag) die verdeeld is in twee helften d.i. een opklimmende helft, *utsarpinī*, en een nederdalende helft, *avasarpinī*: van het paradijs tot de catastrofe. Elke helft is verdeeld in zes categorieën: de eerste (geluk-geluk; *śubha-śubha*), de tweede (geluk; *śubha*), de derde (geluk-ongeluk; *śubha-aśubha*), de vierde (ongeluk-geluk; *aśubha-śubha*), de vijfde (ongeluk; *aśubha*) en de zesde (ongeluk-ongeluk; *aśubha-aśubha*). De vierde categorie van elke cirkel wordt gezien als de beste wat betreft de mensheid en cultuur. In deze periode worden dan ook veel Tīrthaṅkara's en belangrijke personages geboren. (Jain, J.P., 1999, p. 10-11)

²³³ *Ādinātha* betekent 'De Eerste Heer'.

²³⁴ In *Jaina-Rūpa-Manḍaṇa* van Shah, U.P. staat dat er 14 dromen waren volgens de Śvetāmbara's of 16 volgens de Digambara's. (Shah, U.P. 1987, p. 112)

²³⁵ *Ṛṣabhanātha* betekent dan ook letterlijk 'Heer van de Stier' of 'de Uitmuntende'.

Op verzoek van Devapati Śakrendra²³⁶ trouwde Rṣabha met Sunandā en Sumaṅgalā. Na het huwelijk vond de kroning van Rṣabha plaats. Sumaṅgalā baarde Bharata, Brāhmī en 96 andere kinderen. Sunandā beviel slechts van Bāhubalī en Sundarī. Nadat hij enige tijd had doorgebracht als gezinshoofd, deed hij afstand van zijn koninklijke weelde en zijn familie. En hij werd monnik. Onder de Aśoka-boom in het park Siddhārtha, buiten de stad Vinītā, verkreeg Rṣabha de *dīkṣā* nadat hij zijn kleding en juwelen de rug had toegekeerd. [5] Vooraleer de *dīkṣā* voltrokken werd, trok Rṣabha zijn haren uit in vier handsvolle rukken.²³⁷ Hij kreeg van Indra de toestemming om slechts enkele lokken op zijn hoofd te laten. [6] [Toch vestig ik er graag de aandacht] op dat bij de beelden van Rṣabha overal hangende haarlokken (*jaṭāś*) worden gemaakt zoals de hierboven vermelde legende voorschrijft. Volgens de Kalpasūtra en de Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra trokken alle andere Jina's (behalve Rṣabha) alle haren op hun hoofd uit in vijf handsvolle rukken vóór de *dīkṣā*. Sommige canonieke werken vermelden toch het uittrekken van zijn volledige haarbos in vijf handsvolle rukken. [7]

[5] Hastīmal, *Jaina Dharma kā Maulik Itihās*, deel 1, Jaipur, 1971, p. 9-29.

[6] ... sayameva caūmuṭṭhiyaṃ loyaṃ kareī... Kalpasūtra, 195; Tri.Śa.Pu.Ca. 3.60-70.

[7] Pāṃmacariya 3.136; Harivaṃśapurāṇa 9.98; Ādipurāṇa 17.201; Padmapurāṇa 3.283.

De *dīkṣā* was achter de rug. Hij zwierf gedurende enige tijd rond en deed aan strenge devotie. Buiten de stad Purimatāla, onder de vaṭa-boom²³⁸ in het park Śakaṭamukha, ging Rṣabha zitten. [Op die plek] bereikte hij *kevala-jñāna*. Nadat hij de alwetendheid had bereikt, construeerden de goden de *samavasaraṇa* voor hem. Daar gaf hij zijn eerste preek. Het is interessant te weten dat alle Jina's hun eerste preek hielden in een *samavasaraṇa* die door de goden gebouwd werd. De goden in de *samavasaraṇa* wijzen de heersende goden (*yakṣa* en *yakṣī*) hun beschermende functie toe over de gemeenschap en de *tīrtha* van hun desbetreffende Jina. Rṣabha onderwees op verschillende plaatsen de Dharma en richtte Dharmatīrtha op. Uiteindelijk stapte hij het *nirvāṇa* in op de berg Aṣṭāpada.²³⁹

²³⁶ Devapati Śakrendra is een benaming voor de god Indra. Het betekent 'Heer van de Goden' en 'De Machtige Indra'.

²³⁷ Jaina monniken en nonnen worden verwachten een paar keer per jaar hun haren uit te trekken. Zo tonen ze hun onverschilligheid tegenover pijn en plezier. Het uittrekken van het haar is een daad van verzaking. Het is een scène die vaak voorkomt in de kunst. (Jain, J. & Fischer, E., Part 1, p. 11)

²³⁸ Volgens Gupte, R.S. is de boom waaronder hij de *kevala-jñāna* bereikte de Nyagrodha-boom (*Indian banyan-boom*). (Gupte, R.S., 1972, p. 177)

²³⁹ Aṣṭāpada is de berg waar Rṣabha het *nirvāṇa* bereikt heeft. Op die berg liet zijn zoon, Bharata, een tempel bouwen met de afbeeldingen van de 24 Jina's. (Singh, H., 1982, p. 240)

II.2. DE EERSTE BEELDEN

De *lāñchana* van Ṛṣabha is de stier. Zijn *yakṣa* heet Gomukha en zijn *yakṣī* Cakreśvarī (of Apraticakrā). In de Kuṣāṇa-dynastie werden de meest archaische beelden gemaakt. Deze beelden zijn in Mathurā en Causā aangetroffen. Bij deze beelden zit Ṛṣabha in *dhyānamudrā* of staat hij in *kāyotsarga-mudrā*. Hij is gedecoreerd met drie of vijf hangende *jaṭā's*. Bij drie beelden van Mathurā is ook zijn naam in het opschrift op het voetstuk gekerfd. [8] In Causā zijn twee beelden van Ṛṣabha gevonden. Bij deze beelden staat hij in *kāyotsarga-mudrā*. Deze exemplaren worden hedentendage bewaard in het museum van Paṭṇā (6568, 6569).

[8] Twee beelden bevinden zich in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 26 en J 69) en één beeld is in het museum van Mathurā aanwezig (B 36).

Beelden van Ṛṣabha die stammen uit de Gupta-periode zijn opgediept in Mathurā, Causā en Akoṭā. Zes beelden zijn in Mathurā aangetroffen. Bij drie [van de zes] beelden staat Ṛṣabha in *kāyotsarga-mudrā*. [9] Hierbij is hij verfraaid met drie of vijf *jaṭā's* en met een versierde *bhāmaṇḍala*. Ook staan er *cāmaradhara's* aan zijn zijde. Bij één exemplaar is ook zijn naam gekrast in het opschrift op het voetstuk (Archeologisch Museum van Mathurā, 12.268). In het Archeologisch Museum van Mathurā is er een beeld (B 7) waarbij er langs beide kanten van het *dharmacakra* op de *siṃhāsana* nog twee mediterende Jina's zijn gemaakt (tek. 4). In Causā zijn vier beelden van Ṛṣabha gevonden waarbij hij schittert in *dhyānamudrā* en versierd is met *jaṭā's*. Twee Śvetāmbara-beelden uit de Gupta-periode werden in Akoṭā aangetroffen (tek. 5). Ṛṣabha staat bij de twee exemplaren in *kāyotsarga-mudrā* en is met drie *jaṭā's* versierd. Bij het tweede beeld uit de zesde eeuw is het *dharmacakra* omgeven door twee herten die voor het voetstuk van Ṛṣabha staan. Op de randen zijn de twee-armige Sarvānubhūti en Ambikā afgebeeld. [10] Deze afbeelding van een Jina samen met zijn *yakṣa* en *yakṣī* is het oudste exemplaar. Door dit type is het duidelijk geworden dat de *lāñchana* van Ṛṣabha, d.i. de stier, er niet was tot de Gupta-periode. Maar [kunstenaars] begonnen de *yakṣa* en de *yakṣī* te plaatsen in de beelden (dit is niet volgens de traditie). Drie beelden uit de zevende eeuw zijn in Akoṭā gevonden. [11] Hierbij is Ṛṣabha ook gedecoreerd met *jaṭā's* en is hij vergezeld door Sarvānubhūti en Ambikā. De *siṃhāsana* is slechts bij één enkel exemplaar gesculpteerd. In Vasantagaṛh (Piṇḍavāṛā, Rājasthān) is ook een *kāyotsarga*-beeld daterend uit de zevende eeuw opgediept. [12]

[9] Vijf exemplaren zijn aanwezig in het museum van Mathurā en één in het Koninklijk Museum van Lucknow (B 36).

[10] Śāh, U.P., *'Akoṭā Bronzes'*, Bombay, 1959, p. 26, 28-29.

[11] Zie hiervoor, p. 38, 41-43.

[12] Śāh, U.P., *Bronze Hoard from Vasantagaṛh*, Lalitakalā, fig. 1-2, p. 56

II.3. DE PRE-MIDDELEEUWSE BEELDEN

Gujarāt-Rājasthān: Bij een mediterend beeldje van het begin van de achtste eeuw dat aangetroffen werd in Vasantagaṛh zijn er geen *yakṣa* en *yakṣī* op de randen van de *śiṅhāsana* vastgesteld. [13] Ook in de *ardhamanḍapa* van de Mahāvīra-tempel in Osiyā staat er een mediterend beeldje van Rṣabha (negende eeuw) waarbij de twee-armige Sarvānubhūti en Ambikā zijn afgebeeld. In Godhrā (Gujarāt) is er een beeld uit de achtste à negende eeuw opgediept. [14] Het naakte beeld staat in *kāyotsarga-mudrā*. Enkel bij één beeld (achtste à negende eeuw) uit Vasantagaṛh is zijn *lāñchana*, de stier, getoond. [15] In Akoṭā zijn vijf Śvetāmbara-beelden van de achtste tot het midden van de tiende eeuw boven water gekomen. [16] Hier werd Rṣabha herkend enkel op basis van zijn *jaṭā ś*. Bij deze beelden zijn de dienaars ook Sarvānubhūti en Ambikā. Er zijn enkele beelden uit de tiende eeuw opgediept in Lilvādeva (Pāñcmahal, Gujarāt). [17] Bij het ene beeld staan er afbeeldingen van de *navagraha ś* en een figuurtje van Ambikā op de *śiṅhāsana*. Bij het andere beeld pronken Sarvānubhūti en Ambikā op de randen van de *śiṅhāsana* en in de flanken van de *mūlanāyaka* staan er twee Jina's uitgebeeld (in *kāyotsarga-mudrā*). In de *parikara* van twee andere beelden zijn 23 kleine Jina-figuurtjes gesculpteerd. [18] In de jaina tempel van Piṇḍavārā (Sirohī, Rājasthān) is een beeld uit 1094 o.T. bewaard. In de *parikara* van dit beeld zijn er 23 kleine Jina's gemaakt alsook Gomukha *yakṣa* en (i.p.v. Cakreśvarī) Ambikā *yakṣī*. [19]

[13] Zie hiervoor p. 58.

[14] Devkar, V.L., *'A Jaina Tīrthaṅkara Image Recently Occured by the Baroda Museum'*, Bu.Myū.Pi.Gai., nr. 19, p. 35-36.

[15] Śāh, U.P., eerder vermeld, p. 59.

[16] Śāh, U.P., *'Akoṭā Bronzes'*, p. 45, 56-59.

[17] Rāv, S.R., *'Jaina Bronzes from Lilvādeva'*, J.In.Myū., nr. 11, p. 30-33.

[18] Śāh, U.P., *'Seven Bronzes from Lilvādeva'*, Bu.Ba.Myū., nr. 9, fig. 1-2, p. 57-58.

[19] Śāh, U.P., *'Iconography of Cakreśvarī, the yakṣī of Rṣabhanātha'*, J.O.In., nr. 20, fig. 3, p. 302.

In het Gaṅgā Golden Jubilee Museum van Bīkāner zijn er twee Jina's (B.M.1661 en 1668) uit de elfde à twaalfde eeuw ondergebracht. Hierbij zit Rṣabha in *dhyānamudrā* samen met *yakṣa* Sarvānubhūti en *yakṣī* Ambikā. Bij dit beeld (1141 o.T.) staan er twee Jina's langs beide kanten van de *mūlanāyaka* en zijn op het voetstuk zijn de figuurtjes van de *navagraha ś*

gemaakt. [20] In Vimalavasahī²⁴⁰ zijn er vier beeltenissen van Ṛṣabha aanwezig. Bij een beeld in de *garbhagrha* en ook bij een beeld in *devakulikā* 24 zijn Gomukha-Cakreśvarī vastgesteld. En het beeld in *devakulikā* 14 en 28 is Sarvānubhūti-Ambikā geconstateerd. Bij de beelden in *devakulikā* 14 en 28 zijn er langs de zijanten van de *mūlanāyaka* ook twee Jina's gebeeldhouwd. De ene staat in *kāyotsarga-mudrā* en de andere zit in *dhyānamudrā*.

[20] Śrīvāstava, V.S., *Catalogue and Guide to Gaṅgā Golden Jubilee Museum, Bikāner*, Bombay, 1961, p. 17-19.

Eén mediterend beeldje (64-487: negende à tiende eeuw), dat gevonden werd in Rājasthān, is ondergebracht in het Boston Museum. Hier draagt Ṛṣabha zijn *lāñchana*, de stier, en is hij begeleid door de traditionele *yakṣa* en *yakṣī*, Gomukha-Cakreśvarī. De haarbos van Ṛṣabha is samengebonden in *jaṭā*'s. De *lāñchana* van het mediterend beeldje (tiende eeuw) dat in Bayānā (Bharatpur, Rājasthān) boven water kwam, is vernietigd. Maar de afbeeldingen van de vierarmige Gomukha en Cakreśvarī zijn bewaard gebleven. [21] In het Baroda Museum is er een Digambara-beeld [22] uit de twaalfde eeuw dat als *lāñchana* de stier heeft en waarbij er in de *parikara* vier kleine Jina-figuurtjes zijn gemaakt.

[21] American Institute of Indian Studies, Vārāṇasī, tekeningencollectie 157.12.

[22] Śāh, U.P., *Jaina Sculptures in the Baroda Museum*, Bu.Ba.Myū., fig. 1, deel 2, p. 29

Analyse: Bij het type van beelden dat in Gujarāt en Rājasthān voorkomt, kan Ṛṣabha herkend worden door de gebruikelijk hangende *jaṭā*'s en door zijn naam die in de inscripties op de voetstukken staat geschreven. Zijn *lāñchana*, de stier, en Gomukha-Cakreśvarī werden slechts bij enkele exemplaren gesculpteerd, voornamelijk dan bij Digambara-beelden. De uitkering [van deze dienaars en de *lāñchana*] begon in de achtste eeuw [en eindigde] in het midden van de tiende eeuw. De meeste exemplaren hebben dan ook Sarvānubhūti en Ambikā als *yakṣa* en *yakṣī*.

Uttar Pradeś-Madhya Pradeś: Op deze plaatsen zijn de meeste beelden van Ṛṣabha gesculpteerd. [23] Beelden die dateren uit de achtste à negende eeuw zijn voornamelijk te vinden in het museum van Lucknow (J 78) en Mathurā (18.150-4) alsook in Devgaṛh. Enkele onder hen zullen uitvoerig behandeld worden. Er staat een *kāyotsarga*-beeld uit de negende

---

²⁴⁰ *Vimalavasahī* is een tempel gewijd aan Ṛṣabhanātha (of Ādinātha) in Abu (Rājasthān). Hij is gebouwd in 1031 o.T. door Vimalaśāha. Deze tempel behoort tot de groep van de Solāṅki tempels. Ze onderscheiden zich door hun minutieus grondplan en ontwerp. De binnen- en buitenkant van de tempels zijn rijkelijk versierd. (Singh, H., 1982, pp. 184 en 186)

eeuw in de Telī tempel te Gwalior waarbij er 24 kleine Jina's zijn uitgerfd. [24] In de Bajrāmaṭha tempel in Gyāraspur zijn er twee beelden (in *dhyānamudrā*) die stammen uit de tiende eeuw. De *lāñchana* en de *yakṣa* en *yakṣī* (Gomukha en Cakreśvarī) zijn tesamen gebeeldhouwd. Langs beide kanten van de *dharmacakra* zijn twee olifanten gemaakt. [Toch] is hun ontwerp enkel bij de Śvetāmbara beelden in Gujarāt en Rājasthān in trek. Naast de *cāmaradhara ś*, die langs de zijanten staan, bevinden zich twee godenfiguurtjes. Zij gebaren met hun hand *abhayamudrā* en houden een lotus en een *kalaśa* vast. In de *parikara* hebben [kunstenaars] tien kleine Jina-beeldjes gebeeldhouwd. Ook zijn er figuurtjes die blazen op de *śaikha* en een waterpot bij zich dragen.

[23] Een mediterend beeldje uit de negende eeuw is gevonden in Kosana (U.P.) (tek. 6).

[24] American Institute of Indian Studies, Vārāṇasī, tekeningencollectie 83.69.

In het Koninklijk Museum van Lucknow zijn er 23 beelden die dateren van de achtste tot het midden van de twaalfde eeuw aanwezig. Bij 15 exemplaren staat Rṣabha in *kāyotsarga-mudrā*. Er is één exemplaar (J 949) waarbij deze Jina een *dhotī* draagt. Hij is gemerkt met zijn *lāñchana*, de stier, en is verfraaid met twee, drie, of vijf *jaṭā ś*. Negen exemplaren hebben geen *yakṣa* en *yakṣī*. Bij één exemplaar (J 950, 11de eeuw) zijn de afbeeldingen van de *navagraha ś* (behalve Ketu) gemaakt. Bij één beeld (J 820, 11de eeuw) uit Dubkuṇḍa (Gwalior) is er boven de drievoudige parasol een *āmalaka* en een *kalaśa* gebeeldhouwd. In de *parikara* zijn er 22 kleine Jina's gesculpteerd. Hierbij zijn er twee Jina's die worden beschermd door drie en vijf slangenkoppen en kunnen hierdoor gedefinieerd worden als Pārśva en Supārśva.

Een mediterend beeldje van Rṣabha (J 78) uit de achtste eeuw, dat gevonden werd in Kaṅkālī-Ṭelī (Mathurā), heeft zijn specifieke *lāñchana* en wordt vergezeld door Sarvānubhūti en Ambikā. Boven deze *yakṣa* en *yakṣī* is er ook een figuurtje van Balarāma die versierd wordt door een parasol van zeven slangenkoppen, en een figuurtje van Kṛṣṇa met *kirīṭanukūṭa* op zijn hoofd. In de drie handen van Balarāma houdt hij een beker, een *musala* en een *hala* vast. Zijn vierde hand rust op zijn knie. Kṛṣṇa gebaart *abhayamudrā* en heeft een wiel en een *śaikha* bij zich. Aan zijn *gadā* is een vlag gehecht. [U] moet weten dat Sarvānubhūti *yakṣa*, Ambikā *yakṣī*, Balarāma en Kṛṣṇa in verband worden gebracht met Neminātha. Eigenlijk gaat het tegen de gevestigde traditie in dat Rṣabha samen met hen wordt afgebeeld.

Bij zes beelden in het museum van Lucknow is Rṣabha samen met zijn *yakṣa* vastgesteld. Gomukha *yakṣa* is slechts bij drie exemplaren gekerfd. Bij de overige beelden is Sarvānubhūti *yakṣa* afgebeeld. 11 exemplaren hebben Cakreśvarī als *yakṣī*. Bij sommige

beelden is er ook een *yakṣī* met de ordinaire kenmerken (J 789) en Ambikā (J 78, S 914) gesculpteerd. Ṛṣabha is bij twee beelden (tiende à elfde eeuw) gebeeldhouwd samen met Ambikā (met uitzondering van Cakreśvarī), Padmāvati en Lakṣmī. Dit is een teken dat Ṛṣabha een prominente positie inneemt (tek. 7). In de *parikara* van de meeste beelden zijn er 14, 20, 22 of 23 kleine Jina-figuurtjes gekerfd. Bij een zeldzaam beeld (J 857), aangetroffen in Saheṭh-Maheṭh, uit de tiende eeuw wordt de *mūlanāyaka* samen met een brede borstkas en een ingetrokken buik vastgesteld. Dit zeldzame exemplaar beeldt waarschijnlijk de controle over de ademhaling uit.

In het Archeologisch Museum van Mathurā zijn er vier beelden, gewijd aan Ṛṣabha, die dateren van de achtste tot het midden van de elfde eeuw. Alle exemplaren bezitten de specifieke *lāñchana* (de stier) en dragen *jaṭā's* maar de *yakṣa* en *yakṣī* zijn slechts bij enkele beelden uitgekerfd. Eén beeld (B 21.10; elfde eeuw) heeft Cakreśvarī als *yakṣī* maar het hoofd van de *yakṣa* is gebroken. Er staan zeven Jina-beelden in een rij onder de *siṅhāsana*. Ze staan allemaal in *kāyotsarga-mudrā*. In de *parikara* zijn er ook acht Jina-beelden gesculpteerd. Bij een beeld (16.1207) uit de elfde eeuw zijn de twee-armige Sarvānubhūti en Ambikā aanwezig. De *yakṣa* is langs de linkerkant geconstateerd en de *yakṣī* langs de rechterkant, wat eigenlijk ingaat tegen de traditie. In de flanken van de *mūlanāyaka* zijn de beelden van de *navagraha's* uitgehouwen, toch met uitzondering van Ketu.

In Khajurāho zijn er meer dan 50 beelden van de tiende tot de helft van de twaalfde eeuw teruggevonden. Slechts 36 beelden zijn bewaard met het oog op verder onderzoek. In het Jordon Museum van Khajurāho is er een beeld ondergebracht dat gelijkaardig is aan het beeld dat zich in het museum van Lucknow bevindt waarbij Ṛṣabha, samen met naast zijn traditionele *yakṣa* en *yakṣī*, ook samen met Lakṣmī en Ambikā wordt vastgesteld. Dit wijst nogmaals op de belangrijkheid van Ṛṣabha. Hij staat enkel bij vijf exemplaren in *kāyotsarga-mudrā*. Bij zes exemplaren zijn de *jaṭā's* op zijn rug gaan hangen. Het kenmerk van de *siṅhāsana*, nl. de leeuw, is bij twee beelden spoorloos. Zijn *jaṭā's* zijn bij één exemplaar niet gemaakt en een ander beeld (tempel 8) bezit zijn *lāñchana*, de stier, niet. [Kunstenaars] kerfden soms ook in de handen van de *cāmaradhara's* een bloem of een lotusbloem met een stengel uit. Bij drie exemplaren zijn er afbeeldingen in *kāyotsarga-mudrā* van Supārśva en Pārśva gemaakt die versierd met een parasol van resp. vijf of zeven slangenkoppen. Zij hebben de plaats ingenomen van de *cāmaradhara's* die zich [normalerwijze] langs de zijanten bevinden.

Bij een beeld van R̥ṣabha in de *garbhagṛha* van de Pārśvanātha-tempel zijn de *yakṣa* en de *yakṣī* resp. Gomukha en Cakreśvarī. Naast de beelden met de traditionele *yakṣa* en *yakṣī* zijn er andere exemplaren van Khajurāho, waarbij het koppel *yakṣa-yakṣī* afwezig is of onconventioneel is. Dit zou een indicatie zijn dat de kunstenaars ongelovig²⁴¹ waren en zo tegen de heersende normen indruisten. Enkele beelden bezitten Cakreśvarī *yakṣī* met haar voertuig Garūḍa maar *yakṣa* Vṛṣānana is niet present. Bij het beeld in de *garbhagṛha* staan Supārśva en Pārśva in *kāyotsarga-mudrā* langs beide kanten van de *mūlanāyaka* op aparte *siṃhāsana*’s. Vijf en zeven slangenkoppen bieden hen bescherming. In de *parikara* zijn ook nog eens 33 kleine Jina-beeldjes uitgekerfd. In de rechtsomwandeling in de *garbhagṛha* van de tempel is er ook een beeld van R̥ṣabha (10de eeuw) ondergebracht. In de *parikara* van dit beeld zijn er 23 Jina-figuurtjes gesculpteerd. Op het hoofd van twee figuren is er een parasol van vijf slangenkoppen gemaakt. Bij twee beelden (11de eeuw) in het plaatselijke museum (K 62, 1682) telt de *parikara* resp. 24 en 52 kleine Jina-beeldjes. In de *parikara* van een beeld (11de eeuw) in tempel 17 zijn er drie Jina’s gebeeldhouwd alsook Bāhubalī. R̥ṣabha heeft bij vijf exemplaren afbeeldingen van Pārśvanātha in *kāyotsarga-mudrā* die een hoofdbescherming bezit van zeven slangenkoppen. Hij staat in de flanken van Ādinātha. Bij een beeld (1612) in het Jordon Museum zijn ook Supārśva en Pārśva uitgehouwen. Vier exemplaren bezitten de figuurtjes van de *navagraha*’s onderaan het voetstuk. [25]

[25] Deze beelden van tempel 1 en 27 bevinden zich in het Jordon Museum en in het Archeologisch Museum (1682).

In Devgarh zijn er meer dan 60 beelden van R̥ṣabha die gemaakt zijn tussen de negende en het midden van de twaalfde eeuw (tek. 8). Bij de meeste beelden is R̥ṣabha in *kāyotsarga-mudrā* vastgesteld. Hij is gedecoreerd met hangende *jaṭā*’s, [26] samen met zijn *lāñchana*. Over het algemeen hebben de beelden ook een *yakṣa* en *yakṣī*. Bij sommige exemplaren is R̥ṣabha versierd met *jaṭā*’s. Bij andere exemplaren zijn de *jaṭā*’s dan weer achter zijn haarbos geschikt. Doorgaans hebben de meeste exemplaren Gomukha en Cakreśvarī als *yakṣa* en *yakṣī*. Bij vier beelden [27] is Ambikā de *yakṣī* maar de *yakṣa* is hier niet Vṛṣānana [28]. De *yakṣa* en *yakṣī* van acht beelden [29] bezitten de normale kenmerken en houden in hun hand een *kalaśa*, een lotusbloem en een boek vast. Ook is er eentje in *abhayanmudrā* getoond. De *cāmaradhara*’s dragen zoals gewoonlijk een lotusbloem (of een bloem). Er zijn 25 enorme *kāyotsarga*-beelden van R̥ṣabha die dateren van de negende tot het midden van de elfde eeuw. Hij staat hier op

²⁴¹ *Āsthāvān*: het suffix *-vān* heeft de betekenis van ‘possessed of’. In deze context betekent het woord ‘een bezitter van geloof’. Maar door het negatiepartikel *nahīṇi* in de zin vertaal ik dit woord als ‘ongelovig’.

het ordinaire voetstuk of op een *padmāsana*. Zijn lange *jaṭāś* hangen tot aan zijn armen. [30] Bij deze beelden werden de *uṣṇīṣa*, de *lāñchana* en de *yakṣa* en *yakṣī* niet gesculpteerd.

[26] Op de schouders worden doorgaans 2, 3 of 5 *jaṭāś* getoond.

[27] Tempel 12, 13, 16 en 21.

[28] Enkel bij een beeld in tempel 21 is *yakṣī* Ambikā, *yakṣa* Gomukha.

[29] Tempel 2, 8, 25, 26, 27 en in het Sāhū Jaina Museum.

[30] Zulke beelden zijn bewaard in de omheiningmuur in tempel 12.

In Devgaṛh was het erg in trek om langs de ene kant van de drievoudige parasol de bladeren van de Aśoka-boom te sculpteren en langs de andere kant twee mannetjes die een *kalaśa* dragen. In de *parikara* werden soms vier, in plaats van twee, olifantenfiguurtjes gemaakt. In enkele gevallen beeldhouwden [kunstenaars] een bezem en een *kalaśa* in de handen van de opvliegende vrouwenfiguurtjes. Op de *siṃhāsana* bij een beeld in tempel 12 staan er twee beelden van de vierarmige Lakṣmī. [31] Bij twee beelden [32] worden op de *siṃhāsana* twee spirituele leiders vastgesteld die elk een boek vasthouden. Ze zijn in een discussie verwickeld.²⁴² Bij een beeld (11de eeuw) in tempel 4 is Ambikā vastgesteld. Zij neemt de plaats van de *yakṣa* in. Op de andere rand werd Cakreśvarī gebeeldhouwd. In de *parikara* van zeven beelden zijn er 23 kleine Jina-beeldjes uitgerkerfd. [33] En nog in de *parikara* van twee andere beelden zijn er 24 kleine Jina's gesculpteerd. [34]

[31] Lakṣmī gebaart *abhayamudrā*, heeft een lotus in de andere hand, nog een lotus in een hand en ten slotte een *kalaśa*.

[32] Bij de omheining van tempel 4 en van tempel 12.

[33] Tempel 4, 8, 12, 24, 25 en het Sāhū Jaina Museum.

[34] Bij de omheining van tempel 12 en tempel 16.

Bij de beelden (10de –11de eeuw) van Golkoṭ en het oude Canderī²⁴³ is het koppel Gomukha-Cakreśvarī geconstateerd. Er is een beeld uit Dudahī waarbij Ṛṣabha verfraaid is met *jaṭāś* en omsingeld is door twee *kāyotsarga*-Jina's met slangenkoppen. Boven de drievoudige parasol is er een *āmalaka* en een trommelaar met vier armen gemaakt. [35] In het Dhobelā Museum is er een beeld (38) tentoongesteld waarbij Cakreśvarī op de plaats van het *dharmacakra* staat. [36] In de *parikara* van een enorm beeld (11de eeuw) uit Śahḍol werden er maar liefst 106 kleine Jina-beeldjes uitgehouwen. [37] De vierarmige Śāntidevī neemt de plaats in van het

---

²⁴² Het woord dat de auteur gebruikt voor 'een discussie voeren' is *śāstrārtha kī mudrā*. *Śāstrārtha* betekent 'a doctrinal debate, discussion, an interpretation of a *śāstra*'. Een *śāstra* is een boek dat handelt over religie, de inhoud is van goddelijke oorsprong. Bij het beschreven beeld dragen de twee spirituele leiders een boek of *śāstra* in hun hand.

²⁴³ *Canderī* of Candel is een dorp in Bundelkhand (M.P.).

dharmacakra en staat dus in het midden van de *siṅhāsana*. In Gunā is er een beeld (11de eeuw) waarbij Ṛṣabha versierd is met *jaṭāś*. [38] Hij is samen met Sarvānubhūti en Ambikā voorgesteld.

[35] Braun, Claus, *Jainas Tīrthas in the Madhya Deś, Dudahī'*, Jainayuga, jaargang 1, november 1958, p. 29-32.

[36] American Institute of Indian Studies, tekeningencollectie 5498.

[37] Zie hiervoor A 7.52.

[38] Garga, R.S., *Mālvā ke Jaina Prācyāvaśeṣa'*, Jai.Si.Bhā, deel 24, fig. 1, p. 58.

Analyse: In Uttar Pradeś en Madhya Pradeś hebben de beelden, die gewijd zijn aan Ṛṣabha, hun hoogste graad van ontwikkeling bereikt. In dit gebied werd hij voorgesteld met *jaṭāś*, met zijn specifieke *lāñchana* (de stier), en werd een ontwerp voor zijn *yakṣa* en *yakṣī* vastgelegd. In deze regio begonnen [artiesten] voor het eerst te werken aan de vorm van zijn *lāñchana* (8ste eeuw). [39] De meeste exemplaren hebben Gomukha en Cakreśvarī als *yakṣa* en *yakṣī*. Sarvānubhūti en Ambikā zijn slechts bij enkele beelden geconstateerd alsook *yakṣaś* en *yakṣīś* met de ordinaire kenmerken. Het was erg populair om de acht *prātihāryaś* en kleine Jina's (in de *parikara*) te sculpteren. In de *parikara* zijn er normalerwijze 23 of 24 kleine Jinafiguurtjes gekerfd. In sommige gevallen werden de *navagrahaś* ook uitgehouwen. Samen met Ṛṣabha worden er in de *parikara* afbeeldingen van Śāntidevī, jaina geleerden, Bāhubalī, Padmāvati en Lakṣmī gemaakt. Elders zijn deze afbeeldingen moeilijk te vinden.

[39] Koninklijk Museum van Lucknow- J 78.

Bihār-Orissa-Bengalen: Een beeld (8ste eeuw) waarbij Ṛṣabha in meditatie verzonken is, bevindt zich op de Vaibhāra berg in Rājgir. [40] Het beeld is versierd met een *jaṭāmukuṭa* en met haarslierten. Langs de beide kanten van het *dharmacakra* op het voetstuk, zijn er twee afbeeldingen van zijn *lāñchana*, de stier. Een beeld (8ste –9de eeuw) dat opgediept werd in Gayā, wordt nu bewaard in het museum van Alāhābād (280). [41] Ṛṣabha staat in *kāyotsarga-mudrā* en heeft een *jaṭāmukuṭa* en haarslierten. Op de *siṅhāsana* is zijn *lāñchana* gekerfd en in de *parikara* zijn er 24 Jina's gesculpteerd die elk een *lāñchana* hebben. Pārśva, met zijn slangenkoppen, en Ṛṣabha, met zijn *jaṭāś* werden ook in de *parikara* gemaakt. In Kākaṭpur (purī) zijn twee Digambara-beelden gevonden met elk de *lāñchana*, nl. de stier. Deze beelden zijn nu verzameld in het Indisch Museum van Calcutta. [42] Ṛṣabha, versierd met *jaṭāś*, staat in *kāyotsarga-mudrā*. Bij één exemplaar werden ook de *navagrahaś* uitgehouwen. Acht beelden zijn aangetroffen in Aluārā (Mānbhūm) en dateren van de negende tot het midden van de elfde eeuw. Ze zijn hedentendage te bewonderen in het museum van Paṭnā. [43] Bij zeven

exemplaren is R̥ṣabha naakt en staat in *kāyotsarga-mudrā*. Enkel aan de hand van zijn *jaṭāś* kan hij herkend worden.

[40] Ā.Sa.In.E.Ri., 1925-26, folio 56.

[41] Candra, Pramod, *Stone Sculpture in the Alāhābād Museum*, Bombay, 1970, p. 112.

[42] Rāmchandran, T.N., *Jaina Monuments and Places of First Class Importance*, Calcutta, 1944, p. 59-60.

[43] 10676; 10680-81; 10683-87.

Twee beelden, daterend uit de negende eeuw, zijn gevonden in Poṭṭāsingīdī (Kyoñjhar) en zijn nu ondergebracht in het Orissa Koninklijk Museum van Bhuvaneśvar. [44] Het ene beeld zit in *dhyānamudrā* en zijn naam 'R̥ṣabha' is in een opschrift gekerfd samen met zijn *lāñchana*. Bij het andere beeld is R̥ṣabha naakt en staat hij in *kāyotsarga-mudrā*. [Op zijn hoofd] zijn *jaṭāś* aangebracht en hij heeft slechts één parasol, i.p.v. een drievoudige parasol. Bij een *kāyotsarga*-beeld (9de –10de eeuw) uit Caraṃpā (Bālāsor) is het beeld gedecoreerd met *jaṭāś*, de *lāñchana* (nl. de stier), de *navagrahaś* en [ook] één parasol. [45]

[44] Jośī, Arjun, *Further Light on the Remains at Poṭṭāsingīdī*, U.Hi.Ri.Ja., deel 10, fig. 4, p. 30-31.

[45] Deś, M.P. *Jaina Antiquities from Caraṃpā*, U.Hi.Ri.Ja., deel 11, fig. 1, p. 50-51.

Er is een prachtig beeld uit de tiende eeuw in Surohar (Dinājpur, Bangladesh) opgediept en wordt nu bewaard in het Varendra Śodh Museum (1472) (tek. 9). [46] R̥ṣabha schittert in *dhyānamudrā* op de *siṃhāsana* en is verfraaid met een *jaṭāmukuṭa* en haarslierten. Zijn *lāñchana* werd ook uitgehouwen. In de *parikara* zijn er 23 kleine Jina's gemaakt die elk verbonden zijn aan hun *lāñchana*. Onder deze 23 Jina's zijn enkel Supārśva en Sumati onmogelijk te herkennen. Zij worden vergezeld door deze *lāñchanaś*: de lotus en een gedomesticeerd dier (waarschijnlijk een hond). Deze tekens nemen de plaats in van hun traditionele *lāñchanaś*, nl. de *svastika* en de waadvogel. In het Āśutoṣ Museum is er een beeld [47] uit de tiende eeuw tentoongesteld, waarbij R̥ṣabha in *kāyotsarga-mudrā* is vastgesteld, samen met zijn *jaṭāmukuṭa* en *lāñchana*. De *parikara* van het beeld bestaat uit vier Jina-beeldjes. In Ghaṭeśvar (Bengalen) is er een Digambara-beeld uit de tiende eeuw boven water gekomen dat in de *parikara* 24 kleine Jina-beeldjes heeft. [48] Een mediterend beeld van de tiende eeuw is gevonden in Tālāguṛī (Puruliyā). [49] Bij dit beeld heeft R̥ṣabha wel een *jaṭāmukuṭa* en zijn *lāñchana* maar geen *śrīvatsa* op zijn borst. Er zijn ook enkele beelden van deze eerste Jina aangetroffen in Bhelovā (Dinājpur, Bangladesh) en Saṅk (Puruliyā, Bengalen) (tek. 10-11).

[46] Gāṅgulī, Kalyāṇa Kumār, *Jaina Images in Bengal*, Iṅḍ.Ka., fig. 6, p. 138-39.

[47] Sarkār, Śivaśankar, *On Some Jaina Images from Bengal*, *Modern Review*, deel 106, fig. 2, p. 130-31.

[48] Datta, Kālīdāsa, *The Antiquities of Khārī*, *Annual Report*, Vārendra Research Society, 1928-29, p. 5-6.

[49] Nāhṭā, Bhaṃvaralāl, *Tālāguṛī kī Jaina Pratimā*, *Jaina Jagat*, jaargang 13, fig. 9-11, p. 60-61.

In de jaina grotten van Khaṇḍagiri zijn er ook enkele beelden (11de –12de eeuw) die gewijd zijn aan Ṛṣabha. Er zijn twee beelden in *dhyānamudrā* in de Navamuni grot. Bij deze beelden is zijn *lāñchana* uitgekerfd en ook de *jaṭāś* maar de *siṃhāsana*, de *bhāmaṇḍala*, de *śrīvatsa* en de opvliegende kransdragers werden niet gesculpteerd. Bij een afbeelding van Ṛṣabha krijgt hij het gezelschap van Cakreśvarī die tien armen heeft. In de Bārbhujī grot is er een ander beeld in meditatiehouding dat wel een *siṃhāsana*, de *bhāmaṇḍala* en de opvliegende kransdragers bezit. Hier heeft Cakreśvarī twaalf armen. [50] In de grot Triśūla zijn er ook vier beelden aangetroffen. [51] Hierbij staat Ṛṣabha in *kāyotsarga-mudrā* en heeft hij zijn *lāñchana*, de *jaṭāś* en een *jaṭānukuṭa*. Op een plek in Orissa is er een beeld van Ṛṣabha (12de eeuw) aangetroffen waarbij hij een *jaṭānukuṭa* heeft en in *kāyotsarga-mudrā* staat. Dit beeld is nu te bewonderen in het Musée Guimet te Parijs. [52] De *cāmaradharaś* en de *navagrahaś* zijn ook uitgehouwen.

[50] Mitrā, Deblā, *Śhasan Devi in the Khaṇḍagiri Caves*, J.A.So. deel 1, fig. 2, p. 128-30.

[51] Kureśī, Muhammed Hamīd, *List of Ancient Monuments in the Province of Bihār and Orissa*, Calcutta, 1931, p. 281.

[52] Jai.Ka.Sthā. fig. 3, p. 562-63.

Een enorm groot *kāyotsarga*-beeld (11de eeuw) met de *jaṭānukuṭa* en de *lāñchana* is in de stad Ambikā (Bāṃkuṛā) gevonden. [53] De *parikara* van dit beeld bestaat uit 24 kleine Jina-beeldjes die elk een *lāñchana* hebben. Twee beelden (11de eeuw) die afkomstig zijn uit Mānbhūm en Bārbhūm (Midnāpur) worden tegenwoordig bewaard in het Indisch Museum van Calcutta. [54] Bij deze beelden zijn er ook 24 Jina's gesculpteerd. In het Āśutoṣ Museum is er een *kāyotsarga*-beeld waarbij de *lāñchana*, de *navagrahaś* en Gaṇeśa staan afgebeeld. In Bengalen is er enkel één beeld van Ṛṣabha (11de eeuw) dat een koppeltje *yakṣa* en *yakṣī* heeft. [55] De *yakṣī* is Ambikā maar het is niet mogelijk om de twee-armige *yakṣa* te herkennen.

[53] Mitrā Deblā, *Some Jaina Antiquities from Bāṃkuṛā, West-Bengal*, Ja.A.So.Baṃ., deel 24, fig. 2, p. 132.

[54] Anderson, J. *Catalogue and Handbook to the Archeological Collection in the Indian Museum, Calcutta*, deel 1, Calcutta, 1883, p. 202; Banarjī, J.N., *Jaina Images*, *The History of Bengal*, deel 1, Dhaka, 1943, p. 464-65.

[55] Mitra, Kālīpad, *On the Identification of an Image*, In.Hi.Kvā, deel 18, fig. 3, p. 261-66.

Analyse: Dit hoofdstuk handelde over de beelden van Ṛṣabha in Bihār, Orissa en Bengalen. [U kon lezen dat] het erg geliefd was om deze eerste Jina af te beelden samen met zijn *lāñchana* (de stier), zijn *jaṭāś* en de *jaṭānukuṭa*. [Artiesten] begonnen in de achtste eeuw met het afbeelden van zijn *lāñchana*. Zijn *yakṣa* en *yakṣī* verschijnen slechts in één enkel voorbeeld en zijn ook niet de gangbare dienaars. [56] Het was erg in trek om 23 of 24 kleine Jina's te sculpteren alsook de *navagrahaś*.

[56] Bij twee beelden uit de grot Navamuni en de grot Bārbhujī is er onderaan Cakreśvarī uitgebeeld.

II.4. SCÈNES UIT ZIJN LEVEN

Exemplaren van 'scènes uit het leven' van Ṛṣabha worden bewaard in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 354), in de *devakulikā* van Osiyā, in de tempels Śāntinātha en Mahavīra van Kumbhāriyā en er zijn tekeningen in de Kalpasūtra. De exemplaren van Osiyā en Kumbhāriyā dateren van de elfde eeuw en de tekeningen van de Kalpasūtra zijn gemaakt in de vijftiende eeuw. Op een tablet uit de eerste eeuw staat er de scène van de dans van Nīlāñjanā uitgekerfd (tek. 12). Dit tablet (J 354) is in Mathurā gevonden en vindt nu een onderkomen in het Koninklijk Museum van Lucknow. Nīlāñjanā was de danseres in het Paradijs van Indra. Als gevolg van de dans van Nīlāñjanā besloot Ṛṣabha alle aardse geneugten op te geven. [57] Er is ook een tweede deel van het tablet gevonden dat in verband kan worden gebracht met de dans van Nīlāñjanā. [58] V.N. Śrīvāstava heeft de scènes van beide tabletten in vijf delen opgedeeld. Hij neemt aan dat het heerser Ṛṣabha is die kijkt naar de dans van Nīlāñjanā. [Deze danseres] staat in de rechterhoek. Op het tablet is ook afgebeeld [hoe] Ṛṣabha ontsnapt uit de *saṃsāra* en de *kevala-jñāna* bereikt.

[57] Paūmcariya 3.122-26; Harivaṃśapurāṇa 9.47-48.

[58] Koninklijk Museum van Lucknow- J 609: Śrīvāstava, V.N., *Some Interesting Jaina Sculptures in the State Museum, Lucknow*, Saṃ.Pu.Pa., fig. 9, p. 47-48.

Op de *vedikābandha* rond de oostelijk *devakulikā*, naast de Mahavīra-tempel in Osiyā, zijn er 'scènes uit het leven' van Ṛṣabha afgebeeld. Het voornaamste onderscheid is de tekening van

de dans van Nīlāñjanā. Langs de linkerkant ligt zijn moeder met het pasgeboren kind. Naigameṣī, met het gezicht van een geit, is afgebeeld naast het kind dat in de schoot genomen wordt. Volgens de jaina traditie beveelt Indra, na de geboorte van [elke] Jina, dat generaal Naigameṣī het kindje naar de berg Meru moet brengen voor het doopsel. De bovenvermelde tekening wordt in verband gebracht met het overbrengen van het kind naar de berg Meru door Naigameṣī. De jaina overlevering zegt zelfs dat Naigameṣī een copie van het kindje naast Marudevī plaatste terwijl ze in een diepe slaap verzonken was en het kindje meenam naar de berg Meru. Verder zijn er olifanten waarop twee figuurtjes zitten, eentje daarvan draagt een kind in zijn schoot. Dit is de scène waarbij het kind (Ṛṣabha) met behulp van Indra naar de berg Meru wordt gebracht. Voorts zijn er 35 figuurtjes getekend die elk een waterpot en een muziekinstrument bij zich houden. Zij vieren vreugdevol feest tijdens de *janm-kalyāṇaka* van Ṛṣabha. Vervolgens is er een figuurtje van Indra in *dhyānamudrā* die in zijn schoot een kind (Ṛṣabha) draagt. Op de oostelijke *devakulikā* is er een scène over de troonsbestijging van Ṛṣabha getekend. De scène op de zuidelijke *devakulikā* heeft dieren, soldaten en oorlog als onderwerp. Vlakbij is er een figuurtje van een vrouw die aan het dansen is en daarnaast zijn er drie muzikanten uitgebeeld. Dit is een tekening van de dans van Nīlāñjanā. In de buurt staan nog twee sādhu's met een bedelkom in hun hand en een *mukhapatṭikā*²⁴⁴ [voor hun mond]. Zij stellen waarschijnlijk Ṛṣabha voor.

Op de *vitāna* (uiterst links) van de westelijke wandelgang van de Śāntinātha-tempel in Kumbhāriyā zijn de 'scènes uit het leven' van Ṛṣabha in detail uitgetekend (tek. 14). De volledige scène is in vier kaders verdeeld. In het buitenste kader, bovenaan (links) slaan Marudevī en Nābhi een babbeltje. Marudevī ligt op een bed terwijl ze omgeven is door dienaressen. Vlakbij zijn de 14 voorspoedige dromen afgebeeld. [59] Bovenaan (links) zijn er beeldjes van Nābhi en Marudevī die dicht bij elkaar aan het converseren zijn. Voorts ligt er nog een figuurtje op het bed van Marudevī. Ernaast zijn er vier stieren en een paard waarbij er op ieder dier een figuurtje zit. Dit is waarschijnlijk een tekening van de een *cyavana* in de baarmoeder van Marudevī. Het is het leven van een vroegere incarnatie (Vajranābha) van Ṛṣabha. Het figuurtje, gezeten op het paard, stelt het leven van Vajranābha voor. Verder wordt getoond [hoe] koning²⁴⁵ Nābhi aan de jaina geleerden vraagt wat het gevolg is van de dromen van zijn echtgenote. Langs de rechterkant werd de troonsbestijging en het huwelijk van Ṛṣabha getekend.

---

²⁴⁴ zie inleiding pp. 4-6.

[59] Bij de voorspoedige dromen schittert de vierarmige Mahālakṣmī²⁴⁶ in *dhyānamudrā*. Haar onderste armen legt ze in haar schoot en in haar bovenste armen houdt ze een een lotusbloem met een stengel vast. Twee olifantjes staan bovenop de lotusbloem en voeren het doopsel van de godin uit.

Langs de oostkant van de volgende kader, wordt Ṛṣabha als koning voorgesteld terwijl hij zijn kennis van de verschillende kunsten doorgaf. In de jaina traditie wordt gezegd dat hij alle kunsten beheerste. In andere scènes wordt getoond [hoe] hij zijn *pātra* (de eerste bedelkom) nam en hij oorlogs[strategieën] onderwees. Bovenaan is er een scène over de *dīkṣā* van Ṛṣabha. Er werden vijf beeldjes van Ṛṣabha in *padmāsana* getekend die elk hun linkerarm in hun schoot leggen. Rechts trekt hij zijn haren uit. Voor het vijfde figuurtje staat Indra. Hij overwoog om precies één handsvol haren op zijn hoofd toe te laten. De jaina overlevering zegt dat Indra de uitgetrokken haren in het water liet drijven. Voorts is er een afbeelding van Ṛṣabha in *kāyotsarga-mudrā* terwijl hij geboeid is door de *tapas*. In zijn flanken staan er figuurtjes van Nami en Vinami²⁴⁷ die een zwaard dragen. Jaina's zeggen dat zij gedurende enige tijd bij de in meditatie verzonken Ṛṣabha bleven staan om zo de rijkdom van het rijk te bemachtigen. Uiteindelijk was Dharaṇendra aanwezig die hen de 48 duizend wetenschappen²⁴⁸ gaf. [60] Aan de westkant zijn de figuurtjes van Nami en Vinami met hun zwaard afgebeeld. In het westen is er de *samavasaraṇa* van Ṛṣabha getekend waar in het midden een beeld van Ṛṣabha in meditatieve toestand staat.

In de derde kader is een oorlog minutieus uitgetekend waarbij in het midden Bharata en Bāhubalī staan, de twee zonen van Ṛṣabha. In deze scènes wordt het vijandschap getoond tussen Bharata en Bāhubalī waarbij er langs beide partijen een leger staat. Volgens de jaina's besloten Bharata en Bāhubali in het heetst van de strijd om zich doelbewust te behoeden voor het doden van soldaten. [61] Tijdens de oorlog gaf de Godin van de Overwinning (Vijayaśrī) Bāhubalī [de triomf] maar op dat moment kwam er een toestand van vervreemding tegenover de wereld in zijn geest. Hij verkreeg *dīkṣā* en deed aan strenge *tapas*. Tenslotte bereikte hij *kevala-jñāna*. Als gevolg van zijn strenge en langdurige ascese, kroop er

---

²⁴⁵In de tekst staat *Nābhīrāy*. *Rāy* heeft als oorsprong *rāja*, wat 'koning' betekent.

²⁴⁶*Mahālakṣmī* betekent letterlijk 'De Grote Lakṣmī' en is eigenlijk de *śakti* of energetische kracht van Viṣṇu. Ze vertegenwoordigt al het goede der aarde en wordt aanbeden als de godin van geluk en fortuin. (Waterstone, 2001, p. 79)

²⁴⁷Nami en Vinami zijn twee voormalige dienaars van Ṛṣabhanātha. Zij wilden een beloning van hun meester krijgen en begonnen hem te vereren. Dharaṇendra, de koning van de *nāga*, verscheen en gebood hen om steden te stichten op de Vaiṭāḍhya berg en de meesters te worden van de 16 klassen van *vidyā's* (o.a. de *Veda's*). Zij heersen dus over de 16 *mahāvīdyā's* (tantrische godinnen). Op die manier verstoorden ze de meditatie van Ṛṣabha niet. (Jain, J. & Fischer, E., 1978, Part 2, p. 26)

²⁴⁸Zie p. 101.

op zijn lichaam een Mādhvī,²⁴⁹ een slang en een schorpioen. Maar Bāhubalī bleef onbeweeglijk omdat hij in trance geraakt was door de *tapas*. Links is een figuurtje van hem gemaakt, helemaal in de ban van zijn *tapas* en in *kāyotsarga-mudrā*, waarbij er een Mādhvī langs zijn lichaam kruipt. Langs zijn beide zijden zijn er beeldjes van de zussen Brāhmī en Sundarī gemaakt waaronder *Brāhmī* en *Sundarī* vermeld staat. Zij gingen, volgens de jaina overlevering, op het bevel van Ṛṣabha naast Bāhubalī staan. Toen ze naderden, bereikte Bāhubalī *kevala-jñāna*. De vierarmige Gomukha en Cakreśvarī zijn uitgebeeld in het vierde kader.

[60] Tri.Śa.Pu.Ca. 1.3.134-44.

[61] Paūmacariya 4.54-55; Harivaṃśapurāṇa 11.98-102; Ādipurāṇa, hoofdstuk 2, 36.106-85; Tri.Śa.Pu.Ca., hoofdstuk 1, 5.740-98.

Ook zijn er 'scènes uit het leven' van Ṛṣabha duidelijk getekend (tek. 13) op de *vitāna* van de westelijke wandelgang (uiterst noordelijk) van de Mahāvīra-tempel in Kumbhāriyā. De volledige scène is in drie kaders verdeeld. In het eerste kader vooraan is er een tekening over de hemel van de *sarvārthasiddha ś*.²⁵⁰ Daar zijn enkele figuurtjes afgebeeld die aan het converseren zijn. Toch nog even ter herinnering: het leven van Vajranābha kwam precies uit de hemel van de *sarvārthasiddha ś* toen hij in de baarmoeder van Marudevī belandde. Voorts zijn er nog afbeeldingen van de ouders van Ṛṣabha terwijl ze een babbeltje slaan. In het noorden (links) ligt er een figuurtje op het bed van Marudevī. Vervolgens werden de 14 voorspoedige dromen afgebeeld alsook beeldjes van zijn ouders. De andere scènes zijn gelijkaardig aan [de scènes] in de Śāntinātha-tempel te Kumbhāriyā.

In het tweede kader in het noorden (links) ligt Marudevī samen met haar kind en omringd door haar dienaressen. Onderaan is *Ṛṣabha Janm* (= *De geboorte van Ṛṣabha*) vermeld. Links is waarschijnlijk een beeld van Indra in *namaskāra-mudrā* gemaakt. De Śvetāmbara traditie vermeld ook dat het kind dankzij Indra naar de berg Meru is meegenomen. [62] In het oosten, op de berg Meru, wordt het kindje getoond terwijl het zit in de schoot van Indra. Achteraan is een beeldje getekend die een parasol in de hand heeft. In de flanken van Indra staan er figuurtjes die een *kalaśa* dragen voor het doopsel. In het zuiden is een mediterend beeld van Ṛṣabha weergegeven terwijl deze met zijn linkerhand zijn haren uitrukt. Links

²⁴⁹ Een Mādhvī is een kruipplant die geurige witte bloemen draagt (*Gaertnera racemosa*).

²⁵⁰ Een *sarvārthasiddha* is een *siddha* die streefdoelen bereikt heeft. Een *siddha* is de tweede categorie (na de *arhat*) van de te vereren wezens. Het zijn bevrijde, niet tastbare zielen. Ze zijn zuiver en perfect en leven steeds in een onvergankelijke en oneindige gelukzaligheid. Ze hebben de perfecte goddelijke natuur. Zij behoren tot de tweede categorie omdat ze moeilijk voor te stellen en af te beelden zijn. (Jain, J.P., 1999, p. 129)

wordt R̥ṣabha afgebeeld tussen twee bomen in *kāyotsarga-mudrā*. Vlakbij is er nog een ander beeld van R̥ṣabha in *kāyotsarga-mudrā* getekend. Deze beelden zijn een teken van zijn gepleegde ascese.²⁵¹ Verder is er de *samavasaraṇa* van R̥ṣabha. Het derde kader bestaat uit de traditionele *yakṣa* en *yakṣī*, nl. Gomukha en Cakreśvarī, en vijf andere goden. In het opschrift bij Cakreśvarī wordt *Vaiṣṇavī Devī*²⁵² vermeld. Andere afbeeldingen zijn van Brahmaśānti *yakṣa*, [63] Ambikā, met haar voertuig (de leeuw), Sarasvatī, Śāntidevī en de *mahāvīdyā* Vairoṭyā. [64]

[62] Tri.Śa.Pu.Ca 1.2.407-30.

[63] Het voertuig van de vierarmige Brahmaśānti is de gans. In zijn handen houdt hij een lotus, een boek en een waterkom vast. Met een ander hand gebaart hij *varadamudrā*.

[64] De vierarmige Vairoṭyā draagt in haar handen een *khaḍga*, een slang, een *khetaka* en fruit.

Bij de tekeningen in de Kalpasūtra zijn de *pañcakalyāṇakaś* ook gedetailleerd weergegeven. [65] De beschrijving van de tekeningen is op dezelfde leest geschoeid als de scènes in de Mahāvīra- en Śāntinātha-tempel van Kumbhāriyā. Hierbij zijn er ook scènes van het huwelijk, de kroning en het bewandelen van het pad van de *siddha*. De kroning van R̥ṣabha wordt getoond aan de vierarmige Śakra.²⁵³

[65] Braun, W.N., *A Descriptive and Illustrated Catalogue of Miniature Painting of the Jaina Kalpasūtra*, Washington, 1934, pp. 50-53, folio 35-37.

Zuid-India: In vergelijking met Mahāvīra en Pārśva, zijn er in deze streek veel minder beelden van R̥ṣabha. Bij de beelden van deze eerste Jina zijn de ontwerpen van de *jaṭāś*, zijn *lāñchana*, nl. de stier, Gomukha en Cakreśvarī, en de 23 of 24 kleine Jina-beeldjes vastgelegd. Een beeld dat gemaakt werd in de tiende eeuw, werd aangetroffen in Puḍukoṭṭāī. [66] Bij een beeld van R̥ṣabha in *kāyotsarga-mudrā* bestaat de *parikara* uit 23 kleine Jina's en op het voetstuk zijn Gomukha en Cakreśvarī vastgesteld. Zijn *jaṭāś* en zijn specifieke *lāñchana* zijn uitgekerfd. In Kalasamaṅgalam (Puḍukoṭṭāī) is er ander beeld opgediept ook met Gomukha en Cakreśvarī maar waarbij er in de *parikara* 24 kleine Jina's zijn gesculpteerd. [67] In het

---

²⁵¹ Het woord dat de auteur gebruikt voor 'het toepassen van de ascese' is *tapaścaryā* (f.). *Carya* betekent 'de praktijk'. De dentale *s* van *tapas* wordt een palatale *ś* omdat het volgende woord in compositum (*caryā*) met een palatale *ca* begint. Dit is een geval waarbij de klanken zich aanpassen aan de omgeving.

²⁵² *Vaiṣṇavī Devī* is een godin die behoort tot de Vaiṣṇava's. Dit is één van de belangrijke strekkingen (naast de Śaiva's, aanhangers van Śiva, en de Śakta's, aanhangers van Devī) binnen het hindoeïsme waarbij de aanhangers alle manifestaties van Viṣṇu vereren.

²⁵³ *Śakra* betekent 'de machtige en krachtige'. Dit is een benaming die vaak gebruikt wordt voor Indra.

Kannāra Research Institute Museum is er een mediterend beeld [68] dat dezelfde kenmerken heeft maar waarbij de *parikara* bestaat uit 71 Jina-figuurtjes en waarbij er nog langs beide kanten van de *mūlanāyaka* Supārśva en Pārśva in *kāyotsarga-mudrā* zijn weergegeven.

[66] Bālasubrahmanyam, S.R., en Rājū, V.V. *Jaina Vestiges in the Puḍukōṭṭāi State*, Kvā.Ja.Mai.Ste., hoofdstuk 24, tek. 3, p. 213-14.

[67] Veṅkaṭaraman, K.R., *The Jainas in the Puḍukōṭṭāi State*, Jaina Enṭi., hoofdstuk 3, fig. 4, p. 105.

[68] Annigerī, A.M., *A guide to the Kannāra Research Institute Museum*, Dhārvār, 1958, p. 26-27.

II.5. ANALYSE

Het gehele hoofdstuk heeft duidelijk gemaakt dat onder de afbeeldingen van de Jina's, Ṛṣabha de allerpopulairste was in Noord-India. [69] [Artiesten] begonnen in de achtste eeuw met het ontwerpen van de *lāñchana*, nl. de stier, en in de negende-tiende eeuw vatten ze de vormgeving van Gomukha en Cakreśvarī aan, de traditionele *yakṣa* en *yakṣī*. [70] De standaardisatie van de *jaṭāś* van Ṛṣabha vond plaats in de eerste eeuw in Mathurā. Bij sommige beelden in Devgaṛh, Khajurāho, Kumbhāriyā (Mahāvīra-tempel) is Ṛṣabha vastgesteld samen met de gangbare *yakṣa* en *yakṣī* en ook in het gezelschap van Ambikā, Padmāvati, Śāntidevī, Sarasvatī, Lakṣmī, Vairoṭyā en Brahmaśānti. Dat Ṛṣabha samen met deze godengroep wordt afgebeeld, is een maatstaf voor zijn hoogwaardige positie.

[69] Enkel in de grotten van Udayagiri en Khaṇḍagiri in Orissa zijn er meer beelden van Pārśva dan van Ṛṣabha.

[70] Bij de beelden in Devgaṛh, Vimalavasahī en op sommige andere plaatsen is Ṛṣabha uitgebeeld samen met Sarvānubhūti en Ambikā. In Bihār, Orissa en Bengalen is het niet erg in trek om de *yakṣa* en *yakṣī* uit te kerven.

Tijdens het onderzoek van Ṛṣabha wordt de onmiskenbare majesteit van de hindoeïstische god Śiva vastgesteld. De verhevenheid van deze god kan herkend worden door de *jaṭāś*, zijn *lāñchana*, de stier, en door Gomukha *yakṣa*. Deze dienaar heeft het gelaat van een stier en zelfs zijn rijdier is een stier. In zijn handen heeft hij een *paraśu* en een *pāśa* wat ook verband houdt met Śiva. [71] Cakreśvarī *yakṣī* heeft duidelijk invloeden gekregen van de hindoeïstische Vaiṣṇava's. Dit is merkbaar aan haar rijdier (Garuḍa) en aan haar wapens (*cakra*, *śarīkha* en *gadā*). [72] Bij een Cakreśvarī-beeld in de Mahāvīra tempel van Kumbhāriyā

wordt de godin duidelijk *Vaiṣṇavī Devī*²⁵⁴ genoemd. De Tīrthaṅkara, Ṛṣabha, werd als heersende godheid afgebeeld om zo te proberen een belangrijk persoon van de Jaina Dharma te introduceren bij de meest aanbeden goden van de Śaiva's²⁵⁵ en de Vaiṣṇava's.

[71] Banarjī, J.N., *The Development of Hindu Iconography*, Calcutta, 1956, p. 562.

[72] Rāva, T.A. Gopīnātha, *Elements of Hindu Iconography*, hoofdstuk 1, vol. 2, Vārāṇasī, 1971 (Pu.Mu.), p. 384-85.

---

²⁵⁴ Vaiṣṇavī is de echtgenote van de Brahmaanse Viṣṇu. (Bhattacharya, B.C., 1974, p. 36)

²⁵⁵ De Śaiva's: zie voetnoot 252, p. 135.

III. PĀRŚVANĀTHA

III.1. BIOGRAFIE

Pārśvanātha is de drieëntwintigste Jina van deze *avasarpinī*. Hij wordt beschouwd als de echte stichter van de Jaina Dharma. Zijn vader was koning Aśvasena van Vārāṇasī en zijn moeder was Vāmā (of Varmilā). [1] Tijdens de geboorte werd het kindje herkend door het embleem van de slang. Het verhaal in de *Āvaśyakacūrṇi* en de *Triṣaṣṭīśalākāpuruṣacaritra* luidt als volgt: op een nacht, tijdens de zwangerschap, zag zijn moeder een slang haar zijde binnendringen. Hierdoor werd dit kind 'Pārśvanātha'²⁵⁶ genoemd. Volgens de *Uttarapurāṇa* gaf Indra, na het doopsel, 'Pārśvanātha' als naam voor het kind. Pārśvanātha huwde met Prabhāvātī, de dochter van gouverneur Prasenajita van Kuśasthala. In de Digambara canon is er een verhaal over het huwelijk van Pārśva. De beide jaina strekkingen hebben een andere visie betreffende de *dīkṣā* van Pārśva. Volgens de Śvetāmbara traditie werd hij monnik door te kijken naar muurschilderingen over Nemi. [Daarentegen], volgens de Digambara traditie, aanhoorde hij de verhalen van Ṛṣabha over zijn leven dat bestond uit onthechting.²⁵⁷ [Bijgevolg] dacht Pārśva dan ook aan een ascetische levenswijze toen hij 30 jaar oud was. Pārśva zat onder de Aśokaboom in het park Āśramapada, trok zijn haren uit in vijf handsvolle rukken en werd monnik.

[1] In de *Uttarapurāṇa* en de *Mahāpurāṇa* (Puṣpadantakṛtya) worden de ouders van Pārśva langzamerhand Brāhmī en Viśvasena genoemd.

Pārśva ging van Vārāṇasī naar de stad Śivapurī. Hij stond daar, in het bos van Kauśamba, in *kāyotsarga-mudrā* en begon *tapas* te plegen. Om hem te beschermen tegen het zonlicht gaf Dharaṇendra schaduw op zijn hoofd met een parasol. Tijdens een wandeling bereikte hij een *āśrama* waar ascese gepleegd werd. Het begon te schemeren. Pārśva stond daar onder een Banian-boom in *kāyotsarga-mudrā* en de ascese nam zijn aanvang. Op dat ogenblik streek een demon met de naam Meghamālī (of Śambara) (in de gedaante van een schildpad) neer, vanuit de hemel. Wanneer hij Pārśva, die in de ban was van zijn *tapas*, aankeek, herinnerde hij zich zijn vijandschap met Pārśva [die ontstaan was] tijdens zijn vroegere incarnaties. Meghamālī produceerde verschillende *upasargaś* om zo de ascese van Pārśva te breken. Maar dit had geen enkel effect en Pārśva beleef bewegingsloos. Meghamālī martelde Pārśva op verscheidene manieren door achtereenvolgens de gedaantes van een leeuw, een olifant, een schorpioen, een slang en een vreselijke demon aan te nemen. Zelfs wanneer Pārśva na de

---

²⁵⁶ *Pārśvanātha* betekent dan ook letterlijk 'Heer van de Zijde'. De ontleding bestaat uit *Pārśva* wat 'side (of the body)' betekent en *nāth* betekent 'lord, master'.

upasargaś niet vertrokken was, liet Meghamālī met zijn bovennatuurlijke kracht hevige stortbuien op hem los. Deze regens dompelden het hele bos onder water. Het moessonwater begon rondom Pārśva te stijgen en bereikte langzaam zijn knieën, middel, nek en tot aan het topje van zijn neus. Toch was zijn concentratie niet gebroken. Om Pārśva op dat moment te beschermen stonden de cobra, Dharaṇendra, Padmāvati en Vairoṭyā vlak naast hem samen met de slangengodinnen. Dharaṇendra maakte met een lotusbloem een kleine plek onder de voeten van Pārśva. Hij rees boven hem uit en bedekte met zijn eigen lichaam het gehele lichaam van Pārśva. Daarbij strekte hij ook een parasol uit boven zijn hoofd die bestond uit zeven slangenkoppen. [2] Volgens de Uttarapurāṇa was Pārśva helemaal omgeven door schilden van cobra's en Dharaṇendra klom dan hierop. Zijn echtgenote Padmāvati bood schaduw door een parasol van bliksem en donderslagen uit te strekken. [3] Uiteindelijk aanvaardde Meghamālī zijn overwinning en richtte een smeekbede tot Pārśva. Hierna ging Dharaṇendra ook naar de godenwereld. Als gevolg van dit verhaal, zoals het hierboven beschreven werd, pasten [kunstenaars] deze traditie verder toe door Pārśva te etaleren met een parasol uit zeven slangenkoppen op zijn hoofd. Bij de beelden zijn op de knieën of op de voeten van Pārśva kronkelingen van slangen getoond, zoals het door de legende wordt voorgeschreven. Soms wordt Pārśva zelfs getoond met een parasol van drie of elf slangenkoppen.[4]

[2] Tri.Śa.Pu.Ca. deel 5, 'Gāyakavāṇa Oriental Series', 139, Baroda, 1962, p. 394-96; Pāsanahacariu 14.26; Pārśvanāthacaritra 6.192-93.

[3] Uttarapurāṇa 73.139-40.

[4] Bhaṭṭācārya, B.C., eerder vermeld, p. 82.

In het park Āśramapada, nabij Vārāṇasī, stond Pārśva in *kāyotsarga-mudrā* onder de Dhātakī-boom en bereikte daar *kevala-jñāna*. Op 100 jarige leeftijd zette hij de stap in het *nirvāṇa* op de Sammeda Śikhara.²⁵⁸[5]

[5] Hastimāla, eerder vermeld, pp. 281-332.

III.2. DE EERSTE BEELDEN

De *lāñchana* van Pārśva is de slang. Zijn *yakṣa* en *yakṣī* zijn respectievelijk Pārśva (of Vāmana) (Śvet.) en Padmāvati. Volgens de Digambara traditie is de naam van de *yakṣa* 'Dharaṇa'. Het was niet de gewoonte om de *lāñchana* van Pārśva, de slang, op het voetstuk te kerven. Maar er werd wel steeds een parasol van zeven slangenkoppen boven het hoofd getoond. Verder

²⁵⁷ *tyāgmay*: Het suffix *-may* vormt adjectieven met de betekenis van 'bestaande uit ...'.

²⁵⁸ De Sammeda Śikhara is een bergtop in Bihār, zie pp. 7-11.

in dit hoofdstuk zal ik enkel vermelden wanneer het aantal slangenkoppen meer of minder dan zeven bedraagt.

De oudste beelden van Pārśva dateren van de eerste eeuw o.T.. Bij deze beelden heeft Pārśva al een parasol bestaande uit slangenkoppen. Deze beelden zijn aangetroffen in Causā en Mathurā. Het beeld van Mathurā is uitgerofd op een *āyāgapaṭa*. Hierop schittert Pārśva in *dhyānamudrā*. [6] Bij twee beelden in Causā (Bhojpur, Bihār) [7] en in het Prince of Wales Museum (Bombay) [8] is Pārśva naakt en staat hij in *kāyotsarga-mudrā*.

[6] Koninklijk Museum van Lucknow, J 253.

[7] Śāh, U.P., 'Akoṭa Bronzes', folio 1B.

[8] St. Jai. Ā. p. 8-9; op het hoofd van Pārśva staat een parasol met vijf slangenkoppen.

In het Kuṣāṇā-rijk werden echter, na Ṛṣabha, de meeste beelden van Pārśva uitgehouwen. De beelden uit deze tijd zijn aangetroffen in Mathurā en Causā. Hierbij is de mooie Pārśva steeds naakt en vergezeld door een parasol met zeven slangenkoppen. Bij een beeld uit Causā staat hij in *kāyotsarga-mudrā* (het museum van Paṭnā, 6533). Bij de meerderheid van de beelden uit Mathurā is tegenwoordig enkel het hoofd van Pārśva bewaard. [9] In het Koninklijk Museum van Lucknow zijn drie beeldjes in *dhyānamudrā* van Pārśva ondergebracht (tek. 30). [10] Naast de individuele beelden zijn er ook *kāyotsarga*-beelden van Pārśva en *caumukhī*-beelden waarin de Jina's gesculpteerd zijn. In de Kuṣāṇa-dynastie werden er op zijn slangenkoppen gunstige symbolen gemaakt: de *svastika*, het *dharmacakra*, het *triratna*, het *śrīvatsa*, een *kalāśa*, een paar van vissen en een knop van een lotusbloem. [11]

[9] Drie exemplaren zijn in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 96, J 113 en J 114) en twee andere exemplaren bevinden zich respectievelijk in het Indisch Kunstmuseum van Vārāṇasī (20548) en in het Archeologisch Museum van Mathurā (B 62).

[10] J 39, 69, 77.

[11] Koninklijk museum, Lucknow (J 39, 113) en het Archeologisch Museum, Mathurā (B62).

Een *kāyotsarga*-beeldje uit de vierde à vijfde eeuw bevindt zich in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 100). Langs de rechterkant van de *mūlanāyaka* staat een man en aan de linkerkant staat een vrouwelijk figuurtje met slangenkoppen. De vrouw draagt een parasol in beide handen. Een mediterend beeldje uit de zesde eeuw is in het Archeologisch Museum van Lucknow geplaatst (18.1505). Bij dit beeldje zijn de slangenkronkels verspreid op de voeten van Pārśva. Langs beide kanten van de *mūlanāyaka* staan vrouwelijke en mannelijke figuurtjes met een parasol bestaande uit slangenkoppen. De man, die rechts staat, houdt in zijn hand een vliegbezem vast. De vrouw, langs de linkerkant, heeft een parasol in haar

hand. Ook in het Tulsī Museum van Rāmvan (Satnā) is er een beeldje in *dhyānamudrā* uit de vijfde à zesde eeuw. Hij is omgeven door twee *camaradhara*'s die genesteld zijn in de slangenkronkels. [12]

[12] Jain, Nīraj, 'Tulsī Museum. De Jaina Archeologie van Rāmvan', Anekānta, jaargang 16, nr. 6, p. 279.

Langzamerhand werden in Akoṭā (Gujarāt) acht Śvetāmbara-beelden uit de zevende eeuw gevonden en in Rohtak (Delhi) één beeld. Pārśva staat in *kāyotsarga-mudrā* bij het beeld uit Rohtak. [13] In Akoṭā is er slechts één beeld gevonden waar Pārśva in *kāyotsarga-mudrā* staat. Op het voetstuk van dit beeld zijn figuurtjes van de twee-armige *nāga* en *nāgī*²⁵⁹ gesculpteerd samen met de Acht Planeten en een parasol van slangenkoppen. De onderlichamen van de *nāga* en *nāgī* hebben de bouw van een slang en zijn in elkaar verstrengeld. Met één hand gebaren ze duidelijk de *abhaya-mudrā* en in de andere hand houden ze een bloem vast. Langs beide kanten van de *mūlanāyaka* zijn twee beelden van Jina's in *kāyotsarga-mudrā* uitgebeeld. Beelden van de Acht Planeten, Sarvānubhūti en Ambikā staan op het voetstuk. Bij de andere exemplaren vervullen Sarvānubhūti en Ambikā ook de functie van *yakṣa* en *yakṣī*. [14]

[13] Bhaṭṭācārya, B.C., eerder vermeld, folio 6; Sṭ. Jai. Ā., p. 17.

[14] Śāh, U.P., 'Akoṭā Bronzes', p. 33, 35-37, 39, 42, 44.

Analyse: Na deze uiteenzetting is het duidelijk geworden dat, tot de zevende eeuw, de *lāñchana* van Pārśva niet uitgerfd werd. Toch begonnen [kunstenaars] al in de eerste eeuw v.o.T. met het maken van de parasol die bestond uit zeven slangenkoppen. Vanaf de zevende eeuw zijn bij de beelden van Pārśva (Akoṭā) ook de *yakṣa* en *yakṣī* vastgesteld. Sarvānubhūti en Ambikā nemen de taak van *yakṣa* en *yakṣī* op zich. En de *nāga*'s en *nāgī*'s worden geconstateerd.

III.3. DE PRE-MIDDELEEUWSE BEELDEN

Gujarāt-Rājasthān: In dit gebied worden de beelden van Pārśva in grote getale aangetroffen. Eén *kāyotsarga*-beeld uit de zevende eeuw bevindt zich in de grot van Dhāñka. Pārśva draagt zijn adamskostuum, zijn *yakṣa* heet Sarvānubhūti en zijn *yakṣī* heet Ambikā.

[15] Er zijn twee beelden waarbij Pārśva in *dhyānamudrā* zit in de *gūḍhamanḍapa* van de

Mahāvīra-tempel in Osiyā. Bij dit beeld zit Pārśva op een voetstuk dat bestaat uit slangenkronkels. Er zijn twee Śvetāmbara-beelden die stammen uit de achtste eeuw en hun vindplaats is Vasantagaṛh (Sirohī). Hierbij staat Pārśva in *kāyotsarga-mudrā* en zijn dienaars zijn eveneens Sarvānubhūti en Ambikā. Op het voetstuk zijn er ook beelden van de Acht Planeten.[16] In Akoṭā werden ook twee Śvetāmbara-beelden uit de achtste eeuw aangetroffen. [17] Bij één exemplaar is Pārśva in *kāyotsarga-mudrā* vastgesteld en zijn voetstuk is verfraaid met een *nāga* en een *nāgī*. Zij gebaren de *namaskāra-mudrā* en hebben een parasol die bestaat uit slangenkoppen. Op het voetstuk van het tweede beeld staan er beelden van de Acht Planeten, Sarvānubhūti en Ambikā.

[15] Sankaliyā, H.D., *The Archeology of Gujarāt*, Bombay, 1941, p. 167; Śt.Jai.Ā., p. 17.

[16] Śāh, U.P., *Bronze hoard from Vasantagaṛh*, Lalitakalā, fig. 1-2, p. 60.

[17] Śāh, U.P., *Akoṭā Bronzes*, pp. 44, 49.

Vijf beelden uit de negende à tiende eeuw werden in Akoṭā gevonden. [18] Bij twee beelden schittert Pārśva in *dhyānamudrā* en twee *kāyotsarga*-Jina's zijn gesculpteerd langs de zijkanten. In de flanken van de Jina's staan er ook beelden van de *mahāvīdyā's*: Apraticakrā en Vairoṭyā. Bij alle exemplaren zijn op het voetstuk de Planeten, Sarvānubhūti en Ambikā gebeeldhouwd. [19] Deze *yakṣa* en *yakṣī* hebben een parasol die bestaat uit slangenkoppen. Dit komt slechts bij één exemplaar voor. Uitgezonderd dit exemplaar, zijn bij alle exemplaren *kāyotsarga*-Jina's afgebeeld langs de zijkanten. In de *parikara* van een ander beeld uit Akoṭā, daterend uit de tiende à elfde eeuw, beeldhouwden [kunstenaars] de Planeten, Sarvānubhūti, Ambikā op het voetstuk en zeven andere Jina's. [20]

[18] Zie hiervoor, pp. 52-57.

[19] Bij één beeld is hun herkomst niet te herkennen.

[20] Śāh, U.P., eerder vermeld, p. 60.

In Bharoch is een mediterend beeld van 988 o.T. aangetroffen.[21] Langs de zijkanten van de *mūlanāyaka* staan twee Jina's in *kāyotsarga-mudrā* en in de *parikara* zijn de *mahāvīdyā's*, Apraticakrā en Vairoṭyā, aanwezig. Op het voetstuk bevinden zich de *navagraha's* en poseren de *yakṣa* en *yakṣī*. Het beeld van de *yakṣa* is gebroken maar dat van *yakṣī* Ambikā is nog in z'n geheel te bewonderen. Eén mediterend beeldje van 1031 o.T. is opgediept in

---

²⁵⁹ *nāga* en *nāgī*: (mythologisch) een demon met een menselijk gezicht en met het onderlichaam van een slang. Het vereren van slangen (*nāga's*) werd reeds in de Indusdalbeschaving teruggevonden (vóór 1500 v.C.) De Ariërs hebben deze verering overgenomen deels om de 'vreemde' goden op te nemen in het Brahmaanse pantheon, en deels om zichzelf te beschermen tegen slangenbeten. Ook het jainisme aanbidt slangen (cfr. Pārśvanātha!). (Jain, K.C., 1991, p. 193)

Vasantagarh.[22] In de *parikara* van het beeld zijn vijf Jina's en vier twee-armige godinnen gesculpteerd. Sarvānubhūti, Ambikā en *yakṣa* Brahmaśānti schitteren op het voetstuk.

[21] J 56 A.

[22] J 63 A.

Een beeldje in *dhyānamudrā* uit de elfde eeuw zit in *devakulikā* 1 van Osiyā. De *yakṣa* en *yakṣī* zijn eveneens Sarvanubhūti en Ambikā. In de *balānaka* van Osiyā is er een mediterend beeldje van 1019 o. T. bewaard. Op de randen van de *siṅghāsana* zijn de twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* geconstateerd met een parasol van slangenkoppen. Ook is er een beeldje uit de tiende à elfde eeuw in meditatiehouding aangetroffen in Bharatpur. Dit beeldje wordt nu beschermd in het Rājputānā Museum van Ajmer (17). De slangenkronkels worden onderaan Pārśva's voetstuk afgebeeld en langs de rugzijde. Langs beide kanten van de *mūlanāyaka* zijn er *cāmaradhara's*. Ze hebben elk een parasol met drie slangenkoppen. Boven de *cāmaradhara's* zijn er nog vier kleine beeldjes van deze drieëntwintigste Jina gesculpteerd. Hierbij bezit hij een parasol van slechts drie slangenkoppen. De *yakṣa* en *yakṣī* heten opnieuw Sarvanubhūti en Ambikā. Twee in meditatie verzonken Jina's zijn ondergebracht in het Nationaal Museum van Delhi. [23] Het ene beeld stamt uit de negende eeuw en het andere dateert van 1069 o.T.. Hierbij poseren weer dezelfde *yakṣa* en *yakṣī*. Deze worden vergezeld door twee Jina's langs de zijkanten, de *nāga* en de *nāgī* en beelden van de *navagraha's*. [24] In Lilvādevā (Gujarāt) zijn enkele beelden gevonden die dateren van de negende tot de helft van de twaalfde eeuw. Deze beelden worden hedentendage ondergebracht in het Museum van Baroda.[25] De *cāmaradhara's*, Sarvānubhūti en Ambikā houden Pārśva gezelschap en er worden ook acht of negen planeten *navagraha's* afgebeeld. Bij een beeld (1036 o.T.) zijn er twee Jina's gebeeldhouwd langs beide zijden van de *mūlanāyaka*. [26]

[23] Kramānka 68.89, 66.37.

[24] Śarmā, Brajendranātha, *Unpublished Jaina Bronzes in the National Museum*, J.O.In. jaargang 12, nr. 3, p. 275-77.

[25] Śāh, U.P., *Seven Bronzes from Lilvādevā*, Bu.B.Myū, jaargang 9, deel 1-2, p. 44-45.

[26] Zie hiervoor, p. 49-50.

In de jaina tempels van Kumbhāriyā zijn er ook enkele beelden van Pārśva. Bij een beeld (11de eeuw) in de *devakulikā* 15 van de Mahāvīra-tempel schitteren twee Jina's langs de beide kanten van de *siṅghāsana*. In het midden van deze leeuwentroon prijkt er een beeld van Śāntidevī. In de *parikara* zijn ook nog andere Jina's gemaakt. Sarvānubhūti en Ambikā zijn de dienaars van deze voorlaatste Jina. In een *rathikā*, aan de oostelijke muur in de Pārśvanātha-tempel, is de *siṅghāsana* van een beeld uit 1104 o.T. bewaard. In het opschrift is

zijn naam *Pārśvanātha* gekerfd. Op het voetstuk staan beelden van Śāntidevī, Sarvānubhūti en Ambikā. Een beeld van 1179 o.T. bevindt zich in de *devakulikā* 23 van de Pārśvanātha tempel. Zijn naam is in het opschrift aangegeven. In de *gūḍhmanḍapa* van de Pārśvanātha tempel is een *kāyotsarga*-beeld uit de twaalfde eeuw opgesteld. Daar zijn de *yakṣa* en de *yakṣī* eveneens vastgesteld in de gedaante van Sarvānubhūti en Ambikā. Er is een parasol van slangenkoppen gevestigd op het hoofd van de *yakṣa* en de *yakṣī*. Zo kan er een verband gelegd worden met Pārśva. Boven de *cāmaradhara*'s zijn er twee mediterende Jina figuurtjes gemaakt. In de *gūḍhmanḍapa* van de Neminātha-tempel in Kumbhāriyā is er een beeldje uit 1157 o.T. in *khadgāsana*. Op de randen van de *siṅghāsana* zijn Sarvānubhūti en Ambikā vastgesteld. Er zijn 19 opvliegende figuurtjes en 14 vierarmige godinnen in de *parikara* geconstateerd. De meeste godinnen zijn *mahāvīdyā*'s. Onder hen kan enkel Apraticakrā, Vajraśṛṅkhalā, Sarvāstra, Mahājvālā, Rohiṇī en Vairoṭyā herkend worden.

In *devakulikā* 4 van Vimalavasahī is er een beeld van Pārśva van 1188 o.T.. Op zijn hoofd is een parasol bevestigd van zeven slangenkoppen en in het opschrift is zijn naam *Pārśvanātha* gekerfd. Na het beeld van Osiyā is dit het tweede beeld waarbij Pārśva vergezeld wordt door een koppel traditionele *yakṣa* en *yakṣī*. Langs beide kanten van de *mūlanāyaka* staan twee Jina's in *kāyotsarga-mudrā* en twee Jina's in meditatiehouding. *Yakṣa* Pārśva en *yakṣī* Padmāvātī schitteren in *lalitāmudrā* en ze bezitten elk een parasol bestaande uit drie slangenkoppen. In *devakulikā* 25 van Vimalavasahī is er ook een beeld van Pārśva. Maar daar vervullen Sarvānubhūti en Ambikā de taak als dienaars. Ook in *devakulikā* 53 van Vimalavasahī bevindt zich een beeld van 1165 o.T..

Een Digambara-beeld uit de elfde à twaalfde eeuw is te bewonderen in het Koninklijk Museum van Delhi (39.202) (zie tek. 33).[27] Pārśva staat in *kāyotsarga-mudrā* en de slangenkronkels zijn ook op z'n voeten getekend. In de *parikara* zijn er zes beelden van *nāga*'s en *nāgī*'s: ze tokkelen op een *vīṇā*, bespelen een fluit of dansen. Langs elke kant van de *mūlanāyaka* is er een man en een vrouw afgebeeld. Zij houden een vliegbezem en lotus in hun handen. Bij dit beeld hebben de [beeldhouwers] geen dienaars gesculpteerd.

[27] American Institute of Indian Studies, Vārāṇasī, tekeningencollectie A 2.28.

In de omgeving van Koṭā, nl. in Rāmgaṛh en Aṭaru, zijn er vier beelden uit de negende à tiende eeuw gevonden. Al deze beelden worden in het museum van Koṭā bewaard.[28] Bij drie exemplaren staat Pārśva in *kāyotsarga-mudrā*. En bij alle exemplaren zijn figuurtjes van de *cāmaradhara's* en van de *nāga's* en de *nāgī's* gesculpteerd. Het koppel *yakṣa* en *yakṣī* is slechts in één enkel exemplaar (322) te bezichtigen. Zeven exemplaren van de negende tot het midden van de twaalfde eeuw zijn aanwezig in het Gaṅgā Golden Jubilee Museum van Bikaner.[29] Bij alle exemplaren zijn er Jina-beeldjes langs de zijkanten²⁶⁰ gesculpteerd samen met acht of negen Planeten. Drie exemplaren hebben Sarvānubhūti en Ambikā als *yakṣa* en *yakṣī*. In *devakulikā* 10 en 33 van Lūṇavasahī staan er ook twee beelden van 1236 o.T.. Hierbij worden opnieuw Sarvānubhūti en Ambikā vastgesteld.

[28] Kramānka 319, 320, 321, 322

[29] Śrīvāstava, V. S., eerder vermeld, p. 18-19

Analyse: Door dit hoofdstuk over de beelden van Gujarāt en Rājasthān weet [u] dat het in deze streek een geliefde traditie was om de naam *Pārśvanātha'* in de opschriften te krassen en om parasollen die bestaan uit zeven slangenkoppen te beeldhouwen. Toch zijn de *lāñchana*, de *yakṣa* en de *yakṣī* moeilijk aan te treffen. Enkel bij twee beelden uit de elfde à twaalde eeuw in Osiyā (*balānaka*) en Vimalavasahī (*devakulikā* 4) zijn de klassieke *yakṣa* en *yakṣī* present. Sarvānubhūti en Ambikā zijn de *yakṣa* en *yakṣī* bij de andere exemplaren. Bij enkele beelden sculpteerden [kunstenaars] een parasol van slangenkoppen op het hoofd van de *yakṣa* en de *yakṣī* zodat ze geassocieerd werden met Pārśva. Langs beide zijden van Pārśva staan twee Jina's in *kāyotsarga-mudrā*. En in de *parikara* zijn afbeeldingen van de *mahāvīdyā's*, de Planeten en Śāntidevī populair.

Uttar Pradeś-Madhya Pradeś: In het Koninklijk Museum van Lucknow bevinden zich tien beelden van de achtste tot het midden van de tiende eeuw.[30] Bij vijf exemplaren is Pārśva gezeten in *dhyānamudrā*. De *yakṣa* en *yakṣī* zijn enkel in vier exemplaren vastgesteld. Het traditionele koppel is slechts bij één beeld in *khadḡāsana* uit de elfde eeuw gesculpteerd. Dit beeld werd opgediept in Baṭeśvar (Agra) (J 794). Bij dit beeld hebben de *yakṣa* en *yakṣī* een parasol bestaande uit vijf slangenkoppen. Padmāvātī staat in het midden van de *siṅhāsana* en Dharaṇendra is op de linkerrand gebeeldhouwd. Een lotusbloem bloeit boven de *yakṣa*. Ook zijn er twee godenfiguurtjes getekend die de *varada-* (of *abhaya-*) *mudrā* gebaren. Bij de drie andere exemplaren bezitten deze dienaars de traditionele kenmerken. Behalve bij het beeld

²⁶⁰ *Pārśvavartī*: het suffix *-vartī* betekent 'found, situated'. Deze Jina's worden gesitueerd aan de zijkanten van Pārśva.

van 979 o.T., zijn bij alle andere exemplaren de *prātilhārya's* en beelden van vergezellende goden gemaakt.

[30] Kramānka, J 794, J 882, J 859, J 846, J 48.182, J 320, 40.121, J 223.

In de *parikara* van een *kāyotsarga*-beeld uit de achtste eeuw in Rājghaṭ (Vārāṇaṣī) zijn er twee kleine Jina beeldjes. Langs beide kanten van de *mūlanāyaka* is er een dienaar en een dienaress gesculpteerd met een parasol van slangenkoppen. Eén figuurtje van een vrouw houdt in haar rechterarm een parasol met een lange stok vast. Zij staat aan de linkerzijde. Boven op het hoofd van de *mūlanāyaka* is één parasol vastgesteld. Bijgevolg is er geen drievoudige parasol te zien. Bij alle exemplaren waarin de parasol op het hoofd van Pārśva ondersteund wordt door een dienaress, is er geen drievoudige parasol geconstateerd. Langs de zijkant van de *mūlanāyaka* is er een mediterend beeld (J 310) uit de negende eeuw waarbij figuurtjes zijn gemaakt van een dienaar en een dienaress die elk een parasol van drie slangenkoppen bezitten. Bij een mediterend beeldje van Pārśva (J 849, 11de eeuw) van Saheṭh-Maheṭh zijn er langs beide zijden van zijn lichaam slangenkronkels gekerfd. In de *parikara* zijn er vier Jina's gemaakt. Een *kāyotsarga*-beeld (J 846, 12de eeuw) uit Mahobā (Hamīrapur) heeft, behalve de normale *cāmaradhara's*, ook nog rechts een beeld van een *cāmaradhara* dat precies dezelfde vorm aanneemt als Pārśva. Dit is een beeldje van *yakṣa* Dharaṇendra. Hij neemt de rol van Pārśva's *cāmaradhara* op zich, waardoor hij een speciale positie bekleedt. Op het voetstuk van een *kāyotsarga*-beeld uit 1196 o.T. is zijn *lāñchana*, de slang, gekerfd. Bij dit beeld vallen er ook *jaṭā's* op de schouders van Pārśva.

In Devgaṛh zijn er 30 beelden van de negende tot het midden van de elfde eeuw. Bij 23 exemplaren staat Pārśva in *kāyotsarga-mudrā*. Bij enkele grote beelden uit de negende à tiende eeuw staat Pārśva op een ordinair voetstuk. De meeste beelden van deze soort staan langs de omheining van tempel 12. Bij dit type beelden is dan langs beide kanten van de *mūlanāyaka* een mannelijk en een vrouwelijke *cāmaradhara* gebeeldhouwd met of zonder een parasol van slangenkoppen. Een man houdt een vliegbezem in zijn hand en de vrouw draagt een grote parasol. Dit werd bij enkele exemplaren vastgesteld. Behalve de *bhāmaṇḍala* en de opvliegende kransendragers, worden bij deze grote beelden geen andere *prātilhārya's* of vergezellende figuren voorgesteld.

Bij alle exemplaren van Devgaṛh zijn de slangenkronkels verspreid op de knieën en voeten van Pārśva. Hij schittert ook soms op zijn slangenkronkels bij enkele beelden. Slechts bij één beeld (de westelijke omheining van tempel 12, 11de eeuw) is hij vergezeld door zijn *lāñchana*,

de slang. Op het voetstuk van Pārśva die in *kāyotsarga-mudrā* staat, is er een *kukkuṭa-sarpa*²⁶¹ gebeeldhouwd. Deze twee dieren vervullen de functie van *lāñchana* (tek. 31). Bij een beeld in *khadḡāsana* uit de tiende eeuw in tempel 6, zijn er twee slangen gemaakt met elk drie slangenkoppen. Zij staan langs beide kanten van Pārśva (tek. 32). *Jaṭā's* vallen op de schouders van Pārśva bij twee beelden in tempel 6 en tempel 9. De normale kenmerken van de twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* zijn vastgesteld bij zes exemplaren uit de tiende à elfde eeuw. Daarvan bezitten er drie exemplaren ook een parasol van slangenkoppen op hun hoofd. [31] De traditionele *yakṣa* en *yakṣī* zijn slechts bij één beeld (11de eeuw) vastgesteld. Dit beeld, naast tempel 13, staat in een verwaarloosde toestand. De vierarmige *yakṣa* en *yakṣī* houden een parasol bestaande uit slangenkoppen op hun hoofd en Pārśva's *jaṭā's* vallen op zijn schouders.

[31] Tempel 9 heeft één beeld en tempel 12 heeft er twee.

Bij twee beelden in *khadḡāsana* uit de tiende à elfde eeuw die zich bevinden in de *sabhāmaṇḍapa* en langs de westelijke omheining, is Pārśva vergezeld door *yakṣī* Ambikā. Bij dit beeld is de *yakṣa* niet gesculpteerd. In de rechtsomwandeling van tempel 12 is er een *kāyotsarga*-beeld uit de tiende eeuw. Deze *mūlanāyaka* heeft langs zijn rechter- en linkerzijde een man als *cāmaradhara* met een parasol van slangenkoppen en een figuurtje van een vrouw die de parasol ondersteunt. Bij vijf andere beelden zijn ook zulke figuren gemaakt.[32] Bij een mediterend beeld (11de eeuw) aan de westelijke omheining van tempel 12 houdt een man een parasol in zijn hand vast. De *cāmaradhara's* hebben elk een parasol van drie slangenkoppen bij een *kāyotsarga*-beeld (11de eeuw) van tempel 4. In de *sabhāmaṇḍapa* van tempel 12 is er een *kāyotsarga*-beeld waarbij beelden van de *navagraha's* zijn gesculpteerd. Langs de rechterkant staan er twee vrouwenfiguurtjes vlakbij de *cāmaradhara's*. Aan de linkerkant staat de twee-armige Ambikā. Er zijn kleine Jina-figuurtjes gebeeldhouwd in de *parikara* van enkele beelden. Zo tellen de beelden van tempel 9, het Sāhu Jaina Museum van Devgarh en in tempel 4, vier kleine Jina's en de beelden aan de westelijke omheining van tempel 12 en tempel 3 tellen er twee.

[32] Tempel 8 en 12.

Een *kāyotsarga*-beeld uit de negende eeuw o.T. is gevonden in Gurgī, een plaats vlakbij Rīnvā (Madhya Pradesh) en wordt nu bewaard in het museum van Allāhābād (E.M. 499). [33] Bij dit beeld zijn er slangenkronkels op zijn voeten gemaakt. Langs beide kanten is er een

²⁶¹ De *kukkuṭa-sarpa* is een mythologische slang. Het betekent 'haan met slang'. Het dier wordt beschreven in de Pratiṣṭhāsāroddhāra als rijdier van Padmāvati *yakṣī*. (Tiwari, M.N.P., 1983, p. 71)

cāmaradhara uitgebeeld met één slangenkop en een dienaars die de parasol ondersteunt uitgebeeld. In het Archeologisch Museum van Mathurā is een mediterend beeldje (2874) gehuisvest dat gevonden werd in Kagrol (Mathurā). Het beeld dateert van 1034 o.T.. Op de randen van de *siṃhāsana* zijn een *yakṣa* en een *yakṣī* vastgesteld met de normale kenmerken.

[33] Candra, Pramod, eerder vermeld, p. 115.

In Khajurāho zijn er elf beelden van de tiende tot het midden van de twaalfde eeuw. Bij zes exemplaren staat Pārśva in *kāyotsarga-mudrā*. Bij zeven exemplaren zijn de slangenkronkels verspreid op de voeten. Pārśva schittert bij vijf exemplaren op zijn slangenkronkels. Het koppel *yakṣa* en *yakṣī* is slechts bij vier beelden vastgesteld. Bij twee *kāyotsarga*-beelden die als *mūlanāyaka* fungeren in tempel 12 en tempel 5, zijn er langs de beide kanten een vrouwelijke en een mannelijke *cāmaradhara* gekerfd met drie slangenkoppen. Een *cāmaradhara* is in het bezit van een parasol met slangenkoppen en is vergezeld door een dienaars die een parasol vasthoudt. Dit is vast te stellen bij twee mediterende beelden uit de elfde eeuw. [34] In tempel 4 is er een mediterend beeld (12de eeuw) waarbij er, naast de ordinaire *cāmaradhara's*, ook twee andere *cāmaradhara's* gekerfd zijn. Het is een mannetje en een vrouwtje die op hun hoofd een parasol van zeven slangenkoppen dragen. Het zijn beelden van Dharaṇendra en Padmāvati. De *parikara* van het beeld bestaat uit een kleine Jina, langs de linkerkant de twee-armige Devī en in het midden van het voetstuk is er een beeld van de vierarmige Sarasvatī (of Śāntidevī). Bij één beeld (van de negen) uit de twaalde eeuw dat zich bevindt in het plaatselijk museum, staan er op het voetstuk beelden van vier planeten en in de *parikara* zijn er 46 Jina beelden gemaakt.

[34] Tempel 1 en Jordan Museum, Khajurāho, 1668.

In het plaatselijk museum is er één *kāyotsarga*-beeld (K 5) uit de elfde eeuw waarbij een vierarmige *yakṣa* en een twee-armige *yakṣī* worden vastgesteld. De *yakṣī* draagt een parasol bestaande uit drie slangenkoppen. In de *parikara* zijn ook zes kleine Jina's gesculpteerd. De twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* zijn gedecoreerd met slangenkoppen bij een mediterend beeld (1619) van de twaalde eeuw in het Archeologisch Museum van Khajurāho. In de *parikara* zijn er vier kleine Jina's zijn gekerfd. Twee andere beelden (K 68, 100) uit de elfde eeuw die tentoongesteld zijn in het plaatselijk museum, hebben een *yakṣa* en *yakṣī* die beschikken over parasollen van slangenkoppen. Bij één exemplaar (K 68) zijn de vierarmige *yakṣa*, Dharaṇendra en de vierarmige *yakṣī*, Padmāvati aanwezig. In de *parikara* van dit beeld zijn er 20 kleine Jina-beelden gesculpteerd. Eén mediterend beeld van tempel 1 heeft in de *parikara* 18 Jina-beelden en een dergelijk beeld dat zich bevindt in het Jordan Museum van Khajurāho (1668) heeft er zes. Bij een mediterend beeld (49, 11de eeuw-12de eeuw), tentoongesteld in het

Dhubelā Museum, beeldhouwden [kunstenaars] een vierarmige *nāgī* en een twee-armige *nāga*. [35]

[35] Dixit, S.K., 'A Guide to the State Museum, Dhubelā (Nāvgañv), Vindhya-pradeś' Nāvgañv, 1957, pp. 14-15

Analyse: Door dit diepgaande hoofdstuk over Uttarpradeś en Madhya-pradeś heeft [u] vernomen dat in deze streek de parasol van zeven slangenkoppen bij Pārśva gestandaardiseerd was. Bij de meeste beelden wordt Pārśva op basis hiervan herkend. Enkel bij twee beelden (11de eeuw-12de eeuw) wordt hij samen met zijn *lāñchana* gesculpteerd. Eén beeld is tentoongesteld in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 223) en het andere bevindt zich langs de omheining van tempel 12 in Devgaṛh. Het plaatsen van het *yakṣa*- en *yakṣī*-koppel bij Pārśva was niet erg populair. De traditionele *yakṣa* en *yakṣī*, Dharaṇendra en Padmāvati, werden slechts geplaatst bij zes beelden uit de elfde eeuw. Deze beelden zijn te bezichtigen in Devgaṛh, Khajurāho en in het Koninklijk Museum van Lucknow. In de meeste gevallen komt Pārśva voor met de twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* die de normale kenmerken bezitten. Zij dragen soms ook op hun hoofd een parasol van slangenkoppen. [Kunstenaars] begonnen in de tiende eeuw met het beeldhouwen van de *yakṣa* en *yakṣī* die er de gebruikelijke kenmerken op na houden. Bij enkele exemplaren is Sarvānubhūti, de *yakṣa* en Ambikā, de *yakṣī*. Van de achtste tot het midden van de twaalfde eeuw was het erg in trek om afbeeldingen te maken van de vrouwelijke en mannelijke *cāmaradhara*'s met of zonder een parasol van slangenkoppen of van een man die een bezem draagt of van een vrouw die een parasol ondersteunt. Bij sommige beelden zijn de hangende *jaṭā*'s, de *nāga* en *nāgī* en Sarasvatī ook afgebeeld.

Bihār-Orissa-Bengalen: In Bengalen en Orissa zijn er, in vergelijking met andere Jina's, meer beelden van Pārśva. Een mediterend beeldje uit de negende eeuw is geplaatst in de moderne tempel op de heuvel Udayagiri (Bihār). [36] In het Indisch Museum van Calcutta is er een mediterend beeldje uit de tiende eeuw bewaard waarbij op het voetstuk de slang als *lāñchana* is gekerfd. Dit beeld is gevonden in Bāñkuṛā. In het 24ste district (Bengalen), nl. in Kāntābelinā, is er een *kāyotsarga*-beeld uit de elfde eeuw aangetroffen. In de *parikara* van dit beeld zijn er 23 kleine Jina-beeldjes gesculpteerd. Een beeld uit de tiende à elfde eeuw met een gelijkaardige bleke kleur bevindt zich in de Siddheśvar tempel van Bahulārā en een dergelijk beeld uit dezelfde periode is in Pārasanātha (Ambikānagar) aanwezig. [37] Bij het beeld dat bewaard wordt in Pārasanātha is er een *nāga* en *nāgī* gekerfd. [38] In Kenduāgrāma, vlakbij Ambikānagar, is er ook een *kāyotsarga*-beeld opgediept. [39] Langs beide kanten van

de *mūlanāyaka* zijn er twee beelden van *nāgī's* gesculpteerd die een parasol van drie slangenkoppen dragen.

[36] Ā.S.In.A.Ri., 1925-26, folio 6, tek. I, p. 115.

[37] Banarjī, G.N., *Jaina Images. The History of Baiṅāl'*, deel 1, Dhaka, 1943, p. 465.

[38] Mitrā, Deblā, 'Some Jaina Antiquities from Bāṅkurā, West-Bengal', J.A.So.Baṅ, jaargang 24, nr. 2, pp. 133-34.

[39] Zie hiervoor, p. 134.

Twee beelden in *khaḍḡāsana* en twee mediterende beelden [40] uit de elfde à twaalfde eeuw zijn aangetroffen in Aluārā. Deze exemplaren worden nu in het Museum van Paṭṇā ondergebracht. [41] Bij één beeld zijn de *navagraha's* en bij het andere beeld zijn er twee *nāga's* gebeeldhouwd. Twee beelden uit de elfde eeuw zijn boven water gekomen in Poṭṭāsingīdī (Kyoṅjhar). [42] In het Indisch Museum van Calcutta is er een beeld waarbij vlak naast Pārśva een *nāgī* staat die de parasol ondersteunt. [43] In de *parikara* zijn er enkele beeldjes van mensen, demonen en van figuurtjes met het gezicht van een dier. Zij worden afgebeeld op Pārśva in aanvalshouding met een steen en zwaard. Waarschijnlijk zijn dit afbeeldingen van de *upasarga's* van Meghamālī.

[40] Het Museum van Paṭṇā 6531, 6533, 10678, 10671.

[41] Prasād, H.K., eerder vermeld.

[42] Joṣī, Arjun, *Further Light on the Remains and Poṭṭāsingīdī'*, U.Hi.Ri.J., Jaargang 10, nr. 4, pp. 31-32.

[43] Anderson, G., eerder vermeld, pp. 213-14.

In de grotten Triśūla, Navamuni en Bārbhujī van Orissa zijn er enkele beelden uit de elfde à twaalfde eeuw. In de grot Bārbhujī staat er op het voetstuk een drie koppige *nāga* als *lāñchana* gekerfd (zie tek. 59). Onderaan het beeld is de *yakṣī* Padmāvatī geplaatst. [44] Bij een beeld in de grot Navamuni is de in meditatie verzonken Pārśva gedecoreerd met een *jaṭāmukuṭa*. En op zijn voetstuk zijn er twee figuurtjes van *nāga's* gebeeldhouwd. [45] Bij een ander mediterend beeld in de grot Navamuni zijn er twee *nāga's* gebeeldhouwd op het voetstuk die elk drie slangenkoppen bezitten. Onderaan is er opnieuw een beeld van *yakṣī* Padmāvatī. [46]

[44] Mitrā, Deblā, 'Shasan Devi in the Khaḍḡagiri Caves', J.A.So. deel 1, fig. 2, p. 133

[45] J129.

[46] J 129.

Analyse: Door dit bovenstaande hoofdstuk weet [u] dat wat de slang als *lāñchana* betreft, deze bij vele exemplaren is gekerfd in dit gebied. De *yakṣa* en *yakṣī* van Pārśva zijn in deze

streek niet gesculpteerd. Enkel in de grotten Barbhujī en Navamuni worden er beelden aangetroffen waarbij onderaan Padmāvati staat.

III.4. SCÈNES UIT ZIJN LEVEN

De scènes uit het leven van Pārśva zijn afgebeeld op de gewelven van de Lūṇavasahī-tempel in Ābu en in de Mahāvīra- en Śāntinātha-tempels van Kumbhāriyā. De verzameling van scènes in de *vedikābandha* in de oostelijke *devakulikā* van Osiyā is hoogst waarschijnlijk in verband te brengen met Pārśva (zie tek. 37). Behalve de scènes in Lūṇavasahī (1230 o.T.) zijn alle tekeningen van de elfde eeuw. Ook in de Kalpasūtra zijn er scènes uit het leven van Pārśva getekend. Bij de scènes uit het leven van Pārśva zijn de *pañcakalyāṇa's* en de verhalen van de vroegere incarnaties en *upasarga's* in detail opgetekend.

Op het zesde plafond (noorden) van de westelijke wandelgang in de Mahāvīra-tempel van Khumbhāriyā zijn er scènes uit het leven van Pārśva getekend. Daar zijn er scènes van de vroegere incarnaties, en in het bijzonder zijn er de conflicten tussen Marubhūti (Pārśva) en Kamaṭha (Meghamālī) in hun verschillende levens gedetailleerd afgebeeld. Volgens de Triṣaṣṭīśalākāpuruṣacaritra was er een koninkrijk met de naam Potanapura in India, gelegen op Jambudvīpa.²⁶² De regerende koning aldaar was Aravinda. Tijdens de laatste jaren van zijn leven was hij ingewijd in de *dharma* van een monnik. In het koninkrijk van Aravinda woonde Viśvabhūti, een priester uit de brahmanenkaste. Hij had twee zonen, Kamaṭha en Marubhūti. [U] moet weten dat het leven van Marubhūti in de tiende geboorte de Tīrthaṅkara Pārśva was en Kamaṭha werd toen herboren als Meghamālī. Toen Kamaṭha zich meester maakte over de rijkdom, had de geest van Marubhūti reeds afstand genomen van dit materialisme. Kamaṭha had zich gestort in een onzedelijke relatie met Vasundharā, de echtgenote van Marubhūti. Wanneer Marubhūti zijn beklag deed bij koning Aravinda, strafte de koning Kamaṭha. Na deze gebeurtenis trok Kamaṭha uit schaamte²⁶³ in de jungle en werd *sādhū*. Enige tijd later kwam Marubhūti aan bij Kamaṭha [in de hoop] zijn smeekbede om vergiffenis te aanhoren. In plaats van zich te verontschuldigen, sloeg Kamaṭha woedend met een grote steen op het hoofd van Marubhūti. Hij stierf door deze dodelijke verwonding. Als gevolg van de gruwelijke daad was Kamaṭha voor eeuwig gedoemd om heerser van de hel te zijn. [47]

[47] Tri.Śa.Pu.Ca., deel 5, Gāyākvār Oriental Series, 139, Baroda, 1962, pp. 356-59.

²⁶² zie p. 26.

²⁶³ *lajjāvās*: het suffix 'vas' betekent 'because of, out of'. Het suffix geeft een reden. De vertaling van dit woord is dus 'uit schaamte'.

De scènes uit het leven van Pārśva in de Mahāvīra tempel zijn verdeeld in twee kaders. Links, in het midden, is er een beeld van Aravinda in conversatiehouding gesculpteerd. Tegenover Aravinda zitten twee figuurtjes. Eén figuurtje gebaart de *namaskāra-mudrā* en het andere figuurtje heft zijn hand op. Dit zijn ongetwijfeld beelden van Marubhūti en Kamaṭha. Verder is er nog een beeldje van Kamaṭha als *sādhu*. Hij draagt een baard en een snor. In zijn twee handen heeft hij een stuk rots. Voor zijn ogen staat Marubhūti in *namaskāra-mudrā*. Kamaṭha heft een stuk rots op om hem bont en blauw te slaan. Voorts zijn er twee jaina monniken met een *mukhapatṭikā* te zien. Onder de beelden is er 'Aravinda Muni' (= Monnik Aravinda) gekerfd.

Volgens de jaina overlevering is de volgende geboorte van Marubhūti een olifant en de volgende geboorte van Kamaṭha een *kukkuṭa-sarpa*. De olifant wist dat de verlichting van monnik Aravinda spoedig zou gebeuren. Zodoende stond deze monnik op de berg Aṣṭāpada in *kāyotsarga-mudrā*. De olifant liep woedend in de richting van de ziener. Maar toen hij naderde, werd hij rustig door de [uitgestraalde] energie van de ascetische monnik. Doordat de monnik hem geestkrachtige orders gaf, werd de olifant monnik. En hij begon op zijn beurt tijd te besteden aan vasten en devotie. Wanneer op een dag de *kukkuṭa-sarpa* de olifant zag, herinnerde hij zich hun vijandige houding in hun vroegere incarnaties en hij beet de olifant. Na de beet zwoer de olifant eten en drinken af en terwijl hij *tapas* pleegde, liet hij zijn levensadem los. [48] Op de afbeelding zit de ziener Aravinda naast een boom en is er een beeldje van een olifant getekend. Onder het beeld staat 'Marubhūti Jīva' (= het leven van Marubhūti) geschreven. Vlakbij is er nog een ander beeldje van een olifant afgebeeld waarbij op zijn rug de *kukkuṭa-sarpa* bijt. In de volgende scène staan twee figuurtjes in de buurt van een boom. Tussen hen in zit één figuurtje. De zijdelingse figuurtjes slaan met een zwaar voorwerp op het hoofd van het middelste figuurtje. Dit is een scène over de marteling van Kamaṭha in de hel. Volgens de jaina traditie werd hij in de derde geboorte herboren als helbewoner en daar onderging hij verschillende martelingen. Marubhūti was in zijn derde geboorte een god. In zijn vierde leven werd hij herboren als Kiraṇavega. De heerser van Tilkā, Vidyutgati, was zijn vader en zijn moeder luisterde naar de naam Kanakatilkā. Kiraṇavega stond op een bepaald ogenblik de troon af aan zijn zoon. Hij werd monnik en stond op de Gouden (Hema) Berg in *kāyotsarga-mudrā*, helemaal in de ban van zijn ascese. De vierde geboorte van Kamaṭha was de slang Vikarāla. Deze slang zag Kiraṇavega op het ogenblik dat hij ascese pleegde en omknelde zijn hele lichaam. Hij beet op enkele plaatsen en Kiraṇavega gaf uiteindelijk zijn levensadem. [49] Op de *vitāna* is er een beeldje gesculpteerd van Kiraṇavega terwijl hij aan het praten is. Naast hem zitten twee andere figuurtjes.

Onderaan is *Kiraṇavega Rājā* (= *Koning Kiraṇavega*) geschreven. Verder is er een beeld van Kiraṇavega terwijl hij *tapas* pleegt in *kāyotsarga-mudrā*. Een slang omknelt zijn lichaam. In de vijfde geboorte zag Marubhūti het levenslicht als god met de naam 'Jambūdrumā'. Toen werd Kamaṭha als Dhūmprabhā geboren in de hel. Marubhūti was prins Vajranābha van de stad Śubhaṃkara in de zesde geboorte. [50] Vajranābha gaf op een gepast tijdstip het koninkrijk aan zijn zoon en leefde verder als monnik. Kamaṭha werd herboren in zijn zesde leven als Bhilla Kurangaka. Monnik Vajranābha stierf door een pijlschot van Kurangaka die reeds een vijand was in vroegere geboortes. Op het plafond zit een figuurtje van Vajranābha in oostelijke richting. Onderaan staan *Vajranābha* geschreven. Naast Vajranābha staan twee figuren in *namaskāra-mudrā*. Verder staat monnik Vajranābha en vlak naast hem staat Kurangaka in *śarasandhāna-mudrā*.²⁶⁴ Daarna wordt het dode lichaam van Vajranābha getoond.

[48] Zie hiervoor, pp. 359-63.

[49] Zie hiervoor, pp. 364-66.

[50] Zie hiervoor, pp. 365-69.

In zijn zevende leven was Marubhūti de god Lalitānga en Kamaṭha werd herboren in de angstaanjagende hel. Marubhūti werd opnieuw herboren als een prins (Sarvaṇabāhu). Deze keer was hij de zoon van koning Kuliśabāhu van Purāṇapur. Sarvaṇabāhu vatte het religieuze leven van een monnik aan en op een bepaald moment pleegde hij strenge ascese. Toen nam het leven van Kamaṭha de vorm van een leeuw aan op de Melk (Kṣīra) Berg. Op een keer pleegde Sarvaṇabāhu *tapas* in *kāyotsarga-mudrā* in het Melk Woud, nabij de Melk Berg. De leeuw (het leven van Kamaṭha) viel op dat moment Sarvaṇabāhu aan en doodde hem. In de negende geboorte was Marubhūti een god in de wonderschone hemel en Kamaṭha werd herboren in de hel en in de baarmoeders van verschillende dieren. [51] Marubhūti was de Jina Pārśva in de tiende geboorte en Kamaṭha was toen een *woudsādhu*. Op het plafond zitten links twee figuurtjes met een baard en een snor. Daarnaast staat een beeldje van monnik Sarvaṇabāhu in *kāyotsarga-mudrā*. Naast de monnik is een leeuw in aanvalshouding gemaakt. Onder de figuurtjes is *Kanakaprabhā Muni* (= *Monnik als een Schitterend Goudstaafje*) en '*Siṃha*' (= *Leeuw*) gekerfd. Er zijn afbeeldingen van de negende geboorte van Marubhūti als god en de folteringen die Kamaṭha onderging in de toegewezen hel. Twee figuren slaan met een bijl op het hoofd van Kamaṭha.

[51] Zie hiervoor, pp. 369-77.

²⁶⁴ *śarasandhāna-mudrā*: het is een samenstelling van twee woorden. Het eerste woord is *śara* en dit betekent 'arrow'. Het tweede woord is *sandhāna* en betekent 'fitting an arrow to a bow'. Het is een hurkhouding waarbij de boog aangespannen wordt. Eén knie rust op de grond.

Na de afbeeldingen van de vroegere incarnaties, zijn er beelden van de ouders van Pārśva in conversatiehouding gesculpteerd. Onderaan staat *‘Aśvasena Rājā’* (= *Koning Aśvasena*) geschreven en *Vāmādevī*. Voorts ligt Vāmādevī op een bed, omringd door dienaressen. Vlakbij zijn de 14 voorspoedige dromen afgebeeld en is er een tekening van Vāmādevī die rust samen met haar kind. Verder is er een scène over het doopsel van Pārśva waarbij een kind (Pārśva) in de schoot van Indra zit.

Langs de westkant zitten er drie figuurtjes op een olifant. Onderaan staat *‘Pārśvanātha’* gekrast. Daarna is er een tekening van de *woudsādhu* terwijl hij aan zelfkastijding doet door het *pañcāgni*-ritueel.²⁶⁵ Langs beide kanten van de *woudsādhu* zijn twee waterkannen afgebeeld. Naast het woud bestijgt Pārśva een olifant. Volgens de jaina overlevering doorkruiste de jonge Pārśva die plaats op het moment dat de *woudsādhu* het *pañcāgni*-ritueel uitvoerde. Pārśva wist dat hij een levende slang tussen een stapel hout in een vuurkuil had geworpen. Op het bevel van Pārśva haalde een dienaar de slang weer uit de houtstapel. Maar de slang stierf door de opgelopen brandwonden. [52] Deze slang zal in zijn volgende geboorte de slangenkoning Dharaṇa zijn. Hij zal Pārśva dan beschermen tegen de *upasarga*'s van Meghamālī.

[52] Zie hiervoor, pp. 391-92.

---

²⁶⁵ *Pañcāgni*: dit is een boetedoening en betekent letterlijk 'de vijf vuren'. De boeteling zit bij snikheet weer tussen vier vuren die rondom hem geplaatst zijn. De zon fungeert als het vijfde vuur.

In de scène wordt getoond [hoe] een figuurtje hout hakt met een bijl en daarnaast wordt de slang uit het hout gehaald. Toch nog even ter herinnering: deze *woudsādhu* zal in zijn volgende leven herboren worden als de demon Meghmālī. Voorts staat Pārśva in *kāyotsarga-mudrā* en met zijn rechterhand trekt hij zijn haren uit. Toch valt op te merken dat elders de Jina's worden afgebeeld in *dhyānamudrā* terwijl ze neergezeten hun haren uittrekken. Pārśva is gedecoreerd met juwelen zoals een halsketting, een kroon en een ring. Deze voorwerpen heeft hij opgegeven toen hij besliste om monnik te worden. Naast hem verzamelt Indra zijn uitgetrokken haren in een bedelkom. Aan de rechterkant is er een tekening over Pārśva terwijl hij ascese pleegt. Hij staat in *kāyotsarga-mudrā*. Op zijn hoofd is een parasol van slangenkoppen gesculpteerd. Daarnaast staat een figuur in *namaskāra-mudrā*, gedecoreerd met *jaṭā's*. Deze figuur is waarschijnlijk Meghamālī terwijl hij vergiffenis vraagt aan Pārśva om zijn daden. Links van Pārśva staat Dharaṇendra met een parasol van slangenkoppen. Hij zit op slangenkronkels met zijn handen gevouwen. Onderaan dit beeld staat 'Dharaṇendra' gekrast. Vlak naast Dharaṇendra zit nog een ander figuurtje in *namaskāra-mudrā*. In het opschrift wordt ze 'Kaṅkāla' (= 'skeleton') genoemd. Verder is Vairoṭyā met een parasol bestaande uit slangenkoppen (de echtgenote van Dharaṇendra) vastgesteld. Daarnaast zit Pārśva in meditatiehouding, versierd met een hoofdbescherming die bestaat uit zeven slangenkoppen. Even verderop is de *samavasaraṇa* voor Pārśva klaargemaakt.

Op de *vitāna* van de oostelijke wandelgang in de Śāntinātha-tempel van Kumbhāriyā zijn er ook scènes uit het leven van Pārśva afgebeeld. De afbeeldingen in de Śāntinātha-tempel zijn met hun valse kleuren gelijkaardig aan de vroeger beschreven scènes in de Mahāvīra-tempel. Toch is de beschrijving van zijn leven hier niet in de verdrukking geraakt.

In de oostelijke *devakulikā* van Osiyā is er een tekeningencollectie opgedragen aan Pārśva. [Dit wordt geconstateerd] op basis van twee zaken. Ten eerste is er een beeldje van Pārśva gebeeldhouwd op de *lalāṭabimba*. [53] In feite is het een eer dat de *devakulikā* aan Pārśva werd toegewezen. Ten tweede zijn er twee opvliegende figuurtjes getekend onder Pārśva op de *lalāṭabimba* die een kroon vasthouden. Bij de afbeeldingen van de *vedikābandha* is het ook correct om op deze wijze een kroon af te beelden.

[53] De representatie van de Jina in de *garbhagrha* is afwezig.

Links zijn de 14 voorspoedige dromen afgebeeld en een liggend beeld van de moeder van de Jina met haar kind. Verder is er een scène over het doopsel van Pārśva waarbij hij in de schoot van Indra zit. De troonsbestijging van Pārśva, een oorlogstafereel en wapens zoals een zwaard, een wapenschild, pijl en boog zijn te bewonderen op de scènes. Het oorlogstafereel

stelt waarschijnlijk Pārśva voor in conflict met legers van een barbaarse koning. In de scène is er geen tekening waar de legers van beide partijen worden afgebeeld. In de jaina overlevering is er een verhaal gevonden over een barbaarse koning die zich vlak voor de oorlog had overgegeven. Rechts zitten twee figuurtjes in een strijdswagen. Voorts is er een beeld met vier armen in rechtopstaande positie gesculpteerd. Het figuurtje is gedecoreerd met een *kirīṭānuikuṭa* en een krans van bosbloemen en in zijn handen beschermd hij een *gadā* en een *cakra*. [54] Vervolgens zijn er scènes over de zijn *dīkṣā* en *tapas*. Naast een Jina-beeld in *kāyotsarga-mudrā* is een tempeltje gebouwd waarin een mediterend Jina-beeld is verscholen.

[54] Het is niet duidelijk in welke context dit figuurtje is gesculpteerd. Maar als dit beeldje Kṛṣṇa voorstelt dan zou de hele tekeningencollectie ook in verband kunnen gebracht worden met Nemi.

De scènes op de *vitāna* van *devakulikā* 16 van Lūṇavasahī geeft in detail het verhaal van het ontstaan van Hastikalikuṇḍatīrtha of de stad Ahicchatrā²⁶⁶ weer. [55] In de Vividhatīrthakalpa is er een verhaal over deze plek. Volgens dit verhaal vestigde Pārśva daar een jaina pelgrimsplaats (*tīrtha*) nadat hij een reis had ondernomen naar deze stad. [56] In de Kalpasūtra zijn er tekeningen gemaakt omtrent de vroegere geboortes, de *cyavana*, de geboorte, het doopsel, de *dīkṣā*, het bereiken van de *kevala-jñāna* en ten slotte de *samavasaraṇa* van Pārśva. [57] Bij de afbeeldingen van de vroegere geboortes is er ook een scène over het *pañcāgni-ritueel* in het woud.

[55] Jayanta Vijay, Muniśrī, eerder vermeld, pp. 123-125.

[56] Vividhatīrthakalpa, pp. 14, 26.

[57] Braun, W.N., eerder vermeld, pp. 41-44.

Zuid-India: Precies zoals in Noord-India zijn de beelden van Pārśva in Zuid-India goed vertegenwoordigd. Bij alle exemplaren is er op het hoofd een parasol van zeven slangenkoppen gemaakt. Geen enkel beeld heeft de slang als *lāñchana*. Het lichaam van Pārśva is naakt en staat in *kāyotsarga-mudrā*. Dit is bij alle exemplaren vastgesteld. Er is slechts één beeld aangetroffen waarbij Pārśva in meditatieve toestand verkeert. Dit beeld werd ontdekt in Karnāṭaka en wordt hedentendage bewaard in het British Museum in Londen. Het was erg in trek om langs de beide kanten van de *mūlanāyaka* Dharaṇendra en Padmāvati als dienaars te plaatsen. In de jaina grotten van Elorā en Bādāmī zijn er enkel

---

²⁶⁶ Deze stad werd Ahicchatrā genoemd omdat Dharaṇendra Pārśvanātha kwam eren. Hij mediteerde rechtopstaand voor het beeld van Pārśva. Om de Heer te beschermen tegen de hitte van de tropische zon, de slangenkoning (*ali*) hield zijn slangenkoppen als een parasol (*chatra*) over de Jina. Aldus de oorsprong van de naam van deze stad. Voorheen heette deze stad Śivapuri. (Shah, U.P., 1987, p. 172)

beelden van Pārśva aanwezig. In grot 4 van Bādāmī is er een beeld (zevende eeuw) waarbij er op het hoofd van Pārśva een figuurtje staat dat waarschijnlijk Meghamālī voorstelt. Dit beeld van Pārśva bevindt zich op de westelijke muur van de *nuikhamanḍapa*. [58] Langs de rechterkant staat Padmāvati die versierd is met een parasol van slangenkoppen. In haar hand houdt ze een grote parasol vast. Links staat Dharaṇendra. Hij gebaart met zijn hand *abhayamudrā*. Het beeld heeft zelfs niet één *prātilhārya*. Een ander, gelijkaardig beeld is gesculpteerd in de jaina grot van Eholā (Bijāpur). Het staat op de westelijke muur van de *nuikhamanḍapa*. Het beeld draagt dezelfde fletse kleuren en dateert uit de zevende eeuw. [59] In grot 33 van Elorā is er een beeld (11de eeuw) waarbij er links ook de *upasarga's* van Meghamālī afgebeeld. [60] Langs de rechterkant ondersteunt Padmāvati de parasol. Bij een beeld (53) in het museum van het Kannaṇa Research Institute staan Dharaṇendra en Padmāvati langs de flanken van Pārśva. Deze *yakṣa* en *yakṣī* hebben vier armen. [61] In het museum van Haiderābād is er een beeld (12de eeuw) waarbij er ook de vierarmige *yakṣa* en *yakṣī* zijn vastgesteld. [62] In de *parikara* zijn er 22 kleine Jina-beedjes, de *cāmaradhara's*, een drievoudige parasol en trommelaars gekerfd. Het British Museum in Londen bezit een beeld (12de eeuw) waarbij Pārśva verfraaid is met een parasol van zeven slangenkoppen. Vlak bij hem staan twee *cāmaradhara's*. Op de randen van het voetstuk bestijgt *yakṣa* Dharaṇendra zijn olifant en langs de andere kant is *yakṣī* Padmāvati vergezeld door haar voertuig, de slang.

[58] American Institute of Indian Studies, Vārāṇasī, tekeningencollectie A 21-59.

[59] Zie hiervoor, A 21-24: Pārśva heeft hier een parasol van vijf slangenkoppen.

[60] Archeological Survey of India, Delhi, tekeningencollectie 996.55.

[61] Annigerī, A.M., eerder vermeld, p. 19.

[62] American Institute of Indian Studies, Vārāṇasī, tekeningencollectie 166.67.

III.5. ANALYSE

Na dit grondige hoofdstuk heeft [u] vernomen dat in Noord-India Ṛṣabha de populairste Jina is, gevolg door Pārśva. Nochtans zijn er in de grotten van Udayagiri-Khaṇḍagiri (Orissa) meer beelden aan Pārśva gewijd dan aan Ṛṣabha. In de eerste eeuw o.T. begonnen [kunstenaars] in Mathurā een parasol van zeven slangenkoppen op het hoofd van Pārśva te maken. Toch wil ik erop wijzen dat de zeven slangenkoppen van Pārśva gestandaardiseerd werden nog vóór de *jaṭā's* van Ṛṣabha. Ṛṣabha werd kenbaar gemaakt met zijn *jaṭā's* vanaf de eerste eeuw o.T.. Pārśva werd slechts bij enkele exemplaren afgebeeld samen met een tekening van zijn *lāñchana*, de slang. Beelden van de tiende tot het midden van de twaalfde eeuw zijn aangetroffen op verschillende plaatsen zoals Uttar Pradeś, Bengalen en Orissa. De slangenkronkels die op het hoofd van Pārśva worden aangebracht, zijn normalerwijze

verspreid op zijn voeten of knieën. Soms is Pārśva vastgesteld terwijl hij zit op een voetstuk [dat bestaat uit] slangenkronkels. Doordat op het hoofd van Pārśva een parasol van slangenkoppen is gemaakt, wordt de *bhāmaṇḍala* niet gesculpteerd. De dienaars van Pārśva houden in hun hand een grote parasol vast als er geen drievoudige parasol wordt gebeeldhouwd.

Bij de Śvetāmbara-beelden zijn langs de beide kanten van de *mūlanāyaka* de normale *cāmaradhara*'s afgebeeld. Maar op plaatsen waar er vooral Digambara's wonen, worden er zowel langs de linker- als langs de rechterkant van de *mūlanāyaka* meestal dienaren en dienaressen vastgesteld met een parasol van slangenkoppen. [Kunstenaars] begonnen ze af te beelden vanaf de vijfde à zesde eeuw. Het figuurtje van het mannetje staat ofwel in *namaskāra-mudrā* ofwel houdt hij in zijn hand een vliegbezem vast. Het vrouwtje heeft in haar hand een parasol met een lange stok. Haar parasol komt boven de slangenkoppen van Pārśva uit. Dan zijn dit beelden van Dharaṇendra en Padmāvati. Zij kwamen uit de godenwereld om Pārśva te beschermen tegen de *upasarga*'s van Meghamālī. De afbeeldingen van de *yakṣa* en *yakṣī* van Pārśva zijn niet erg goed geregulariseerd. In de zevende eeuw zetten artiesten de eerste stappen om afbeeldingen van zijn *yakṣa* en de *yakṣī* te maken. Deze dienaars waren steeds Sarvānubhūti en Ambikā en bezaten de gangbare kenmerken.

IV. MAHĀVĪRA

IV.1. BIOGRAFIE

Mahāvīra is de laatste Jina van deze *avasarpinī*. Siddhārtha, een heerser uit een Jñātrī-familie²⁶⁷, was zijn vader en Triśālā was zijn moeder. Mahāvīra werd geboren in Kuṇḍāgrāma (of Kṣatriyakuṇḍa) nabij Paṭṇā in 599 v.o.T. [1] In de Śvetāmbara canon staat een verhaal over de geboorte van Mahāvīra.²⁶⁸ Volgens dit verhaal kwam de ziel van Mahāvīra eerst in de baarmoeder van Devānandā, de echtgenote van brahmaan Ṛṣabhadatta. [2] Zij aanschouwde 14 voorspoedige dromen tijdens de nacht van de conceptie. Maar, toen Indra deze informatie vernam, dan bedacht hij dat er nog nooit een Jina in een brahmanenfamilie geboren was. Het zou dan ongepast zijn dat Mahāvīra in een brahmanenfamilie geboren wordt en tegen de traditie ingaan. Indra gaf het bevel aan zijn generaal Harinaigameṣī om de foetus van Mahāvīra uit de baarmoeder van Devānandā te halen en in de baarmoeder van de *kṣatriya*-vrouw Triśālā te plaatsen.²⁶⁹ Harinaigameṣī verborg de foetus van Mahāvīra. Tijdens de nacht dat de baarmoeder omgeruild werd, zag Triśālā ook 14 voorspoedige dromen. Even nadat Mahāvīra in de nieuwe baarmoeder kwam, groeide de rijkdom van de koninkrijk, de rijstproductie, de schatkisten ... als nooit tevoren. Daarom was de naam van het kindje 'Vardhamāna'.²⁷⁰ Door de heldhaftige jeugd en de wonderbaarlijke daden [van het kindje], gaven de goden hem de naam 'Mahāvīra'. [3]²⁷¹

[1] Voor details aangaande de *tithi*²⁷² van Mahāvīra, is Jain, K.C. 'Lord Mahāvīra and his times', Delhi, 1974 pp. 72-88 aan te raden.

[2] Kalpasūtra 20-28 ; Tri.Śa. Pu.Ca. 10.2.1-28

[3] Tri.Śa. Pu.Ca. 10.2.88-124

---

²⁶⁷ De Jñātrī of Jñātrikā is de naam van de *kṣatriya*-familie waartoe Mahāvīra behoorde. (Jain, R.C., 1991, p. 36)

²⁶⁸ Een verhaal over de geboorte van Mahāvīra wordt beschreven in de Vardhamānacārīta en in de Uttarapurāṇa. (Bhattacharya, B.C., p. 61)

²⁶⁹ *sthānāntarīta*: *sthāna* betekent 'place' en *antarīta* betekent 'interior'. Deze samenstelling vertaal ik als 'binnenin de plaats brengen'.

²⁷⁰ *Vardhamāna* of de 'Voorspoedige', (Jain, R.C., 1991, p. 37)

²⁷¹ *Mahāvīra* betekent letterlijk 'grote held'.

²⁷² Elk seizoen bestaat volgens de hindoe-kalender uit twee maan-maanden. Een maan-maand omvat twee helften van 15 maan-dagen (*tithi*). (Everaert, C., 2004, p. 109)

Mahāvīra trouwde met Yaśodā, de dochter van de edelman Samaravīra van Vasantapura. In de boeken van de Digambara's is er een tekst over het huwelijk van Mahāvīra geschreven.²⁷³ Op 28 jarige leeftijd vroeg Mahāvīra de toestemming aan zijn oudste broer Nandivardhana om het monnikschap te verwerven. Zodoende verbleef hij, verwijderd²⁷⁴ van zijn hoffelijke familie, twee jaar in een tempel onthecht van alle wereldlijke gevoelens. In deze periode, toen Mahāvīra in de tempel woonde, richtte hij de principes van de Jaina Dharma op. In de *kāyotsarga*-toestand pleegde hij ook *tapas*. De *jīvantasvāmī*-beelden van Mahāvīra zijn uitgehouwen in deze gedaante. Hierbij wordt Mahāvīra gedecoreerd met kledij en juwelen. Toen Mahāvīra 30 jaar was, deed hij afstand van zijn juwelen. In vijf handsvolle rukken trok hij zijn haren uit en werd monnik. Toen Mahāvīra twaalf en een half jaar van strenge devotie achter de rug had, zat hij onder de Śāla-boom aan de oever van de Rjupālikā rivier.²⁷⁵ Daar, in het dorpje Jṛmbhaka, bereikte hij de *kevala-jñāna*. De goden schiepen de *samavasaraṇa* voor Mahāvīra nadat hij de alwetendheid had bereikt. Gedurende 30 jaar zwierf hij rond op verscheidene plaatsen en predikte de Dharma. In 527 v.o.T. in Pāvāpurī, vlakbij (?) Rājgir, betrad Mahāvīra het *nirvāṇa*. Hij was 72 jaar oud. [4]

[4] Hastīmal, (eerder vermeld) p. 333-554

IV.2. DE EERSTE BEELDEN

De *lañchana* van Mahāvīra is de leeuw. Zijn *yakṣa* en *yakṣī* zijn respectievelijk Mātāṅga en Siddhāyikā (of de lotus). De meest archaische beelden van Mahāvīra zijn gemaakt in het Kuṣāṇa-rijk. Deze beelden komen uit Mathurā. Zeven beelden van de eerste tot het midden van de derde eeuw o.T. zijn verzameld in het Koninklijk Museum van Lucknow (zie tek. 34).

[5] Bij alle exemplaren wordt Mahāvīra herkend doordat zijn naam in het voetstuk is gekerfd. Op zes beelden is *Vardhamāna* 'geschreven als inscriptie en op één beeld (J 2) *Mahāvīra*'. Nu zijn slechts de voetstukken van drie exemplaren bewaard. [6] Bij vier andere exemplaren schittert hij in *dhyānamudrā* op de *siṃhāsana*. [7] Het *dharmacakra* is uitgehouwen in het midden van de *siṃhāsana* en is omringd door gelovigen en toehoorders.

[5] Zie Kramānka; 2, 14, 16, 22, 31, 53, 66.

[6] Koninklijk Museum, Lucknow, J 2, 14, 22.

[7] Koninklijk Museum, Lucknow, J 16, 31, 53, 66.

²⁷³ *Amullekha*: *anu* betekent 'according to' en *lekhi* betekent 'sthg. written, an article'. Dit woord vertaal ik als 'over, aangaande...'

²⁷⁴ *par* 'betekent hier uitzonderlijk 'verwijderd'.

Uit de Gupta-periode is er slechts één beeld van Mahāvīra gekend. Dit beeld, uit de zesde eeuw, is gevonden in Vārāṇasī en wordt daar in in het museum (161) bewaard (zie tek. 35). [8] Mahāvīra schittert op een hoog voetstuk in *dhyānamudrā* en vóór zijn voetstuk is een volledige lotus getekend. Hij is omgeven door gelovigen met een bezem in de hand, opvliegende figuurtjes en prachtige kransen. In het midden van het voetstuk is de *dharmacakra* uitgehouwen. De *lāñchana* van Mahāvīra, de leeuw, is langs beide kanten getekend. Op de randen van het voetstuk zijn twee mediterende Jina's gemaakt. In het Gupta-rijk beeldhouwden [artiesten] ook twee *jvāntasvāmī*-beelden van Mahāvīra. Deze beelden werden aangetroffen in Akoṭā. [9] Bij deze Śvetāmbara-beelden staat Mahāvīra rechtop in de *kāyotsarga*-houding. Hij is ook versierd met een *mukuta*, een halsketting en juwelen (zie tek. 36). Twee Digambara-beelden uit de zevende eeuw zijn gesculpteerd in een grot in Dhānka (Gujarāt). [10] Hier staat Mahāvīra in *kāyotsarga*-houding en zijn leeuw (*lāñchana*) is gemaakt op de *siṅhāsana*.

[8] Tivārī, M.N.P., 'A unpublished Jina Image in the Indian Museum, Vārāṇasī' Vi.In.J., hoofdstuk 13, figuur 1-2, pp. 373-75.

[9] Śāh, U.P. 'Akoṭā Bronzes', pp. 26-28.

[10] Sankaliyā, H.D., 'The earliest Jaina Sculptures in Kāṭhiyāvār', J. Ro.A.So., July, 1938, p. 429.

IV.3. DE PRE-MIDDELEEUWSE BEELDEN

Gujarāt-Rājasthān: Er zijn drie beelden aangetroffen in deze streek. Bij twee beelden is ook de *lāñchana* uitgerofd. Sarvānubhūti en Ambikā zijn de *yakṣa* en *yakṣī* van twee beelden. Bij één exemplaar hebben de *yakṣa* en *yakṣī* individuele kenmerken. [11] In Kaṭrā (Bharatpur) is één mediterend beeldje gevonden uit 1004 o.T. en wordt hedentendage ondergebracht in het Rājputānā Museum, Ajmer (279). Op de randen van de *siṅhāsana* zijn een twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* vastgesteld met individuele kenmerken. [Daarop prijkt] Mahāvīra met zijn *lāñchana*, de leeuw. Naast de *cāmaradhara*'s zijn ook twee naakte Jina-figuurtjes gesculpteerd in *kāyotsarga-mudrā*. Op de westelijke muur van de Neminātha tempel in Kumbhāriyā is er een beeldje van 1186 o.T.. Mahāvīra fonkelt daar op de *siṅhāsana* in *dhyānamudrā*. Zijn naam is uitgerofd als inscriptie samen met de leeuw als *lāñchana*. De *yakṣa* en *yakṣī* zijn Sarvānubhūti en Ambikā. Boven de *cāmaradhara*'s, die zich langs de zijkanten bevinden, hebben [kunstenaars] twee kleine Jina-figuurjes gebeiteld. Eén beeldje is Supārśva. In de

²⁷⁵ Een precieze situering van de plaats van zijn verlichting, Jṛmbhaka, heb ik niet gevonden. Het zou in een veld geweest zijn van de boer Samaga in Bihār. (Dundas, P., 1992, p. 29)

Pārśvanātha-tempel in Kumbhāriyā is er een beeld uit 1179 o.T. dat zich bevindt in *devakulikā* 24. In de inscriptie is zijn naam 'Mahāvīra' geschreven maar de *yakṣa* en *yakṣī* ontbreken.

[11] Rājputānā Museum, Ajmer 279.

In deze regio zijn ook enkele *jīvantasvāmī*-beelden van Mahāvīra uitgehouwen. Deze beelden dateren uit de tiende en elfde eeuw en werden aangetroffen in Rājasthān, m.n. Sevaṛī en Osiyā (zie tek. 37). Eén beeldje uit de twaalfde eeuw bevindt zich in het belangrijkste museum van Jodhpur. Bij alle exemplaren staat de *jīvantasvāmī*-Mahāvīra in *kāyotsarga*-houding gedecoreerd met kledij en juwelen.

Uttar Pradeś-Madhya Pradeś: In het Koninklijk Museum van Lucknow zijn er vijf Mahāvīra-beelden van de tiende tot het midden van de twaalfde eeuw. Bij drie exemplaren schittert Mahāvīra in *dhyānamudrā*. De leeuw als *lāñchana* is in alle beelden gekerfd maar de *yakṣa* en *yakṣī* zijn slechts bij één beeld vastgesteld (J 808). In een *kāyotsarga*-beeldje van de tiende eeuw hebben de *yakṣa* en *yakṣī* de reguliere kenmerken. Op een mediterend beeldje van 1077 o.T. (J 880) is er als inscriptie op het voetstuk *Viranātha* geschreven, samen met de *lāñchana*. Langs de zijkanten van de *mūlanāyaka* werden er twee Jina-beelden in *kāyotsarga*-houding gemaakt, op de plaats van de *cāmaradhara* ś. Hierbovenop zijn opnieuw twee mediterende Jina's uitgebeeld.

Bij een beeldje in *dhyānamudrā* van 1166 o.T. uit Aśvakherā (Iṭāvā) (J 782) is de *simhāsana* niet uitgehouwen. In het midden van het voetstuk beelden [kunstenaars], in de plaats van het *dharmacakra*, een twee-armige godin uit met de handen in *abhayanudrā* en met een *kalaśa*. Op de rechterrاند van het beeld staat een figuurtje van een naakte twee-armige *kṣetrapāla* met een *gadā* en een ketting. Vlakbij is ook zijn rijdier, de hond, uitgekerfd. Boven het figuurtje van de *kṣetrapāla* is er een beeld van de twee-armige *yakṣa*, Gomukha. Daarboven is de *yakṣī*, Padmāvati, met een parasol van drie slangenkoppen uitgebeeld. Op de linkerrand van het beeld staan beelden van Garuḍa (het voertuig), Cakreśvarī en Ambikā. Kenmerken van de *yakṣa* en *yakṣī* zijn moeilijk te vinden. Op de plaats van deze traditionele beelden staan beeltenissen van Gomukha *yakṣa* en Cakreśvarī, Ambikā, Padmāvati *yakṣī*'s en *kṣetrapāla* ś. Eén mediterend beeldje van de tiende eeuw bevindt zich in het Archeologisch Museum van Mathurā (12.259).

In Devgaṛh zijn er negen beelden van de tiende tot het midden van de twaalfde eeuw. In vijf exemplaren poseert Mahāvīra in *dhyānamudrā*. Overal is de leeuw als *lāñchana* uitgekerfd. Toch werden de *yakṣa* en *yakṣī* enkel bij acht exemplaren vastgesteld. [12] Bij zes beelden

hebben de *yakṣa* en *yakṣī* twee armen en bezitten de normale kenmerken. In tempel 1 is er een beeld in *dhyānamudrā* uit de tiende eeuw waarbij de *yakṣa* twee-armig en de *yakṣī* vierarmig is. Bij een mediterend beeld van 1048 o.T. in tempel 11 is de *yakṣa* vierarmig en de *yakṣī* twee-armig. De *yakṣī* is voorzien van een parasol die bestaat uit drie slangenkoppen en in haar handen houdt ze een bloem en een kind. De figuur bij dit beeld is getoond als een combinatie van de kenmerken van de *yakṣī*'s Ambikā en Padmāvātī. In de *parikara* zijn 24 Jina-beelden tentoongesteld en de *jaṭā*'s vallen tot op de schouders van de *mūlanāyaka*. Twee andere beelden van tempel 3 en tempel 20 tonen ook de *jaṭā*'s. De *parikara* van het beeld in tempel 1 telt tien uitgehouwe Jina-beeldjes, het beeld van tempel 4 telt er vier, tempel 3 acht, tempel 2 twee, het beeld van de westelijke omheinde muur van tempel 12 bevat er vijftien en tempel 20 telt er twee. Vlakbij tempel 12 is er ook een beeld van Mahāvīra in *dhyānamudrā*. Hij is vergezeld door een *yakṣa* en *yakṣī* (elfde eeuw o.T.) (zie tek. 38). In Gyāraspur is er één mediterend beeldje uit de tiende eeuw op de zuidkant van de *garbhagrha* in de Mālādevī-tempel. In het midden van de *siṃhāsana* is de *lāñchana* vastgesteld en op de randen staan de *yakṣa* en *yakṣī* die elk twee armen bezitten.

[12] Bij het beeld van tempel 11 zijn de *yakṣa* en *yakṣī* niet uitgehouwen.

Negen Mahāvīra-beelden bevinden zich in Khajurāho. Ze dateren van de tiende tot het midden van de twaalfde eeuw. Bij acht exemplaren poseert Mahāvīra in *dhyānamudrā*. De *lāñchana* is bij alle exemplaren uitgekerfd maar de *yakṣa* en *yakṣī* werden slechts bij acht beelden vastgesteld.[13] De bovennatuurlijke kracht van Ambikā en Sarvānubhūti wordt steeds geconstateerd bij het onderzoek naar deze *yakṣa* en *yakṣī* van Mahāvīra. Zowel de *yakṣa* en als de *yakṣī* zijn samen met [hun] rijdier, de leeuw, [afgebeeld]. Dit rijdier heeft een invloed ondergaan van de *lāñchana* (de leeuw) van Mahāvīra. Bij een beeld van de Pārśvanātha tempel op de zuidkant van de *garbhagrha* hebben de twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* de gangbare eigenschappen. Naast de *cāmaradhara*'s zijn twee kleine Jina-figuurtjes gesculpteerd. Bij een beeld uit 1092 o.T. van tempel 1 werd de vierarmige Sarasvatī (of Śāntidevī) in het midden van de *siṃhāsana* vastgesteld [14] en op de zijanten een *yakṣa* en *yakṣī* met vier armen. De beeldengroep van tempel 21 heeft een vierarmige *yakṣī* (K 28|1, elfde eeuw). Bij een beeld uit de elfde eeuw dat zich bevindt in het plaatselijk museum, (K 17) zijn op de randen van de *siṃhāsana* een *yakṣa* en *yakṣī* met vier armen vastgesteld. In het Archeologisch Museum van Khajurāho (1731) is er een beeld (twaalfde eeuw o.T.) met twee rechtopstaande vrouwen die boven de twee-armige *yakṣa* en *yakṣī* gesculpteerd zijn. Elke vrouw houdt een lotusstengel in de hand. In het Plaatselijk Museum heeft de *parikara* van de twee beelden (17 en 38) geleidelijk aan resp. veertien en twee kleine gesculpteerde Jina-beelden, twee zijn er in het beeld van tempel 2, vier in het beeld (K 28|1) van tempel 21, in

het Archeologisch Museum van Khajurāho heeft het beeld (1731) acht kleine Jina's, het beeld in de Śāntinātha-tempel bezit er twee en een in het beeld van tempel 31.

[13] De *yakṣa* en *yakṣī* zijn niet uitgebeiteld in [bepaalde] beelden. Bij één beeld in tempel 31 en bij twee in tempel 1.

[14] De handen van de godin worden in *varadamudrā* gehouden, ze houdt een lotus, een boek en een *kalaśa* vast.

Nu is het duidelijk geworden dat in deze regio de *yakṣa* en *yakṣī* samen met de leeuw als *lāñchana* erg populair was. Het ontwerp van de *yakṣa* en *yakṣī* begon in de tiende eeuw o.T. De meeste *yakṣa* -en *yakṣī*- exemplaren hebben gemeenschappelijke kenmerken.

Bihār-Orissa-Bengalen: Twee beelden in *dhyānamudrā* uit de achtste eeuw zijn uitgehouwen in de oostelijke grot van Sonabhaṇḍāra. [15] Bij de beelden is de *lāñchana*, de leeuw, langs beide kanten van het *dharmacakra* uitgehouwen en op de randen van het voetstuk zijn twee mediterende Jina's gesculpteerd.

Eén *kāyotsarga*-beeld uit de tiende eeuw werd aangetroffen in de Dharapata tempel van Viṣṇupur (Bākuṛā). [16] In de *parikara* van het beeld zijn 24 kleine Jina-beelden gemaakt. Vijf Mahāvīra beelden uit de tiende en elfde eeuw zijn in Aluārā aangetroffen en bewaard in het museum van Paṭṇā (10670-73, 10677). [17]

[15] Kureśī, Muhammed Hamīd, Rājgir, 1970, folio 7K.

[16] Chaudharī, Ravīndranātha, 'Dharapata Tempel', *modern review*, deel 88, fig. 4, p. 297.

[17] Prasād, H.K., eerder vermeld, p. 288.

Bij alle exemplaren is Mahāvīra naakt en staat hij in *kāyotsarga*-houding. De beelden van de *navagraha* zijn ook uitgehouwen bij één exemplaar. In Carampā (Orissa) is een naakt beeldje uit de tiende à elfde eeuw gevonden dat zich in het Orissa Koninklijk Museum van Bhuvaneśvar bevindt. [18] Mahāvīra staat in *kāyotsarga*-houding en zijn *lāñchana* is op het voetstuk gekerfd. Een mediterend beeldje bevindt zich in de grot van Bārabhuji (zie tek. 59). [19] Onder het beeld is een *yakṣī* met twintig armen vastgesteld. Een beeldje in de *kāyotsarga*-houding wordt ondergebracht in de grot van Triśūla. [20] En een mediterend beeldje uit de twaalfde eeuw bevindt zich in de jaina tempel van Vaibhāragiri. [21] Voor dit type [van Jina beelden, nl. Mahāvīra] was de vorm van zijn *lāñchana* (de leeuw) reeds vastgelegd maar afbeeldingen van zijn *yakṣa* en *yakṣī* waren moeilijk te vinden.

[18] Daśa, M.P., eerder vermeld, p.52.

[19] Mitrā, Deblā, eerder vermeld, p.133.

[20] Kureśī, Muhammed Hamīd, *‘Ancient Monuments in the Province of Bihār and Orissa’* p.282.

[21] Candā, R.P., eerder vermeld, folio 57 B.

IV.4. SCÈNES UIT ZIJN LEVEN

Op de site Kaṅkalī-ṭīla in Mathurā is een tablet aangetroffen waarop de ‘scènes uit het leven’ van Mahāvīra getekend zijn. Ook op de *vitāna*’s in de Mahāvīra- en Śāntinātha-tempel in Kumbhāriyā zijn deze scènes uitgekerfd. Het tablet dat gevonden is in Mathurā dateert uit de eerste eeuw. De afbeeldingen in de tempels van Kumbhāriyā stammen uit de elfde eeuw. Ook in de Kalpasutra zijn er tekeningen die handelen over ‘scènes uit het leven’ van Mahāvīra. Deze ‘scènes uit zijn leven’ bestaan uit: de vroegere incarnaties, *pañcakalyāṇaka*’s, het huwelijk, het verhaal van Candanabālā en gedetailleerde tekeningen over de *upasarga*’s.

Het tablet van Mathurā wordt bewaard in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 626) (zie tek. 39). Op het tablet is de weghaling uit de baarmoeder getekend. [22] Daarop staat Harinaigameṣī (met het gezicht van een geit), de opperbevelhebber van Indra’s leger, in *lalitamuḍrā* en gezeten op een hoog voetstuk. *Nemeso*’ staat gekerfd onder het beeld. Waarschijnlijk zit Naigameṣī [opnieuw] in de groep van Indra, nadat hij de opdracht voltooide om Mahāvīra te wisselen van baarmoeder. Vlak naast Naigameṣī staat een figuurtje van een naakt jongetje. Dit kind stelt Mahāvīra voor. Twee vrouwen staan naast de jongen. Langs beide kanten van het tablet zit een kindje in de schoot van een vrouw. Wellicht zijn het de figuren van Trīśalā en Mahāvīra.

[22] Epi. Inḍ. hoofdstuk 2, p. 314, folio 2.

Op de *vitāna* van de westelijke wandelgang (de volgende in noordelijke richting) in de Mahāvīra-tempel van Kumbhāriyā zijn er scènes uit Mahāvīra’s leven (zie tek. 40). Het volledige panorama is verdeeld in drie kaders. Eerst is er een tekening over de vroegere incarnaties van Mahāvīra. Volgens de jaina traditie werd hij in de gedaante van leermeester²⁷⁶ helemaal ondergedompeld in deugdzaam karma en geleidelijk doorwaadbaar gemaakt. Hij stapte in het voetspoor van een Tirthāṅkara in de zeventwintigste geboorte. Op het bevel van de koning begon de leermeester op een dag hout te hakken in het bos. Daar ontmoette hij enkele hongerige wijzen en hij voedde hen met devotie. De monniken vertelden hem het pad dat leidde naar de nobele ziel. In de achtentwintigste geboorte was

---

²⁷⁶ *Nayasāra*: *naya* betekent ‘guiding, leading’ en *sāra* betekent ‘the best or essential part, core’. Dit woord vertaal ik als ‘de beste of hoogste leider, leermeester’.

het leven van de leermeester Tripṛṣṭha Vāsudeva. Tripṛṣṭha doodde zonder voertuigen of wapens de gewelddadige leeuw van Śālikṣetra. Op een dag kwamen enkele muzikanten in het koninklijk paleis van Tripṛṣṭha. Tripṛṣṭha had slaapproblemen en beval aan zijn knechten: "Wanneer ik indommel, dan wordt het muziekprogramma stilgelegd." Maar de knechten waren zodanig in de ban van de muziek dat ze vergaten zich aan het bevel van Tripṛṣṭha te houden. Wanneer hij ontwaakte en zag dat het muziekprogramma nog steeds aan het lopen was, werd hij erg boos. Hij beschuldigde hen van ongehoorzaamheid en strafte hen door een glas heet water in hunren te laten leeglopen. Als gevolg van zijn eigen gruwelijke daad werd Tripṛṣṭha in de negentwintigste geboorte in de hel herboren. Het leven van de leermeester in de twintigste geboorte was Priyamitra Cakravartī. In de zesentwintigste geboorte werd hij geboren in de baarmoeder van de brahmaanvrouw Devānāndā. Door de overdracht van de baarmoeder van Devānāndā naar de baarmoeder van Triśālā, werd dit beschouwd als zijn zevenentwintigste geboorte. [23]

[23] Tri. Śa.Pu.Ca. 10.11-284; Hastīmal, eerder vermeld, pp. 336-39.

In de tweede kader staat links de leermeester en drie figuren van jaina wijzen . Ze houden in één hand een *mukhapattikā* vast en het andere hand wordt in *abhayamudrā* gezet. Door de wijze naast hem [af te beelden] is de *dīkṣā* voorgesteld zoals die aan hem bevolen was. Vervolgens wordt de tweede geboorte van de leermeester in de hemel uitgebeeld en de derde geboorte in de gedaante van Mārīci. Ernaast staat een beeld van Viśvabhūti (13de geboorte). Viśvabhūti is een boom aan het vellen. Onderaan staat *Viśvabhūti Kevalī*²⁷⁷ geschreven. Het verhaal in de jaina traditie luidt dat Viśvabhūti door één of andere zaak ongelukkig was geworden en een appelboom met zijn vuisten velde. Hierdoor vielen alle appels van de boom naar beneden. Aan de zuidkant wordt de strijd tussen Tripṛṣṭha en de leeuw afgebeeld. *Tripṛṣṭha Vāsudeva*²⁷⁸ staat onderaan gekerfd. Vervolgens wordt het leven van Tripṛṣṭha in de hel getoond met de ondergane kwellingen die verdeeld worden per soort. *Tripṛṣṭha verblijft in de hel*²⁷⁹ staat onderaan gemarkeerd. Vlakbij staat een leeuw (20ste geboorte) en de voorstelling van de marteling in de hel (21ste geboorte). *Āgni verblijft in de hel*²⁸⁰ staat onderaan gekerfd. Verder is er een figuurtje gemaakt met een baard en een snor, waarnaast een slang, een hert, een zwijn en vee zijn getekend. In het midden van de kader

²⁷⁷ *Kevalī* is een persoon die de alwetendheid heeft bereikt. Hij wordt dan een jaina heilige of godheid.

²⁷⁸ *Vāsudeva*: Tripṛṣṭha is de eerste van de zwarte vāsudeva's. Zowel de Digambara's als de Śvetāmbara's erkennen 63 'supermensen' die in verschillende tijdperken leefden. Mahāvīra leefde in het vierde tijdperk of Dusama tijdperk en behoorde tot de *Tīrthāṅkara*'s (24 in aantal). De Śvetāmbara's erkennen 9 *vāsudeva*'s (o.a. Tripṛṣṭha), maar de Digambara's benoemen deze 9 'supermensen' met *ūarayanās*. (Roy, A.K. , 1984, p. 27) Het is een naam van een klasse van wezens voor de jaina's.

(bovenaan) zijn beelden van Priyamitra Cakravartī (22ste geboorte), Nandana (24ste geboorte) en Devatā (25ste geboorte).

In het twaalfde kader (langs de westkant) is de geboorte van Mahāvīra voorgesteld. Op de rechterraand rust Triśālā op een bed. Ernaast zijn er figuurtjes van Siddārtha en Triśālā in converserende houding. Rechts ligt er een ander figuurtje op het bed van Triśālā en zijn er de 24 voorspoedige dromen. Voorts ligt er de prijzende Triśālā vergezeld door twee diensters met haar pasgeboren kind. Naast haar staat er een beeldje van Naigameṣī in *namaskāra-mudrā*. Ook zijn er figuren van Triśālā en Siddhārtha die een praatje slaan. Vlakbij worden er zeven andere figuren gesculpteerd. Deze zijn waarschijnlijk beelden van koningen die de onderwerping van Siddhārtha aanvaardden. Langs de westkant (in het midden) is een voorstelling gemaakt van het kind (Mahāvīra) die met behulp van Naigameṣī op de berg Meru wordt gebracht, naast Indra, voor de ceremoniële besprenkeling. Links is de inwijding van Mahāvīra uitgebeeld. Verder is het huwelijk van Mahāvīra gesculpteerd. De plaatselijke beelden van Mahāvīra en Yaśodā bevinden zich langs beide kanten van het huwelijksaltaar. Op het huwelijksaltaar is Brahmā aanwezig. Ernaast geeft Mahāvīra een aalmoes aan een *sādhū*. Aan de westkant zijn figuren van drie wijzen en Mahāvīra getekend.

In de volgende kader (langs de westkant) is er een voorstelling van de *dīkṣā* van Mahāvīra. Hij plukt zijn haren uit met de linkerhand. In de buurt zijn een *khadga*, een *mukuta*, een halsketting en oorhangers getekend. Deze [zaken] heeft Mahāvīra opgegeven. Op de daaropvolgende voorstelling geeft Mahāvīra, met een *mukhapatṭika*, een geschenk aan de oude man. Onderaan staat *Mahāvīra* 'en de *berispelijke brahmaan* 'geschreven. Het relaas in de jaina traditie luidt dat nadat de *dīkṣā* achter de rug was, een oude brahmaan onderweg Mahāvīra ontmoette. Hij wilde wat geschenken krijgen van hem. Nog vooraleer de *dīkṣā* voltrokken werd, stond Mahāvīra daar met lege handen zodat deze brahmaan niet kon verschijnen op het moment van de gift. Toch ontgoochelde Mahāvīra de oude brahmaan niet en trok de helft van de kleding op zijn schouder weg en gaf het hem. [24]

[24] Hastimal, eerder vermeld, p. 362.

In de volgende kaders doet Mahāvīra aan *tapas* en zijn er tekeningen over de *upasarga* 's die toen aanwezig waren. De voorstelling toont Mahāvīra gezeten in het huis van Śūlapāṇi *yakṣa*. Volgens de jaina's bereikte hij tegen de avond Asthigrāma en hield halt even buiten de stad, aan het huis van Śūlapāṇi *yakṣa*. Toen de mensen Mahāvīra adviseerden om daar niet te

stoppen, besloot hij om de *yakṣa* te wekken en het ellendige bestaan²⁷⁹ te verdragen. Toen de mediterende Mahāvīra tijdens de nacht verscheen, maakte de *yakṣa* een angstaanjagend gelach voor zijn ogen. Maar Mahāvīra bewoog zelfs geen klein beetje. De *yakṣa* nam het uiterlijk van een olifant aan en deed Mahāvīra pijn met zijn tanden en poten. Maar Mahāvīra bleef ook dan bewegingsloos. Vervolgens nam hij het uiterlijk van een demon aan en met zijn scherpe nagels en tanden klauwde hij op het lichaam van Mahāvīra. Nadat hij een slang getoverd had, beet ze hem en klampte ze zich aan zijn lichaam vast. De concentratie van Mahāvīra werd niet gebroken zelfs bij alles wat er gebeurde. Śūlapāṇi deed Mahāvīra's lichaam op zeven plaatsen verschrikkelijk pijn (de ogen, de oren, de neus, het hoofd, de tanden, de nagels en de rug). Toch verdroeg hij dit alles op een rustige manier. Uiteindelijk aanvaardde de *yakṣa* zijn verlies en viel op zijn voeten neer. Nadien verliet hij zelfs deze plaats. [25]²⁸⁰

[25] Tri. Śa. Pu. Ca. 10.3.111-46.

In de volgende jaren van ascetische praktijken ontmoette Mahāvīra Caṇḍakauśika, de vreselijke slang die giftige ogen had. Hij had een moordende blik²⁸¹ [gericht] op de voeten en het lichaam van de mediterende Mahāvīra. Maar hij raakte hierdoor niet beïnvloed. [26] Tijdens de vijf jaar van devotionele vervolmaking, kwam hij in het land van Lāṛha, een onderontwikkeld land. De lokale bevolking veroorzaakte grote problemen tijdens de *tapas* van Mahāvīra. Een hond liep van ver naar hem toe om te bijten. De oneerbiedige mensen sloegen met stokken, vuisten en speren op Mahāvīra. [27]²⁸² Gedurende de *tapas* van wel elf jaar, prees Indra de harde religieuze beproevingen van Mahāvīra. Maar de woorden van Indra waren met wantrouwen doordrongen. De *Sanjgama Deva* besloot om het karakter van Mahāvīra te onderzoeken. De *Sanjgama Deva* [28]²⁸³ trachtte de in meditatie verzonken

²⁷⁹ *Parīśaha* [Skt. *parīśaha*] is een woord in het Prākṛit en betekent 'het bestaan, de wereld is lijden'. (Sheth, T., 1986, p. 568)

²⁸⁰ Hier komt het verderfelijke karakter van de *yakṣa*'s duidelijk naar voren. Śūlapāṇi *yakṣa* woonde in Asthigrāma (lett. 'Beenderstad') en doodde zijn dorpsgenoten. Zeker wanneer een dorpsgenoot zijn huis betrad, vermoordde hij hem. De stad stond bekend voor de hopen beenderen en lijken. Er werd een huis gebouwd voor deze *yakṣa* op de asse van een stier. Deze stier werd later herboren als Śūlapāṇi *yakṣa*. (Shah, U.P., 1987, p. 207)

²⁸¹ *Draṅṣṭrāghā* is fout in de originele tekst. *Draṅṣṭrā* moet *draṣṭā* zijn en dat betekent 'one who sees' en de betekenis van *ghāt* (m.) is 'killing'. De vertaling van dit woord is dus 'moordende blik'. Deze theorie werd bevestigd door een native speaker Hindī.

²⁸² Uit deze passage blijkt dat door het slechte gedrag van de inwoners in West-Bengalen het cultureel niveau van de inwoners toen, d.i. vooraleer Mahāvīra de *kevala-jñāna* bereikt had (=vóór 557 v.o.T.), niet hoog was. (Roy, A.K., 1984, p. 67)

²⁸³ *Sanjgama Deva* is een andere naam voor Śiva. *saṃ° gam*. Betekent 'confluence of the river with the ocean, coming together'. Śiva is zowel vernietiger als schepper. Hij is de Heer van de yoga, ingesmeerd met de as van verzaking en de crematieplaats, maar ook de bron van de Ganges, de rivier die leven geeft. (Waterstone, R., 2001, p. 74)

Mahāvīra te bewegen door allerlei fenomenen.²⁸⁴Hij liet 20 *upasarga's* verschijnen tijdens één nacht. Hij veroorzaakte leed van verschillende aard bij Mahāvīra door *upasarga's* zoals catastrofale stofregens, schorpioenen, mangoesten, slangen, mieren, ratten, olifanten, demonen, leeuwen en boeven. De *Sanjama Deva* zette het *kālacakra* [28] op Mahāvīra in beweging. De helft van het lichaam van Mahāvīra zonk in een lager deel van de aarde door de kracht van deze [*cakra*]. Hij presenteerde een *apsarā* voor zijn ogen, nam het uiterlijk van Siddhārtha en Triśalā aan en hilde meelijwekkend. Toch bewoog Mahāvīra door deze verschijningen zelfs geen klein beetje. Tenslotte aanvaardde de *Sanjama Deva* zijn triomf en vroeg vergiffenis aan Mahāvīra. [29]

[26] Tri. Śa. Pu. Ca. 10-3.225-80.

[27] Tri. Śa. Pu. Ca. 10-3.554-66.

[28] Tri. Śa. Pu. Ca. 10.4.184-281.

[29] Caturvimśati Jinacaritra, Jinacaritra appendix, 222-37.

Een beeldje van Śūlapāṇi *yakṣa* staat in zuidelijke richting, met beide armen omhoog. Zelfs het gehele beendergestel in de borst van Śūlyapāṇi is zichtbaar. In de buurt zijn er figuurtjes van een schorpioen, een slang, een aapje, mangoeste, een olifant en een leeuw gesculpteerd. Voorts is er een beeld van Mahāvīra in *kāyotsarga-mudrā*. *Mahāvīra en de upasarga's* staat onderaan geschreven. Dit is een scène van de onheilspellende gebeurtenissen van Śūlapāṇi *yakṣa*. Onder het beeld van Mahāvīra staan ook figuren van een stier, een olifant en een leeuw. Zij zijn vergezeld door een pijl en een *cakra*, zoals een wapen getekend. *Mahāvīra en de upasarga's* staat onderaan gekerfd. Langs de rechterkant van Mahāvīra wordt er een bijtende slang getoond. Bovenaan is een figuurtje in een voortschrijdende houding getekend. Vlakbij wordt een figuurtje met een slang en een zwaard getoond dat in aanvalshouding staat tegenover Mahāvīra in *kāyotsarga-mudrā*. Verder is er een ander *kāyotsarga*-beeld van hem gebeeldhouwd. Een stier wordt afgebeeld terwijl hij voortschrijdt op Mahāvīra. Dit zijn alle *upasarga's* van de *Sanjama Deva*.

Na de *upasarga's* is er de voorstelling van het bedelen door Candanabālā aan Mahāvīra. Candanabālā wordt beschouwd als de eerste leerlinge van Mahāvīra en de oprichtster van de ascetengemeenschap. Zij was de dochter van Dadhivāhana, de heerser van Campā. Haar echte naam is Vasumatī. Op een keer kwam de koning van Kauśāmbī af op Dadhivāhana en versloeg hem. Zijn dochter, Vasumatī, nam hij mee naar Kauśāmbī waar hij haar verkocht in

---

²⁸⁴*Kālacakra* is het wiel van de tijd. De jaina's vergelijken de tijd als wiel met twaalf spaken. Het wiel draait één maal rond eens in de 2000 000 000 000 000 *sāgara's* (oceanen) van jaren.

de handen van de heer Dhanāvaha. Deze man en zijn echtgenote Mūlā aanvaardden Vasumatī als hun bloedeigen dochter. Zij gaven een nieuwe naam voor Vasumatī, nl. Candanā. Zij had een adembenemende uitstraling. Terwijl Mūlā haar eindeloze schoonheid zag, werd haar hartje week. Zij begon als volgt te denken: ‘Misschien zal Dhanāvaha niet met Candanā trouwen.’ Nu begon Mūlā een noodplan uit te denken. Toen Dhāvaha op een dag in de vroege namiddag terugkeerde van de markt, begon Candanā zijn voeten te wassen omdat de dienaars niet aanwezig waren. Doordat ze zich naar beneden boog, was haar vlecht los geraakt en haar haarbos ²⁸⁵ hing er slordig bij. Dhanāvaha hief het haar van Candanā op met zijn staf en bond de vlecht samen. Hij werd gesterkt door een spontaan vadergevoel en [daarom] zou er nergens in de haren van Candanā slijk worden gemengd. Toevallig aanschouwde Mūlā het hele gebeuren. Zij, argwanend van nature uit, besloot Candanā volledig in het verderf te storten. Op een keer toen Dhanāvaha naar een ander dorp ging voor zaken, knipte Mūlā Candanā’s haarlokken af, pijnigde haar en sloot haar op in een kamer. Drie dagen lang bleef Candanā zonder eten of drinken opgesloten in die kamer. Wanneer Dhanāvaha terug naar huis keerde en dit vernam, barstte hij in huilen uit. Toen hij in de keuken kwam, waren er geen venkelpeulen voorradig in de linzensoep. Hij vroeg aan Candanā om er te halen. Zij bedelde om venkelpeulen aan een voorbijgaande monnik. De monnik was niemand minder dan Mahāvīra. Op dat moment hing er een vermoeden van een groots geschenk in de lucht. Op het blote voorhoofd van Candanā groeiden lange haarlokken. Nadat Indra Mahāvīra had geprezen, groette hij ook Candanā op een respectvolle wijze. Wanneer Mahāvīra de *kevala-jīāna* had bereikt, kreeg zij het monnikschap (*dīkṣā*) van Mahāvīra. Zij bestuurde de ascetengemeenschap en ging op in het *nirvāṇa*. [30]

[30] Tri. Śu. Pu. Ca. 10.4.516-600.

Rechts wordt Candanabālā getoond, al wassend de voeten van Dhanāvaha. Onderaan staat ‘*Candanabālā*’ gegraveerd. Dhanāvaha heft haar loshangende haren op met behulp van zijn stok. Verder is er de voorstelling van Candabālā, opgesloten in een kamertje en naast haar staat een figuurtje van een monnik. De monnik is Mahāvīra zelf. In één hand heeft hij een *mukhapattikā* en met het andere hand zet hij zijn uitleg kracht bij. Candanabālā is afgebeeld in een houding om te bedelen aan de monnik. Onder beide beelden is er regelmatig ‘*Candanabālā*’ en ‘*Mahāvīra*’ gekerfd. Voorts is er een beeld van Indra in *namaskārā-mudrā*. Langs de westkant is er een beeld van Mahāvīra. Hij schittert in *dhyānamudrā* tussen twee

²⁸⁵ *Keśarāśī* is een samenstelling van de woorden *keś*(m.) wat ‘hair (of the head)’ betekent en *rāśī* (f.) betekent ‘heap, mass’. Dit woord vertaal ik als ‘haarbos’.

bomen. Onderaan is *Samavasaraṇa Śrīmahāvīra* (= *Nedergedaalde Heer Mahāvīra*) gekerfd. Vervolgens is er ook een *kāyotsarga*-beeld van Mahāvīra gesculpteerd.

Ook de *vitāna* van de westelijke wandelgang in de Śāntinātha-tempel te Kumbhāriyā is vergelijkbaar met de tafereeltekeningen²⁸⁶ in de Mahāvīra-tempel, uitgenomen enkele taferelen van wat recentere datum (zie tek. 41). De volledige tafereeltekening is in vier kaders verdeeld. In de eerste buitenste kader (oostelijke, westelijke en zuidelijke richting) zijn er gedetailleerde tekeningen over de vroegere geboortes van Mahāvīra. In het oosten zijn er figuren van Bharata Cakravartī²⁸⁷ en zijn zoon Mārīci (derde geboorte). Ook staat er een figuurtje van Mārīci met het uiterlijk van een *sādhū*. Rechts is er een gebeurtenis afgebeeld uit het leven van Viśvabhūti (16de geboorte). De jaina traditie vertelt dat Viśvabhūti in het gewaad van een discipel aan het rondtrekken was. Op een zeker ogenblik bereikte hij Mathurā waar hij een duwtje kreeg van een koe en op de grond viel. Hierop lachte zijn broer Viśākhanandina met zijn zwakte. Bij deze woorden barstte Viśvabhūti uit in woede. Hij hield de koe vast enkel bij zijn hoorns en maakte zich zo meester over [het dier]. [31] Op het tafereel is te zien hoe Viśvabhūti een koe bij de hoorns neemt. Onderaan is *Viśvabhūti* gekerfd. In zijn buurt is er een andere koe en een man getekend. Verder wordt het leven van de leermeester getoond in de vorm van een godheid. Voor zijn ogen staat er een figuurtje met een *hala* en een *musala* in de hand.

[31] Tri. Śu. Pu. Ca. 10-1.86-107.

Langs de westelijke kant is het verhaal van Tripṛṣṭha uitgebeeld. Naast een figuurtje in *kāyotsarga-mudrā* hebben [kunstenaars] de figuren van Tripṛṣṭha en een leeuw gebeeldhouwd. Het is een afbeelding van het gevecht tussen Tripṛṣṭha en de leeuw. Voorts zijn er beelden van Tripṛṣṭha en zijn hofdienaars. Hij staat in *namaskāra-mudrā* en Tripṛṣṭha dient een klap toe op zijn voorhoofd. Dit is de scène waar de dienaar bestraft wordt. Vlakbij zijn er nog twee figuren vastgesteld: een danseres en een muzikant. Verder is er een figuurtje van Priyamitra Cakravartī (22ste geboorte).

Links zijn Siddhārtha en Triśalā aan het praten. Triśalā ligt alleen op haar bed samen met haar kind. De beelden zijn met elkaar in verband gebracht door gebeurtenissen zoals de inwijding van Mahāvīra en zijn jeugd. Op het tafereel met de gebeurtenissen uit zijn jeugd,

---

²⁸⁶ *Dṛśyāṅkan* bestaat uit *dṛśya* wat 'a picture, sketch' betekent en *āṅkan* dat 'drawing' betekent. De vertaling is hier 'tafereeltekening'.

²⁸⁷ Bharata Cakravartī is een heerser van een Cakra (een land dat zich uitstrekt van zee tot zee (d.i. India) Vanaf Bharata worden er 12 prinsesjes beschouwd als Cakravartins. Zowel de Digambara's als de Śvetāmbara's benoemen deze klasse van 12 'supermensen' 'cakravartins'. (Roy, A.K., 1984, p. 27)

wordt Mahāvīra getoond terwijl hij zit op de rug van een mannelijk figuurtje. In één hand houdt hij waarschijnlijk een zweep vast. Onder het figuurtje staat 'vīra' (= held) geschreven. In de jaina kronieken wordt verteld dat op een keer Indra met de goden de dapperheid prees van prins Mahāvīra. Hierop besloot een god een onderzoek in te stellen naar zijn kracht. De god kwam aan in de speeltuin van Mahāvīra. Op dat moment waren Mahāvīra, Saṃkulī en Tindusaka aan het spelen. Tijdens het spelletje merkte Saṃkulī iemand aan een boom en het kind liep erop af. Het kind dat als eerste in de boom was geklommen, kwam naar beneden. Hij aanvaardde de overwinning. De winnaar klom op de schouders van het verslagen kind. Dan gingen ze steeds naar de plaats van waaruit ze begonnen te rennen. De god nam het uiterlijk aan van een giftige slang en hing vast aan die boomstam. Toen alle kinderen bang werden voor de slang, pakte Mahāvīra, de dappere, deze slang en slingerde de slang zoals een koord in het rond. De god nam de verschijning van een kind aan en deed ook mee in het loopspelletje. Toch werd hij verslagen door Mahāvīra. Zoals gewoonlijk werd Mahāvīra boos op deze godheid en kwam naar de vertrekplaats van het spel aan de boom. [32] De scène toont Mahāvīra terwijl hij zit op de rug van een kind. Vlakbij is een boom waarnaast Mahāvīra staat, getekend en de slang rondzwierd. Onderaan staat 'vīra' (= held) geschreven.

[32] Tri. Śa. Pu. Ca. 10.2.88-124.

Voorts zijn er beelden van prins Mahāvīra en Siddhārtha in converserende houding. Vlakbij is er een tafereel gekerfd over de *dīkṣā* van Mahāvīra. Vooraleer de *dīkṣā* zijn aanvang nam, geven [de mensen] hem een donatie en wordt er getoond [hoe] ze zich begeven naar de inwijdingsplaats terwijl Mahāvīra in een draagstoel zit. In het derde kader (in oostelijke richting) zit Mahāvīra in *dhyānamudrā* en wordt gedemonstreerd [hoe] hij met zijn rechterhand zijn haren uitrukt. Aan de rechterkant is er een figuurtje van Indra die de uitgeplukte haren in een bedelkom aan het verzamelen is. Verder zijn er vier *kāyotsarga*-beelden van Mahāvīra. Het zijn afbeeldingen van zijn *tapas*. In de buurt staat een Mahāvīra-beeld in *kāyotsarga-mudrā* met in de bovenste helft een *cakra* gekerfd. Het deel onder zijn knieën wordt niet getoond. Langs de linkerkant staan twee figuren van een vrouw en een man. Het is merkbaar dat deze *Śaṅgama Deva* het *Kālacakra* (18de verschijning) op Mahāvīra in werking heeft gezet. Ter herinnering: het deel tot aan zijn knieën is in de grond gezakt door de kracht van het *Kālacakra* [33]; hierdoor wordt ook het deel onder de knieën van Mahāvīra niet gesculpteerd. In de linkerhoek staat een beeld van de *Śaṅgama Deva* dat smeekt om vergiffenis.

[33] Hastīmal, eerder vermeld, p. 389.

Langs de zuidkant (rechts) is het verhaal van Candanabālā uitgebeeld. In een schrijn troont de vierarmige Indra. Verder zijn er beelden van Mahāvīra in *kāyotsarga-mudrā*, geboeid door de tapas²⁸⁸ en in de gedaante van een monnik met een stok.²⁸⁹ Voorts wast Candanabālā de voeten van Dhanāvaha. Hij heft met een staf haar slonzige haren op. Onder de figuren is 'Śreṣṭhī' (= handelaar) en 'Candanabālā' geschreven. Naast Candanabālā aanschouwt de echtgenote van de nobele met verbazing het tafereel. Verder is Candanabālā opgesloten in een kamer. Zij is te zien terwijl ze een aalmoes geeft aan Mahāvīra. Onder de figuren is 'Candanabālā' en 'Vīra' (= Held) geschreven. Er zijn figuren getekend die bij deze grootse gift blijdschap uitdrukken. Op het plafond is de *samavasaraṇa* van Mahāvīra niet gekerfd.

In de Kalpasūtra zijn er gedetailleerde tekeningen over de vroegere incarnaties van Mahāvīra, over de *pañcakalyāṇaka's*, over de *upasarga's* en de wisseling van de baarmoeder van Devānandā naar Triśālā. [34] Op één tekening is Mahāvīra als *siddha*²⁹⁰ vastgesteld. Hij schittert in *dhyānamudrā* en draagt verschillende ornamenten. Op de volgende tekeningen staat de belangrijkste *gaṇadhara*²⁹¹ van Mahāvīra, Indrabhūti Gautama, en prenten over het vieren van Dīvālī na het *nirvāṇa* van Mahāvīra.

[34] Braun, W. N., eerder vermeld, p. 11-44.

Zuid-India: In het zuiden van India worden de beelden van Mahāvīra in grote getale aangetroffen. Bij de meeste onder hen schittert hij in *dhyānamudra*. Mahāvīra heeft zijn kenteken, de leeuw. De *yakṣa's* en *yakṣī's* hebben een vaste weergave. In grot 4 van Bādāmī zijn *kāyotsarga*-beelden van deze laatste Jina uit de zevende eeuw. [35] Bij deze beelden zijn er vierarmige *yakṣa's* en *yakṣī's* uitgekerfd en in de *parikara* zijn er 24 kleine Jina's. Ook werden op de schouders van Mahāvīra zijn *jaṭā's* getoond. In de jaina grotten (30, 31, 32, 33, 34) van Elorā bevinden zich ook enkele beelden van Mahāvīra. [36] Bij deze beelden prijkt Mahāvīra in *dhyānamudrā*. *Yakṣa* Sarvānubhūti zit op een olifant en *yakṣī* Ambikā heeft de leeuw als rijdier. In de Harīdās Svālī collectie in Bombay is er een beeld met dezelfde voorstellingen. [37] Twee *kāyotsarga*-beelden bevinden zich in het museum van Haiderābād. [38] In de *parikara* van deze beelden zijn 23 kleine Jina's gebeeldhouwd. Drie beeldjes zijn in het Governmental Museum van Madrās. [39] Bij twee exemplaren zijn de *yakṣa* en *yakṣī* gesculpteerd en bij één exemplaar 23 kleine Jina-figuren gemaakt. Een mediterend beeldje uit

²⁸⁸ *Tāpasyārat* wordt gesplitst in *tāpasyā* wat 'ascetic fervour or practice' betekent en *rat* (adj.) wat 'attracted to, enjoying' betekent. De vertaling van dit woord is 'geboeid door tapas'.

²⁸⁹ Een stok of *daṇḍa* wordt gebruikt door een jaina monnik terwijl hij wandelt. (Singh, H., 1982, p. 238)

²⁹⁰ Een *siddha* is een Jina of Arhat. Het is een persoon die het hoogste doel bereikt heeft.

²⁹¹ *Gaṇadhara*: Er wordt gezegd dat Mahāvīra elf leerlingen of *gaṇadhara's* had. O.a. Indrabhūti Gautama heeft zijn leer gesystematiseerd. (Roy, A.K., 1984, p. 49)

de negende à tiende eeuw dat aangetroffen werd in Zuid-India, bevindt zich [nu] in een museum te Parijs (Musée Guimet). [40] In het voetstuk van het beeld staat zijn *lāñchana*, de leeuw, in de *parikara* is een beeld van Pārśvanātha met de zeven slangen afgebeeld en een *kāyotsarga*-beeld van Bāhubalī.

[35] American Institute of Indian Studies, Vārāṇasī, tekeningencollectie, A 21-60, 61.

[36] Gupte, R. S. De heer, B. D., *‘Ajantā, Elorā and Aurangābād Caves’*, Bombay, 1962, pp. 129-223.

[37] Śāh, U.P., *‘Jaina Bronzes in the Harīdās Svālī collection’*, Bu.Pri.Ve.Myū.Ve.In., fig. 9, pp. 47-49.

[38] Rāva, S.H., *‘Jainism in the Dakan’*, J.o. H., editie 26, deel 1-3, pp. 45-49.

[39] Rāmchandran, T.N., *‘Jaina Monuments and Places of First Class Importance’*, Calcutta, 1944, pp. 64-66.

[40] J.K. Sthā., hoofdstuk 3, p. 563.

IV.5. ANALYSE

Met dit complete hoofdstuk is duidelijk geworden dat in Noord-India, na Rṣabha en Pārśva, toch wel Mahāvīra de populairste was. Tijdens het Gupta-rijk begonnen [kunstenaars] de leeuw als *lāñchana* te beeldhouwen. In het Indisch Kunstmuseum in Vārāṇasī is er een beeld uit de zede eeuw (161) dat het oudste voorbeeld is wat betreft onze kennis hieromtrent. In de tiende eeuw nam het tekenen van de *yakṣa* en *yakṣī* bij de beelden van Mahāvīra zijn aanvang. Alle Mahāvīra beelden die dateren uit de tiende eeuw zijn voorzien van een koppel *yakṣa’s* en *yakṣī’s*. Zij bevinden zich in Uttar Pradeś en Madhya Pradeś: Devgarḥ, Gyāraspur, Khajurāho, en in het Koninklijk Museum van Lucknow (J 808). In de materiële uitwerking konden de *yakṣa* en de *yakṣī* nooit gestandaardiseerd worden, [aangezien] ze er traditionele ofwel individuele kenmerken op na houden. Enkel bij sommige Mahāvīra-beelden in Devgarḥ, Khajurāho, Gyāraspur en in het Rājputānā Museum van Ajmer (279) zijn *yakṣa’s* en *yakṣī’s* met particuliere kenmerken vastgesteld. Bij beelden in Bihār, Orissa en Bengalen zijn er net geen *yakṣa’s* en *yakṣī’s* gekerfd. Bij beelden in Gujarāt en Rājāsthān zijn de *yakṣa* en *yakṣī* respectievelijk Sarvānubhūti en Ambikā. [41] Op alle plaatsen waren de *aṣṭa-prātihārya’s*, de *navagraha’s* en de miniatuur Jina-figuren geliefd. Slechts in Śvetāmbara-regio’s als Gujārāt en Rājāsthān worden tekeningen van de ‘scènes uit het leven’ van Mahāvīra aangetroffen en zijn *jīvantasvāmī*-beelden. [42]

[41] Het Mahāvīra-beeld in het Rājputānā Museum, Ajmer (279) is hierop een uitzondering.

[42] Het tablet van Mathurā uit de Kuṣāṇa-periode (Koninklijk Museum, Lucknow, J 626) is hierop een uitzondering.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

A

Aśubha: Dit is slecht karma of *pāpa*. (Cort, 2001, p. 205)

Añjali: De groethouding van de handen. De beide handen zijn samengedrukt met een opening. De handen rusten op de borst en zijn parallel met de grond. (Gupte, 1972, p. 3)

Abhaya-mudrā: De vrees niet - houding van de handen of de houding die bescherming biedt. De handpalm is opwaarts gericht naar de toeschouwer. (Gupte, 1975, p. 3)

Ādinātha: De 'Eerste Heer', de eerste Jina van deze tijdsperiode. Ook wordt hij Ādīśvara, Ādeśvara of Ṛṣabhanātha genoemd. (Cort, 2001, p. 205)

Ahiṃsā: Geweldloosheid. (Cort, 2001, p. 205)

Ākrāmaka-mudrā: Aanvalshouding

Āmalaka of amalasāra: Het opperste deel van de top dat bestaat uit een getande schijf. (Singh, 1982, p. 237)

Ardhamaṇḍapa: Een halve *maṇḍapa* die leidt naar de *garbhagṛha*.

Arhat: De Jina. (Cort, 2001, p. 205)

Āsana: Zithouding of voetstuk.

Aṣṭa-maṅgala's: Volgens de Śvetāmbara's zijn dit de *aṣṭamaṅgala*: 1. de *svastika* of het goede ding, 2. de *śrīvatsa*, 3. de *nandyāvarta* of de gunstige draaiing, 4. *bhadrāsana* of de voorspoedige zetel, een troon, 5. de *kalaśa*, een gevulde pot, 6. een *mīna-yugala*, een paar van vissen, 7. een *darpaṇa*, een spiegel en 8. een *vardhamānaka*, of de groeier, een poederdoos. (Cort, 2001, p. 194)

Aṣṭa-prātihārya: zie **Prātihārya**.

Āyāgapaṭa: Een tablet als eerbetoon aan de Jina's. Het is versierd met Jina-figuren en allerlei gunstige symbolen (*aṣṭa-maṅgala's*). (Sivaramamurti, 1983, p. 359)

B

Balānaka: Een hall aan de ingang van de tempel. (Singh, 1982, p. 237)

Bhāmaṇḍala: Een stralenkrans.

Bhāvapūjā: Dit is een louter spirituele houding van de gelovige ten opzichte van de Jina. Er wordt niets geofferd. (Cort, 2001, p. 206)

C

Caitya vandana: Het ritueel om de Jina te vereren. (Cort, 2001, p. 206)

Cakra: Het is het wiel dat de aarde in beweging zet. Het stelt het Wiel van de Dharma voor. (Gupte, 1972, p. 2)

Candanapūjā: Het ritueel waarbij het Jina-beeld stippen van sandelhoupasta en saffraan krijgt. (Jain, J. & Fischer, E., Part, 2, p. 161)

Cāmaradhara: Een wezen met een vliegbezem in de hand. (Pal, 1994, p. 136)

Caturmukhā: zie **Caumukhī**, **Sarvatobhadra**.

Caturviṃśati-paṭṭa: De 24 Jina's in een kader. Eṇ Jina is de centrale figuur. (Sivaramamurti, 1983, p. 360)

Caumukhī = Caturmukhā, Sarvatobhadra: Beeld met vier gezichten geplaatst in openingen langs de vier zijden. (Ghosh, 1975, vol. 3, p. 603)

D

Daṇḍa: De vlaggenstok bovenop de *śikhara*.

Darśana: Een ritueel waarbij de gelovige oog in oog staat met de Jina of een andere godheid. (Cort, 2001, p. 206)

Devakulikā: Een reeks kleine heiligdommen rond een Jaina tempel. (Singh, 1982, p. 238)

Dharmacakra: Het draaiende rad staat symbool voor de deugd die over de wereld wordt verspreiden. Het is één van de acht *prātihārya's* van de Jina. Het rad wordt in beweging gezet door de Jina. Dit wiel wordt voorgesteld in het voetstuk. (Sivaramamurti, 1983, p. 361)

Dhyānamudrā: Meditatiehouding met de handen op de schoot (het ene hand over het andere). De handpalmen, met gestrekte vingers, zijn opwaarts gericht. (Sivaramamurti, 1982, p. 182)

Dikpāla: De acht wachters van de windrichtingen. Dit zijn: Indra, Agni, Yama, Nairṛta, Varuṇa, Vāyu, Īśāna en Kubera.

Dravyapūjā: Een ritueel waarbij er objecten worden geofferd aan de Jina. (Cort, 2001, p. 206)

Dvitīrthī: Een afbeelding van twee figuren.

G

Garbhagṛha: Het heiligste sanctuarium in een tempel waarin een beeld van de godheid staat. (Singh, 1982, p. 239)

Gadā: De Indische scepter. Soms wordt de scepter vastgehouden en soms wordt de hand er bovenop geplaatst. De *gadā* kan sober zijn of rijkelijk versierd. Normaal is het een sober object. Daar waar het wordt vastgehouden heeft het een spitse top. Het onderste deel is zwaar en groot. Het is een vechtwapen. (Gupte, 1972, p. 4)

Gūḍhamaṇḍapa: De gesloten hall tegenover het heiligdom. (Singh, 1982, p. 239)

Gūḍhmaṇḍapa: De gesloten hall vóór de *garbhagr̥ha*. (Singh, 1982, p. 239)

H

Hala: De Indische ploeg (Gupte, 1972, p. 4)

J

Jagatī: Het onderste draagvlak van de tempel.

Jaina-Svastika: Een heilig symbool in het jainisme. Het stelt de kringloop van wedergeboortes voor alsook het pad naar bevrijding. (Cort, 2001, p. 209)

Jalapūjā: Het ritueel waarbij het Jina-beeld besprenkeld wordt met water. Dit ritueel maakt deel uit van de *dravyapūjā*. (Jain & Fischer, 1978, Part 2, p. 16)

Jaṭā: Haarlokken. Herkenningsteken van R̥ṣabha. (Ghosh, 1980, p. 182)

Jaṭāmukuta: Een haartooi die bestaat uit haarlokken. (Singh, 1982, p. 239)

Jīvantasvāmin: Een rechtopstaand beeld van Mahāvīra die een kroon en juwelen draagt. (Ghosh, 1975, vol. 3, p. 604)

K

Kalaśa: Een waterkruik. (Singh, 1982, p. 239)

Kāyotsarga-mudrā: Een rechtopstaande mediterende Jina met de handen neerwaarts gericht. Het is een religieuze verstervingspraktijk in het Jainisme. (Sivaramamurti, 1983, p. 361)

Kevala-jñāna: De alwetendheid.

Khaḍga: Een zwaard. Het is het symbool van Verlichting. (Gupte, 1972, p. 2)

Khaḍgāsana: Een rechtopstaande houding waarbij de armen langs het lichaam hangen. (Bhattacharya, 1974, p. 39)

Kheṭaka: Een schild. Het stelt de Dharma voor die beschermt zoals een schild. (Gupte, 1972, p. 2)

Kirīṭamukuta: Een hoge cilindervormige kroon. (Singh, 1982, p. 240)

Kṣetrapāla: Een bewaker van een site. (Ghosh, 1975, vol. 1, p. 20)

L

Lāñchana: Het kenteken dat het onderscheid tussen de Jina's bepaalt. (Singh, 1982, p. 241)

Lalāṭabimba: Een tekening op een deurbalk die bescherming biedt. (Singh, 1982, p. 240)

Lalitamudrā: zie **Lalitāsana**

Lalitāsana: = **Lalitamudrā**. Een ontspannen houding waarin het ene been over het voetstuk hangt en het andere been rust horizontaal op het voetstuk. (Ghosh, 1980, p. 183)

M

Maṇḍovara: De buitenste muur van de tempel.

Mahāvīdyā's: Tantrische godinnen (16 in totaal). (Ghosh, 1975, vol. 3, p. 20)

Mukuṭa: Een kroon.

Mūlanāyaka: Het centrale beeld in een tempel. Langs beide kanten van het beeld staan er ondergeschikte beelden. (Jain & Fischer, Part 2, 1978, p. 6)

Mūlaprāsāda: Het heiligdom. (Singh, 1982, p. 241)

Maṇḍapa: Een hall. (Singh, 1982, p. 240)

Mudrā: Houding van de hand. (Ghosh, 1980, p. 183)

Mukhamanḍapa: Een voorportaal met zuilen tussen de *gūḍhamanḍapa* en de *raṅgamanḍapa*. (Singh, 1982, p. 240)

Musala: Een houten stamper gebruikt om rijst te reinigen. (Gupte, 1972, p. 10)

N

Namaskāra-mudrā: De bid-houding of aanbiddings-houding. De twee handen zijn dicht bij de borst, waarbij de handpalmen elkaar raken. (Gupte, 1972, p. 3)

Nandyāvarta: Een heilig symbool. Het is een uitgebreid *svastika*-teken. (Cort, 2001, p. 207)

Navagraha's: zie **negen planeten**.

Negen planeten: = **Navagraha's:** De hemellichamen (*jyotiṣka*), vormen een klasse van goden die beter bekend zijn als de *navagraha's* (de Negen Planeten). Deze goden zijn: Ravi (de Zon), Soma (de Maan), Maṅgala (Mars), Budha (Mercurius), Bṛhaspati (Jupiter), Śukra (Venus), Śani (Saturnus), Rāhu en Ketu (de wassende en de afnemende maan). (Jain & Fischer, Part 2, 1978, p. 25)

P

Pāśa: Een lus van koorden. (Gupte, 1972, p. 10)

Pañcakalyāṇaka: De vijf belangrijke momenten in het leven van een Jina: *cyavana* (uit de hemel neergedaald), *janma* (geboorte), *dīkṣā* (het religieuze leven aanvangen), *jñāna* (verzaking), *mokṣa* (*nirvāṇa*). (Singh, 1982, p. 241)

Padmāsana (āsana): cirkelvormig of rond voetstuk in de vorm van een lotusbloem. (Gupte, 1972, p. 20)

Padmāsana (mudrā): Een onderwijzende Jina gezeten in lotushouding (met de benen gekruist en de voetzolen zichtbaar). (Pal, 1994, p. 31)

Paraśu: Een strijdbijl. (Gupte, 1972, p. 10)

Parikara: Alle figuren die ondergeschikt zijn aan de hoofdfiguur. (Ghosh, 1975, vol. 3, p. 607)

Pītha: De plint bovenop de *jagatī* van de tempel.

Prātihārya: Een vergezellend symbool van een Jina (acht in totaal). Dit zijn: een heilige boom (*caityavṛkṣa*), een leeuwentroon (*siṃhāsana*), een drievoudige parasol, een stralenkrans (*bhāmaṇḍala*), bezemdragers (*cāmaradhara's*), hemelse muziek, opvliegende kransendragers en een hemelse trom. (Sivaramamurti, 1983, p. 364)

Pūjā: Het ritueel om Jina-beelden te vereren alsook andere belangrijke figuren. (Cort, 2001, p. 208)

R

Raṅgamaṇḍapa: = Sabhāmaṇḍapa.

Rathikā: Een gesculpteerd vlak met omlijsting aan het draagvlak van de *śikhara*. (Singh, 1982, p. 242)

Ś

Śaṅkha: Een blaasinstrument. Het is een schelp die gebruikt wordt als hoorn. (Gupte, 1972, p. 10)

Śarasandhāna-mudrā: Het is een hurkhouding waarbij de boog aangespannen wordt. Eén knie rust op de grond.

Śikhara: De superstructuur van de *mūlaprāsāda*. (Singh, 1982, p. 243)

Śrīvatsa: Een gunstig symbool, decoreert meestal de borst van de Jina. (Singh, 1982, p. 243)

Śubha: Dit is goed karma of *punya*. (Cort, 2001, p. 209)

Śuddhatā: Zuiverheid. Hiermee wordt verwezen naar de bevrijding. (Cort, 2001, p. 205)

S

Sabhāmaṇḍapa: Een open hall tegenover de mukhamaṇḍapa (zelden de *gūḍhamaṇḍapa*). Deze hall wordt gebruikt voor theateropvoeringen. (Singh, 1982, p. 242)

Samavarasaṇa: Een hall gebouwd door de goden zodat de pas verlichte Jina zijn eerste preek kan geven. (Pal, 1994, p. 236)

Sarvatobhadra: zie **Caumukhā, Caumukhī.**

Siddha: Een perfecte, bevrijde ziel. (Cort, 2001, p. 209)

Siṃhāsana: Een troon door twee leeuwen ondersteunt. (Pal, 1994, p. 134)

Stambha: Een gesculpteerde pilaar in een jaina tempel.

Svastika: Dit stelt de *gati* of de toestand voor waarin de ziel (*jīva*) kan herboren worden: hellewezen, hemelbewoner, mens of dier. (Stevenson, 1970, p. 251)

T

Tīrtha: Een jaina pelgrimsplaats.

Tritīrthī: Een afbeelding van drie Jina's.

Triratna: De 'Drie Juwelen' van het jainisme: de juiste kennis, het juiste geloof en het juiste gedrag. (Stevenson, 1970, p. 251)

U

Upasarga: Scènes uit het leven van een Tīrthānkara vooraleer hij het Tīrthānkara-schap bereikt. (Singh, 1982, p. 243)

Urṇā: Een kleine cirkelvormige bobbel op het voorhoofd van de Jina. (Singh, 1982, p. 243)

Uṣṇīṣa: Een haartooi die bestaat uit krullen (*dakṣiṇāvarta*) en met een gezwel op de schedel. (Singh, 1982, p. 243)

V

Vajra: Een donderkeil.

Varada-mudrā: Een houding van de hand om geluk te brengen. De handpalm, met gestrekte vingers, wordt onder de taille zo ver mogelijk uitgestrekt. (Gupte, 1972, p. 4)

Vardhamānaka: Een poederdoos. (Shah, 1987, p. 9)

Vedikābandha: De gedecoreerde balustrade rond een tempel. (Singh, 1982, p. 244)

Vitāna: Een versierd plafond in een tempel. (Ghosh, 1975, vol. II, p. 243)

Y

Yakṣa: Mannelijke godheid die de Jina beschermt. (Cort, 2001, p. 210)

Yakṣī: Vrouwelijke godheid die de Jina beschermt. (Cort, 2001, p. 210)

BRONNENLIJST VAN DE ILLUSTRATIES

Fig. 1: Clermont, L., 1998, p. 91.

Fig. 2: Cort, E., 2001, p. 74.

Fig. 3: Ivo Vanderlinden, Śravaṇabelgolā (Karnāṭaka), januari 2003.

Fig. 4: Ivo Vanderlinden, Śravaṇabelgolā (Karnāṭaka), januari 2003.

Fig. 5: Clermont, L., 1998, p. 59.

Fig. 6: Jain, J., & Fischer, E., Part 2, tek. XLIII b.

Fig. 7: Jain, J., & Fischer, E., Part 2, tek. XXXVI b.

Fig. 8: Jain, J., & Fischer, E., Part 2, tek. XXXVII.

Fig. 9: Ivo Vanderlinden, Bali (Indonesië), augustus 2000.

Fig. 10: Jain, J., & Fischer, E., Part 1, tek. II a.

Fig. 11: Jain, J., & Fischer, E., Part 1, tek. X a.

Fig. 12: Jain, J., & Fischer, E., Part 1, tek. XVII.

Fig. 13: Jain, J., & Fischer, E., Part 1, tek. XXXI.

Fig. 14: Jain, J., & Fischer, E., Part 1, tek. XXXVII.

Fig. 15: Jain, J., & Fischer, E., Part 2, tek. XIX b.

Fig. 16: Jain, J., & Fischer, E., Part 2, tek. XIX c.

Fig. 17: Ghosh, A., 1975, p. 274.

Fig. 18: Jain, J., & Fischer, E., Part 2, tek. XX b.

Fig. 19: Clermont, L., 1998, p. 52.

Fig. 20: Annelies Vanderlinden, Ranakpur (Rājasthān), augustus 2004.

Fig. 21: Jain, J., & Fischer, E., Part 2, tek. VIII.

Fig. 22: Pal, P., 1994, p. 140.

Fig. 23: Pal, P., 1994, p. 161.

Fig. 24: Jain, J., & Fischer, E., Part 1, tek. XXXIX a.

Fig. 25: Sivaramamurti, C., 1983, p. 27.

Fig. 26: Gupte, R.S., 1972, p. 5.

Fig. 27: Gupte, R.S., 1972, p. 9.

Fig. 28: Gupte, R.S., 1972, p. 5.

Fig. 29: Gupte, R.S., 1972, p. 8.

Fig. 30: Pal, P., 1994, p. 177.

- Fig. 31: Pal, P., 1994, p. 134.
- Fig. 32: Gupte, R.S., 1972, p. 12.
- Fig. 33: Gupte, R.S., 1972, p. 14.
- Fig. 34: Gupte, R.S., 1972, p. 15.
- Fig. 35: Gupte, R.S., 1972, p. 15.
- Fig. 36: Gupte, R.S., 1972, p. 16.
- Fig. 37: Gupte, R.S., 1972, p. 19.
- Fig. 38: Gupte, R.S., 1972, p. 12.
- Fig. 39: Gupte, R.S., 1972, p. 14.
- Fig. 40: Gupte, R.S., 1972, p. 14.
- Fig. 41: Gupte, R.S., 1972, p. 16.
- Fig. 42: Gupte, R.S., 1972, p. 17.
- Fig. 43: Gupte, R.S., 1972, p. 18.
- Fig. 44: Gupte, R.S., 1972, p. 18
- Fig. 45: Gupte, R.S., 1972, p. 17.
- Fig. 46: Gupte, R.S., 1972, p. 17.
- Fig. 47: Gupte, R.S., 1972, p. 23.
- Fig. 48: Gupte, R.S., 1972, p. 23.
- Fig. 49: Jain, J. & Fischer, E., Part 1, tek. XXXIX d.
- Fig. 50: Annelies Vanderlinden, Papaura (M.P.), augustus 2004.
- Fig. 51: Annelies Vanderlinden, Papaura (M.P.), augustus, 2004.
- Fig. 52: Jain, J. & Fischer, E. Part 1, tek. XXXIX b.
- Fig. 53: Pal, P., 1994, p. 144.
- Fig. 54: Pal, P., 1994, p. 143.
- Fig. 55: Pal, P., 1994, p. 133.
- Fig. 56: Pal, P., 1994, p. 150.
- Fig. 57: Cort, E., 2001, p. 195.
- Fig. 58: Cort, E., 2001, p. 77.
- Fig. 59: Pal, P., 1994, p. 118.
- Fig. 60: Annelies Vanderlinden, Osiyā (Rājasthān), augustus 2004.

BIBLIOGRAFIE

Boeken over oosterse kunst en het jainisme

- BHATTACHARYA, B.C. [1974] *The Jaina Iconography*. Motilal Banarsidass, Delhi.
- BHATTACHARYYA, N.N. [1991] *The geographical dictionary of ancient en early medieval India*. Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi.
- BRUHN, K. [1969] *The Jaina Images of Deogarh*. Vol. I & II. E.J. Brill, Leiden.
- CALLEWAERT, W. [1996] *India, betoverende verscheidenheid*. Davidsfonds, Leuven.
- CHANDRA, R.G. [1996] *Indian Symbolism. Symbols as Sources of our Customs and Beliefs*. Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi.
- CLERMONT, L. [1998] *Jainism and the Temples of Mount Abu and Ranakpur*. Prakash Book Depot, New Delhi.
- COOMARASWAMY, A.K. [1928] *Yakṣas*. Smithsonian Institute, Washington.
- COOMARASWAMY, A.K. [1994] *Jaina Art*. Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi.
- CORT, J.E. [2001] *Jains in the World*. Oxford University Press, New York.
- DESSEIN, B., & HEIRMAN, A. [1999] *Boeddha, zijn Leer en zijn gemeenschap. Een inleiding tot gescheidenis, filosofie en kloosterleven*. Academia Press, Gent.
- DEVA, K. [1995] *Temples of India*. Vol. 1, Aryan Books International, New Delhi
- DUNDAS, P. [1992] *The Jains*. Routledge, London en New York.
- GHOSH, A. [1975] *Jaina Art and Architecture*. Vol. 1 en Vol. 3, Bharatiya Jnanpith, New Delhi.
- GHOSH, M. [1980] *Development of Buddhist Iconography in Eastern India. A Study of Tārā, Prajñās of five Tathagatas and Bhṛkuti*. Munishram Manoharlal Publishers, New Delhi.
- GUPTA, S.P. [2002] *Elements of Indian Art (including Temple Architecture, Iconography & Iconometry)*. D.K. Printworld Ltd. & Indraprastha Museum of Art & Archeology, New Delhi.
- GUPTE, R.S. [1972] *Iconography of the Hindus, Buddhists and Jains*. D.B. Taraporevala Sons & Co. Private LTD., Bombay.
- HARIHAR, S. [1982] *Jaina Temples of Western India*. Parshvanāth Vidyashram Research Institute, Vārāṇasī.
- IYER, K.B. [1977] *Animals in Indian Sculpture*. Taraporevala, Bombay.
- JAIN, J. & FISCHER, E. [1977] *Art & Rituals. 2500 Years of Jainism in India*. Sterling Publishers Private Mimited, New Delhi.
- JAIN, J. & FISCHER, E. [1978] *Jaina Iconography*. Part 1 & 2, E.J. Brill, Leiden.
- JAIN, J.P. [[1975] 1999] *Religion and Culture of the Jains*. Bharatiya Jnanpith, New Delhi.
- JAIN, K.C. [[1974] 1991] *Lord Mahāvīra and his Times*. Motilal Banarsidass Publishers, Delhi.

- JIT, I. [1978] *Science of Symbols. A deeper view of Indian Deities*. Geetanjali Publications, New Delhi.
- KHAN, G.M. [2001] *Bouddha L'éveillé*. Arcopole, éditions France Loisirs, Paris.
- KIRFEL, W. [1920] *Die Kosmografie der Inder nach den Quellen dargestellt*. Kurt Schroeder, Bonn.
- LAHIRI, A.K. [1984] *Vedic Vṛtra*. Motilal Banarsidass Publishers, Delhi.
- MISRA, R.N. [1981] *Yaksha Cult & Iconography*. Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi.
- PAL, P. [1994] *Jain Art from India*. The Peaceful Liberators. Museum Associates, L.A. County Museum of Art, Los Angeles.
- PANCHAMUKHI, R.S. [1951] *Gandharvas and Kinnaras in Indian Iconography*. Kannada Research Institute, Dharwar.
- RAMM-BONWITT, I. [1987] *Mudras-Geheimsprache der Yogis*. Verlag Hermann Bauer, Freiburg.
- ROY, A.K. [1984] *A History of the Jainas*. Gitanjali Publishing House, New Delhi.
- SANGAVE, V.A. [[1990] 1999] *Aspects of Jain Religion*. Bharatiya Jnanpith, New Delhi.
- SHAH, U.P. [1947] *Iconography of the sixteen Jaina Mahāvīdyās*. Journal of the Indian Society of Oriental Art, nr. 15.
- SHAH, U.P. [1987] *Jaina-Rūpa-Manḍana*. Shakti Malik Abhinav Publications, New Delhi.
- SHEARER, A. [2001] *The Spirit of Asia*. Journeys to the Sacred Places of the East. Thames & Hudson Ltd. London. (Vertaling door P. Cornet, 2001, *Reizen naar het Spirituele Oosten*. Lannoo, Tiel.)
- SINGH, H. [1982] *Jaina Temples of Western India*. PV Research Institute Parshvanāth Vidyashram, Vārāṇasī.
- SINGHVI, L.M. [2002] *Jain Temples*. In *India and around the world*. Himalayan Books, New Delhi.
- SIVARAMAMURTI, C. [1983] *Panorama of Jain Art*. South India, The Times of India, New Delhi .
- STEVENSON, S. [1970] *The Heart of Jainism*. Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi.
- TIWARI, M.N.M. [1989] *Ambikā in Jaina Art & Literature*. Bharatiya Jnanpith, New Delhi.
- TIWARI, M.N.P. [1983] *Elements of Jain Iconography*. Indological Book House, Vārāṇasī.
- VYAS, R.T. [1995] *Studies in Jaina Art and Iconography and Allied Subjects*. M.S. University of Baroda, Delhi.
- WATERSTONE, R. [2001] *De Wijsheid van India*. Librero, Nederland.

Atlassen

Quarter Inch Maps. Atlas of India/ Survey of India. [1951-1953] Gazetteer of India and Pakistan. Army Headquarters, New Delhi.
POLLET, G., EGGERMONT, P., VAN DAMME G. [1990] *Corpus Topographicum. Indiae Antiquae II. Archeological sites.* Van der Poorten, Leuven.

Encyclopedieën

Hindī Viśvakoś. [1967] Nāgarīpracāriṇī Sabhā, Vārāṇasī.

Woordenboeken

MONIER-WILLIAMS, [[1899] 1999] *A Sanskrit-English Dictionary.* Motilal Banarsidass Publishers, Delhi.
McGREGOR, R.S. (ed.) [1993] *The Oxford Hindi-English Dictionary.* Oxford University Press, New Delhi.
SHETH, T. [[1963] 1986] *Pāia-sadda Mahāṃṃava. A comprehensive Prakrit-Hindi Dictionary.* Motilal Banarsidass, Vārāṇasī.
CHATURVEDI, M. [[1974] 1994] *A Practical Hindī-English Dictionary.* National Publishing House, Delhi.
ŚYĀMASUMḌARADĀS [1965] *Hindī Śabd Sāgar.* Nāgarī Mudraṇa, Vārāṇasī.

Grammatica's

EVERAERT, C. [2004] *Basisgrammatica van het Hindī.* Academia Press, Gent.

Websites

www.censusindia.net (geraadpleegd op 2 mei 2005)

De brontekst in het Hindī komt uit:

TIVĀRĪ, M.P. [1981] *Jain Pratimāvijñān.* Pārśvanātha Vidyāśram Śodh Saṃsthān, Vārāṇasī.

BIJLAGE I: TEKENINGEN

Tek. 2: Jina Lohānīpur (Bihār),
derde eeuw v.o.T.

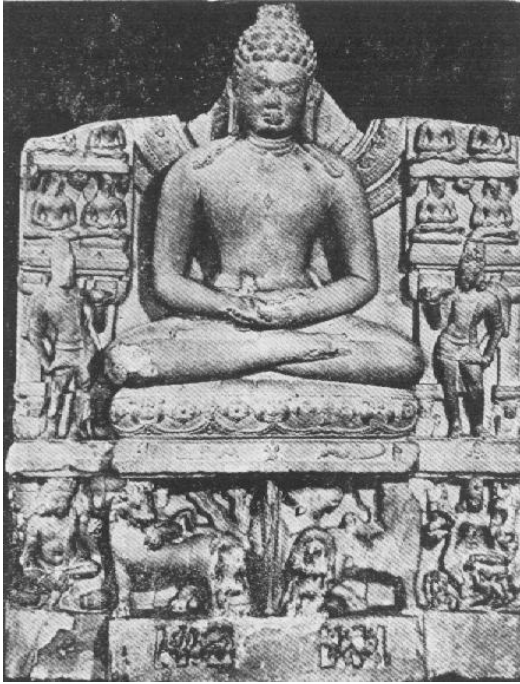
Tek. 4: Ṛṣabhanātha, Mathurā (U.P.),
vijfde eeuw o.T.

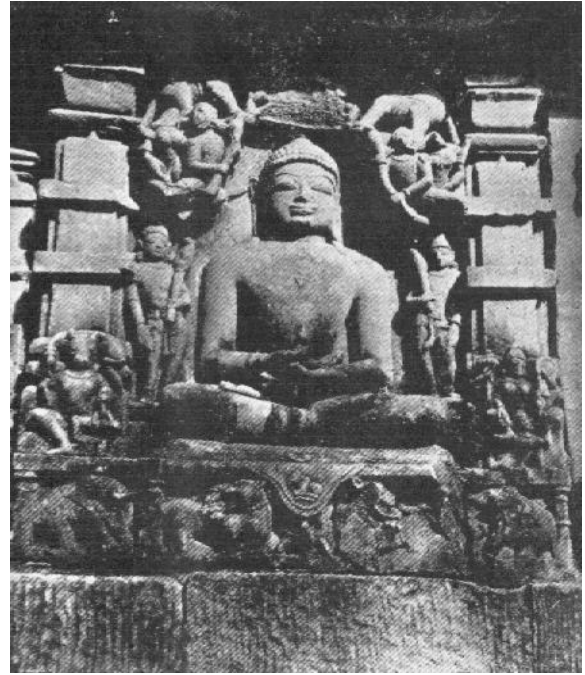
Tek. 5: Ṛṣabhanātha, Akoṭā (Gujarāt),
vijfde eeuw o.T.

Tek. 6: Ṛṣabhanātha, Kosana (U.P.),
9de -10de eeuw.

Tek. 7: R̥ṣabhanātha, Uraī (U.P.),
10de -11de eeuw.

Tek. 8: R̥ṣabhanātha, tempel 1, Devgaṛh (U.P.)
11de eeuw.

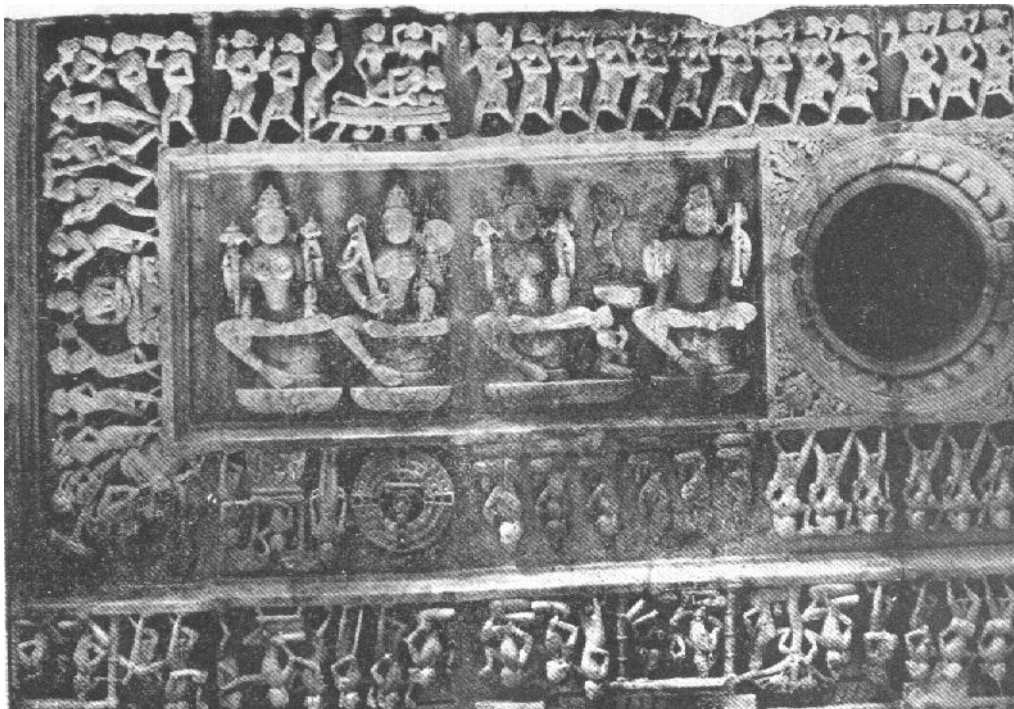
Tek. 9: R̥ṣabhanātha caturviṃśati,
Surohar, Bangladesh, 10de eeuw.

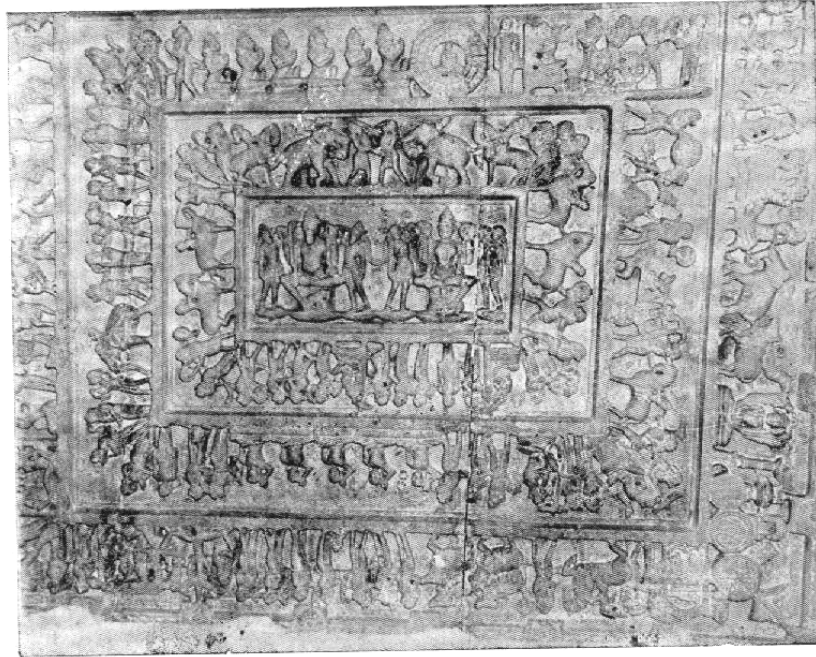
Tek. 10: R̥ṣabhanātha, Bhelovā,
Bangladesh, 11de eeuw.

Tek. 12: Scènes uit het leven van R̥ṣabhanātha (dans van Nīlāñjanā), Mathurā (U.P.), eerste eeuw o.T.

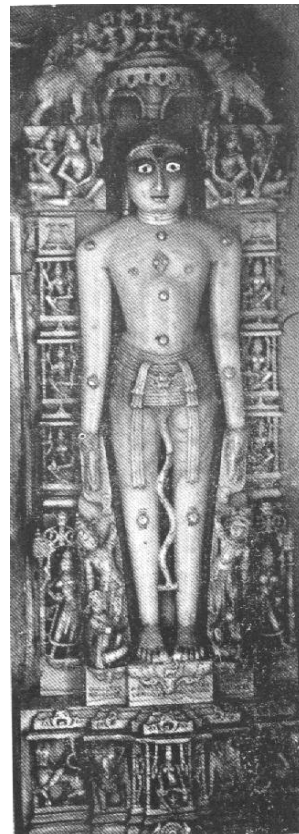
Tek. 13: Scènes uit het leven van R̥ṣabhanātha, Mahāvira-tempel, Kumbhāriyā (Gujarāt), 11de eeuw.

Tek. 14: Scènes uit het leven van Rṣabhanātha, Śāntinātha-tempel, Kumbhāriyā (Gujarāt), 11de eeuw.

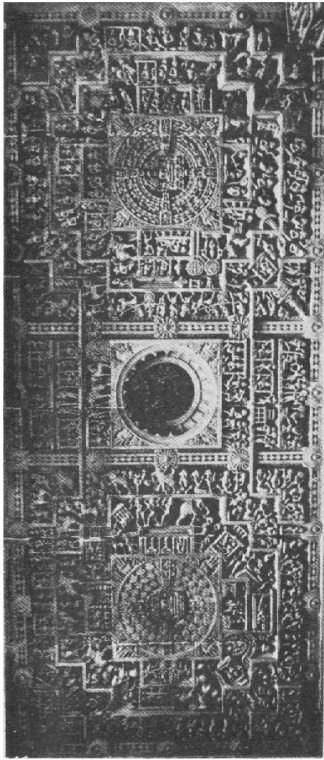

Tek. 15: Ajitanātha, tempel 12 (omheining), Devgarh (U.P.), 10de -11de eeuw.

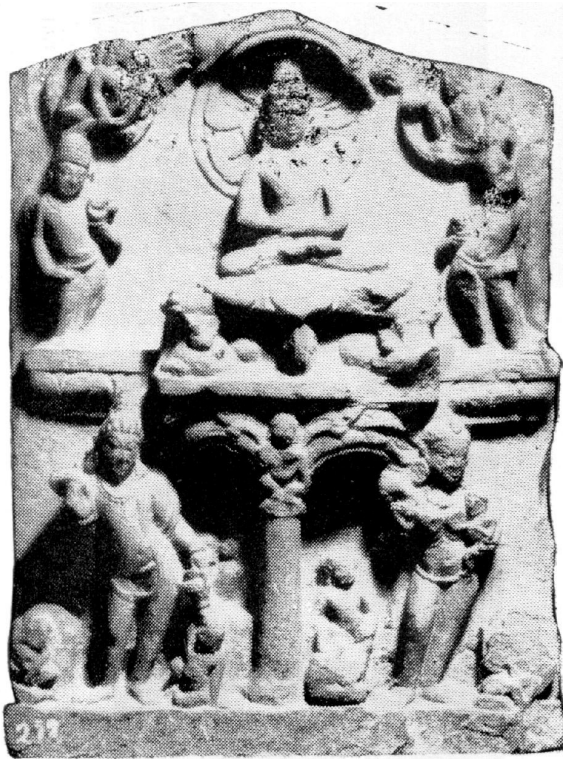

Tek. 20: Śāntinātha, Pārśvanātha-tempel, Kumbhāriyā (Gujarāt), 1119-20.

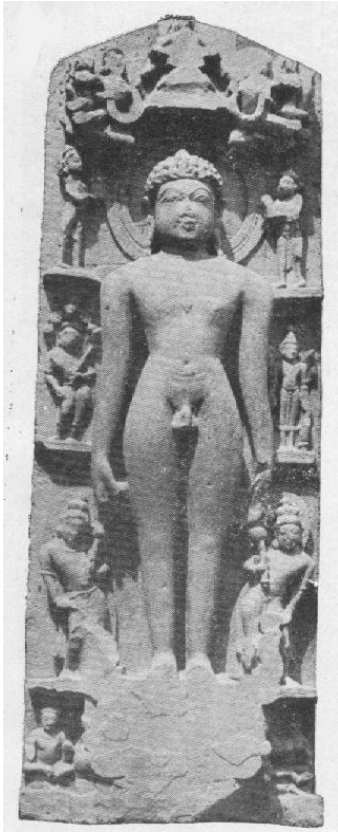

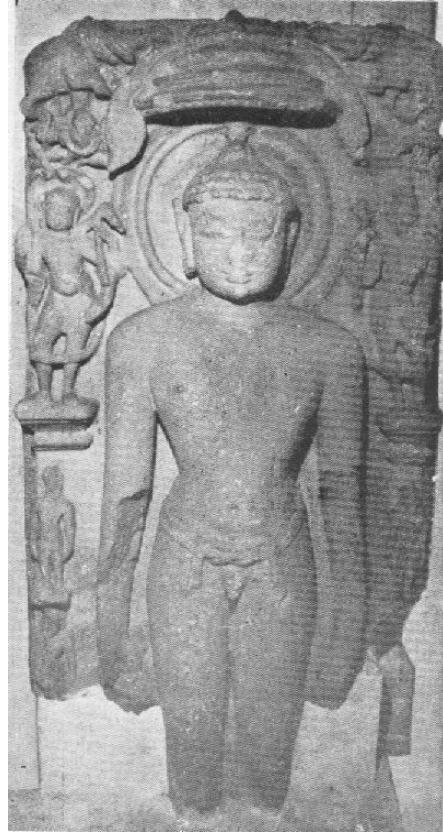
Tek. 22: Scènes uit het leven van Śāntinātha en Neminātha, Mahāvīra-tempel, Kumbhāriyā (Gujarāt), 11de eeuw.

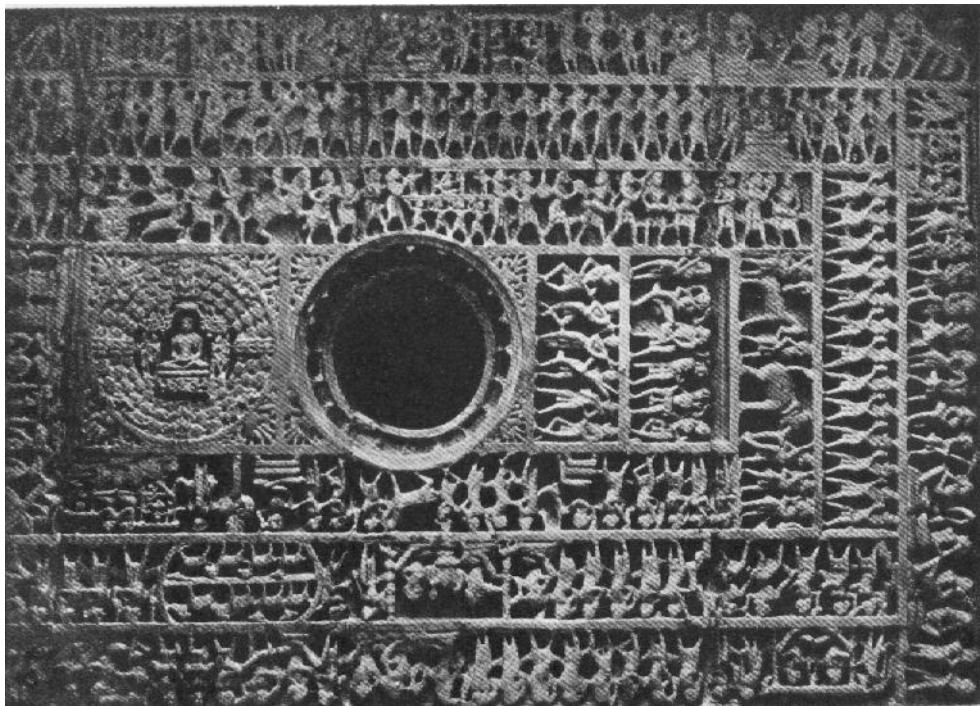
Tek. 26: Neminātha, Rājghaṭ (U.P.), 7de eeuw.

Tek. 27: Neminātha, tempel 2,
Devgarh (U.P.), 10de eeuw.

Tek. 28: Neminātha, Mathurā (U.P.),
11de eeuw.

Tek. 29: Scènes uit het leven van Neminātha, Śāntinātha-tempel, Kumbhāriyā
(Gujarāt), 11de eeuw.

Tek. 30: Pārśvanātha, Mathurā (U.P.),
Kuṣāṇa.

Tek. 31: Pārśvanātha, tempel 12
(omheining), Devgaṛh (U.P.), 11de eeuw

Tek. 32: Pārśvanātha, tempel 6, Devgaṛh (U.P.),
10de eeuw.

Tek. 33: Pārśvanātha, Koninklijk
Museum, Delhi, 11de -12de eeuw.

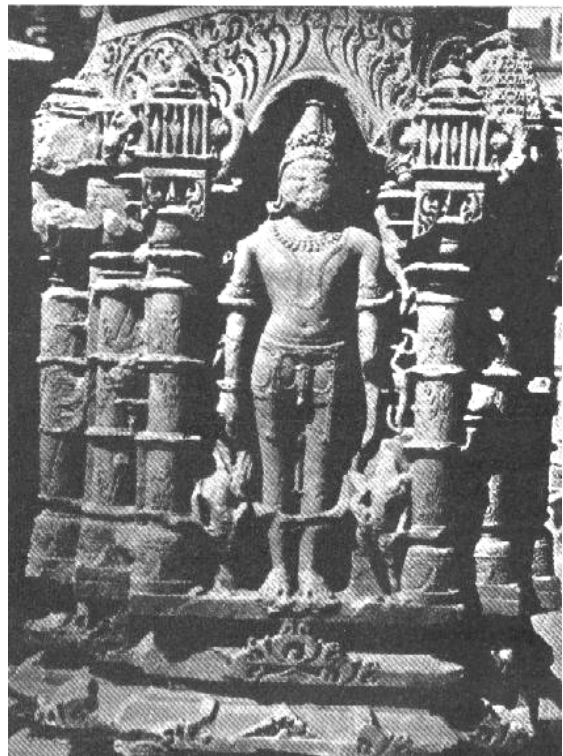
Tek. 34: Mahāvīra, Mathurā (U.P.),
Kuṣāṇa.

Tek. 35: Mahāvīra, Vārāṇasī (U.P.)
zesde eeuw.

Tek. 36: jīvantasvāmī-beeld
van Mahāvīra, Akoṭā (Gujarāt),
zesde eeuw.

Tek. 37: jīvantasvāmī-beeld van Mahāvīra,
Osiyā (Rājasthān), 11de eeuw.

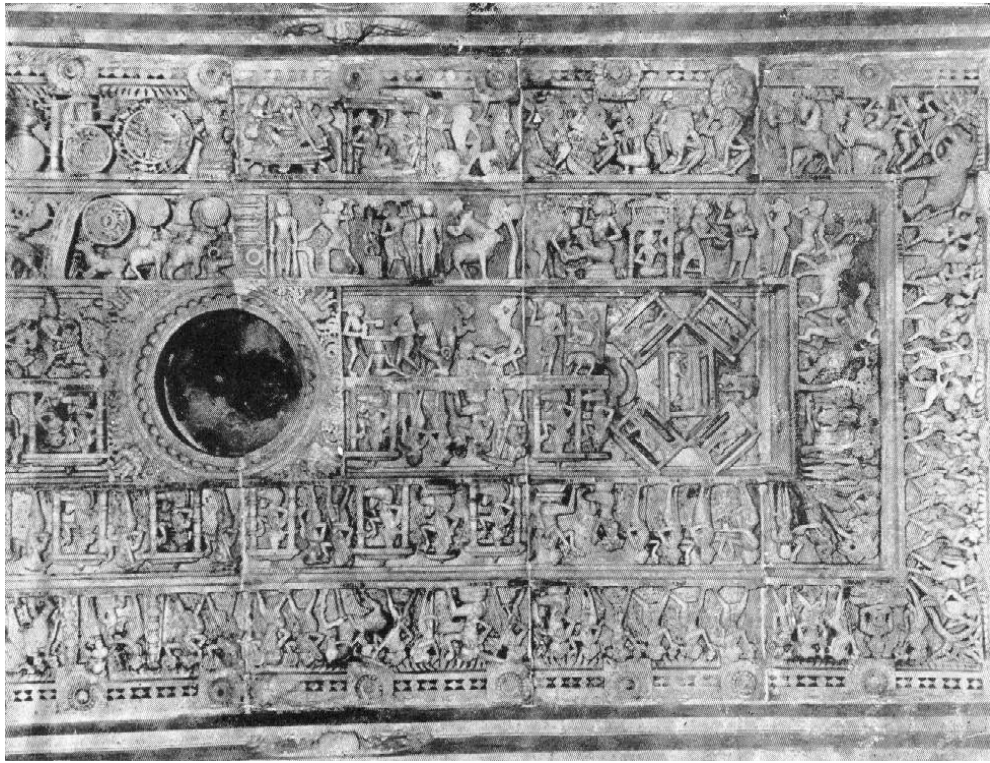

Tek. 38: Mahāvīra, tempel 12, Devgarh (U.P.),
11de eeuw.

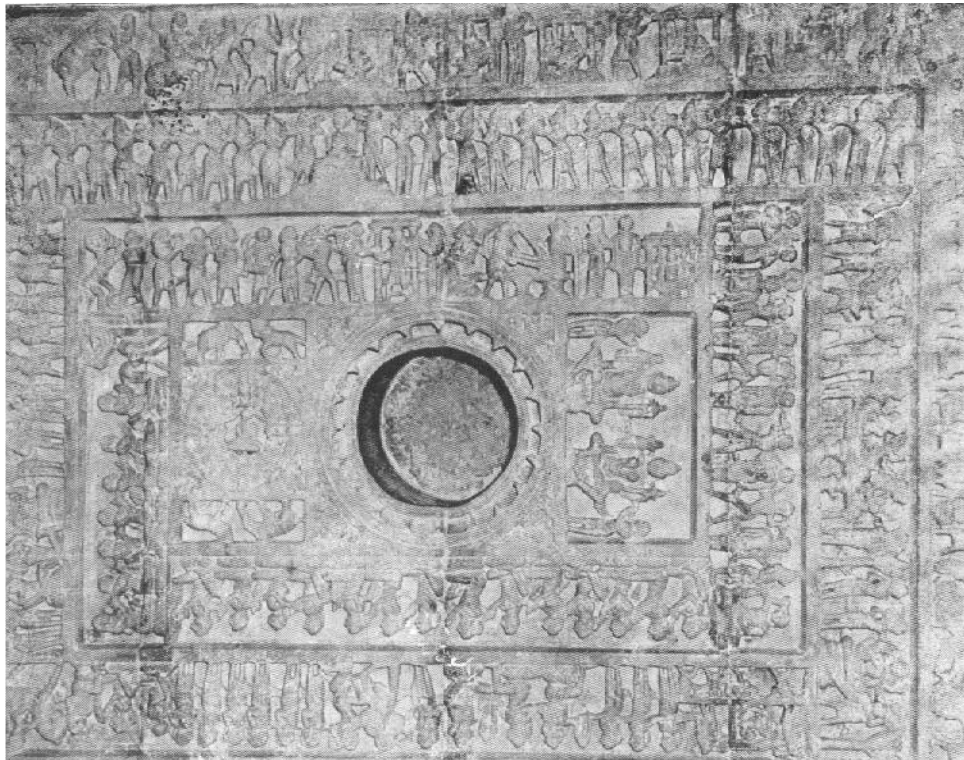

Tek. 39: Scènes uit het leven van Mahāvīra (de weghaling uit de baarmoeder), Mathurā
(U.P.), eerste eeuw.

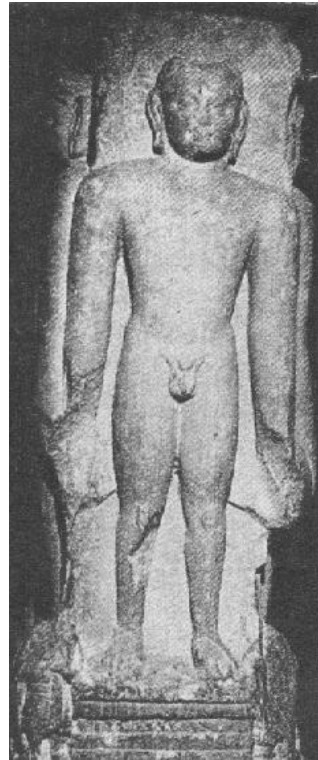
Tek. 40: Scènes uit het leven van Mahāvīra, Mahāvīra-tempel, Kumbhāriyā (Gujarāt),
11de eeuw.

Tek. 41: Scènes uit het leven van Mahāvīra, Śāntinātha-tempel, Kumbhāriyā (Gujarāt),
11de eeuw.

Tek. 59: Pārśvanātha en Mahāvīra samen met hun *yakṣīs*, Khaṇḍgiri (Orissa), 11de -12de eeuw.

Tek. 66: Jina caumukhī, Mathurā (U.P.), Kuṣāṇa.

BIJLAGE II: KAARTEN MET ARCHEOLOGISCHE SITES

Kaart 1: Rājasthān (uit: Floor, H., 1993, *India. Handboek voor reizigers*. De Geus-Libertas.

Kaarten: *Cursor*, Breda.)

Kaart 2: Madhya Pradesh

Kaart 3: Uttar Prades

Kaart 4: Bihār

Kaart 5: Gujarāt

Kaart 6: Zuid-India

BIJLAGE III:

“JINA-PRATIMĀVIJÑĀN” DOOR M.P.
TIVĀRĪ, DE BRONTEKST IN HET HINDĪ

TREFWOORDENREGISTER

- aśubha**, 183
añjali, 33, 183
abhaya-mudrā, 32, 183
Abhinandanātha, 65
Ādinātha, 8, 9, 10, 17, 24, 25, 26, 51, 59, 60, 122, 124, 128, 132, 183
ahiṃsā, 183
Ajitanātha, 61
ākrāmaka-mudrā, 183
āmalaka, 183
amalasāra, 21, 26, 183
Ambikā, 35, 43, 101, 102, 112, 117, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 141, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 156, 165, 168, 169, 170, 181, 182, 193
Anantanātha, 85
Aranātha, 93
ardhamaṇḍapa, 22, 183
arhat, 94, 180, 183
Ariṣṭanemi, 101
āsana, 34, 183
aṣṭa-maṅgala, 183
aṣṭa-prātihārya, 183
avasarpinī, 124, 144, 166
āyāgapaṭa, ii, 45, 48, 54, 55, 56, 62, 106, 111, 114, 146, 183
Bāhubalī, 8, 59, 60, 122, 125, 132, 134, 139, 181
balānaka, 183
bhāmaṇḍala, 183
bhāvapūjā, 184
caitya vandana, 184
cakra, 36, 37, 178, 184
cāmaradhara, 184
Candanabālā, 109, 172, 177, 178, 180
candanapūjā, 184
Candraprabha, 73
caturmukhā, 184
caturmukha-grondplan, 24
caturviṃśati-paṭṭa, 184
caumukhī, 184, 188
daṇḍa, 184
darśana, 2, 184
devakulikā, 23, 184
Dharaṇendra, 42, 104, 105, 139, 144, 152, 155, 161, 163, 165
dharmacakra, 101, 184
Dharmanātha, 87
dhyānamudrā, 184
Digambara, i, v, viii, 2, 4, 43, 44, 47, 54, 59, 60, 62, 63, 72, 82, 94, 96, 98, 103, 105, 108, 109, 116, 117, 119, 121, 124, 128, 134, 135, 144, 145, 151, 165, 167, 168, 174, 178
Digambara's, v, viii
dikpāla, 14, 184
Dravyapūjā, 185
dvitīrthī, 185
gadā, 38, 39, 185
gūḍhamaṇḍapa, 22, 185
garbhagr̥ha, 22, 185
hala, 38, 39, 185
jagatī, 185
jaina-svastika, 185
jalapūjā, 185

jaṭā, 41, 185
jaṭāmukuṭa, 40, 185
jīvantasvāmin-beeld, 52, 53, 185
kalaśa, 37, 185
kāyotsarga, 8, 20, 29, 30, 31, 50, 66, 112, 114, 115, 119, 121, 122, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 167, 168, 169, 171, 176, 178, 179, 180, 181, 186
kevala-jñāna, 186
khaḍga, 37, 186
khaḍgāsana, 186
kheṭaka, 37, 38, 186
kirīṭamukuṭa, 41, 186
kṣetrapāla, 16, 17, 186
Kunthunātha, 91
lāñchana, ii, 28, 44, 45, 46, 50, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 107, 109, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 142, 143, 145, 147, 151, 153, 155, 156, 157, 163, 164, 168, 169, 170, 171, 172, 181, 182, 186
lalāṭabimba, 162, 186
lalitamudrā, 186
lalitāsana, 186
Mahāvīra, iii, 107, 113, 166
mahāvidyā, 13, 14, 186
mūlanāyaka, 186
mūlaprāsāda, 186
Mallinātha, 95
maṇḍapa, 186
maṇḍovara, 186
Meghamālī, 144, 157, 158, 161, 163, 165
mudrā, ii, 29, 186
mukhamaṇḍapa, 22, 186
mukhapaṭṭikā, 4, 138, 159, 173, 178
mukuṭa, 186
Munisuvrata, 97
musala, 38, 40, 186
nāga-cultus, 43, 106
naigameṣī, 138, 172, 174
Nīlāñjanā, 60, 116, 137, 138, 197
namaskāra-mudrā, 33, 34, 120, 122, 141, 148, 158, 160, 161, 165, 174, 179, 187
Naminātha, 99
nandyāvarta, 94, 187
navagraha, 13, 15, 114, 120, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 149, 154, 156, 171, 182, 187
negen planeten, 149, 187
Neminātha, 101
śaṅkha, 38, 40, 188
Śūlapāṇi yakṣa, 175, 176
Śāntidevī, 74, 90, 120, 121, 122, 133, 134, 141, 142, 150, 152, 155, 170
Śāntinātha, 89
śarasandhāna-mudrā, 188
Śītanātha, 77
śikhara, 7, 10, 62, 64, 65, 68, 69, 71, 73, 75, 77, 80, 84, 85, 87, 89, 91, 93, 96, 97, 99, 105, 145, 188
śrīvatsa, 188
Śreyāmsanātha, 79
śubha, 1, 188
śuddhatā, 188

Śvetāmbara, v, viii, 2, 4, 10, 31, 44, 47, 54, 60, 62, 69, 72, 90, 95, 96, 98, 104, 108, 114, 116, 117, 118, 120, 122, 124, 126, 127, 129, 141, 144, 147, 148, 165, 166, 168, 174, 178, 182, 183
pāśa, 38, 40, 187
pañcāgni, 161, 163
pañcakalyāṇaka, 187
Padmaprabha, 69
padmāsana, 187
pūjā, 187
Pārśva, 8, 10, 42, 43, 71, 104, 105, 107, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 129, 131, 134, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 182
paraśu, 39, 40, 187
parikara, 28, 49, 116, 120, 121, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 142, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 164, 170, 171, 181, 187
Pārśvanātha, iii, 104, 113, 144
pītha, 187
prātihārya, 183, 187
Puṣpadanta, 75
raṅgamaṇḍapa, 188
rathikā, 188
Ṛṣabha, 32, 43, 60, 112, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 164, 182, 185
Ṛṣabhanātha, iii, 59, 113, 124
sabhāmaṇḍapa, 22, 188
samavasaraṇa, 7, 19, 21, 47, 71, 114, 125, 139, 141, 161, 163, 167, 180, 188

Sambhavanātha, 63
sarasvatī, 67, 112, 122, 141, 142, 155, 156, 170
sarvatobhadra, 51, 184, 188
Samgama Deva, 176, 177, 180
siddha, 20, 188
siṃhāsana, 28, 35, 36, 48, 64, 68, 70, 74, 86, 88, 112, 115, 116, 118, 119, 120, 122, 126, 127, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 149, 150, 152, 154, 167, 168, 170, 187, 188
sthamba, 188
Sumatinātha, 67
Supārśvanātha, 71
Suvidhi, 75
svastika, 188
tīrtha, 7, 8, 9, 10, 11, 188
triratna, 39, 40, 189
tritīrthī, 189
upasarga's, 17, 105, 109, 157, 158, 161, 163, 165, 176, 177, 180, 189
urnā, 189
uṣṇīṣa, 189
vajra, 13, 37, 38, 65, 150, 189
varada-mudrā, 33, 189
Vardhamāna, 107
vardhamānaka, 189
Vāsupūjya, 81
Vṛṣabhanātha, 59
vedikābandha, 189
Vimalanātha, 83
vitāna, 138, 140, 159, 162, 163, 172, 173, 178, 189
yakṣa, ii, 13, 28, 29, 36, 41, 42, 43, 47, 50, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 85, 87, 86, 90, 91,

93, 104, 106, 107, 109, 113, 114, 116, 117,
119, 120, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 136, 137, 141, 142, 143,
145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154,
155, 157, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 175, 176, 181, 182, 189
yakṣī, ii, 13, 28, 29, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 47,
50, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71,

72, 78, 79, 81, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93,
95, 97, 99, 101, 104, 106, 107, 109, 112, 113,
114, 116, 117, 119, 120, 122, 125, 126, 127,
128, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 137, 141,
142, 143, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155, 157, 164, 165, 167, 168, 169,
170, 171, 172, 181, 182, 189

